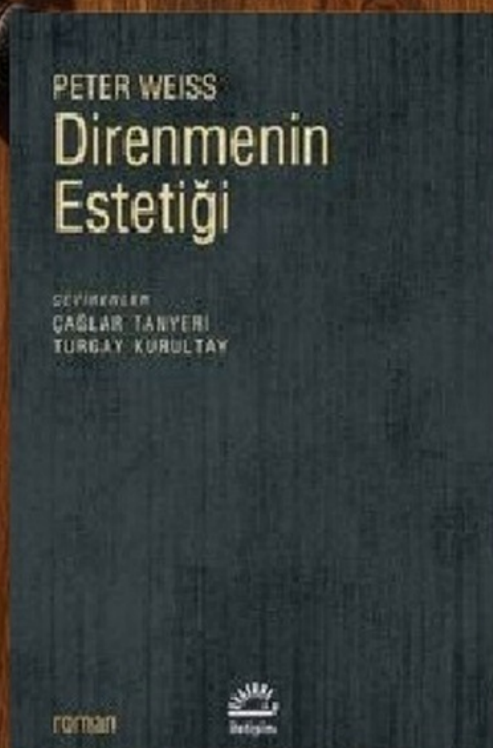

BİRLİKTE KONUŞARAK OKUNAN BİR KİTABIN VE OKUMA SÜRECİNİN HİKÂYESİ

**Çağlar Tanyeri ve
Turgay Kurultay'ın
katkılarıyla**

Aysel Sayın, Ayşen Mert, Cevat Onursal, Emel Kadör,
Fatoş Öcal, Flgen Uyguner, Gönül Ocak, Havana Öngeoğlu Oman,
Leylâ Hacıosmanoğlu Kurtoğlu, Meral Alkaya, Nuray Kaya,
Osman Gazi Baykal, Öge Çaldıran, Özlem Varol, Öznur İlhan Hassoy,
Rezan Turhan, Sevgi Çifter, Sevgi Tartıcı

**Kolaylaştırıcı ve Düzenleyen
Mustafa Sütlaş**

2026

BİRLİKTE KONUŞARAK OKUNAN BİR KİTABIN VE OKUMA SÜRECİNİN HİKÂYESİ

Çağlar Tanyeri ve
Turgay Kurultay'ın
katkılarıyla

Aysel Sayın, Ayşen Mert, Cevat Onursal, Emel Kadör,
Fatoş Öcal, Figen Uyguner, Gönül Ocak, Havana Öngeoğlu Oman,
Leylâ Hacıosmanoğlu Kurtoğlu, Meral Alkaya, Nuray Kaya,
Osman Gazi Baykal, Öge Çaldıran, Özlem Varol, Öznur İlhan,
Rezan Turhan, Sevgi Çifter, Sevgi Tartıcı

Kolaylaştırıcı ve Düzenleyen
Mustafa Sütlaş

2026

@ elektronik kitap.
bahceyazi okuma grubu ortak üretimidir.

**Birlikte konuşarak okunan bir kitabın
ve okuma sürecinin hikâyesi**
Deneme

Düzenleyen
Mustafa Sütlaş

Ekim 2026

kaynak gösterilerek ve bilgi verilerek
kısmen alıntılanabilir ve paylaşılabilir.

iletişim: musutlas@gmail.com
<http://www.bahceyazi.com>

Sanat ve edebiyatta söz sahibi olmak istiyorsak bu alanlarla aykırı bir ilişki kurmak zorundayız, yani onlarla ilintilenmiş olan tüm ayrıcalıkları devreden çıkarıp kendi taleplerimizi ortaya koymalıyız.

... yalnızca kültürü değil araştırma alanlarını da yeniden yaratmak durumundayız. Gezegenimizin biçimi ve evrendeki konumu üzerine bilinen şeylerden söz ettik, ama bu basit bilgilerde bir tuhaflık görmeliyiz. Dünyanın yuvarlak olduğunu ve kendi çevresinde döndüğünü dile getirmek zenginlerin ve yoksulların varlığını onaylamak anlamına gelir. Fiziğin temel ilkelerinden söz ederken aynı zamanda bilim kadar eski olan ve çalışanlarla çalıştıranların ayrıldığı işbölümünden de söz etmiş oluruz. Antikçağ bilimcilerinin temellendirdiği dünya görüşünü bütünselliği içinde benimsemek, toplumsal ilişkilerin mevcut kurallarına bağlanmanın da bir ifadesidir daima. Dönmekte olan bir kürenin üstünde yaşadığımızı bilmekle birlikte, bu bilginin doğalmış gibi gösterilen bütün diğer türevlerini unuttuğumuzda düşünmemizi belirleyen şeyin dehşet verici boyutlarda olduğunu anlayabiliriz ancak.

Direnmenin Estetiği,

Peter Weiss,

*Çevirenler: Çağlar Tanyeli, Turgay Kurultay,
İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2014, S:49*

İçindekiler

Giriş ve Sunuş	9
Mustafa Sütlaş Direnmenin Estetiği okumasına dair	13
“Direnmenin Estetiği”ne dair Peter Weiss - Harun	30
Faroçki Söyleşisi	
Çağlar Tanyeri “Direnmenin estetiği”nden kolektife	45
ve Bergama’ya uzanan eşsiz bir serüven”	
Turgay Kurultay “Okuma grubu dinamiğinden	52
bireysel okumalara Türkiye’de Direnmenin	
Estetiği’ne yeniden bakış”	
Katılımcıların değerlendirme ve katkıları	
Aysel Sayın “Direnmenin Estetiği, Peter Weiss”	56
Ayşen Mert “Direnmenin Estetiği, Peter Weiss”	64
Cevat Onursal “Direnmeden Estetiğe, Estetikten	69
direnmeye”	
Emel Kadör “Direnmenin Estetiği, Peter Weiss”	88
Fatoş Öcal Kara “Direnmek yaşamaktır.”	104
Figen Uyguner “Estetiğin Direnişi”	113
Gönül Ocak “Direnmenin Estetiği’ni kolektif bir	119
estetikle okumak”	
Havana Öngeoğlu Oman “Direnmenin Estetiği	122
okuma kitabı için”	
Leylâ Hacıosmanoğlu Kurtoğlu “Bildiğimi sandığım	131
şeyler”	
Meral Alkaya “Direnmenin Estetiği”	153
Nuray Kaya “Direnmenin Estetiği kitabı üzerine”	157
Osman Gazi Baykal “Peter Weiss ve Direnmenin	164
Estetiği üzerine”	
Öge Çaldıran “Direnmenin Estetiği”	166
Özlem Varol “Peter Weiss’in Direnmenin Estetiği	168
kitabı hakkında”	

Öznur İlhan Hassoy “Direnmenin Estetiği üzerine”	171
Rezan Turhan “Direnmenin Estetiği”	178
Sevgi Çifter “Direnmenin Estetiği”	182
Sevgi Tartıcı “Direnmenin Estetiği”	189

İletişim Grubundaki yazışmalardan örnekler	192
6 Nisan 2026, Pazartesi günü gerçekleştirilen son buluşmaya katılanlar	215

Üç Şiir

Ölü Çocuğa Gazel, Federico Garcia Lorca	216
Federico Garcia Lorca’ya Yanık Şiir, Pablo Neruda 2	217
Karanlıkta Kar Yağıyor, Nâzım Hikmet	221

Okuma sırasında yapılan tartışmalarla ve kitapta işlenen temalarla ilgili çeşitli yazılar

Karanlıkta kar yağıyor: İspanya İç Savaşı’nın Türkiye solunda yansımaları, Elçin Solmaz	224
--	-----

Sevgili Tezer Özlü’nün yazıları

1982 Bremen Edebiyat Ödülü’nü Kazanan Peter Weiss’la Bremen’de Konuştum	237
Kültürü tüm insanlığın yararlanacağı bir olgu hâline getirmek için yaşamı boyunca çalışan bir sanatçı: Peter Weiss	244

Bir Anı

“Plötzensee Cezaevi’ni ziyaret”, Mustafa Sütlaş	248
---	-----

Giriş ve sunuş

Gümüşlük Akademisi Bahçeyazı Okuma Grubu olarak ilk buluşmamızı Gümüşlük'te, 18 Mart 2014'te sevgili **Sait Faik**'in "*Lüzumsuz Adam*" adlı öyküsünü okuyup konuşarak yapmıştık. Ayda bir ya da iki kez gerçekleşen buluşmalarda belirlediğimiz kitabı okuyup geliyor, buluşma sırasında üzerinde konuşuyor, tartışıyor, birbirimizin farklı bakış ve yaklaşımlarını öğrenerek çoğalıyorduk.

Bu buluşmalar daha sonra İstanbul (23.04.2016) ve İzmir'de (07.01.2017) de başladı ve canlı ve yüzyüze gerçekleşen buluşmalar olarak bugüne kadar sürdü. Bu faaliyetin sistemli bir hâle gelmesinden sonra, yine önce Gümüşlük'te 12 Haziran - 26 Temmuz 2017 tarihleri arasında, haftanın beş günü akşam üzerleri herkesin ulaşabileceği bir parkta hep aynı saatte buluşarak sevgili **Oğuz Atay**'ın "*Tutunamayanlar*" romanını sesli olarak birlikte okuduk. Okuma sırasında da anlamadığımız ve takıldığımız yerleri konuşup tartışarak bu kez romandan yola çıkarak yaşamı, edebiyatı ve kendimizi anlamaya, kavramaya çalıştık.

Bunu ertesi yıl da sürdürdük. Yine yaz başlarında Gümüşlük'te akşamları bir araya gelip önce ünlü İrlandalı yazar **James Joyce**'un "*Ulysses*"ini, bir sonraki yıl da **Dante**'nin "*İlâhi Komedyâ*"sını aynı biçimde birlikte okuyarak konuştuk.

Sonra "**Küresel Covid-19 Salgını**" oldu ve evlerimize kapanmak zorunda kaldık ve üç farklı yerde gerçekleştirdiğimiz bütün canlı ve yüzyüze okuma buluşmalarımızı bırakmak zorunda kaldık. Ama ortaya çıkan yeni bir olanak sayesinde bu kez zoom ortamında bir araya gelmemize aracı oldu. Bu imkânla aynı biçimde **Marcel Proust**'un "*Kayıp Zamanın İzinde*" romanını, haftanın dört akşamı aynı saatte yine birlikte konuşarak okuduk. Bu kez telefon ve bilgisayarlarımız yanımızda açıldı ve bir iletişim uygulaması ile okuduğumuz yerlerde aklımıza gelen konuları ve soruları oradan yazışarak birbirimizle paylaşıyor, tartışıyor ve kitabı, birbirimizi görmeden de olsa canlı olarak eş zamanlı birlikte okuyorduk. Bu kitabı bitirdiğimizde tıpkı elinizdeki bu kitap gibi, konuşmalar, yazışmalar ve kişisel değerlendirmelerimizden oluşan "**Korona Günlerinde Kayıp Zamanın İzinde**" adlı bir de e-kitabımız oldu. Bu kitabımız da okuma grubumuzun **bahçeyazı.com** adresindeki web sitesinden erişime açıktır.

Sonrasındaki dönemde zoom ortamında bu tür sürekli okumaları başka yapıtlarla sürdürdük. **Kutsal kitaplar** ve **mitoloji** okumalarımız zoom ortamında sürekli yaptığımız etkinlikler olarak devam etti.

2024'te ise “**Ulysses**”i ikinci kez bu kez zoom ortamında buluşup yine birlikte konuşup tartışarak okuduk. İlk kez katılanlar bu okuma biçiminden çok etkilendiler. Çok istememize karşın bu faaliyetimizle ilgili kitabımızı etkinliğin ardından hazırlayamadık.

Bu tür okuma faaliyetleri içinde en çok katılımlı okumamız ise elinizdeki bu kitapta ele aldığımız sevgili **Peter Weiss**'ın “**Direnmenin Estetiği**” romanı sırasında oldu.

Ulysses romanını bitirdikten sonra bu etkinliği yineleme talebi ve yeni arkadaşların da katılım isteği bizi edebiyatın en iyi romanları arasında bir seçim yapmaya yöneltti. Başa baş geçen iki aşamalı bir seçim sürecinden sonra belirlenen romanın bu yapıt olması, olası katılımcıların sayısını artırdığı gibi belki de bugüne kadar hiç yapılmamış olan bu tür bir okumaya katılmayı isteyenler, gerek ülke içinde gerekse ülke dışındaki bazı arkadaşlarımıza da etkinlik duyurusunu yaygınlaştırmamızı sağladı. Henüz okumaya geçmeden başvuruda bulunanların sayısı çoktan elliyi aşmıştı.

Okuyacağımız bu kitapla ilgili olarak, sonradan basılı bir yayın olarak da okurlara ulaşan bir akademik tezin yazarı olduğunu öğrendiğim, sevgili Prof. Dr. **Mediha Göbenli**'ye ulaştım. Onun önerisi ve aracılığıyla da, romanı dilimize kazandıran sevgili Doç Dr. **Çağlar Tanyeli** ve Prof. Dr. **Turgay Kurultay**'la haberleştim. Her ikisi de bu çalışmada yer almaktan mutlu olacaklarını belirttiler.

Daha önceki çalışmalarımızda yaptığımız gibi bu kez de buluşmalar sırasındaki gerekli iletişimimizi sağlama amacıyla iki farklı sosyal paylaşım ortamında (*signal ve google mesaj grupları*) iletişim listeleri oluşturuldu. Ayrıca, kitapla ilgili kaynaklar ve arkadaşlarımızın yazdığı, derlediği ve bulduğu bilgi dosyalarını paylaşmak üzere bulut ortamında kaynak klasör oluşturduk. Bu ortama ayrıca buluşmalarımız sırasında yaptığımız ses kayıtları da sürekli ve düzenli olarak yükledik.

25 Eylül 2025 tarihinde gerçekleştirdiğimiz tanışma amaçlı ‘**buluşma oturumu**’na o güne kadar buluşmalara katılacağını belirten arkadaşlardan **36**’sı

katıldı. Buluşma sırasında gelişmelerle ilgili bilgi verildi ve okuma programı ve çalışmanın nasıl seyredeceği anlatıldıktan sonra akla gelen sorular üzerinde konuşuldu. 6 Ekim 2025 Pazartesi gecesi zoom ortamında okumaya başladığımız kitabın bütünü 6 Nisan 2026'ya kadar toplam 48 oturumda okuduk. Bu süreçte, biri yılbaşında, diğer ise şubat tatili sırasında iki kez ara verdik.

Sonradan aramızdan ayrılanlar da dahil olmak üzere toplam olarak **52** arkadaşımızın yer aldığı tanışma buluşması dahil **49** buluşmaya **1436** katılım gerçekleşti. Buluşma başına katılım ortalaması **29,31** kişi oldu (*toplam katılımcı sayısına göre oran %55,30*). On ve daha çok buluşmaya katılan arkadaşlarımızın sayısı ise **40**'tı (*%75,4*). Bu arkadaşlarımızın toplam katılım sayısı ise **1391** oldu (*%96,8*). Bu sayılar devamlılığın yüksekliğini göstermesi açısından hepimizi çok mutlu etti ve şevklendirdi. **40** ve daha çok oturumda yer alan arkadaşlarımızın sayısı ise **16**'ydı (*%30,7*), bu arkadaşlarımızın katıldığı oturumlardaki katılım sayısı ise **689** (*%47,9*) oldu. Başka bir deyişle katılımcıların yaklaşık yarısı hemen her buluşmada mutlaka yer aldı. En çok oturuma katılan arkadaşımız sevgili **Aysel Sayın (48)** oldu. İkişer arkadaşımız sırasıyla **47, 46, 43**'er, üçer arkadaşımız da **42, 41, 40**'ar oturuma katıldı.

Okuma buluşmalarımızda her birinde, 40'ar dakikalık üçer zoom oturumu gerçekleştirdik. Her oturumda da olabildiği kadar farklı arkadaşlarımızın seslerini duymak istedik. 48 oturumunda **28** (*katılımcıların %53,8'i*) farklı katılımcı arkadaşımız toplam olarak **108** kez okuma isteklerini belirterek kitaptan bölümler okudular.

En çok okuyan arkadaşlarımız **Ayşen K. Mert (10)**, **Erdoğan Öztürk (9)**, **Mustafa Sütlaş, Fatoş Öcal, Havana Öngeoğlu (7'şer)**, **Aysel Sayın, Özlem Varol (6'şar)**, **Ersin Bolkol, Gülçin Aktunç, Meral Alkaya, Nuray D. Kaya, Osman G. Baykal (5'er kez)** oldular.

Burada sunulanlar dahil bu dökümlerin ayrıntılarını aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Her birimiz, katılan ve katkıda bulunan tüm arkadaşlarımızdan bu süreç içinde pek çok yeni şey fark ettik, öğrendik, paylaştık ve çoğaldık. Düzenleyici, kolaylaştırıcı ve organizatör olarak hepsine teşekkür borçluyum.

Mustafa Sütlaş
Kolaylaştırıcı

direnmenin estetiği canlı birlikte okuma buluşması istatistikleri

adi	katıldığı buluşma sayısı	oran
aysel sayın (6)	48	0,98
cevat onursal (1)	47	0,96
erdoğın öztürk (9)	47	0,96
mustafa sütlaş (7)	46	0,94
rezan turhan (4)	46	0,94
havana öngeoğlu (7)	43	0,88
niğün çolakoğlu (1)	43	0,88
aliye zorlu mit (4)	42	0,86
handan gazi baykal (0)	42	0,86
meral akkaya (5)	42	0,86
ayşe erdoğan öztürk (2)	41	0,84
ersin bolkol (5)	41	0,84
gönül ocak (0)	41	0,84
fatoş öcal (7)	40	0,82
fusun arda (1)	40	0,82
öge çaldıran (1)	40	0,82
cemre atılğan (1)	39	0,80
nuray demirezer kaya (5)	39	0,80
sevgi çiftler (3)	39	0,80
ayşen k. mert (10)	38	0,78
öznur ilhan (1)	38	0,78
emel kadör (2)	37	0,76
gölçin aktunç (5)	37	0,76
gölseren günay (0)	37	0,76
meryem hacibrahimoğlu (0)	37	0,76
şenel göçmen altan	37	0,76
figen uyguner (2)	36	0,73
özlem varol (6)	32	0,65
sevgi tartıcı (4)	32	0,65
semra kılıçtepe (0)	31	0,63
leyla h. kurtoğlu (1)	29	0,59
osman gazi baykal (5)	29	0,59
mukadder biçer (0)	27	0,55
ilke kılıçtepe (0)	21	0,43
sevil kılıksız	16	0,33
dilek cüce	16	0,33
sevime çiçek	16	0,33
nihan tuncer (2)	15	0,31
çağlar tanyeri (1)	12	0,24
ufuk akkuş	12	0,24
birgül sarioğlu	8	0,16
zeynep çiftçi	7	0,14
nalân arman	6	0,12
nesibe uygur	5	0,10
serpil aygün cengiz	5	0,10
yurdağül sayıbaş	4	0,08
celalettin cengiz	3	0,06
esin kalyoncu	2	0,04
turgay kurultay	2	0,04
tülay şahin şencan	2	0,04
mediha göbenli	1	0,02
şehbal şenyurt arınlı	1	0,02
toplam katılım sayısı	1437	
buluşma sayısı	49	
(1 hazırlık-48 okuma)		

kitap okuyan kişayı

ayşen k. mert	10
erdoğın öztürk	9
mustafa sütlaş	7
fatoş öcal	7
havana öngeoğlu	7
aysel sayın	6
özlem varol	6
ersin bolkol	5
gölçin aktunç	5
meral akkaya	5
nuray d. kaya	5
osman g. baykal	5
aliye zorlu mit	4
rezan turhan	4
sevgi tartıcı	4
sevgi çiftler	3
ayşe öztürk	2
emel kadör	2
figen uyguner	2
nihan tuncer	2
cemre atılğan	1
cevat onursal	1
çağlar tanyeri	1
fusun arda	1
leyla h. kurtoğlu	1
niğün çolakoğlu	1
öge çaldıran	1
öznur ilhan	1
toplam 28 kişayı	

isimlerin yanındaki sayılar

okuma sayılarıdır.

buluşma sayısı	49
toplam	1437
katılım ortalaması	29,33
kitaplar	okunan sayfa sayısı
iletişim	828
okunan sayfa ort	17,62
yky	807
okunan sayfa ort	17,17

Direnmenin Estetiği okumasına dair

Almanca özgün adı *Die Ästhetik des Widerstands* olan eser, Peter Weiss tarafından uzun bir çalışma döneminden sonra ilk kez 1975-1981 arasında üç cilt halinde yayımlanmıştır. Kitap asıl olarak 1937-1944 arasındaki Avrupa anti-faşist direnişini anlatırken aynı zamanda “sanat ne işe yarar”, “ezilenler tarihi nasıl hatırlar” ve “estetik ile siyaset arasında nasıl bir ilişki vardır” gibi temel bazı soruların yanıtlarını arayan ve bunu okuruyla tartışan bir yapıt olup, 20. yüzyılın en zorlayıcı ama en etkileyici politik romanları arasında sayılmaktadır.

Romanın genel yapısı

Direnmenin Estetiği 1937–1944 arasında geçer. Nazi işgali altındaki Avrupa’yı, anti-faşist direnişi, sürgünleri, yeraltı örgütlerinin mücadelelerini, İspanya İç Savaşını ve sonrasında olanları ve komünist hareketin iç çelişkilerini anlatan bir romandır. Bunlar, genel olarak ezilen insanlar sanatla ve tarihle nasıl ilişki kurabilir sorusu çerçevesinde ele alınıp tartışılmaktadır.

Kitabın orijinali üç ayrı cilt olarak yayımlanmıştır. Türkçe’de ise üç kitap tek cilt olarak basılmıştır. Kitabın **ilk cildinde** (*İletişim Yayınları: s: 19-324; 306 sayfa; Yapı Kredi Yayınları: s: 12-310; 299 sayfa*) “**Tarihi Okumayı Öğrenmek**” ana izlektir ve özellikle betimlemeler bakımından çok önemlidir. Roman **Pergamon Sunağı**’nın anlatımıyla başlar. Anlatıcı ve arkadaşları Berlin’deki Pergamon Museum içinde yer alan Zeus Sunağı’nın (*Pergamon Altar*) önündedirler ve onun üzerine konuşurlar. Bu sunağın oturduğu kaidenin çevresinde Herakles’e ceza olarak verilen on iki ödevi tasvir eden frizler bulunmaktadır. Bunlarla devlerle tanrıların savaşı betimlenmektedir. Ele alınan konular, “neden hep kazananlar anlatılıyor”, “ezilenlerin yüzleri nerede”, “sanat kimin tarihini saklıyor” soruları çerçevesinde irdelenir ve romanın düşünsel çekirdeği bu sorular çerçevesinde oluşur. Amaç genç işçilerin bilinç kazanmasıdır. İşçi sınıfı kökenli, eğitimlerinin eksikliğinin farkında olan, ama sanat ve tarih öğrenmeye çalışan anlatıcı ve onun yanındaki arkadaşlarının konuşma ve düşünceleri ile “işçi sınıfının estetik eğitimi” anlatılır ve söz edilen müzeler, kitaplar, tablolar onlar için politik bilinç araçlarına dönüşür. Bu cildin ikinci bölümünde bu temanın ardından anlatıcının da aralarında yer aldığı

kahramanların katıldığı İspanya İç Savaşı'nın anlatımına geçilir. Burada bazı başka karakterler de hikâyeye katılırlar. Gerek savaş sürecinde olanlar arasından seçilmiş olaylar ve insan ilişkileri çerçevesinde cumhuriyetçilerin yenilgisi, İspanya'da faşizmin yükselişi ve gerekse aynı dönemde Avrupa solunun parçalanmasına dair düşünce ve yaklaşımlar somut olarak ortaya konulur. Özellikle savaşta yaşanan kayıplar nedeniyle okuma sırasında bir kırılma algısı ve duygusu ortaya çıkar. Ama yine de mevcut durumun en iyi ve doğru biçimde değerlendirilmesi için farklı bakış açıları ve yaklaşım çeşitlilikleri sergilenir. Özellikle kimi ayrıntılar çok etkileyici biçimde ele alınmıştır ve bunlardan önemli derslerin çıkarılmasına çalışılır. Bu dönemde dünyanın belirli bir bölümünde çok acı şeyler yaşanmaktadır ama insanlar böyle anlarda bile düşünmeye ve bir çıkış yolu bulmaya çalışmaktadırlar. İspanya'daki savaş mağlubiyetle sonuçlanınca, anlatıcı başka bazı kişilerle birlikte İsveç'e geçer ve buradaki sol / komünist örgütlülük içine dahil olurlar. Burada da sosyal demokratlarla komünistler birlikte hareket eder gibi görünseler de komünistlerin sayısı azdır ve mücadele ağırlıkla sosyal demokratlar tarafından sürdürülmektedir. Bu ortamda komünistler sadece varlıklarını ve örgütlülük hâllerini korumaya çalışmaktadırlar. Bu anda romana gerçek bir kişi olarak **Bertolt Brecht** ve onun çevresinde bulunan sol entelektüeller ve sanatçılar da katılır. Brecht'in söyledikleri ve yaptıkları ayrıntılarıyla sergilenir. Bu bağlamda sanatın işlevi ve ne olduğu, özellikle propaganda ve ajitasyon, bilinç üretimi ve bilinçlenme, estetik duyarlık ve özgürlük boyutlarıyla ele alınır ve tartışılır.

Kitabın **ikinci cildi** (*İletişim Y.: s: 327-611; 285 sayfa; YK Y.: s: 313-590; 278 sayfa*) daha karanlık ve parçalı bir niteliktedir. Bu bölümün genel temasını “**Sürgün ve Dağılma**” olarak nitelendirmek mümkündür. Avrupa'nın Paris, Stockholm, hattâ Nazizm'in ve komünist direnişin merkezi Berlin gibi farklı yerlerinde tutunmaya çalışan ve gerekenleri yapma konusunda azimli olan militanlar ve örgüt unsurları, oluşturdukları yeraltı ağları ile gizli toplantılar yapmakta, mümkün olan her türlü mücadeleyi yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Romanın bu bölümünde anlatıcı da sadece öğrenen ve gözlemleyen birisi olmak yerine, mücadelede bir özne olmuş ve artık öğrendiklerini uygulama noktasına gelmiş ve artık “yazar” konumuna yükselmiştir. Bu bağlamda romanın anlatım biçimi, ritmi ve tonu da farklılaşır.

Özellikle sürgün ve sürgünde olma hâli ve bunun oluşturduğu atmosfer, karşılaşılan riskler ve tehlikeler, hattâ yaşanan korkuyu da belirterek oldukça ayrıntılı bir şekilde dile getirilir. Politik bağlamda farklı düşünceler ve bunların yansımaları olan tutumlar da eleştirilerek sergilenir. Önceki bölümde çok da söz edilmeyen SBKP içindeki durum ve gelişmeler kişilerden doğrudan söz edilerek ve somut örnekleriyle açıkça ortaya konulur. Özellikle “*Stalinizm eleştirisi*” bağlamında cesur bir dil ve tutum söz konusudur. Weiss, Sovyet bürokrasisini, komünist partinin dogmatik yanlarını, komünistlerin hemen tümünün, bazen kendi zararlarına olsa bile kör itaatleri açıkça sergilenir. Bunlar bazı durumlarda da karakterlerin sözleri ve düşünceleri ile ifade edilirken komünist ve enternasyonalist ideale de bağlılık ve inanç özellikle vurgulanır, eleştiriler daha çok kişilere yöneltilir. Metindeki karakterler, faşizme karşı mücadelede özgürlüklerini kaybedip kaybetmediklerini sorgularlar. Üstelik buradaki özgürlük sadece partili militan karakterler bakımından değil, faşizme karşı oluşturulmaya çalışılan birleşik cephede yer alan tüm görüş ve düşünce sahipleri açısından sorunsallaştırılır. Bu bölümde ifade edilenlerin, kitap ilk yayınlandığı sırada özellikle Alman solunda büyük tartışma yarattığı çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Dahası burada kaydedilen görüşlerin Weiss’ın kişisel geçmişinde maruz kaldığı kimi olguların ortaya konulmasına yönelik olduğu düşüncesi ileri sürülmüştür.

Romanın temel konusu olan “*sanatın yaratılması, algı ve anlamlandırma*” sorunu da bu ciltte daha çok umut / umutsuzluk bağlamında ele alınmıştır. Karakterler sanat eserlerine baktıklarında artık umuttan daha çok, kayıpları, yıkımları ve yalnızlık hâlini görmektedirler. Yine pek çok sanat yapıtı irdelenirken bunların içerikleri ve anlattıkları tek tek ele alınarak her şeye karşın ayakta kalma arzusu ve bunun gerektirdiği unsurlar sergilenmeye çalışılmıştır. Bu da yapıtın çok önemli ve değerli yanlarından birisidir. Bu özellikleri nedeniyle 2. ciltte daha çok kayıp ya da yitimden kaynaklanan bir hüznün hissedilmektedir.

Kitabın öncelilere göre daha kısa olan **üçüncü cildinde** (*İletişim Y.: s: 615-847; 233 sayfa; YK Y.: s: 593-820; 228 sayfa*) anlatılanlar çok daha ağırdır. Bu cildin teması genellikle “**yenilgi ve hafıza**” olarak tanımlanmaktadır. Artık savaşın sonuna yaklaşmıştır. Yaşanan olaylar daha çok şiddet içermektedir. Anlatıcı tüm bildiklerini artık bir yazar olarak ifade etmeye baş-

lamıştır. Sesi daha belirgin çıkmakta, gösterdiği olgular, anlattıkları ve savları daha kesin, keskin ve önemlidir. Özellikle Nazi şiddetinin yoğunluğu sergilenir. Tutuklamalar, işkenceler, kaçışlar, umutsuzluktan kaynaklanan edim ve eylemler ayrıntılarıyla anlatılmakta, ölümler neredeyse okurun gözleri önünde yaşanmışcasına tüm gerçekliği ile ifade edilmektedir. Yaşanan şiddetin “**bireysel değil sistematik**” olduğu, yani tek tek kötü insanların ya da canilerin yaptığı şeyler değil, bürokratik bir mekanizma, rutinleşmiş bir devlet pratiği olduğu açıkça ortaya konulur. Bu bağlamıyla şiddet artık istisna olmaktan çıkmıştır. Komşular kaybolurken insanlar konuşmaz, tepki göstermez, korku her an yaşanan duygu, ihbar etmek ise sıradan edim hâline gelmiştir. Başka bir deyişle faşizm olağan hayatın içinde belirleyici bir sisteme dönüşmüştür. Tutuklamalar ve sonrasında yapılan işkenceler âni ve rastlantısal değil, planlı, kayıtlı kuyutlu, tanıkları olan, hattâ bilgilerin arşivlendiği birer resmi işlem şeklinde gerçekleşmektedir. Weiss burada modern şiddetin modern idare biçimiyle birlikte birbirine koşut işlediğini ortaya koymaktadır. Bu nokta ise, romanı sadece tarihsel bir anlatı olmaktan çıkarır ve politik kuramsal metine dönüştürür.

Örgütlenme bakımından ise direniş ağları çözüldüğü anlatılmaktadır. Nesnel boyutları itibariyle de roman burada neredeyse bir kayıp insanlar arşividir. Başta **Auschwitz** olmak üzere birer “*ölüm kampı*” olduğu net olarak ifade edilen çalışma kamplarında olan bitenler açıkça sergilenir. Soykırım artık inkâr edilemeyecek bir gerçekliktir ve bu anlatının da merkezinde yerleştirilir. Avrupa’da iki yüz yılda geliştirilen uygarlığın Yahudi soykırımı konusundaki tutumu tüm boyutlarıyla ortaya konulur. Adorno’nun doğrudan ifade ettiği “*Auschwitz’ten sonra sanat mümkün mü?*” sorusu Weiss açısından da bir irdelenmesi gereken bir izlek hâline gelmiştir. Yaşananlar bir “yenilgi”yi gösterse de romanda hafızanın korunması düşüncesi öne çıkar. İnsanlar ölebilir, mücadele edenler yenilebilir, hattâ örgütler tümüyle çökebilir, ama deneyim somut ve gerçektir. Bunları yaşayan ve tanık olanların görevi ise yazarın yaptığı gibi, hepsini sonraki kuşaklara açıkça aktarmaktır.

Kuşkusuz romanı okuyan herkes kendi durduğu yerden ve kendi bakış açılarına göre dersler çıkaracaktır. Weiss bu derslerin neler olduğunu dikte etmez, okura bırakır. Bu da hem edebiyatın hem de politik mücadelenin temel etik duruşunun bir gereğidir.

Karakterler ve diğer anlatım unsurları

Romanın zor yanlarından birisi de çok fazla gerçek ve kurmaca kişinin anlatıda yer alması ve iç içe geçmesidir. Bu öncelikle izlemeyi ve daha önce anlatılanları anımsamayı zorlaştırır, dahası yer yer geri dönmeyi de gerektirebilir. Bu zorluğa karşın yine de anlatının doğru algılanmasını mümkündür.

Romanın temel karakteri, adı verilmeyen ancak Weiss'ın kendisinin de inkâr etmediği, kendi yaşamına koşturucu kimi kişisel otobiyografik unsurlar ve benzerlikleri de içeren “**anlatıcı**”dır. Onun farklı yönü, buradaki anlatıcının işçi kökenli oluşudur. Gerçekte sürgün döneminde Weiss de işçilik yapmıştır ama köken itibarıyla işçi sınıfı içinden gelmemektedir. Anlatıcının işçi olduğu özellikle vurgulanmakta, anti-faşist yanı ve sürekli öğrenmeye çalışan birisi olduğu da somut olarak ortaya konulmaktadır. Onu, bireysel bir kahraman ya da kendinden menkul bir roman karakteri olarak değil de, pek çok benzer örneğin oluşturduğu “**kolektif devrimci bilinç**” ve tarih içinde düşünen özne olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

En önemli figürlerden birisi de **Heilmann**'dır, daha deneyimli, sınıf teorisi ve tutumuna daha hâkim, politik olarak da daha bilinçlidir. Anlatıcı üzerinde de oldukça büyük bir etkisi vardır. Öncelikle bir yoldaş olsa da, üst bir pozisyon söz konusu olmadan eğitici ve bir tür rehber gibi gösterilir. Söyledikleri de daha net ve doğrudandır.

Bir diğer başat karakter anti-faşist direnişçilerden birisi ve “gerçek bir kişi” olan **Hans Coppi**'dir. O da tıpkı anlatıcı gibi ailesinin diğer fertleri de onun çevresindeki kişilerle birlikte romanda yer alır. Asli rolü daha çok yeraltı direniş ağlarını temsil etmektir ve roman bu bakımdan bir belgesel gibi de izlenebilir. Kendisi 1942'de, eşi Hilde de çocuklarını doğurduktan bir yıl sonra idam edilmiştir.

Bertolt Brecht ve pek çok politik karakter ve sanatçılar da kurmacanın içinde kendi üretim ve gerçeklikleriyle doğrudan var olurlar. Brecht ve diğerleri de birer “kahraman” değil, tarihi yapan, yaşayan ve anlatan kişilerdir.

Romanın önemli niteliklerinden birisi de ele aldığı temanın bir gereği olarak ayrıntılarıyla, adeta birer karakter gibi söz edilen **sanat eserleridir**. Bunlar yalnız birer değerlendirme unsuru ya da atıf yapılan “referans”lar değildir. Öte yandan onlara anlatımı süsleyen unsurlar olarak da bakılma-

malıdır. Karakterler dünyayı onlar ve onları yapanlar, üretenler, yaratanlar üzerinden düşünür ve yorumlarlar, hattâ gerçekleri onlar aracılığıyla fark ettiklerini ve “öğrendiklerini” ileri sürebiliriz. Bu bağlamda final buluşmasını gerçekleştirdiğimiz Bergama’dan Berlin’e götürülen “**Zeus Sunağı**” (Pergamon Altar) özellikle üzerinde durulması gereken örneklerden birisidir. Bu yapıt tüm eksikliklerine karşın, toplumların en önemli tarihsel unsurları olan iktidarı, savaşı, ezilen bedenleri düşündürüp tartıştıran adetâ bir roman karakteri olarak sergilenir. Karakterler onun üzerinde yer alan frizlerden yola çıkarak tarihe “mağlupların gözünden” bakarlar.

Goya’nın “*Savaşın Felaketleri / The Disasters of War*” tablosu, faşizmin öncülü gibi okunur. İşkence, parçalanmış bedenler, devlet şiddeti kısacası modern barbarlığı gösterenlerden birisidir. Keza **Picasso** ve “*Guernica*” da öyledir. Onun aracılığıyla parçalanmış dünya, sivil yıkım ve kolektif acı romanda dile gelir. Bu belki de kitabı doğrudan anlatan en yakın tablodur. Ünlü Fransız ressam **Delacroix**’ın tablosuyla da devrim imgesinin romantizmi tartışılır ve devrimin sanat eserlerinde daha güzel gösterilmesi sorgulanır.

En az bunlar kadar değerli bir diğer örnek de, yine yapıtları üzerinden romana katılmış bulunan **Franz Kafka**’dır ve onun aracılığıyla kahramanların ve o dönemdeki dünya insanının yaşadığı korku, ezilme, kapana kısılmışlık ve çıkmazlık duygusu romanın dertlerinden birisi olmuştur. Bunlardan yola çıkarak sanat yapıtlarının sadece geçmişin sessiz tanıkları olmadığı, aynı zamanda hâlâ süren tarihsel çatışmaların gösterenleri ve birer unsuru olduğu gerçeği ifade edilir. Öte yandan Weiss’in bu anlatıda yer verdiği karakterler müzeleri dolaşırken ve oralarındaki yapıtları irdelerken bir yandan da kendi geleceklerini okumaya çalışırlar.

Başka ve daha derin bir tartışma başlığı olduğu için ayrıntılarına anlatılmasa da, önemli bir unsur olduğu vurgulanan bir “örgütlenme” de bu bağlamda roman içinde önemli izleklerden biridir ve Nazilerin koyduğu adla “**Kızıl Orkestra**” (Almancası *Rote Kapelle*) da romanın politik-etik unsurları arasında yer alır. İlginç boyutları yüzünden hakkında pek çok yapıt kaleme alınan, film ve belgeselleri yapılan, hâlâ tam anlamıyla ortaya çıkmayan yanları da bulunan, Batı Alman resmi tarihi tarafından çarpıtılmış bir örgüt olarak anlatılan bu örgütlenme Nazi propagandasının boyutlarıyla birlikte aslında anti-faşist mücadelenin kapsam ve yaygınlığını ortaya koyan bir önemli bir

unsurdur. Farklı gruplar hâlinde örgütlenmiş bu yapı aslında tek bir örgüt değildir. Birbirleriyle gevşek bağlantılara sahip anti-faşist, ağsı bir yapılanmadır. Özellikle savaşın sonuna doğru genel politika açısından Sovyetler Birliği ve Faşit Almanya'nın yönetim kademeleri arasında çok önemli bir role sahip olmuştur. En tepesinde, aslında pek çok farklı ismi de kullanan **Leopold Zakharovich Trepper** adında Polonya asıllı bir Yahudi komünist militan ve resmi ajanın bulunduğu ve onun tarafından yönetilen bu örgüt, çok heterojen bir yapıya sahiptir. Bu örgütlenme içinde komünistler, sosyalistler, anarşistler, anarko-sendikalistler, liberaller, sanatçılar, öğrenciler, resmi devlet memurları, askerî istihbarat içindeki Nazi karşıtları da yer almaktaydı. Weiss açısından bu durumun vurgulanması önemliydi. Çünkü bu yapı onun nezdinde farklı düşünce ve konumlardaki insanların ortak anti-faşist vicdanını temsil ediyordu. Örgüt içindeki en önemli kişiler arasında **Harro Schulze-Boysen** ve **Arvid Harnack** ile eşleri de vardı, romanda da gerçek kişiler olarak yer alıyorlardı.

Genel değerlendirme

Klasik anlamda olay örgüsünün bulunmadığı romanda anlatıcının da aralarında yer aldığı karakterler değişik dönemlerde yapılmış sanat yapıtlarını, resimleri, heykelleri, mitolojiyi, Marksizmi, devrimci tarihi ve sınıf savaşımını aralarında ve aslında okurlarıyla tartışır.

Kitabın başında yer alan yaklaşık yüz sayfalık bölümde Bergama'dan Berlin'e götürülen Zeus Sunağı üzerindeki Herakles'in mücadelesini ortaya koyan frizler üzerinde bir tartışma yer alır. Anlatıcı ve arkadaşları genç işçiler, Coppi ve Heilmann antik çağdaki tanrılar ve devler savaşını incelerken aslında kendi çağlarının sınıf mücadelesini okumaya çalışırlar. Weiss burada anlatıcı karakterine *“sanatın işi, onların konumlarını ve yetkilerini doğüstü güçlermiş gibi göstermekti”* dedirtir, ancak onları üretenlerin emeklerine vurgu yaparak sanat tarihini **“galiplerin müzesi”** olmaktan çıkarıp ezilenlerin hafızasına dönüştürmeye çalışır.

Romanın ele aldığı temel konular arasında en başta geleni faşizme karşı direnişin yalnızca siyasal ve askeri değil aynı zamanda kültürel bir mücadele olduğu gerçeğidir. Bunu destekleyecek pek çok yapıt, adeta bir müzenin farklı bölümlerinde gezer gibi somut örnekleriyle birlikte tartışılır. Kuşkusuz

buradaki en önemli saptamalardan birisi işçi sınıfının sanata erişimini, algılama biçimini ve sanat üretimi sürecindeki yerini ortaya konulmasıdır. Bu bir yandan da aslında kitaba verilen adın da gereğidir. Eğer yaşamın içinde bir direnme süreci yaşıyorsa, bu yaşamın tüm unsurlarını bu arada da sanatın alımlanması ve yaratılması süreçlerini de içinde barındırmalı, birlikte sürdürülmelidir.

Bir başka tartışma konusu Marks'ın ortaya koyduğu tarihsel materyalizmin bir gereği olarak sınıf mücadelelerine bakmaktır. Roman bu süreçte rol alan tüm kesimlerin, yani sol hareketlerin tüm taraf ve unsurlarının, birbirleriyle ilişki ve çelişkilerini, zafer ve yenilgilerini, birlikte davranma ile sadece kendi toplumu ülkesi ve çevresi içinde varolma çabalarını, dünya ölçeğinde bir devrimci değişime yönelik umut ile, bu süreçte yaşanan olumsuzluk ve kayıpların sonucunda ortaya çıkan tarihsel hayal kırıklığı arasındaki gerilimi, mücadele edenlerin çatışma ve dayanışmalarını, ortaya çıkan kimi bireysel ve toplumsal olumsuzlukları, acıları, ölümleri, sürgün ve korkuları ele alır.

Tüm bunlar ayrıntıları ve ilişkileri içinde herhangi bir propagandif, ya da ajitatif tutum içine düşmeden, belirli bir uzaklıktan olaylara ve konulara bakarak irdelenir. Weiss sürekli olarak sol / sosyalist hareketin hatalarını da bu sırada sert biçimde eleştirir. Özellikle Stalinist bürokrasiyi, Avrupa'daki sol, sosyalist ve komünist parti liderlerini ve önde gelen kişilerin değerlendirmelerini yapmaya çalışarak, onların mutlaklıklarını, dogmatik tutumlarını, entelektüel körlüklerini, direniş üzerindeki etkilerini ve ortaya çıkan kimi olumsuzluklardaki rollerinin, mücadele sürecindeki kimi zaafllara nasıl yol açtığını çekinmeksizin sergiler. Bu özellikleriyle yapıt bir yandan “anti-faşist”, ama aynı zamanda solun kendi özeleştirisini yapma niteliğine sahip bir kuramsal kitap gibi de okunabilmektedir.

Romanda tema ve izleklerin ele alınıp sergilenişi de özellikle dikkât çekicidir. Bu noktada da çağdaş modern romanın **Ulysses**, **Kayıp Zamanın İzinde**, **Niteliksiz Adam**, **Körleşme** gibi önde gelen örneklerine benzer özellikleri nedeniyle anlatım biçimi olarak da oldukça sıra dışıdır.

Bu bağlamda çok uzun cümle ve paragraflar, noktalama işaretlerinin azlığı, geçişlerin çoğu zaman birden ve dikkâtli okunmadığında neredeyse fark edilmeyecek nitelikte olması, anlatım sırasında deneme, tarih, biyografi ve romansal kurgu gibi tüm yazma biçimlerinin neredeyse hepsinin, düzenli

olmasa da süreklilik içinde ve iç içe geçecek şekilde kullanılması romanın göze çarpan önemli özellikleri arasındadır. Öte yandan gerçek yaşamda yer alan adı bilinen kişiler, adetâ bir belgesel çalışma gibi gerçek ad ve özellikleriyle yapıtta yer alırken, kimi kurgu karakterlerin de başta yazarın kendisi olmak üzere bu kişilerden de esinlenilerek yaratıldığı farkedilmekte, iki tip karakter de birlikte kullanılarak, hem romana farklı bir nitelik katmakta, hem de hakikâtin doğru anlaşılması için bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu unsurlar, yapıtı okumayı zorlaştırır görünse de estetik hazzın düzeyini ve olan bitenin arka planını bilme anlamında da bir merak unsurunu yine sürekli üst düzeyde tutması bu romanın temel nitelikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamıyla yapıtın bir **“roman gibi değil, düşünsel bir toplu / tümel yapıt”** olarak tanımlanması ve okunması da mümkündür. Bu yaklaşım yapıta özellikle post modern anlatıların genel özelliklerine oldukça yakın duran bir nitelik kazandırmaktadır. Çok yoğun tarihsel ve kültürel referans içermesi nedeniyle roman okura bir laboratuvar ya da atölyede yaşanan bir düşünce deneyinin içinde yer aldığı duygusu da verir. Yapıtın bu boyutunu bizzat okuma sürecimizde deneyimlemek de bu romanın daha önce gerçekleştirdiğimiz okumalardan farklı bir okuma olmasını sağlamıştır. Süreçten edindiğimiz derslerden birisi de, romanı sabır ve hazla okuyan okura da çok büyük bir zihinsel alan açabilmesidir.

“Direnmek sadece silahla değil, dünyayı yorumlama biçimiyle de ilgilidir.”

Weiss’a göre egemen sınıflar yalnız ekonomiyi değil, sanatı da gerek anlam gerekse yaşamdaki yerini belirleme açısından kontrol ederler. Bu yüzden bir tabloya, romana, müziğe, tiyatroya yani sanat yapıtlarına, ya da tarih ve mitolojiye farklı bir yerden ve başka bir gözle bakarlar. Böyle bir tutum da özünde politik bir tutum hattâ eylem sayılabilir.

Roman Almanya’da yayımlandığında hem büyük hayranlık hem de ciddi tepki doğurmuş, özellikle sol entelektüeller arasında kitap adeta bir “politik ve kültürel sınav” olarak nitelenmiş ve kimilerince çağın en büyük romanlarından biri sayılmıştır. Ancak bu saptamanın tersine gerek içerik, gerekse biçim olarak da çok “fazla teorik” bulanlar, hattâ edebi niteliği bakımından zayıf olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu tartışmalar sırasında önde gelen yazar ve edebiyat eleştirmenlerin romana dair değişik değerlendirme ve saptamaları genel olarak referans olarak alınmış ve alınmaktadır.

Örneğin ünlü Alman yazar ve akademisyen **W. G. Sebald** roman hakkında “*mağdurların tarafında yer alma iradesinin devasa ifadesi*” şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur. Sebald özellikle kitabın tarihsel yıkımı ve hafızayı ele alış biçiminden çok etkilendiğini belirtir. Ona göre Weiss, Avrupa felaketini sadece anlatmaz; onu düşünmenin ahlâki biçimi olarak da kurar. Amerikalı eleştirmen ve Marksist **Fredric Jameson** da romanın İngilizce baskısına bir önsöz yazmış, romanı 20. yüzyılın en büyük Marksist edebi girişimlerinden biri olarak değerlendirmiştir. Jameson’a göre kitap, “*sanat tarihi ile devrimci tarihin aynı bilinçle ele alınıp birlikte irdelenebileceğini*” gösteren çok değerli yapıtlardan birisidir. Peter Weiss’le elinizdeki kitapta bir bölümünün yer aldığı, özel bir film ve bu film sırasında bir söyleşi yapan Alman film yönetmeni **Harun Farocki** ise kitap için, anti-faşist belleğin sinemadaki karşılığı olarak nitelendirmesinde bulunmuştur.

Weiss üzerinde güçlü etkileri olduğu bilinen **Walter Benjamin**’in her uygarlık yapıtının aynı zamanda bir barbarlık belgesi olduğu nitelemesi şeklindeki saptaması da önemlidir. Müzelerde görülen “büyük sanat eserleri”, çoğu zaman sömürü, savaş ve iktidar ilişkileriyle varolmuş onlarla birlikte ortaya çıkmıştır. Weiss, Direnmenin Estetiği’nde Zeus Sunağı’nın frizlerini, **Goya**, **Delacroix**, ya da **Picasso**’nun yapıtlarını tartışırken bu yapıtların içinde ezilenlerin izlerini aramakta, tarihi yapan ve yaratanların bu tür yapıtlarda nasıl yer aldıkları ya da görünmez olduklarını, sanatın sahiplerinin gerçekte kim olduğu, yapıtların yaratıcıların hem kendilerinin hem de yapıtlarının kahramanlarının bu sergileme sırasında nerde yer aldıklarını, sanatın yalnızca elitlerin mülkü olup olmadığını bunların değerlerini kimin nasıl belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Benjamin’in “*tarihi tersinden okuma*” düşüncesi romanın adetâ temeli gibidir. Benjamin’in geçmişi irdelerken dikkâte aldığı yenilgileri doğru ele alınmasına yönelik tutumu ile Weiss’in anti-faşist karakterlerinin de roman boyunca sürekli yenilgilerini sergilemesi ancak bunun içinde bir umudu arayışının da olmasını önemli bulmaktadır.

Romanda aynı zamanda bir karakter olarak da sergilenen **Bertolt Brecht**’in etkisi de çok belirgindir. Weiss, Brecht’i bir gerçek kahraman olarak sergilerken sadece onun ünü ve ortaya koyduğu yapıtları irdeleyip, çeşitli örneklere yer vererek, bunu bir araç ya da okunmayı sağlayacak potansiyel bir unsur olarak kullanmamıştır. Onun özellikle ortaya koymaya çalıştığı unsur

Brecht'in yapıtlarındaki bir yaklaşım ve biçimsel özelliği,yani “**yabancılaştırma efekti**”ni kendi yapıtına taşımaktır. Böylelikle alımlayıcı ile yapıtın yaratıcısı arasındaki ilişki biçim değiştirir. Okur uzaktan ve dışarıdan bakarak olan biteni görür ve anlar. Yani özdeşleşmez, büyülenmez, tersine düşünür, eleştirir ve sonuçta politik bir çıkarım ve bilinç oluşturur. Tüm bunlar aslında Weiss'in anlatısına çok uygundur. Böylelikle okurun anlatıya kapılıp gitmek yerine sürekli uyanık kalmasının sağlanması hedeflenmektedir. Başka bir deyişle Weiss, Brecht'in sanat yapıtını neredeyse bir politik eğitim süreci olarak gündeme getirmesine koşut davranır. Bunu yaparken, mücadelenin sıcaklığı da gözardı etmez, yenilginin bedelinden, yaşanan işkence, sürgün, infazlar ve başarısız cephe savaşlarından da söz ederek çok daha ağır bir tarihsel yas duygusuyla birlikte ele alır. Bu da romandaki insanî duyarlığın bir başka dışa vurumudur.

Kitaba dair yorumlar arasında **Theodor W. Adorno** ile Weiss arasında doğrudan polemik olmasa da ciddi bir düşünsel gerilim olduğu da belirtilmektedir. Adorno gerçeklerin doğrudan ve fazla açık ifade edilmesinin sanatın propagandaya dönüştürme riskinden söz eder. Ona göre daima dolaylı anlatım öncelikli olmalıdır, çünkü modern sanatın kırık ve zor yapısının zaten bir direnme biçimi olduğunu belirtir. Weiss'e ise *faşizm çağında tarafsız estetik mümkün değildir* der ve yazar ya da yaratanın daha somut ve doğrudan algılanan bir politik tutum içinde olması gerektiğini söyler. Ancak bu sadece doğruların söylenmesiyle sınırlı olmamalıdır. Örneğin anlatının parçalı yapısı, okuru düşünmeye zorlayan özellikler, anlatılanların daima daha farklı hattâ şaşırtıcı düzlemlerde kurgulanması ve okuru rahatsız edebilecek unsurlara da yer verilmesi gibi biçimsel unsurları da yeğleyerek, bir anlamda Adorno'nun önerilerini uygular. Bu yanının öne çıkaran bazı eleştirmenler romanı, “*Brecht ile Adorno arasında kurulmuş dev bir köprü*” diye de yorumlamışlardır.

Fransa'da başlayıp kısa süre içinde tüm Avrupa'ya yayılan 1968 öğrenci hareketi sonrasında Alman gençliği de ülkenin Nazi geçmişini sorgulamaya başlamış ve aileleri başta olmak üzere Hitler dönemini irdeleyerek neden yeterince direnilmediği yönündeki tartışmaları gündeme getirmiştir. Direnmenin Estetiği romanı ele aldığı konu ve olaylar bakımından da alman gençliği açısından adetâ “**anti-faşist hafıza ansiklopedisi**” olarak kabul edilmiştir. Bundan yola çıkarak direnişin sadece silahlı mücadele olmadığı; okumak,

düşünmek, sanat üretmenin de bir direniş olacağı düşüncesiyle, bu roman o dönem ve sonrasında özellikle politik çevreler ve üniversite bünyesinde kolektif okuma pratiğine de dönüşmüştür.

Roman ilk yayımlandığı dönemde Alman gazetelerinde kimisi oldukça sert eleştiriler de yer almış, “kızıl bir hayat düşü”, “fazla didaktik”, “kurmacayı boğan teori” gibi yorumlar yapılmış, özellikle muhafazakâr ve liberal eleştirmenler kitabı ağır Marksist tonu nedeniyle görmezden gelmişlerdir. Ancak zaman geçtikçe romanın değeri ve kabulü söz konusu olmuş “aşırı ideolojik” bulunan yapıt, Almanca edebiyatın büyük zirvelerinden biri sayılmış, özellikle sol çevreler arasında farklı bir sahiplenme gündeme gelmiştir. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerinde daha sonra ortaya çıkan kimi yazarların bu dönemde yaşananlara yönelik eleştiri niteliğindeki edebiyat yapıtlarının da öncül(ler)i arasında sayılmaya başlanmıştır.

Bugün romanın yeniden ilgi görmesinin nedenleri arasında da otoriterlik, propaganda, tarihin manipülasyonu, kültürel hafızanın ne olduğu ve niteliği, sanatın anlamı ve politik işlevi konularının yeniden tartışılıyor olması sayılabilir. Aslında Weiss’ın “sanat dünyayı yalnızca temsil mi eder, yoksa değiştirebilir mi” biçimindeki temel sorusu hâlâ güncel ve çarpıcıdır. Bu bağlamıyla da direnişi sadece kahramanlık anlatısı olarak değil, aynı zamanda uzun bir düşünme ve dayanma pratiği olarak görmek gerekmektedir. Bu nedenle kitap bugün yalnızca edebiyat örneği değil, etik bir eğitim, tarihsel bilinç deneyi ve politik hafıza çalışması olarak da okunabilir.

Türkiye’deki algısı ve alımlanması

Türkiye’de kitabın en azından bazı çevreler açısından özel bir niteliği de vardır. Özellikle 1970 sonrası sol düşünceyle, sanat-politika ilişkisiyle ve devrimci kültür tartışmalarıyla ilgilenen insanlar romandan oldukça erken dönemde haberdar olmuş, okuma sürecimize de katılmış olan çevirmenleri **Çağlar Tanyeri** ve **Turgay Kurultay**’ın çevirisiyle Türkiyeli okurun kendi dilince okuması mümkün olmuştur. Daha sonra da bu romanın içeriğini bilmeden, romanda anlatılan dönemde Türkiye’de özellikle **Türkiye Komünist Partisi** ile ilişkili olarak sol mücadeleyi anlatan **Vedat Türkâli**’nin iki ciltlik ve toplamı 1380 sayfaya ulaşan **“Güven”** romanı arasındaki koşutluğu ortaya

koyan **Mediha Göbenli**'nin önce tez olarak sonra da ayrı bir kitap olarak yayımladığı **“Direnmenin Estetiği’ne Güven: Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Peter Weiss ve Vedat Türkali”** adlı kitabından sonra bu ilgi daha da büyük hâle gelmiş ve daha çok okunur olmuş ve yeni baskıları yapılmıştır.

Bu nedenle özellikle 1980 dönemi ve sonrasında toplum içinde özellikle de mücadele içinde yer alan sol entelektüel çevrelerde yenilgi deneyimini işlemesi, sanat ve devrim ilişkisinin sorgulaması ve direnirken düşünmeyi sağlaması bakımından önemsenmesine yol açmıştır. Bazı şair ve eleştirmenler kitabı *“melankolik”* bulmuşlar, özellikle sanat tarihiyle Marksizmi aynı cümlede buluşturabilmesi nedeniyle etkileyici olduğunu söylemişlerdir.

Roman Türkiye’de yalnızca “iyi bir Alman romanı” olarak değil özellikle 1980 sonrası sol entelektüel kuşak için yenilgi deneyimi örneği, devrimci hafızanın nasıl oluşturulabileceği, kültür-politika ilişkisinin ne olması gerektiği ve sanatın direnişteki rolüne ilişkin düşünme ve tartışmanın araçlarından birisi olarak ele alınmıştır. Bu nedenle romana verilen tepkiler çoğu zaman politik bir yoğunluk taşımaktadır. Bu bağlamda **Tezer Özlü**, Peter Weiss’a Türkiye’de en yakın duran yazarlar arasındadır. Hatta Weiss’ın Türkiye’deki ilk ciddi okur çevresinin oluşmasında Özlü’nün etkisinden söz edilebilir. Özlü roman yayımlandığı sırada Almanya’da yazarla bir söyleşi yapmış, sonrasında da Weiss ile kişisel dostluğunu geliştirmiştir. Özlü’nün Avrupa sürgünlüğü, yabancılaşma ve politik kırılma hissiyle Weiss’ın dünyası arasında koşutluk olduğu gözden kaçmamaktadır. Özellikle Avrupa’nın karanlık geçmişi ve hafızası, bireysel düzlemdeki kırılma dışlanma, geleceğe ilişkin politik bir umutsuz duruş, yenilginin de estetik biçimde bir ifadesinin olabileceği gerçeği iki yazarı birbirine yaklaştırıp bir örneklik hâli yaratmıştır.

Keza **Murat Belge** çevresi içinde roman önemli bulunmuş, üzerinde tartışılmıştır. Türkiye’de Marksizm uzun süre örgütlenme ve siyasal mücadele üzerinden özellikle de ekonomik kuram ve sömürü boyutuyla tartışılmıştır; Weiss’ın Marksizm ve politik mücadeleleri sanat tarihi, mitoloji, görsel sanatları özellikle de resmi, roman anlatısı ve biçimi, müziğin gücü ve etkisi bakımından da irdelemiş olması önemli bulunmuştur. Sanatı yaşamın bütünüyle ilişkilendirerek ve Marksist düşünceyi merkeze alarak irdelemek önemli ve üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Belge’nin çevresindeki eleştirilerde sık sık Weiss’ın kültürü “lüks bir alan” olmaktan çıkarıp sınıf müca-

delesinin parçası hâline getirdiği saptaması yapılmış ve “yüksek sanat” ile sol politika arasında mesafenin eleştirisine yol açmıştır.

Enis Batur gibi görece daha modernist isimler de romanın biçimsel cesaretinden etkilenmiştir. Çünkü kitap, roman, deneme, tarih, sanat eleştirisi, felsefe arasındaki sınırları ortadan kaldıran bir nitelikte görülmüştür. Bu bağlamda “düşüncenin de romanın malzemesi olabileceği” kabul edilmeye başlanmıştır. **Ahmet Oktay** çizgisindeki eleştirmenler de romanın merkezinde “yenilmiş solun hafızası”nı bulmuş, bu bağlamda 12 Mart, 12 Eylül, Kürt mücadelesi, sürgünler, cezaevleri, dağılmış örgütler, devlet şiddeti vb. konularının da sanat yapıtlarında yeni alanlar açabileceği ileri sürülmüş, buna uygun örneklerin gündeme gelmesine yol açmıştır. “*Yenilmiş ama düşünmeye devam eden insanların kitabı*” nitelemesi bu algının önemli biçimlerinden birisidir. Gezi Parkı protestosu sırasında da roman yeniden çok görünür olmuştur. “Gezi’de Direnmenin Estetiği” ele alınıp, direnişin sadece politik slogan olmadığı, aynı zamanda bir kültür, dayanışma ve hayal gücü meselesi olarak görülmüş, özellikle duvar yazıları, mizah, kolektif yaratıcılık, kamusal sanat ve çeşitli enstelasyon örnekleri romanın “direnış estetiği” düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir.

Bu noktada romanın Türkiye’de etkili olmasının nedenlerinden birisinin de çeviri süreci ve bunun niteliği ve özellikleri olduğu söylenebilir. Romanı dilimize kazandıran okuma sürecimizin başında bu konudan haberdâr ettiğimizde sevgili Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay aramıza katılmış düzenli olmasa da buluşmalarımızda yer almış, tartışma konularına ve içeriğe dair önemli katkılarda bulunmuşlardır. Onların bu çevirisi romanın alımlanmasında çok önemlidir. Çünkü Weiss’in uzun cümlelerini, düşünsel yoğunluğunu, metnin akış ve ritim özelliklerini çevrilen dil olan Türkçede de korumaya çalışarak çevirilerini yapmışlar, çeşitli akademik metin ve yapıtlarda bu çabalarını ayrıntılarıyla ortaya koyup tartışmışlardır. Belki de birçok kişi için romanın Türkçedeki kült statüsünün nedeni biraz da bu çeviri başarısıdır.

Bir başka unsur da Türkiye’deki benzer konulu kurgusal metinlerden farklılığıdır. Türk solunun geçmişindeki kimi olayları konu alan edebi metinler ya kahramanlık anlatısıyla ya da travmatik boyutu ve diliyle anlatılmaktadır. Oysa Weiss sonucu yenilgi bile olsa buradaki eylemli düşünsel bir mirasa dönüştürerek, özellikle kaybetse de o sırada bile hâlâ düşünen insanları

anlatarak hayatın gerçekliğine daha yakın, dahası sonrasına ışık tutacak bir yaklaşımı benimseyerek, bu anlamda bir örnek de yaratmış olmaktadır. Bu noktada Güven romanının anlatım biçimi özellikle finalinde yazılanlar bir anlamda bunu vurgulayan yanlardan birisidir.

Akademik edebiyat çevrelerinde *Direnmenin Estetiği* önce dirençle karşılanırsa da genellikle 20. yüzyılın en önemli Almanca romanlarından biri olarak kabul edilmiş ve edebi kanon içinde yer almıştır. Alman edebiyatı çalışanlar için bir tür **modernist roman**, Marksist eleştirmenler için **tarihsel materyalist estetik projesi**, sanat tarihçileri için, özellikle **görsel sanatların roman içindeki kullanımı**, hafıza çalışmaları yapanlar için önemli bir **anti-faşist bellek arşivi**, kültürel çalışma çevreleri için de **sanat ve iktidar ilişkilerine** dair önemli bir kaynak ve kanıt niteliğindedir. Kitap hakkında tüm bu yaklaşım ve değerlendirmeleri ortaya koyan devasa bir akademik literatür bulunmaktadır.

Sanat ile tarih arasındaki ilişki bakımından genellikle yazılı yapıtlar kaynak alınmaktadır. Ancak Weiss'ın bu romanı sanat eserlerini sadece dekor olarak kullanmayıp, hem onların anlamları, hem yapıtların ortaya konulduğu dönemler, hem de yapıtları gerçekleştirenler tarih ve politik mücadele süreçlerine dair ortaya koyduklarının görülebilir, anlaşılabilir ve değerlendirilebilir hâle getirilmesi imkânını göstermiştir. Bu önemli farklılıklardan birisidir. Özellikle plastik ve görsel sanat yapıtlarında anlamın ortaya konulmasını politik mücadele süreçleriyle ilişkilendirmek, hem geçmişte yaratılmış sanat yapıtlarının hem de şimdi ortaya konulan örneklerinin içerdiği anlam ve özelliklerin hakikâtle ilişkisini irdelemek açısından yeni bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Okuma sırasında yaptığımız tartışmalarda bir katılımcımızın, bu tür sanat yapıtlarının bize gösterdiği bir ânın, olgunun ya da olayın o ânın öncesindeki ve sonrasındaki süreçleri anlamlandırmak için kendisine ışık tuttuğunu söylemesi de bunun bir başka ifade edilmiş biçimiydi. Dahası bu sanatsal yaratıcılık sürecinin asla kesintiye uğramadan sürekli olarak bir başka örnekte kendisini varetteğini de bize gösteriyor ve yaratıcılığın tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi nasıl birbirinden el alabileceğini işaret ediyordu.

Bu özellikleri itibarıyla de yapıtın sanat tarihi ve edebiyat bölümleri dışından sanatın hemen her dalının kuramcı ve uygulayıcıları için de önemli kaynak olduğu söylenebilir.

Akademide romanın ele alınma temalarından birisi de “*counter-memory*” olarak adlandırılan **karşı-hafıza** kavramıyla ilişkisi de önemli bulunmaktadır. Egemen tarih anlatıları olan biteni hep kazananlar, başta devletler ve birlik-telikleri olmak üzere kurumlar ve bu kesimlerin büyük liderleri üzerinden şekillendirir. Şimdilerde çok önemli hâle gelmiş ve pek çok örneği olan “sözlü tarih” çalışmalarında yapılanları Weiss de bu romanı çerçevesinde somut olarak yapmıştır. Bu romanda çalışma ortamları ve süreçlerinin ayrıntılarıyla birlikte işçiler, politik ve diğer nedenlerle gerçekleştirilen sürgünlere muhatap olanlar ve bunları deneyimleyen insanlar, büyük özverilerle girilmiş devrimci mücadeleleri kaybeden devrimciler, adları bilinmeyen ama bu süreçlerde yer alan görünmez direnişçiler dahil, yukarıda saydığım kesimlerin çevresindekiler, yakınları, onların yaptıklarından etkilenenler birer öznedir ve hem yaptıklarını hem de o süreçlerde ve sonrasındaki düşüncelerini ortaya koymakta, dahası merkeze almakta, böylelikle bir anlamda bir “sözlü tarih” çalışmasını yazıya dökmektedir. Bu yüzden roman özellikle, hafıza çalışmaları, travma kuramı ve iyileştirme çalışmaları, soykırım, holokost, insan hakları ihlalleri, ötekileştirme ve bunların kayıt altına alınması, belgelenmesi ve maruz kalanların sağaltım süreçleriyle ilgili çalışmalar ve araştırmalar yapanlar açısından da bir kaynak ve örnek niteliğindedir.

Kuşkusuz yapıta feminist yazın eleştirisi açısından da bakmak ve değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda yapıta dikkât çeken noktalardan birisi anlatılan ve örnek gösterilen kadın karakterlerin yeterince merkezde olmamaları, politik öznelerin çoğunlukla erkek olması, emek ve direniş anlatısı örneklerinin daha çok erkek karakterlerin deneyimleri etrafında dönmesi eleştirel bir boyut olarak gündeme getirilmektedir. Burada anlatılan dönemde mevcut örgütlerde yer alan kadınların gerçekte de bu durumda oldukları açıklaması ne yazık ki bu eleştiriyi göz ardı edecek bir gerçeklik değildir. Çünkü aynı dönemi farklı açılardan anlatan başka yapıtlarda rol ve önemleri yadsınamayacak örnekler bilinmektedir. Bu niteliği itibarıyla Weiss’ın “**erkek devrimci bilinç modeli**” kurması özellikle günümüzde fark edilmesi ve vurgulanması gereken önemli noktalardan birisidir.

Bir başka önemli boyut da romanda anlatılan merkezi ve Kuzey Avrupa ülkeleri ve çevrelerinin temel alınmasını, Avrupa’nın Balkanlar dahil süreçten etkilenen pek çok ülke ve insanının bu aktörler arasında sayılmamasını böy-

lelikle Avrupa faşizmi, Avrupa sanatı, Avrupa devrimci geleneği işlense de benzer şeyleri yapan diğer Avrupa ülkeleri ve bölgeleri ele alınması, dahası bu merkezi Avrupa ülkelerinin kendi yakın geçmişlerinde bir “kara leke” olarak duran “küresel sömürge tarihi” ve bu sırada gerçekleşenlerin yeterince görünmediği söylenebilir.

Kitabın çevirmenlerinin, kitabın başında yer alan “Çevirmenlerin gözünden” başlıklı sunuşlarında belirttikleri gibi;

“Direnmenin Estetiği gerçeğin verilerinden yararlandığı için belgesel ve tarihsel, yazarının gerçek yaşamına göndermeleri olduğu için otobiyografik, metne giren parçaları kendine özgü bir biçimde yorumladığı ve birleştirdiği için kurmaca, metinde belirsiz bir imkân olarak yansıyan bir kurtuluş fikri bıraktığı için ütöpik, yandaşı olduğu dünya görüşü karşısında eleştirel olduğu için yeniden kurucu, kullandığı farklı anlatım biçimleriyle hem belgesel-gerçekçi hem gerçeküstücü, Batı kültürünün siyasi tarihi ve sanat tarihiyle metinler üzerinden tartıştığı için metinlerarası ve kültür birikimini yeniden yorumladığı için ufuk açıcı özellikler taşıyan çokkatmanlı bir derya metin.” (s:10)

olarak dünya edebiyatında ve politik edebiyat alanında kalıcı ve her zaman söz edilecek bir yapıttır.

Derleyen ve kaleme alan
Mustafa Sütlaş

“Direnmenin Estetiği”ne dair

Peter Weiss’le bir söyleşi

Goethe Enstitüsü tarafından 2006 yılında gerçekleştirilmiş olan “Yüzyılın Romanı” adlı etkinlikte gösterilen, “Örnek Olarak-Peter Weiss” (Almanya, 1979) filminin yapımcısı ve yönetmeni olan **Harun Farocki** tarafından yapılan aşağıdaki söyleşi **Peter Weiss** ve “Direnmenin Estetiği” romanının çıkış noktasının kavranması bakımından birincil kaynak niteliğindedir.

Harun Farocki (HF): *Bana, Kuzey-Vietnam bombalar altındayken, bölgeye yaptığınız bir yolculuğun içinde bir şeyleri değiştirdiğini ve “Direnmenin Estetiği” kitabı için bir esin verdiğini söylediniz.*

Peter Weiss (PW): Çünkü Vietnam’da tarih bilincinin, kültürel yaşama katılım bilincinin, bu dehşetli baskıya direnebilme adına, halk için ne anlama geldiğini gördük. Çünkü ben böylesine hayati bir tehlike altında olup da aynı zamanda böylesine sağlam bir kültüre sahip olan ve kendilerini savunma çabasında olmalarına karşın kültürden kopmadan kültürel yaşama böylesine katılımın olduğu, başka hiç bir ülke görmedim. Bu mücadelede sürekli önemini koruyan şey, siyasal yönetim açısından, halkın sadece askeri bakımdan dayanıklılığının etkin kılınması değil, aynı zamanda kültürel açıdan da bir etkinleşmenin olmasıydı ve bu yüzden de gösteri amaçlı oyun ve tiyatro topluluklarının etkileri azımsanamaz, ki bunlar cephe uçlarına dek gidiyorlar ve bombardıman sırasında siperlerde, kendi hayatlarının geleneksel bir ögesi olan klasik şiirler okuyup, klasik operalar seslendiriyorlardı, halk tarafından anlaşılıyor ve benimseniyordu. Bu, halkın çıkış noktasını oluşturan çok önemli bir temeldi ve içi boş değildi; ne için mücadele verdiklerini biliyorlardı, geçmişe yönelik o çok güçlü bakışları vardı, aileye, köyün kolektif yaşamına yönelik olarak; yani sadece gökten gelen bir saldırı var diye savaşım verilmiyordu, savunulması gerekenin ne olduğunu da çok iyi biliyorlardı.

HF: *Sonuç olarak, Vietnam’da kültürün günlük yaşama yedirilmiş olmasının geniş yararlarını gördünüz ve böyle güncelleşmiş bir kültürün olanaklarını, yani kültürel yaşam ve siyasal yaşam arasında bir bağlantı kurmaya yönelik olarak Avrupa’da da çalışmayı denediniz.*

PW: Bu çalışmanın ve bunun romana uygulanmaya çalışılmasının, bir kültürün belirli bir sınıfa değil de halka dayandığını benzer biçimde göstermenin Vietnam’da yaşanmış olanlarla oldukça güçlü bağlantıları var elbette. Ama tabi ki beni buna iten çok daha fazla başka öğeler de oldu, eskiden kazandığım kendi deneyimlerim ve tam olarak gündelik işimin içinde olan ve iş dünyalarında kültürel değerlere bir yaklaşım sağlayabilmek için girişimde bulunan insanlardan edindiğim deneyimler gibi. Ve tabi ki burada, benim kavradığım anlamdaki kültür, yalnızca sanat eserlerini, edebiyatı, müziği ve diğer sanatları içeren bir kültür değil; bana göre kültür demek, tümüyle bilincin nedeni, düşünmek isteyen, düşünen ve düşünerek kendi varoluşlarının bilincine varan insanlar için yaşamın temeli, bilincin temeli demektir.

HF: *“Direnmenin Estetiği” belgelerden oluşan bir roman ve şimdi birkaç soru ile bu belgelerin farklı düzeylerde nasıl okunması gerektiğine ilişkin bir ışık tutmak istiyorum. Öncelikli olarak, kitapta yakın tarihten kişiler var: Herbert Wehner, Ossietzky’nin kızı ya da Willi Münzenberg gibi. Sonra kimliği tam anlamıyla tarihsel olmayan kişiler var: Baş kahraman, yani “Ben anlatıcı”, Coppi, Heilmann ve onların arkadaşları da aynı biçimde. Kitabınızda Herbert Wehner ya da Willi Münzenberg bir şey söylediklerinde, ne ölçüde birebir ele alabiliriz bunları?*

PW: Her şeyden önce kitabın tüm karakterleri otantiktir. Hiç bir karakteri kendim icat etmedim. Ve “Ben anlatıcı”da büyük ölçüde otantiktir, çünkü benim hayatımın büyük bir dönemine gerçekten uyuyor. Ama kişileri alıp, gerçek isimlerini belirtiyor olsam da, bu, kişilerin öz yaşam öykülerini yazdığım anlamına gelmez. Kendime, bu kişileri, anlatanın düş gücüne ve deneyim alanına uygun bir biçimde davranma özgürlüğü tanıyorum. Bu karakterler bir belge oluşturmak ve belirli sosyal ve siyasal çatışmaları dile getirmek için varoluyorlar. Fakat bir şey söylemiyorlar onlar, bildiğim kadarıyla geçmişte söylemeyi başaramadıkları bir şeyi söylemiyorlar. Tabi ki bu karakterler sonradan onlarla yaptığım konuşmalar yoluyla geliştirildi. Çoğu kişilerle günler ya da saatler süren buluşmalarım oldu ve onlarla, o zaman nasıl bir tutuma sahip oldukları ve anti faşist mücadele ile ilgili tavırlarını öğrenebilme amacıyla konuştum ve onların deneyimlerini kullandım fakat sadece roman için bir çıkış noktası olarak ve bu yüzden de kitabımı özellikle roman diye adlandırıyorum, tarihsel bir rapor (belge) değil.

HF: *Aralarındaki büyük farkı görüyorum. Peter Weiss, gerçek Peter Weiss bir fabrikatörün oğluydu, sanatçı olmak istiyordu ve kitaptaki “Ben anlatıcı” ise yüksek öğrenimi olmayan ve kendisi için bilimi fethetmeye çalışan bir işçi çocuğu...*

PW: Evet, bu belki de oldukça önemli, kitabın içeriği çözümleyici bir biçimde incelenecek olursa, çok önemli olabilir. Kitaptaki “Ben” in eylemleri, benim o zamanki eylemlerim ile aynı değil, bir başka kişiye bağlandığı için ve bu kişi de başka bir toplumsal çevreden geldiği için eylemlerin işlevi değişiyor. Bunu bilerek böyle uyguladım, çünkü bu karakterde benim sonradan edindiğim deneyimler yoğunlaştırılmış bir şekilde görünüyor ve “Ben anlatıcı” öyle şeyler dile getiriyor ki, benim o zamanlar, yani 1937 gibi, Peter Weiss olarak ağzıma alamayacağım şeyler bunlar. Bunları üzerinde çalışarak, işleyerek elde ettim ve kitabın konusu da bu zaten. Kitaptaki “Ben”in, nasıl bir durumda bulunduğunu ve çevresi ile, yani çevresini saran kişilerle ilgisini çözmek için sürekli bir çaba harcama konusunda. Bu aynı zaman da yazarın da kendi yaşamında içinden geçtiği bir süreç. Yani burada bir koşutluk bulunuyor, yalnızca kitaptaki “Ben” biraz başka bir düzleme kaydırılmış ve ben romanı yine de özyaşamöyküsel olarak görüyorum, çünkü “Ben”in dile getirdiği temel sorunlar benim içimde de vardı ve şimdi burada ayrıntılı olarak anlatılıyor.

HF: *Yani deneyimlerinizi başka bir varlığa, tanıdığınız ve araştırdığınız insanların yaşantılarına aktardığınızı söylüyorsunuz ve bu her zaman yazma yönteminde yer alan bir şey değil midir? Yani insanın deneyimlerini farklı bir durumdaki bir karaktere aktarması. Söz konusu olan bilgiyi elde etmek için mücadele etme zorunluluğu, bu sizin de yaşadığınız bir şey mi?*

PW: Büyük bir ölçüde hem de; çünkü bu deneyim okul sıralarında başlamıştı ve okula çok erken ara verilerek başlamıştı, yani doğru dürüst bir okul hayatım olmadı. 14, 15 yaşındayken Nazizm yüzünden okuldan koparıldım ve öyle bir dünyaya adım attım ki, hayatımı sürdürecekt temellerden yoksundum, burjuva ailemin dediklerine boyun eğip onların isteği doğrultusunda hareket etmekten başka. Bunu da zaten çok uzun sürdürmedim, ressamlığı seçtim, resim yapmaya başladım ve o zamanlar bile proleter bir varoluş biçimini yaşamaya başlamıştım. Sanatçı olmak ve aynı zamanda sürgünde yaşamak, tümünden bir güçsüzlük için önkoşuldur zaten ve nerdeyse lümpen-proletarya olarak adlan-

dırılabilir bir proletarya demektir. Bu biçimiyle “Ben anlatıcı”nın kitabı yazan “Ben” ile çok güçlü bağları var, çünkü deneyimler pek farklı değil. Ben öyle genç yaşta fabrikada çalışmadım, o sonradan İsveç’te göçteyken oldu ama yaşananlar pek uzak değildi bana.

HF: *Ama o zamanlar kuşkusuz kültüre yaklaşım biçiminiz işçi hareketinin içinde yer alan proletaryada olduğundan daha farklı bir konumdaydı herhalde?*

PW: Tabi ki, daha çocukken içinde kitapların olduğu bir evde büyümek gibi büyük bir ayrıcalığa sahiptim, 33’ten önce Mahagonny’yi ve Üç Kuruşluk Opera’yı dinlemiştim ve Brecht’in, Münzenberg’in, Troçki’nin ve Lenin’in kimler olduklarını biliyordum. Bunlar benim o zamanki okumalarımda gözde isimlerimdi. Bunun, kitapların bulunmadığı, kitaplara ulaşılmayan, hattâ kütüphanelerin bile bir çok insanlara kapalı olduğu çevrelerdeki insanlara göre büyük bir avantaj olduğu açık. Bu insanların bu olanağı ele geçirmeleri gerek. Bilgi edinmeyi olanaklı kılmayı öğrenmek zorundalar.

HF: *Ben yeniden söz konusu olan kelimesi kelimesine uygunluk istemine, kitabınızda olan nesnenin söze dökülmesinin denetlenmesi olgusuna dönmek istiyorum. Kitabınızın ikinci bölümünde Komintern’in burada, İsveç’te yasadışı yollarla yaşayan ve bir gazetenin çıkarılması ve yönetimi işini örgütleyen bir elçisi Rosner anlatılıyor. Örneğin onun kaldığı yer şöyle betimleniyor: “77 numaralı kemerli kapısı, kapının üstünde cılız ve fakirane kabartmalar, birkaç basamak, açılır kapanır camlı bir kapı, bir sahanlık, sahanlığın dibinde orta direğin çevresinde dönen bir merdiven, sağda kapının zili....” Bu ayrıntılar, olayın geçtiği yerin gerçek ve otantik yanına mı ait yoksa kendi buluşunuz mu?*

PW: Bütün ayrıntılar otantiktir. Rosner olayını ele alacak olursak, Rosner, çok garip bir biçimde kahramanca olan ama aynı zamanda kahramanlıktan uzak olan bir iş sürdürmüştür, bunu Stockholm’de İsveçli yoldaşlarının yanında yıllarca gizlenerek başarabildi; bu figür tarihsel açıdan son derece büyük bir önem taşır. Bu adam yıllar boyu küçücük bir odadan dışarı çıkmadı, hep orada yaşadı, orada yazdı, Komintern’in o zamanlar Avrupa, hattâ dünya çapında işlerliği olan dergisini hazırlıyordu. Bu konuda benim için oldukça önem taşıyan şey ise gerekmedikçe hiçbir şeyin uydurulmamış olması, çünkü beni

asıl ilgilendiren şey araştırmanın kendisiydi, sonuçlar değil. Demek istediğim, adı geçen yerlerin çoğu, evler, meydanlar, caddeler ve ev numaraları titizlikle araştırıldı. Bu da çalışmaya ait olan bir yan, bir romanın gerektirdiklerine aynı zamanda çok somut olan gerçeklik değerini de eklemek. Yıllar yılı Rosner'in nerede kaldığını ortaya çıkarmak için uğraştım. Öyle saklanmıştı ki, İsveç partisinin ve buradaki Alman yeraltı üyelerinin bile son derece sayılı bir kesimi onun varlığından, nerede kaldığından haberdârdılar; hattâ kendileriyle konuştuğum İsveç Merkez Komitesi üyeleri bile onun tam olarak nerede oturduğunu söyleyemediler. Yalnızca yaklaşık bir betimlemeydi, Stockholm'un kuzeyinde "Sibirya" adı verilen bir yer vardı, orada oturuyordu. Henüz ikinci bölümü bitirmiş ve metinde düzeltmeler yapılırken eski bir İsveçli yoldaşa rastladım, ancak o bana Rosner'in tam olarak hangi evde oturduğunu gösterebildi; bunun dışında garip koşullar da çıkmıştı ortaya, ev yıkılma aşamasındaydı ve ben içeri girdiğimde, evin üst katları çoktan yıkılmıştı bile, evi görmeyi başarmıştım, bir gardroptan daha büyük olmayan, iç avluya açılan odanın oranlarını ve çevresinde yer alan şeyleri görmüştüm bu da bana doğal olarak betimleme çalışmalarım için ayrıca bir güç verdi. O ev şimdi tamir edildi, şu küçük pencerenin ardında Rosner oturuyordu, tabi ki evin ön cephesini biraz daha hırpani düşünmek gerek, avlu da çok farklıydı, şu köy işi masa da tabi ki orada durmuyordu, burada halı silkelemek için yapılmış demirler sehpalara vardı ve bisiklet bağlama yerleri hep burada duruyorlardı. Çöp tenekeleri ortalığa saçılmıştı ve avlunun üzerinden bakılınca görünenler aşağı yukarı aynıydı, yalnızca ağaçlar biraz daha küçüktüler doğal olarak, ama bu sarmaşık duvarların üzerinde epeyce yükselmişti.

HF: *Kitabınızdaki bazı sahnelerde şöyle bir yan var: Somut bir olay olunca bir kişinin yaptığı tek bir jest veya tek bir hareket oluyor, örneğin: "Ben anlatıcı" Rosalinde'yi ziyaret eder, Rosalinde yatağında öyle hareketsizce yatmaktadır ki, "Ben anlatıcı" onun uyuyup uyumadığını anlayamaz veya Münzenberg konuşurken burnunu bastırarak dümdüz ediyor veya, "Ben anlatıcı" ile şehirde dolaşırken Münzenberg belli bir biçimde yürüyor...*

PW: Belki de böyle bir görüntü, bu yoğun ve sıkıştırılmış malzemeyi aynı anda birçok olay geçerken olduğundan daha iyi tutuyordur. Her olayın bütünselliği betimlenmek zorunda, bundan dolayı benim kullandığım dış biçim de buna

uygun olacak şekilde büyük bloklar hâlinde. Kısa paragraflar hâlinde, parçalarına ayrılarak, geçen olayların tek tek izlenimleri değil yazılanlar, tam tersine kapalı bir olay anlatılıyor, birlikte akan birçok olgudan söz ediliyor ve tek bir sahnenin tam da böyle küçük bir jestte bu denli büyük bir içerik alanını yansıttığı için, bana daha açıklayıcı geliyor olması da mümkündür.

HF: *Olayların belli bir gelişimi içinde sık sık bir durum anımsanıyor. Babanın sürekli olarak şu veya bu pencerenin önünde duruyor olması veya bildik bir insanın sürekli olarak hep şu veya bu jesti yapması, bu da yoğunlaşmış bir anımsama biçimi olmalı.*

PW: Ama sanırım oradaki teknik söz konusu olunca denenilen şey, tek tek durumların bu kapalılıklarını canlandırmak, belirli bir alan içinde çok kısa bir zaman zarfında çok çok fazla içsel olaylar yaşanıyor.

HF: *Ben yeniden öyle bir bölüme dönmek istiyorum; tam kesinliğine değil de şöyle yarı yarıya bir kesinlikle. Tüm karmaşıklığı içinde olan bir şeyi tüm kesinliğiyle anlatabilmek neredeyse olanaksız gibi. Şimdi “Ben anlatıcı”, Otto Katz ile Paris sokaklarında gezerken bir söyleşiye dalyorlar ve Münzenberg üzerine konuşuyorlar ve Münzenberg de gezileri sırasında bir anlatı olarak bir ara ortaya çıkıyor. Daha sonra bir nokta var, onda görünüşe göre amaçsızca gezinen Otto Katz bir çingene çadırına varıyor ve çadırdan içeri giriyor, orada bir bölüm var, bir kesme yapılıyor ve sonra biraz önce anlatıda söz konusu olan Münzenberg çıkıp geliyor, sözüm ona gerçek haliyle. Bunun ilk anda hangi durumla bağlantılı olduğu anlatılmıyor, yani filmlerde olduğu gibi; önce bir kişinin konuştuğu görülür ve onun başta hangi mekân ve zamanda olduğu bilinmez. Münzberg de yaşamını sürekli olarak özetliyor: Sanat kuramlarını, Zürich’teki yaşamını, propaganda sorunlarını anlatıyor ve bu bölümün içinde yeniden Otto Katz’a bir sıçrama yapılıyor ve Paris’teki gezintiye dönülüyor, tabiri caizse Paris’teki gezintiler birbirini izliyor ve Otto Katz ile bir bağlantı kuruluyor, ardından çingene kadının çadırından Katz çıkıyor ve görünüşe göre kötü bir kehâneti öğrenmiş oluyor: Bu kehânet uyarınca o, yazgısının belirli bir döneminde asılacaktır.*

PW: Münzenberg’in yazgısını da öğrenmiş oluyor. Böylelikle filmlerdeki gibi iki sahne eklemlenmiş oluyor birbiriyle. Katz’ın ortadan kaybolmasıyla, Ben

anlatıcı'nın çingene çadırında kalıp beklemesiyle ve beklerken de Münzenberg'le ilgili olay gerçekleşebiliyor. Münzenberg'le karşılaşma kesiliyor ve Katz'ın çadırdan çıktığı sahneye geri dönülüyor. Tabi ki bu iki sahne arasında bir zaman geçmiş oluyor, bunun da benim ressamlığım ve film yapımcılığım ile mutlaka bir ilişkisi olan blok tekniğiyle bir bağlantısı olsa gerek. Burada belirli teknik olgular yazınsal araçlara dönüştürülmüş oluyor.

HF: *Sizin burada dile getirdiğiniz biçimiyle bir blok yönteminiz var, yani birbiriyle bağlantı içindeki metinleri büyük kesintiler olmaksızın, hatta sanırım içlerinde paragraf bile olmadan, satırbaşı yapmadan veriyorsunuz. Kapalı yazı blokları olarak sürdürüyorsunuz ve ancak birkaç sayfa sonra, sanırım daha kisasına rastlanmıyor, bir paragraf başı geliyor ve bambaşka bir tempo ile veya ayrı bir ritimle veya ayrı bir hava ile başlıyor. Bu tekniği bu kitabınız için geliştirmediniz, uzun zamandır kullandığınız bir şey bu.*

PW: Aslında ben ilk kitabım “Aileden Ayrılış” tan bu yana benzer bir tekniği kullanıyorum. “Aileden Ayrılış”, hattâ yalnızca tek bir blok içinde geçer, arada bir paragraf bile bulunmaz. Ancak burada bellek blokları vardır, art arda dizilen ve bilinç ve bilinçaltının nasıl çalıştığına ilişkin bilgilerde, sürekli olarak birbiriyle sıkı ilişki içindeki belirli olayların yol açtığı çağrışımlar yaratarak oluşan bloklar, teknik açıdan da uygun olmasından dolayı kitapta da birbiri-rinden ayrılmıyorlar.

HF: *Dış olayların da çok büyük olmayışları, yani olay örgüsü bakımından zengin olmaması da buna uygun düşüyor. Kahraman İspanya'ya geldiğinde orada pek ahım şahım eylemlere veya belirleyici çarpışmalara karışmıyor, sıradan olaylarla uğraşıyor. Elbette bu hâliyle o, insanın tarihsel olaylardaki rolüne de uygun düşüyor, belki de yalnızca bulaşık yıkayarak ve dünyayla yalnızca düşünce yoluyla bağlantı kuran insanın rolüne.*

PW: Evet, çünkü burada yapmak istediğim şey, anti faşist savaş üzerine sıradan bir kahramanlık romanı yazmaktan çok daha başka bir şey yaratmak. Burada olayların arka planı gösteriliyor, sizin de değindiğiniz gibi bundan dolayı belki de bazı okurlar yabancılaşmışlardır. Eylemler aslında çok kapsamlı değişimler ama bir kişinin duruşunda yansımaları buluyorlar. Belki Münzenberg bölümünde değil ama, o bölüm tam anlamıyla bir gelişim öyküsünü anlatır, daha

sonra sonsöz cildinde yeniden konu olarak ortaya çıktığı gibi onun babasıyla olan ilişkisini, ölümle olan ilişkisini, Fransa'nın ormanlarında asılışını içerir. Bütün bu olgular birbiriyle bağlantılıdır.

HF: *Bağışlayın, izleyicilerimiz için burada biraz daha ayrıntılı olarak açıklamak istiyorum, Münzenberg, Almanların saldırısı sırasında gözetim altında Paris, Güney Fransa yönünde boşaltıldığı sırada bir ağaca asılmış olarak ölü bulundu. Bunun kuşku uyandıran bir intihar olup olmadığı bilinmiyor, belki öldürülmüş de olabilir. Otto Katz savaş sonrasında Çekoslovakya'da bulunur ve Slanski davası nedeniyle asılır.*

PW: İkisi de asılarak öldürülürler. Bir çingene falcı bilmişti bunu.

HF: *Bir bölüm var kitapta, Brecht'in İsveç'i terk etmek zorunda kaldığı için bavulunu ve kitaplarını toplarken yaşanan heyecan, "Ben anlatıcı" da oradadır ve oda en ince ayrıntılarına kadar tasarlanabiliyor ve sahip olduğu her kitabın çalışmalarında taşıdığı anlamla ilişkilendiriliyor ve yazarlar ve yazın sanatının uzun bir sıralamasıyla da son buluyor. Orada dikkâtimi iki polisin içeri girişlerinin veya görünmelerinin hiçbir rol oynamıyor oluşu çekti. Aslında onlar yalnızca birer figüran ve yalnızca kullanılıyorlar ve bana öyle geldi ki, siz kitabın kişileri olarak adlandırılanlardan daha çok olguların yaşamıyla, yani kendini olgularda dile getiren yaşamla, mekânlarla ve olayların gelişimiyle ilgileniyorsunuz.*

PW: Evet, tam da Brecht'in evini bırakıp vahşi bir kaçışla ülkeyi terk edişini göstermek için yazılan bu bölümde benim için gösterilmesi önem taşıyan şey, dış görünüşüyle bu kargaşanın arkasında bütünüyle değişmez olan bir düzlemin varlığıydı. Brecht, aslında kolay yaralanamaz ve kişiliği kolay değiştirilemez biriydi. Çalışmalarını yanına aldı, çünkü onun için önemli olan şey eserlerini kurtarmaktı. İşte tam bu aşamada onun çevresinde ne tür kitapların olduğunu da anlatmak önemliydi. Bunu Brecht arşivinde en ince ayrıntılarına dek araştırdım, öyle ki hattâ kitapların baskıları, yılları, ne zaman basıldıklarını bile biliyordum. Bütün bunlar, kitabın insanlar için ne anlam taşıdığını göstermek için önemliydi. Brecht için de tabi ki. Brecht'in çok ünlü bir sözü vardır: **"İnsan okumanın anlamını yitirirse, yaşam da yiter."** der yaklaşık olarak Onun

ne tür bir çevre içinde yaşadığını göstermek bakımından çok önemliydi bu. Kitaplar arasında yaşayan bir insandı. Yazan bir insandı.

HF: *Kitabınızda Brecht üretirken yer alıyor. Çevresinde birçok insan toplanmış bir durumda oturuyor ve doğru bir işbölümü yapmış, sözüm ona uzmanlar kurulu oluşturmuş, tıpkı küçük çaplı bir bilim-sanat enstitüsü gibi. Ama size gelince yalnız çalışıyorsunuz. Üretimin böylesi ortaklaşmacı, yani enstitüvari bir biçimini düşünebiliyor musunuz? Bunu sizin de yapmanız gerekmez miydi?*

PW: Bu tabi ki başka karakter özellikleriyle ilintili bir şey. Brecht, insanlardan oluşan bir çevrede birlikte çalışmak konusunda çok büyük olanaklara sahipti. Ben bunu o anlamda yaşamadım ve böyle bir çalışmayı çok seyrek yapabildim. Bu belki de yine ressam kökenli oluşuma dayanıyordur. Ressamlıkta çoğunlukla yalnız olunur, eserin karşısında yalnız durulur, araç elde öyle çalışılır. Yazar olarak da böyleydim ben, kaynak toplarken ve araştırmalar yaparken birlikte çalışabileceğim insanlar olsaydı işlerim de hafiflerdi. Ama bu hâlâ süren bir sürgün deneyimini ardından sürüklemektir aslında. Sürgünde insan kendi kendisiyledir ve benim açımdan daha da önemlisi tümüyle yeni başlayan biri olarak çevremde ne yazarlar ne de sanatçılarla bir araya gelme olanağına sahiptim. Bu çok daha sonraları gerçekleşti, bunun kişisel bir özellik oluşu da açık; ben genellikle işin gelişimi doğrultusunda en iyi yalnız çalışırım. Ama bu tiyatro çalışmasında böyle değildir. O çok farklı bir şeydir.

HF: *Yani tiyatro, içinde kolektif bir çalışmanın gerçekleştirilebileceği bir kurum mu?*

PW: Ancak bu yapıda bir roman öyle bir şey ki, onda bir model önünde oturuluyor ve sürekli olarak küçük ayrıntılar ekleniyor, bunlar da benim çoğunlukla kendi deneyimlerimden kaynaklanan ve içlerinden değişik özellikli olanları seçtiğim malzemeler birikimi oluyor. Burada benim en çok önemseydiğim şey, yaklaşık neredeyse 20 yıldır tuttuğum not defterlerimdir, 1972 yılı ilkbaharından bu yana. Bunlarda kafamda bu roman düşüncesini oluşturduğumdan bu yana topladığım şeyler var. Buluşmalardan, belli çevrelerden, söyleşilerden topladığım, çalışmanın bulunduğu o anki aşamaya göre çıkarttığım ve kullandığım notlar.

HF: *Örneğin birini ele alabilir misiniz?*

PW: Burada, örneğin; Hodan'ın günlüklerine göre alınmış notların olduğu bir defter, ondan çıkartmalar yaptım.

HF: *Burada "Rosa Luxemburg'un katledilişinin 20 yıl sonrası" yazıyor ve burada Willi Münzenberg mi yazıyor?*

PW: Bu Willi Münzenberg'tir. O bir biçimde Münzenberg üzerine olan konuşmalara ait. Bu herhangi bir düşünceydi, Rosa Luxemburg'a bu konuşmada değinilmesine yönelik. Bunlarsa Hodann'ın günlüklerinden alıntılar...

HF: *Buradaki Bernhard Reich mı?*

PW: Hayır, artık anımsamıyorum. Burada 27.09.1939'da Barselona'da vurulmuş yazıyor ve sonra Hodann'ın tuttuğu günlük notları, resim oldukça yıpranmış durumda. Yani onun çok önemli bir rol oynayan hastalığına ilişkin kendi yansıtımlarından oldukça kısa bir izlenim. Yani bu sona dek böyle sürüyor. Burada tutanaklar... 1942 yılında İsveç'teki Wehner ve Mewis grubuna karşı yapılan gizli mahkemenin tutanakları, içinde, evlerin, konuşmaların ve sık sık düzenlenen buluşmaların ayrıntılı notları bulunuyor. Bu, romanın özellikle üçüncü bölümünde kullanılmıştı. Bunlar İsveçli komünistlerin notları, burada İsveç'te yasadışı çalışmalar yapmışlar, Stockholm'de gizli yaşayan Alman yoldaşlarıyla birlikte. Bunlar örneğin Herbert Wehner'in notları, bizzat ben aldım ondan... bir söyleşi sırasında. Ve bu içinde "Ben anlatıcı"nın çalıştığı fabrika, ayrıntılarına dek araştırılan ve farklı binalara yayılmış olan. Örneğin burada aşağıda kalaylama bölümü, burası anlatılan avluya çıkış yeri, burada kömürler yükleniyor daha aşağıda fırın bulunuyor, büyük bacasıyla birlikte. Bu fabrikayı ben daha savaş sırasındaayken ayrıntılarına dek öğrendim, çünkü orada çalışan dostlarım vardı.

HF: *Böyle kapsamlı bir kitap yazınca, öncesinde 500 sayfa ve sonra 600 sayfa daha ekleniyor, insanın kendi döşediği bir evde olduğu gibi her ayrıntıya dek her şeyi biliyor musunuz?*

PW: Bilmek zorundayım aslında ama tabi ki yalnızca bir işe dalarak yaşanmıyor, insanın çevresinde bir dünya oluyor. Ailesi, çocukları, günlük sorunları

oluyor; insanı süreklilikten alıkoyan, sık sık kendimi aradığım oluyor. Ama bu benim çalışma biçimime uyan bir şey. Zaten ben de bir hamlede çalışmıyorum, tersine zahmetli bir toplama ve hep yeniden başlayan ve geriye dönüşlerden oluşan bir süreç oluyor bu.

HF: *Belki de bu, işçi hareketinin kültürü diye adlandırabilir. Yani işçi hareketinin sürekli gelişen bir yaşamı, öğrenme, yansıtma ve tüm dünyanın algılanması ve içine girme denemesi ve tüm bunlar günümüz Avrupa'sında seyrek rastlanan olgular. Kanımca tam da bu nedenden ötürü onun bugün göremediğimiz, ortada olmayan kültürü üzerine yazılırsa, olayın geçtiği yerlerin, coğrafyanın veya bir şeyin topografisinin çok hassas bir biçimde yeniden oluşturulması istenir. Tıpkı etnik anlamda ezilen kültürlerde olduğu gibi, Katalan dilini araştıranlar olsun, Batı Avrupalı kültür araştırmacıları olsun hep batmış olana, artık görünmez olana eğiliyor ve büyük değerler veriyorlar; olmayan bir şey yeniden oluşturulmak isteniyor, çünkü bu güç yoluyla o şeyin varlığının sürdürülmesine çalışılır.*

PW: Burada belgesel film yapımcısı olarak geçirdiğim yıllar boyunca elbette bir çok deneyimler edindim; o zamanlar bu filmlerde önemsedığım şey o çevreyi ayrıntılı olarak anlatmaktı. Dış çerçevesindeki bu kesinlik yoluyla olaylar kendilerini somutlaştırmış oldular ve bundan dolayı da içimde oluşan bir süreklilik de ortaya çıktı. Ressam olduğum zamanlardan bu yana, film yapımcısı ve daha sonra da oyun yazarı olduğum dönemlerde böyleydi: Görüntüsel olana yönelik, tüm ayrıntılarda kesinliğine saptanabilecek, olayları sarmalamış olan ve olaylara belirgin bir ağırlık veren görsel çerçevelere yönelik bir arayış. İnsanların birbirlerine karşı nasıl davranıyor olduklarını betimlemek önemlidir, ancak aynı biçimde önem taşıyan şey de şudur: İnsanların hangi mekânda bulundukları ve çemberi genişleterek, hangi ülkede, hangi toplumda ve hangi tarihsel koşullarda. Tüm bunlar yöneltilen sorulardır, hepsinde de bu kitabın her bölümünde önkoşul olarak çözülmesi gereken sorular. Her şey yerli yerine oturmalıdır ve bu bir tekniktir. Yazmak, benim için salt düş gücünden gelen bir şey değildir, yaşanan, yaşanabilecek olan ve bir yandan da belirli bir zamanda köklerini salmış olan olayların bir betimlemesidir. Ve bu belirli bir zamanda anlatılmış olarak da sonuçlarını bugün gözlemlediğimiz gelişim olaylarının kökenleri de dile getirilmiş oluyor.

HF: *Kitapta 1937 yılının öncesine giden bir çok olgu yer alıyor, Roman 1937 yılında başlıyor ve 45'te sona eriyor. Eski Yunan var ve 19. yüzyılın Paris'i var ve Brecht'in üzerinde çalıştığı bir konu var; Engelbrekt bir kez daha 15. yüzyıl. Bugünkü sınıf savaşının tarihsel bir temellendirme denemesi diye adlandırılabilir mi bu?*

PW: Evet. Bu kitap gibi, onun şimdi ve bu şekilde yazılmış olmakla günümüzü etkilemesi gibi. Arada 35 yıllık bir süre var, böylelikle o zaman konuşulmuş olan malzeme tarihsel anılarla çok yakın bir bağ içersinde bulunuyor; ve aynı zamanda anlatıcıları geçmişleriyle birbirlerine bağlayan ilişkiler ve çağrışımlar. Bundan dolayı tarihin güncelliği ve ağırlığını insanın kendi tarihiyle olan ilişkisinin ne denli zorunlu olduğunu ve tarihi hep yeni baştan çözümlemenin ve onu yeniden günümüzün planına taşımanın ne denli gerekli olduğunu göstermek için sürekli olarak çok farklı çağlar ele alınıyor.

HF: *Evet, Ernst Bloch insanlık tarihinin ne denli derinliğine etkisi olduğu ve geleneğin etkisinin günümüze dek nasıl uzandığı konusunda Marksizm'in bilinçsiz oluşundan yakındı. Siz de ilk bakışta sapa bir yol izlemeye çalışıyorsunuz; klasik antik çağın efsaneleriyle anti faşist savaşım arasında bir bağlantı kurmaya çalışıyorsunuz. Bu iki olgu nasıl bir bağlantı içindeler?*

PW: Bakışın sürekli olarak günlük olaylarla uğraşmaması, tersine beynin hiç durmadan şu ana götüren gelişim tarihi ile hesaplaşması yoluyla diyalektik de güncel tutulabilir. Hem anlatıcılar hem de onun çevresindeki kişiler açısından sürekli olarak söz konusu edilen şey, bir sonraki öyküde ne olduğu neyin açıklanamadığı, neyin gizli kaldığı, yalanlarla neyin gizlendiğidir. Bu açıklanmalıdır, sürekli olarak saptanmalıdır: Hangi yakın geçmişten geliyoruz, geçmiş nasıl çözdük, bir sonraki adımlar için şimdi ne tür zorluklar çıkacaklar ve bununla bir bağlam içinde hem anlatıcı hem de kişiler sürekli olarak şu noktaya geliyorlar: Yalnızca bu anı yaşamakla kalmıyorlar, tüm bir gelişim tarihinin içinde de yer alıyorlar. İşte tam bu noktada kültür kavramı ve estetik kavramı, benim burada çizmeye çalıştığım biçimiyle sonsuz uzunluktaki bir gelişim tarihiyle hattâ düşünce tarihiyle bir bağlantı içindedir. Bundan dolayıdır ki kitap büyük klasik ve antik bir sanat yapıtıyla başlıyor, o yapıt önceden süregelen tüm bir gelişim savaşımına da bir temel oluşturuyor; yani sürekli olarak yukarıdakilerin aşağıdakilerin bulunduğu ve aşağıdakilerin de sürekli isyan ettiği sonsuz bir sınıf savaşımı. Yukarıdakilere karşı bu isyanlar da

sürekli olarak başka biçimler alıyorlar. Her defasında tepelerine biniliyor ama yine doğrulup ayağa kalkıyorlar, bu bütün kültürlerde böyledir. Başlangıçta aklımdan geçen şey anti-faşist savaş üzerine yazmaktı, sonra gençliğimde üzerimde çok büyük bir etki bırakmış olan Bergama Tapınağı'yla yeniden karşılaşmam nedeniyle birden romanın tüm gelişimine yönelik bir düşünce oluştu kafamda. Döneminin sınıfsal ilişkileri sanatsal yapıtlarda yoğunlaştığı için ancak onlardan yola çıkılabiliirdi. Zaten sanat eserleri de bu nedenle belli çağlarda ortaya çıkan derinliğin, yoğunlaşmasının örneği olarak tekrar tekrar romana dahil ediliyor.

HF: *O zaman size şunu da sormak istiyorum: Romanınızdaki karakterlerin bazen sizin yapmak istediğinizin dışında kendi yaşamlarını talep ettikleri oluyor mu? Yaptığınız şeyin değiştiği oluyor mu? Çünkü o insanın yaşam mantığı birden başka bir şeyde diretebilir.*

PW: Bu durum, tabi ki çok yakından tanıdıklarımda çok güçlü olan bir şey, Doktor Hodann'da olduğu gibi, o benim yaşamımda büyük bir rol oynamıştır. Çünkü o öyle bir insandır ki o zamanlar İsveç'te sürgündeyken onunla çok sık söyleşmiş, o zamanlar konuştuğum konuları tüm tutarlılığı açısından henüz kendim bile tam anlamıyla bilmezken, düşündükçe kavradım ve yakınlaştım onlara. Veya şahsen o günlerde daha yakından tanıdığım Rosalinde Ossietzky. Bu durumda doğal olarak bazı çehreler diğerlerine göre belki de daha kanlı canlı oluyorlar. Bizzat buluşmadığım Münzenberg ve asla karşılaşmadığım Katz gibi örneğin. Gel gelelim daha sonraki yıllarda çok yakın dostluk kurduğum İsveçli işçi Røgeby gibi biri tanışmamızdan sonra belirgin ölçüde bir canlılık kazandı.

HF: *Örneğin çaresizlik ve ümitsizlik içindeki Rosalinde Ossietzky'nin bazen açık havada hasta olma düşüncesiyle uzanıp yatması, çaresizlik ve ümitsizliğinin kendince bir ağırlık kazanması dolayısıyla kitapta tam bir özerklik kazanıyor, yani sözüm ona yapı planında gerekli olduğundan daha fazlasını talep ediyor, daha da derinleşmeyi öngörüyor.*

PW: Belki bu da yine büyük bir roman yazmanın bu tekniği ile ilintilidir, insan, anlatıcının, "Ben" figürünü olabildiğince nesnel tutmaya çalışsa da, olaylar akıntısının içine çekiliyor ve öyle bir yere geliniyor ki yazar, diğer soğukkanlı davrandığı bölümlerde olduğundan daha fazla angaje olmaya baş-

lıyor. Doğal olarak var bu; ben bu konuda böyle bir yargıda bulunamam, ama kendim de duyumsuyorum, belirli olaylar daha fazla çekiyor beni.

HF: *Yaşamınızda ve deneyimlerinizde ulaşabildiğiniz her şeyi bu kitaba katıyor musunuz yoksa yalnızca bir bölümünü alıp kendinizden bazı yanları kesip ayırıyor musunuz?*

PW: Ruhsal ve özel yaşantıları, aynı zamanda çok özel olarak ortaya çıkan kişileri olabildiğince kesip ayırmaya çalıştım, mümkün olabildiğince...

HF: *Özel nedir?*

PW: Yani o kişinin özel hayatından gelen, yani günümüzde oldukça benimseven deyimleriyle iç dünyasından, gelen şey anlamında, öte yandan benim yapmaya çalıştığım şeyse bu figürleri sürekli olarak tarihsel figürler ve belirli güçlerin temsilcileri olarak göstermek. Kendim için de onlar ancak o zamanlar var olan belirli ilişkiler ve belirli davranışlar içinde bulunmalarıyla değerli ve ilginç olmaya başlıyorlar.

HF: *Ama daha önceki tarihlerde, öz yaşama yaslanan kitaplarınızda yaşamın acılarını dış etkiler olmaksızın da betimlediniz. “Kaçış Noktası” veya “Aileden Ayrılış”ta olduğu gibi, bunlarda adı konulabilen bir rakipten, yani nitelenen bir dış dünyadan kaynaklanmayan endişelerdi söz konusu edilenler.*

PW: Bu anlatılar aile tarihiyle bağıntılıydılar, toplumun en küçük hücresi olan aile ile. O zamanlar görüşlerimde henüz bu hücreyi büyük bir çevreye taşımak konusunda pek fazla ilerleyememiştim, bu daha sonra geldi. Ancak ondan sonra kendimde neler olduğu konusunda büyük bir olasılıkla yazar ve aynı zamanda ressam olarak kendi gelişim tarihimi de kapsayarak aydınlatmak ve çelişkileri çözmek zorundaydım, sürgünde olmaktan kaynaklanmış olan ve doğal olarak çok öncelerinden, çocukluğumdan kaynaklanmış olan. Bu olgular hâllolduktan sonra...

HF: *Sizin özgün varlığınız...*

PW: Evet, o zaman ortaya çıkmış olan özgün ben, böyle yavaş yavaş aile içindeki devrimin dar çevresinden sıyrılıp çıktı ve özgürleşme savaşımını daha büyük boyutlarda gören bir bakış açısına ulaştı.

HF: *Bu, Vietnam Savaşı deneyiminin de değiştirdiği bir şey mi, aynı zamanda?*

PW: Vietnam Savaşı ile aslında onaylandı bu, önceden oluşmuş bir şeydi. Çok önceden bunu duyumsamaya başladım. Ama belirleyici olan Vietnam deneyimi oldu. Üçüncü Dünya ölkelerinin günümüzdeki en büyük baskıcı güce, yeni sömürgeciliğe karşı yürüttükleri kurtuluş savaşları belirleyici oldu. Halkların gücünü elinde bulunduran ezenlere, yeni sömürgecilere karşı sürdürdükleri savaşları insan, kendi çevresinde biraz daha küçük ölçülerde de olsa duyumsadı ve hangi siyasal kararı vereceği, hangi cepheyi sececeği ve hangi biçimde ortak bir savaşım çizgisine dahil olacağı konusunda benzer biçimde bir uygulamaya koyuldu. Burada doğal olarak biraz önce sözünü ettiğimiz kolektif çıkış noktasına yeniden geliyoruz; burada insan, içinde bulunduğu durumda kendi sınırları içinde ve bencilce yaşamayı bırakır bırakmaz, hattâ onu toplumsal güçlerle bağlantısı içinde yaşamaya başladığında dünya olayları seyri içinde gelişim tarihini değiştirmenin de olanağını elde ediyor.

Kaynak: *Yalçın Baykul tarafından Türkçe'ye çevirmiş olduğu bu söyleşi, Bahar Büyükgenç tarafından hazırlanan, “Peter Weiss’ın ‘Direnmenin Estetiği’ Romanı Üzerine Bir Görsel Okuma Kılavuzu” başlıklı Yüksek Lisans Tezi’nden aktarılmıştır. (Adana 2007, s: 42-55)*

Direnmenin estetiği'nden kolektife ve Bergama'ya uzanan eşsiz bir serüven

23 Temmuz 2025'de bir e-posta aldım:

*sayın çağlar tanyeri merhaba
bir grup arkadaşım ile birlikte (sayımız
şu anda neredeyse kırk'a yaklaştı), ekim
2025 başından itibaren p. weiss'ın
"direnmenin estetiği" romanını, zoom
ortamında bitene kadar canlı ve birlikte
konuşarak okuyacağız.*

*eposta adresinizi sevgili **mediha
göbenli** hocadan aldım. size ulaşmak
için iletişim bilgilerinize ulaşmak
istiyordum, konudan söz edince, kendisi
de sizinle bağlantı kurmamı önerdi ve
etkinliğimizden haberdar olmanın sizi
de sevindireceğini söyledi.*

*okuma grubumuz 2014'ten bu yana pek
çok buluşma gerçekleştirmiş, yerli
yabancı pek çok kitap okumuştur. bu tür
bir çalışmayı 2024 kasım-2025 mart ayları arasında yaklaşık 30 arkadaşımın
katılımı ile james joyce'un "ulysses" romanını okuyarak yapmıştık. daha
önceki dönemde de özellikle gümüşlük akademisi bünyesinde canlı buluşmalar
biçiminde gerçekleştirmiştik. faaliyetlerimize dair bilgilerin olduğu
"bahçeyazı" isimli bir de internet sitemiz bulunmaktadır.*

(<http://www.bahceyazi.com>)

*bu faaliyetimizi size bildirmek, fırsatınız olursa, okumalarımız sırasında size
uyacak bir zamanda sizinle de konuşmak, düşünce, yorum ve değerlendirmele-
rinizi dinlemek isteriz. ayrıca romana ve içeriğine dair yayın, yorum,
değerlendirme vb. kaynaklar varsa paylaşmanız da bizi çok mutlu edecektir.
teşekkür ve saygılarımla*

mustafa süttaş
grup kolaylaştırıcısı

Yayınlandığından bu yana DE'nin kimi genç grupların ilgisini çektiğini bildiğim için bu e-postanın da böyle bir grup sözcüsünden gelmiş olabileceğini düşünmekle birlikte, kısa bir taramadan sonra yazıştığım kişinin, benim kuşağımdan değerli dermatolog Dr. Mustafa Sütlaş olduğunu keşfettim! Yanıtım şöyle oldu:

Sevgili Mustafa Bey merhaba,

Tanıştığımıza memnun olduğumu ve DE'ni birlikte çevirdiğim sevgili arkadaşım/meslektaşım Turgay Kurultay hocanın mail adresini de izninizle bu yazışmaya eklediğimi belirterek başlayayım.

Sevgili Mediha doğru bir değerlendirme yapmış, gerçekleştireceğiniz DE etkinliği beni gerçekten de çok memnun etti. Üstelik uzun bir burs vesilesiyle Almanya'da bulunmam -şu anda İstanbul'dayım ama yeniden gideceğim-hasebiyle orada kısa bir süre önce DE hakkında Alman dinleyiciler tarafından ilgiyle karşılanan bir sunum yapmışken. Ayrıca bu sunumda DE'nin yankısının Türkiye'de hala sürdüğünü vurgulamış olmam, sizin bu gönderiniz sayesinde de doğrulanmış oldu. Hoş, anlamlı rastlantılar!

Gümüşlük Akademisi'ni nicedir duyarım. Siteye hemen göz attım ama önümüzdeki günlerde daha ayrıntılı bakacağım. Ekim-Mart 2025 tarihleri arasında muhtemelen Almanya'da olacağım, ancak online toplantılarınıza katılmama engel değil elbette bu. Tüm okuma toplantılarınızda bulunmayı seve seve isterim.

DE'nin İletişim baskısına yazdığımız önsözde kısa alıntılar biçiminde de olsa romanın Türkiye'deki alımlanması hakkında fikir edinebilirsiniz. Ayrıca önsözde yer alan ve almayan yazıların tamamını bir araya getiren bir dosya verimli olur. Bunun dışında benim 2003'de çeviribilim alanında Turgay Hoca danışmanlığında tamamladığım tezim de DE üzerinedir. Mediha Hocanın Vedat Türkali Güven-Peter Weiss Direnmenin Estetiği başlıklı doçentlik tezi de bir kez daha hepimiz için çok yararlı bir kaynak olur. Almanya'da ise roman üzerine sayısız kaynak var tabii. Öte yandan bana sorarsanız, etkinliğinizde kaynaklara girmeden doğrudan okuma deneyimi gerçekleştirmeniz ve bu deneyimlerinizi paylaşmanız da bir yol. Kişisel okuma deneyimleri daha sonra kaynaklarla karşılaştırılabilir tabii.

Size ayrıca kendi sitemin adresini de yolluyorum. Orada hem doktora çalışmamı hem de DE hakkında birkaç yazı bulabilirsiniz:

<https://caglantanyeri.com/>

Değerli çalışmalarınızın devamı dileğiyle ve yeniden haberleşmek üzere saygı ve sevgilerimle.

Çağlar Tanyeri

Çevirisinden yirmi yıl sonra DE'ne bir kez daha hayat veren bu etkinliğin her oturumuna katılamamış, hatta grup üyeleriyle karşılaştırıldığında ancak bir-kaçına katılabilmiş olsam da kısa aralarla kesilen canlı okuma benim açımdan bir ilkti. Bu kısa aralarda ortaya atılan sorulardan ve yapılan yorumlardan ne denli nitelikli, arka plan bilgisi olgunlaşmış, okuma deneyimi yüksek, okuduğunu 'yeniden yazan' bir grupla karşı karşıya olduğumu daha ilk katılımımda anlamıştım elbette. Bu yaşantımın hemen ardından, daha sonraki günlerde iki toplantıya katılacak olan Turgay Hoca'ya telefon açıp izlenimlerimi heyecanla aktardığımı anımsıyorum. Bunun ötesinde canlı okuma deneyimi çevirmen olarak karşıma şu soruları da çıkarmadı değil: Bu cümlelerin akışında bir aksama mı var? Acaba sentaksı değiştirsek bu aksamayı önlemiş olur muyduk? Şurada bir virgül gerekmiyor mu? Bu Almanca kavramın karşılığı olarak Türkçede şu tercihi yapmış olsak daha mı yerinde olurdu? Bu çok uzun ve yoğun cümleyi bölsek okurun işini biraz daha kolaylaştırmış olur muyduk? Şuraya da bir dip-not gerekiyor muydu acaba? Bu cümlelerin estetik etkisi Türkçede yeterince yansıyor mu? Ama ne gam! Zira okumalar esnasında çevirmenler olarak böyle soruların zihnimizde dönüyor olmasının sonlandırılmış, fakat esasında hiçbir zaman sonlanmayan çeviri eyleminin doğal bir parçası olduğunu pratik ve teorik açıdan biliyorduk zaten. Dahası bu açıdan bakıldığında, sadece çeviri metinlerin değil, telif metinlerin de 'tamamlanmamış' olduğunu ileri sürebiliriz pekâlâ, Troçki'ye atıfla 'sürekli yazım'. Okuma grubuyla kurduğumuz ilişkide çevirmenler olarak Turgay Hoca'yla da üzerinde uzlaştığımız bir yaklaşımımız oldu: okumalar esnasında fazla müdahaleci, dolayısıyla yönlendirici olmamak, başka bir deyişle sadece yeri geldiğinde söz almak. Bunun iki nedeni vardı, birincisi grubun niteliği, ikincisi canlı okuma deneyimini serbest bırakmak. Bu bağlamda metin içi bağlantıların daha kolay kurulması yönünde kişiler, mekânlar ve tarihsel dönemler, romanda ele alınan sanat ve edebiyat yapıtları, yazarın yaşamı ve metnin üretim süreci, romanın Almanya ve Türkiye'de alınılması hakkında oturumların akışı içinde sadece yeri geldiğinde söz almayı tercih ettim. Ayrıca çevirmen olarak ben de farklı yaklaşım ve yorum-

larla zenginleşmiş oluyordum. Katıldığım oturumlardan birinde ben de gönüllü olarak hayran olduğum bir bölümü, **Peter Weiss**'ın *Neukrantz'ın Wedding Barikatları*'yla **Kafka**'nın *Şato*'sunu karşılaştırdığı bölümü okudum. Okuma süreci içinde **Mediha (Göbenli)** ve Turgay hocaların da katıldığı bir oturumun son derece verimli ve tamamlayıcı geçtiğini anımsıyorum. Sanırım o noktadan sonra yola devam etmek daha kolay oldu. Sona yaklaşırken idam sahnelerinin ve Heilmann'ın ben-anlatıcıya yazdığı mektubun hepimizin üzerinde yarattığı duygusal etkiyi de unutmamalı. Katılımcılar ikiye bölünmüştü, bir grup idam sahnelerinin metne girmemesi, diğer bir grup ise tam tersini düşünüyordu, gerekçeleriyle elbette.

Turgay Hoca o oturumda olmadığı için benim açımdan en ilginç nokta, toplantının katılımcılarına da aktardığım üzere çeviri sürecinde aynı tartışmanın çevirmenler arasında da yaşanmış olmasıydı. DE yayınlandığı günden bu yana pek çok kurumsal etkinliğin ve toplantının, özel alandaki tartışmaların, tanıtım ve eleştiri yazılarının konusu oldu. Ancak bu grubun canlı okuma faaliyetinin ardından Mustafa Hoca'nın kapsamlı girişiyle e-kitap formatında ortak bir ürüne imza atmış olması bu etkinliği kendine özgü bir yere koyuyor. Önümüzdeki sayfalarda değerli katılımcıların, her biri bir emek, izlenim, düşünce ve duygu bileşimi olan yazıları yer alıyor. Birçok sevgili kadın katılımcı arkadaşımızın yazılarında, romanda kadının yeri ve işlevi konusunu eleştirel bir bakışla gündeme getirmiş olmasının da mutlaka vurgulanması ve bu kitabın ilerleyen sayfalarında yer alan Okuma Sırasında İletişim Grubundaki Yazışmalardan Örnekler bölümünde **Dolores Ibárruri**'den *Yola Çıkarak Kadın Sesi ve Yaptıkları Üzerine* başlığı altında son derece verimli bir biçimde yapıldığı üzere mücadelede kadının rolünün başlı başına tartışılması gerekiyor. Katılımcıların yazıları doğal olarak kendi öznellikleri, anlatım araçları ve bakış açılarıyla birbirlerinden bağımsız olmakla birlikte, hepsi bir arada ele alındığında DE'nin alımlama düzleminde konu, içerik ve estetik özellikleri açısından nasıl özel bir biçimde kristalize olduğunu gördüm.

Ve bizim Bergama!

Okuma grubunun mayıs ortasında birkaç günlüğüne sevgili Leylâ ve Özlem'in organizatörlüğünde Bergama'da toplanacağını öğrendiğimde Turgay Hoca'yı arıyorum. O da hiç tereddüt etmeden bu geziye katılmak istediğini söylüyor. Ben uçakla gideceğim, Turgay Hoca otobüsle. Mustafa Hoca beni

havalimanının çıkışında karşılıyor. Kucaklaşıyoruz elbette. Yaklaşık bir saatlik bir tren yolculuğunda birbirimizi biraz daha iyi tanımaya başlıyoruz. Yüz yüze tanışıp kucaklaştığım ilk grup üyesi, bizi arabasıyla belli bir noktadan alıp Bergama'ya götüren sevgili Leylâ. Anımsadığım kadarıyla iki saati aşan araba yolculuğu esnasında ve verdiğimiz kahve molasında hızla yakınlaşıyoruz. Başta DE olmak üzere pek çok ortak konumuz var. Sevgili Leylâ'nın ve Mustafa Hoca'nın sağlık alanında yıllarca birlikte çalıştıklarını öğreniyorum. Muhabbetin akışında değerli hocamız Türkân Saylan'ı da anmayı ihmâl etmiyoruz.

Eşyalarımızı kalacağımız otele bıraktıktan kısa bir süre sonra yine üçümüz bir yürüyüşe çıkıp Bergama'nın yeni ve eski mahallelerinden geçiyor ve ertesi akşam bahçesinde yemek yiyeceğimiz tarihi binaya varıyoruz. Oradaki kahve molası esnasında Turgay Hoca'nın da Bergama'ya varmış olduğunu öğreniyor ve akşam yemeği için daha önce gözümüze kestirdiğimiz bir kafe restoranda buluşmayı kararlaştırıyoruz. Orada grubun birkaç üyesiyle birlikte keyifli ve muhabbetli bir akşam yemeği yiyor ve sonrasında otelin bahçesinde sohbete biraz daha devam ediyoruz.

Ertesi sabah kahvaltı esnasında yeni gelen arkadaşlarımızla tanışıyoruz, zoom ortamından sonra aydınlık göğün altında heyecanlı ve sevinçli karşılaşmalar. Kalabalık bir grup olarak otelin girişinde bizi bekleyen iki otobüse dağılıyor ve ören yerine doğru yola çıkıyoruz. Leylâ ve Özlem'in gözü her an grubun üstünde. Otobüsler bizi belli bir noktada bıraktıktan sonra daha önceden ayarlanan taksilerle yola devam ediyoruz. Grubumuz sayıca kadın ağırlıklı, şahane! Ören yerinin gidiş ve dönüş yollarını kat ederken birçoğuyla kısa sohbetler yapma imkânı buluyor ve her birine hayran kalıyorum. Kadim bir ağacın gölgesinde, Pergamon Frizi'nin artık bulunmadığı boş alanı yukarıdan görebileceğimiz bir noktada toplanıyoruz sonra. Mustafa Hoca DE'nin son sayfalarından birkaç paragraf okuyarak grubun faaliyet sürecini taçlandırıyor.

Metnin trajedisine rağmen hepimiz, belki tam da Peter Weiss'in dilediği ve umduğu gibi umuttan vazgeçmiyoruz. Yeniden inişe geçiyoruz sonra. Eski dar sokaklardan birinde, gölgesi bol bir çay bahçesinde birkaç arkadaşla birlikte bir süre oturduktan sonra Turgay Hoca'yla Bergama Müzesini gezmek üzere onlardan ayrılıyoruz. Burada da tarihin kimi kavşaklarını kat ettikten sonra karşı kaldırımda adı bizi gülümseten Zıkkım kafede mola vermeyi düşünürken Mustafa Hoca'nın da yola bakan masalardan birinde tabletinin başında birasını

yudumladığını fark ediyoruz. Buradaki sohbetimizde Gilles Perrault'nun Kızıl Orkestra'sından, Herta Müller'in Soluk Salıncağı'ndan ve yazarı Peter Weiss'dan ayıran yönlerden, Gezi'den, gençlerden, kapitalizmin / neoliberalizmin mevcut tezahürlerinden ve olası mücadele araçlarından söz ediyoruz. Ve bir gün önce gördüğümüz tarihi yapının bahçesindeki akşam yemeğine geliyor sıra.

Benim için unutulmaz o birkaç saati sevgili Leyla'nın yazısındaki satırlardan izleyelim:

Kitabın çevirmenleri Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay da bu karşılaşmanın doğal bir parçası olmuşlardı. Bir kitabı birlikte okumak başka, o kitabı Türkçeye kazandıran insanlarla aynı atmosferi paylaşmak başka bir deneyimdi. Gün boyunca yürüyüşlerde, yemek masalarında ve sohbetlerin arasında onlar da bizimle birlikteydi. Başlangıçta ister istemez taşıdığımız küçük mesafe kısa sürede ortadan kalktı. Bir süre sonra kimin okur, kimin çevirmen olduğu da önemini yitirmeye başlamıştı. (...)

Birkaç saat önce Bergama Frizleri üzerine konuşanlar şimdi aynı pistte dans ediyor, birlikte gülüyordu. Belki de en çok hoşuma giden buydu. İnsanların yalnızca düşüncelerini değil, sevinçlerini de paylaşabildiğini görmek. (...)

Final yemeğinde canlı müzik başladıktan sonra ortamın havası da değişmeye başlamıştı. Gün boyunca birlikte gezen, tartışan ve sohbet eden insanlar şimdi müziğe eşlik ediyor, dans ediyor ve gülüyordu. Gecenin ilk dansını Mustafa ile Çağlar Hoca'nın başlatması bana ayrıca anlamlı gelmişti. Belki yalnızca hoş bir tesadüftü. Ama o an, farklı emeklerin aynı sevinçte buluşması gibi görünmüştü bana. Çağlar Hoca'yı gecenin ilerleyen saatlerinde sık sık dans ederken gördüm. Kalabalığın içine karışıyor, insanlarla sohbet ediyor, gecenin akışına kendini bırakıyordu. Onu izlerken yüzündeki keyfi fark etmemek zordu. Bunun nedenini tam olarak açıklayamam. Belki uzun yıllar emek verdiği bir kitabın hâlâ insanları bir araya getirebildiğini görmektir. Belki de yalnızca güzel bir akşam geçiriyorduk. Ama o iyi hâl bana da bulaşıyordu. Yan masalarda oturan gençlerin kim olduğumuzu merak edip sorular sormaya başlaması gecenin hoş sürprizlerinden biriydi. Bir kitabın final buluşması için orada olduğumuzu, aylar boyunca birlikte okuduğumuz bir romanın etrafında bir araya geldiğimizi anlattık. Çevirmenlerin de bizimle birlikte olduğunu duyduklarında merakları daha da arttı. Bir süre sonra Çağlar Tanyeri'nin yanlarına gidip sohbet ettiğini gördüm. (...)

Belki de beni etkileyen şey buydu. Yıllar önce çevrilmiş bir kitap, Bergama'da tesadüfen aynı mekânda bulunan insanların ilgisini çekebiliyordu. Romanın yolculuğu yalnızca bizimle sınırlı kalmıyor; fark etmeden başka insanlara da ulaşıyordu. Turgay Kurultay'ın ve Çağlar Tanyeri'nin sohbetler sırasında dile getirdikleri düşünceler de benzer bir duyguyu hissettiriyordu. Zaman zaman Direnmenin Estetiği'nin burada kalmaması gerektiğinden, yeni şeyler yapılabileceğinden söz etmeye başladılar. Bu konuşmaları dinlerken aklımdan şu geçti: Biz romanı okumuştuk, kendileri de yıllar önce emek verdikleri kitaba yeniden dönüyorlardı. Aylar boyunca yaptığımız okumalar; sorularımız ve tartışmalarımız sanki kitabı yeniden onların önüne getirmişti. Bergama'daki buluşma yalnızca okurların çevirmenlerle karşılaşması değildi. Yıllar önce tamamlanmış gibi görünen bir emeğin yeniden hatırlanması, yeniden konuşulması ve yeni okurlarla yoluna devam etmesiydi. Sanki Bergama'da yalnızca biz değil, kitap da yeniden hatırlanıyordu.

Gözlemlerine sağlık Leylâ! Gecenin geç saatlerinde Turgay Hoca'yla birlikte otele dönüp odalarımıza çekiliyoruz. Ertesi gün benim gibi erkencilerle kahvaltıda buluşuyoruz. Sevgili Ayşen'le (Mert) bir edebiyat sohbeti yaparken Mustafa Hoca görünüyor, sonra kalkmış olan diğer dostlar. Sevgili Gönül (Ocak) bana imzasıyla *Dünün Geleceği Yok*'u armağan ediyor. Az sonra otelden çıkış yapmam gerekiyor. Orada bulunan tüm arkadaşlarla, grubun muhteşem kadınlarıyla kucaklaşıp vedalaşıyorum. Mustafa Hoca beni otobüs durağına kadar geçiriyor. Önümdeki bir saatlik otobüs, bir saatlik tren ve sonra uçak, ardından İstanbul metro yolculuğunda bu serüvenden kalan an(ı)ların zihnimde yanıp söneceğini, hafızama kazındığını, hayatımın geri kalanında zaman zaman yeniden canlanacağını çok iyi biliyorum.

İyi ki varsınız hepiniz!

Çağlar Tanyeri

Ekim 2026

Okuma grubu dinamiğinden bireysel okumalara Türkiye’de Direnmenin Estetiği’ne yeniden bakış

“Direnmenin Estetiği” kitabında çeviri yolculuğunu beraber yaptığımız, o süreçte sürekli yorum paslaşmaları ve derin düşünme dalışları yaptığımız, kitapla ilgili farklı okumalarımızı tartıştığımız arkadaşım Çağlar’ın yukarıda yazdıkları beni de eksiksiz ifade ediyor. Eline sağlık Çağlar hocam. Benim aklıma gelenleri de eklemeye çalışacağım.

Öncelikle bir itirafta bulunayım.

Okuma grubunun okuma usulünü öğrendiğimde şaşırmıştım. Dijital bir ortamda kitap satır satır okunuyordu. İlk sorum şu oldu: Neden herkes kendi okumasını yaptıktan sonra biraraya gelindiğinde okuma deneyimlerini, yorumlarını paylaşmıyor ve tartışma üzerinden devam edilmiyor? Seçilen yol verimsiz ve biraz da caydırıcı değil mi?

Ben okuma oturumlarına iki kez katıldım. Daha ilk toplantıda fikrimi değiştiren bir deneyime tanıklık ettim, tanıklığın da ötesinde içine düştüm. Grup toplanıyor, birkaç kişi bölümleri yüksek sesle okuyor, diğerleri takip ediyordu, sadece arada kısa yorumlarla akış duraklatılıyor, ama okuma işi bölünmüyor, yani kitapla bağ kopmuyordu. Dijitalin soğuk uzamında bölümü okuyunların sesini duymanın yanı sıra grubun canlı varlığını da hissettim. Bilgi ve ağ toplumunda sosyal mekanlarda artık az birlikte olabiliyoruz. Dijital ortamı çoğu zaman tercih ediyoruz, ama orası fiziki buluşma ortamının yerini tutmuyor. Bu okuma grubunda dijitalin mekan birliği duygusunu yok etmeyebileceğini deneyimledim ve kitabın nasıl okunduğundan, hangi yorumların yapıldığından öte bir birliktelik durumunu yaşatması, okunanla kurulan ilişkiyi derinleştirebilmesi beni etkiledi. Sadece bundan dolayı bile başta Mustafa hocaya olmak üzere tüm gruba minnet borçluyum.

Teknoloji araçlarına işlevsel bakmaya alışkın biri olarak bu benim için sıradışı deneyimdi. Özellikle de dikkatin çok pahalı hale geldiği, “dikkât ekonomisi”nden söz edildiği günümüzde bu okuma biçimi gerçek bir varoluş biçimi, belki de bir direniş şekli oluşturuyor. Bundan sonra böyle yaşayalım demiyorum kendi adıma, ama bu tür okumaları ve buluşmaları hayatımızın parçası

yapmayı kendime telkin ediyorum. Etrafıma da önerebiliyorum. Ama bir uyarı da yapmam gerek. Bu ortamın sağlanmasında Mustafa Sütlaş'ın, "kolaylaştırıcılık" sıfatına can veren moderatörlük üslubunun etkisini de gözden kaçırmak gerek. Sanal ortamda herhangi bir şekilde biraraya gelişlerin aynı efekti sağlayacağını güvencesi yok. Burada Mustafa hocanın birkimi, deneyimi ve en önemlisi kişiliği çalışmanın hamurundaki maya. Keza, ortaya çıkan bu yayın da bir bakış açısının ve birikimin, en önemlisi bir iradenin eseri.

Okuma grubunun sıradışı okuma etkinliğinin ardından biraraya getirilen bu kitapçık da özel bir değer taşıyor. Öncelikle bir "okuma dokümantasyonu" niteliğindeki bu çalışma gerçekten istinai bir ürün. Hem hazırlanışındaki titizliğiyle, hem aktardığı bilgiler ve yer verdiği bireysel okuma deneyimleriyle, hem de etkinlik sürecini canlandıran hikayelemesiyle. Özellikle de biz çevirmenler için altın değerinde. Zira çevirmenler çevirdikleri orijinal metni kendi dilindeki okurla buluşturma görevini edinmiş olarak çetin bir yola çıkıyorlar. Metnin içeriğini, dilsel seçimlerini nasıl karşılasam okura daha iyi ulaşır, ne yapsam nasıl ulaşır sorularıyla hemhal oluyorlar. En azından kendi çevirmenliğimde nihai ölçünün bu olduğunu söyleyebilirim. Okur diyoruz, ama kimden söz ediyoruz... Çeviri okura ulaştığında kim nasıl okudu, ne anladı, nasıl bir içsel tepki verdi... Bunu görebileceğimiz ortam ve araçlar çok sınırlı. Bu yayın bunu etraflıca ve derinlemesine sunuyor bize. Bu özel çalışma, çevirmenle okur arasında yeni bir buluşma uzamı.

Okumaların yansımalarına baktığımda da daha önce çekinerek düşündüğüm şu cümleyi gönül rahatlığıyla kurabiliyorum: Bu zorlu kitabın Türkiye'de "gerçek okuru" var. Kitabın devasa boyutu, içerdiği sonsuz bilgi, düşünsel derinlik, edebi anlatım düzeyi karşısında okurların (ve çevirmenlerin) saygıyla eğilmesi için çok sebep var. Gerçek okur derken kitabın hakkını vermekle yetinen değil; sorgulayarak ve kendi algısı içinde yorumlayarak yapılan okumayı kastediyorum. Gruptan gelen yorum metinlerinin her biri bu ilişkiyi kuruyor. Kitap denen kültür ve iletişim aracının ve okuma eyleminin kendi başına yüceltilmesi, böyle köşe taşı kitapların bile sadece feyz alma niyetiyle okunması kitaplardan yararlanmasını zayıflatan birşey. Biz çevirmenler olarak kitabı sevdik, saygı duyduk, büyüklüğüne hayran olduk, ama kitaba tapınmadık, eleştirimizi de yaptık, çeviride metnin anlaşılabilirliğine kendimizce katkı da yaptık. Şimdi bu okuma grubunun da benzer bir ilişki kurmuş olduğunu görmek bah-tiyarlık veriyor.

Bir bakıma geride kalmış bir siyasi dönemin bakışını yansıtan ve edebiyatın yakın tarihine malolmuş anıtsal bir yapıt olarak müzeliğ gibi görünen bu roman siyasete ve kültüre bakışta günümüze ne söyler sorusuna; okuma grubu kitapçığında farklı açılardan ve görüşlerden pek çok gerçekçi ve samimi yorumlar getiriliyor. Bugünün gerçeği ve mücadelenin zorluğu içinden bakan bu yorumlar, solun geçmişindeki büyük müdacele pratiğine bir nostaljik bağlılık yansıtmıyor. Okumalarda, geçmişteki siyasi konumların yeniden kazanılması beklentisine değil; insanlığın tüm tarihine yayılmış mücadelenin öğrettiklerine, özellikle de özgürlük ve eşitlik için yapılan mücadelelerde yenilmenin bir son olmadığına, her dönemin sorunlarının kendi direniş pratiğini ortaya çıkaracağı fikrine işaretler var. İnsanlığın mücadele tarihinin verdiği hüznün ve direnme ruhunun iç içeliği sıklıkla yansıtmış yorumlara.

Okuma grubundaki dostların kalemine yansıyan yorum cümlelerini okudukça kitapla biz de yeniden bağlantı kuruyoruz. Çok iyi tanıdığımız kitap adına kolayca toparlayabileceğimiz cevaplar vermekle sınırlı değil bu ilişki. Kitabın çevirmeni ve eleştirmeni arka planıma rağmen daha önce düşünmediğim, cevabını bilmediğim pek çok soru üretmiş grup etkinliğinin geliştirdiği okumalar. Buradan doğan soruları dönüp kitaba yöneltme ihtiyacı doğuruyor. Bunlar biz çevirmenlerin dikkâtini özellikle çeken noktalar. Paylaşımların devamı için ipuçları.

Epeydir düşündüğüm bir şeyi, kendi çevirimizi dışarıdan bir okur gözüyle sıfırdan yeniden okuma isteğini de depreştirdi bu grup etkinliği ve yansımaları. Okuma grubundan, Bergama gezisinin de mimarı sevgili Leylâ'nın yazdığı şu cümle tam bunun tercümesi:

“Biz romanı okumuştuk, kendileri de yıllar önce emek verdikleri kitaba yeniden dönüyorlardı. Aylar boyunca yaptığımız okumalar, sorularımız ve tartışmalarımız sanki kitabı yeniden onların önüne getirmişti. Bergama'daki buluşma yalnızca okurların çevirmenlerle karşılaşması değildi. Yıllar önce tamamlanmış gibi görünen bir emeğin yeniden hatırlanması, yeniden konuşulması ve yeni okurlarla yoluna devam etme-siydi.”

Sevgiyle, dostlukla ve dayanışmayla

Turgay Kurultay

Ekim 2026

KATILIMCILARIN DEĞERLENDİRME VE KATKILARI

Değerlendirmenizde yer almasını istediğimiz konular ve başlıklar

1. “Direnmenin Estetiği” romanını okumak ve bu okumayı birlikte yapma üzerine düşünce, yorum ve değerlendirmeleriniz nelerdir?

2. Bu okuma etkinliğinin zoom ortamında canlı ve sesli olarak konuşarak tartışılarak okunması konusundaki duygu, düşünce, değerlendirme ve yorumlarınızı paylaşır mısınız?

3. “Direnmenin Estetiği” romanında anlatılanlarla, şimdi dünyada olanlarla, dünyanın ve insanlığın hâllerine dair bir benzerlik ya da koşutluk kurdunuz mu? Böyle bir koşutluk ya da ilişki varsa, sizce bunlar nelerdir? Bu romanı şimdi ve bu şekilde okunmasının, bugüne ve geleceğe dair sizde uyandırdığı duyguları paylaşır mısınız? Yaşamaya ve yaşamı sürdürmeyi temel konu olarak ele almış olan bir romanın sizin için de bir etki ya da katkısından söz edebilir miyiz? Romanı okumadan öncesine göre düşünce ve yargılarınızda bir değişim oldu mu? Eğer böyle bir şey söz konusu ise bunun nasıl olduğundan söz eder misiniz?

4. “Direnmek”, “Estetik faaliyetlerle direnmek” konularında neler düşünüyorsunuz? Sizce “estetik” amaçlı edim, yaratı ve faaliyetlerin direnmeye herhangi bir etkisi ya da katkısı olabilir mi? Buna dair neler söyleyebilirsiniz?

5. Romanının bütününe ve yazarına dair genel değerlendirme, yorum, düşünce ve duygularınızdan söz eder misiniz?

6. Bu soruların dışında eğer varsa eklemek ya da söylemek istediğiniz diğer konular ve noktalar nelerdir?

AYSEL SAYIN

İzmir doğumluyum. İlk, orta, lise ve üniversite eğitimimi İzmir’de tamamladım. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunuyum. Emekli Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeniyim. Yılın yarısını İstanbul’da diğer yarısını da *“ilk gençliğimin mavi ülkesi”* İzmir’de yaşamaktayım. 4 yıldır Mustafa Sütlaş moderatörlüğünde, yepyeni dünyaların kapılarını araladığımız kitap okuma etkinliği içinde yer aldığım için çok mutluyum.

DİRENMENİN ESTETİĞİ, PETER WEİSS

Türkçeye çok değerli iki çevirmen **Çağlar Tanyeri** ve **Turgay Kurultay** tarafından kazandırılan grup halinde okuyacağımız bu kitabı seçerken birbirinden uzak gibi görünen iki sözcükten oluşan kitabın ismi “Direnmenin Estetiği” ifadesi bana oldukça etkileyici geldi ve kitaba ilişkin çokça merak uyandırdı. Romanı okuma sürecinde bu ifadenin yalnızca insanı etkileyen bir tamlama değil romanın temel düşüncesini iki sözcükle çok güçlü bir şekilde özetleyen bir kavram olduğunu anladım. Başlangıçta adına vurulduğum “Direnişin Estetiği” romanı, kalınlığından ziyade derinliği ve yoğunluğu olan bir roman olduğu için kuşkusuz birlikte okumanın zevki ve avantajları çok fazlaydı.

Yalnızca kurguya dayanmayan, tarihi, siyasi ve kültürel bir alt yapısı olan eserde tartışmalar ve analizler yapıldığından, cümleler oldukça uzun olduğundan, okurken ve dinlerken çok dikkâtlı olmam gerekiyordu. 1930’lu yıllardan ikinci Dünya Savaşı’nın sonuna dek olan tarihsel süreçte faşizmin yükselişini, İspanya İç Savaşını, Nazi Almanyası’na karşı verilen mücadeleyi, sürgünleri, yeraltı faaliyetlerini, işçi hareketlerini ve İkinci Dünya Savaşı’nı anlatırken yalnızca bu tarihsel dönemleri, gerçek ya da hayali kişilikleri anlat-

mayan kitap; antik çağdan modern çağa kadar uzanan sanat eserlerine, içinde direnmenin olduğu konuyla bağlamı olan sanatsal göndermeler de yapıyordu. Okuma sürecinde görsel sanatlarla ilgili verilen örneklerle eş zamanlı olarak sevgili Nilgün'ün yorumlamamızı kolaylaştıran görsel paylaşımları çok değerliydi. İyi bir motivasyon gerektiren oldukça hacimli bu kitabı, konudan kopmadan tek başına okumak yorucu ve sıkıcı olabilirdi. Bu okuma yolculuğumuzun mimarı Mustafa Sütlaş hocamızın moderatörlüğünde, çok değerli çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri'nin ve Turgay Kurultay'ın da sürece zaman zaman dahil olmasıyla, zoom ortamında sevgili kitap dostu arkadaşların katkılarıyla, grupla okuduğumuz her bölümü daha iyi anlamak için öncesinde ya da sonrasında bir kez daha okusam da çok iyi çevrilmiş uzun, tarihsel, siyasi, düşünsel ve sanatsal alt yapısı olan cümleleri birlikte çözmek, tartışmak çok daha zevkli oldu. Uçak yolculuğunda olduğum için sadece bir kez katılamadığım bu okuma eyleminin disiplin gerektiren ve keyifli bir okuma yöntemi olduğunu düşünüyorum. İnsanın ruhuna ve zihnine yaptığı bir yatırım, kolektif düşünmeyi isteyen romanın amacına yönelik bir okuma edimi. Zoom ortamında okuma sürecinde zaman zaman sesli okuyanın okuma tarzı, teknik nedenler ve anlatılanların derinliğinden dolayı konudan uzaklaştım da araştırarak, aynı bölümü tekrar okuyarak konuyu yakalamakta zorluk yaşamadım.

Tarihsel koşullar aynı olmasa da kitabı okurken o dönemde yaşananlarla günümüz dünyasında yaşananlar ve insanlığın hallerine dair koşutluk ve benzerlikler kurdum. Kahramanlar farklı ama yaşananlar aynı diye düşündüm. Faşiz-min yükselişi, sol hareket içinde bölünmeler günümüz dünyasına ne kadar da benziyordu. Bu kutuplaşma, o zaman olduğu gibi bugün de faşizmin yükselişinin önüne geçmeyi engelliyor. Sol hareketin sosyal demokratlar, sosyalistler, komünistler, anarşistler gibi cephelere ayrılması, birlikte bir direnişi örgütleyememeleri, aynı grup içindeki tartışmaları ve bir sonuca ulaşamamaları, ego ve çıkar çatışmaları hiç yabancı olmamız durumlar. Direnişi başlatan sol hareketi zayıflatmak için mevcut yönetimler ve gücü elinde bulunduranlar tarafından yapılan hak ihlalleri ve tutuklamalar o dönem de vardı şu anda da var.

Ne yazık ki tarihin her döneminde ekonomik nedenler, güç elde etmek, dini ve etnik nedenler, güvenlik kaygıları vb. nedenleri bahane ederek savaşlar yapılmış, adaletsizlikler hep olmuştur. Roller değişse de günümüz dünyasında

da “Direnme’nin Estetiği”nde olduğu gibi tarihe yön veren faşist liderler ve yönetimler yine var. İnsanlık, romanda ele alınan konuların benzerlerini ve çok daha fazlasını yaşamakta. Tarihte olduğu gibi çeşitli nedenleri bahane ederek çıkarılan savaşların yanına teknolojinin getirdiği olumsuzluklar, ekolojik denge nin bozulması, sağlık problemleri de ekleniyor. Günümüz dünyasında da savaşların çıkış nedeni Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerindeki benziyor. Rusya-Ukrayna Savaşı, İsrail’in acımasız genişleme politikaları ve Filistin’de yaşattıkları, İsrail, Amerika-İran Savaşı ve Amerika’nın yıllardır başlattığı diğer savaşlar dünyayı epey zorladı ve zorluyor yine İkinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi dünya olanları sadece izliyor.

“Direnmenin Estetiği”nde geri planda faşizmin yükselişi dünyayı kana bularken günümüz dünyasındaki ülkelerde de otoriter yönetimler, faşist eğilimler, hak ihlalleri oldukça fazla. İnsanların haklının, ezilenin, sömürülenin yanında değil de güçlünün yanında durması da başka bir sorun. Hattâ ülkedeki ve dünyadaki insan hakları ihlallerine yeterince direnemediğini, direnilmediğini düşünenlerin sayısı da az değil. Romanda savaş nedeniyle yerinden edilen, mülteci durumuna düşürülen insanların yaşadıkları zorluklar da anlatılıyor. Bugün de dünyada jeopolitik riskler ve savaşlar nedeniyle yaşadıkları yerden göç etmek zorunda bırakılan milyonlar var.

Ancak bu yaşananlar, insanların artık direnmediği anlamına gelmiyor. Romanda da olduğu gibi ülkemizde de haksızlıklar karşısında susmayan, adalet, özgürlük ve insanlık onuru için direnen insanlar hâlâ var fakat bu mücadeleler geçmişteki kitlesel eylemler gibi değil. “Direnmenin Estetiği”nde karakterlerin çoğu işçi sınıfı; faşizme, adaletsizliklere, savaş ve sömürü düzenine karşı yeraltı faaliyetleriyle mücadele ediyor. Bugün de ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde işçiler, hak ettikleri ücretleri alamıyor, haksızlıklara uğruyor ve yeterli olmasa da haklarını elde etmek için dayanışıyor. Bunun yanında Peter Weiss, direnişi salt silahlı mücadeleye indirgemiyor. Okumayı, öğrenmeyi, eleştirel düşünmeyi, tartışmayı, sanat yapmayı da direnişin bir başka boyutu olarak görüyor. Sanat eserleriyle ezilen insanların görünür kılınabildiğini, özgürlüklerin kolay kazanılmadığını, insan yaşamı devam ettiği müddetçe insanlık onurunu korumak için sürekli bir mücadele ve direniş gerektiğini, harekete geçmek gerektiğini fark ettiriyor. Günümüzde de toplumsal sorunların fark edilmesinde düşünsel faaliyetlerin ve sanatın rolü yadsınamaz. Toplumsal

sorunlar düşünsel faaliyetlerle, edebiyatla, sinemayla, müzikle ve diğer sanat dallarıyla görünür kınıyor. Gerçeği aramaktan vazgeçmeyen insanlık; o günlerde sanata, siyasete, felsefeye ilişkin fikir tartışmaları yaparken günümüzde de teknolojiyi kullanarak gerçeklere ulaşmaya çalışıyor.

Bruegel "Masumların Katliamı"

İnsanlık hâllerine ilişkin zaman zaman umutsuzluğa kapılsam da kitap bana koşullar ne olursa olsun direnmenin birçok şekli olabileceğini, tercihleri koşulların belirleyeceğini ve bedel ödemek pahasına, her zaman direnmek için bir yöntem bulunabileceğini, yaşamın kendisinin bir direnmek olduğunu düşündürdü. Toplumsal değişimlerde örgütlü mücadeleye inanmakla birlikte kitabı okuduktan sonra aynı koşullar altında örgütlü mücadele içinde de insanların farklı seçimler yapabildiğini, egolarına, duygularına yenilebildiklerini, örgütlü mücadelenin çok da kolay olmadığını fark ettirdi. Bu okumayla özgürlüklerin kolay kazanılmadığı, adaletin kolay sağlanamadığı gerçeğiyle yüzleştim.

Bukowski'nin dediği gibi her insanın hayatında kaçmakla direnmek arasında bir seçim yapamaya zorlandığı anlar vardır. Her şeye karşın ben dire-

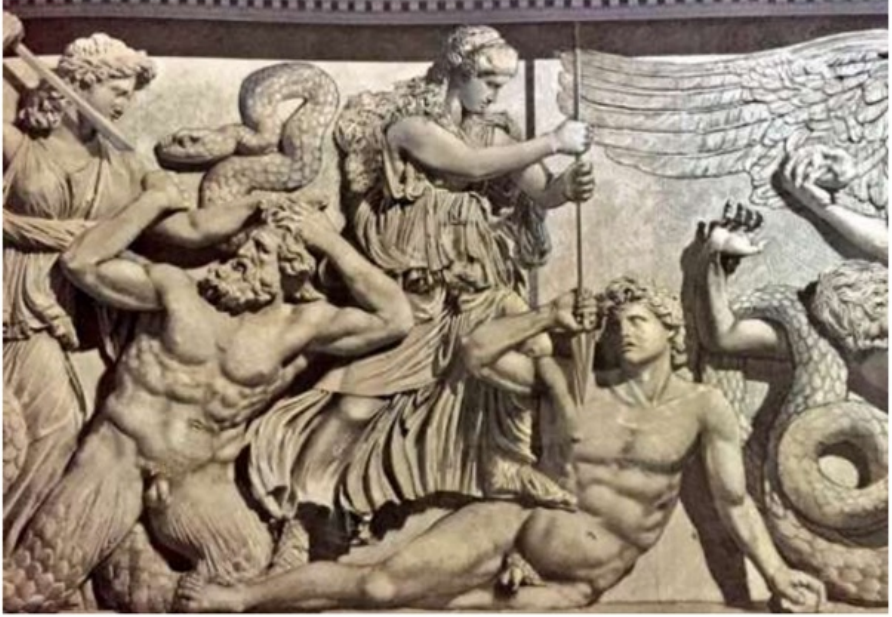
niyorum diyebilmek insana en çok yakışan erdemlerdendir. Bazen bedel ödeyeceğini bile bile bir şeyleri değiştirmek adına verilen mücadelenin adıdır direnmek. İnsan vazgeçtiğinde yenilir. Direnme sürecinde cesaretle - korku, umutla - umutsuzluk sürekli yer değiştirir. Yaşam devam ettiği müddetçe güzel ilişkin hayaller kurmak direnmenin ilk adımıdır. En zor koşullarda bile önümüzde iki seçenek vardır ya vazgeçersin ya devam edersin. Dünya tarihinde İnsanlık onurunu korumak, özgür olmak, adaletsizlikleri yok etmek için direnen-ler hep olmuştur. İnsanlık onurundan yana olan birçok insan; İspanya İç Savaşı'nda da, İkinci Dünya Savaşı'nda da faşizmle, adaletsizliklerle, savaş ve sömürü düzeniyle mücadele etmiş, umutsuzluktan umut üretmiştir. Direnmek her zaman silahla olmaz, bazen nerede durduğumuzu göstermek de bir direniştir. Bazen okuyarak, konuşarak, yazarak; bazen de çizerek direniriz. Edebiyat-la, resimle, müzikle, sinemayla biz buradayız deriz. Dünyayı ve insanı anlamaya, anlatmaya ve anlamlandırmaya çalışırız.

Goya ve Savaş

Politik bir duruşu olan Peter Weiss da kendi direnişini edebiyatla yapmış. Faşizme karşı özgürlük mücadelesini üretmek vermiş, farklı anlatım teknikleri kullanarak, entelektüel çıkarımlar yaparak, belgesel nitelikler taşıyan, sorgulayan özgün bir eser yaratmış.

Roman, ben anlatıcının romanın en önemli simgesel yapısı olan Berlin’deki Pergamon Müzesi’ne girişiyle başlar. Sınıf bilincine sahip bir işçi olan ben anlatıcı, burada Zeus sunağını inceler ve sanatla, siyasetin ilişkisine ilişkin çıkarımlarda bulunur. Bu başlangıçla biz okurların da okuma yolculuğı başlar ve çok sevgili Özlem ve Leyla arkadaşlarımızın büyük bir özveriyle planladıkları organizasyonlarıyla, çok değerli çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’ın da aramıza katılmalarıyla, Mustafa hocamızın Bergama’da antik çağın kalıntıları arasında, çok etkileyici bir atmosferde, hepimizi çok hüzünlendiren kitabın son sayfasını okumasıyla ve devamında güzel anılar bırakarak biter.

Pergoman Zeus Sunağı

Romanın bir yapı unsuru olan mekanlar, roman boyunca sadece kahramanların sömürü düzeniyle mücadele etmek için hareket ettikleri yaşam alanları değildir. Siyasi, tarihi, felsefi ve sanata ilişkin tartışmalara da bir zemin oluşturur. Tüm bu tartışmalar okura, sanat eserlerine farklı bir gözle baktırır. Eserde örneklendirilen resimlerde, frizlerde, fresklerde, edebi eserlerde... ezi-

len, sömürülen, yenilen insanın acısını yüreğimde derinden hissettim. Sanat eserine, bu yaratma sürecine sebep olan gücü elinde bulunduranlar, olaylar, ezilenler ve yenilen kahramanlar gözüyle de baktım. Picasso'nun "Guernica'nın tablosunu siz mi yaptınız?", diyen Alman genarale "Hayır, siz yaptınız", yanıtında olduğu gibi sanatın yaşanılanı görünür kılmadaki rolünü bir kez daha anladım.

Pablo Picasso Guernica Tablosu 1937 yılında İspanya İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın desteğiyle bombalanan Guernica kasabasını anlatır.

Tarihi roman özelliği de gösteren romanın en önemli özelliklerinden biri de gerçek kişilerle kurmaca karakterlerin iç içe olmasıydı. Romanda Hitler Almanya'sına karşı örgütlü mücadele içinde **Charlotte Bischoff** gibi tarihte iz bırakan, gerçek komünist direnişçi kadın karakterler olsa da yazar kadınlara daha çok bir anne, bir eş ya da direnişi destekleyenler olarak yer vermiş. Romanın anlattığı tarihsel dönem için siyasi ve toplumsal mücadelelerde erkeklerin sayıca daha çok olduğunu düşünsem de yine de yazarın politik duruşuna karşıt olarak akıllı, güçlü, cesur kadın karakterlere çok az yer verdiğini, kadınların geri planda kaldığını düşündüm.

Charlotte Bischoff Alman Komünist, Nazi Rejimine Karşı Yeraltı Direniş Hareketlerine Katılmış.

Kendime hangi karakterden en çok etkilendiğimi sorduğumda ise bu kolektif direnişte mücadele eden başta anlatıcı karakter olmak üzere birçok karaktere ayrı ayrı saygı duydum ve etkilendim. Birçok karakter gibi acıklı sondan kurtulamayıp idam edilenlerden cesaretiyle öne çıkan **Coppi**'yle her koşulda vazgeçmeyen güçlü karakter **Harro Schulze Boysen**'in zihnimde en çok kalanlardan olduğunu fark ettim. Yine zihnimde en çok kalan karakterlerden olan **Dr.Max Hodann**'ın Kamboçya'da karşılaştığı estetik açıdan büyüleyici

Ankor Wat(Kamboçya)

Ankor Wat tapınağının arkasındaki emek, iktidar yapısı ve tarihsel gerçekler konusundaki değerlendirmeleri, bende görme isteği uyandırdı.

Zorunlu mülteci durumuna sokulan roman kahramanlarının sığındıkları, yakın zamanda gittiğim, örgütlü mücadelenin en önemli yerlerinden biri Stockholm'de bulunmak beni hüzünlendirdi. Sokaklarında, caddelerinde kahramanların ayak izlerini aradım ve bir kez daha ideolojilerin ayrıştırıcılığını, barışın güzelliğini, savaşın yıkıcılığını hatırladım.

Yeni dostlukları başlatan, ufku-muzu açan daha nice kitap yolculuklarına...

AYŞEN MERT

1961 doğumlu, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi mezunu, evli, emekli, torun sahibi, okumayı, gezmeyi, kedileri seviyor.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

PETER WEISS

Ne yazarını, ne de kitabın adını önceden duymuştum. Birlikte okumanın ufkumu açacağını düşünüp ona oy verdim. Çünkü katılımcı arkadaşlar donanımlı, meraklı ve sorumluluk sahibi, günlük okumanın ardından gelen resimler, makaleler, okuma sırasında dikkât çekmeler, açıklayıcı bilgiler kitabı hem sevdirdi, hem de merak uyandırdı. Okudukça dünyanın pek de değişmediğini, olayların güncellenerek geliştiğini, yaşadıklarımıza paralel gittiğini üzüntü ile gördüm. Bu kitabı ancak bu yaşında okuyabilirdim. Hattâ çoğu zaman birikimlerim yetmedi bile, kitabın ismi hiç bir şekilde ipucu vermiyor. Ne zamanki Herakles ile başladık, Medusa'nın salına bindik, Guernica ile parça parça edilip, çaresizlikle yine de umudu gözlemledik, o zaman direnme ile estetik arasında bağ kurduk. Resimler gerçeği olduğu gibi aktararak sonraya önceden ip uçları veriyordu. Bizi biz yapanlar yoksunluk, eksiklik ve mülksüzlük idi, işin ilginç yanı işçilerin yaşadığını yansıtan tabloların burjuvaziye ait ortamların duvarlarını süslemesi idi. Kitapta en çok tablo çözümlemeleri ve direniş ile ilgileri dikkâtimi çekti.

Jean François Millet'in köylü sınıfına dair tabloları, **Gustave Dore**'nin *Suite* adlı dizi hâlinde ürettiği gravür serileri, **Lean Lhermitte**'nin gündeliklerini alan hasat işçileri, **Meunier**'in maden ve liman işçileri tabloları, çalışanların sınıf olarak ortaya çıktığı yüzyıl ve ressamın mesajı aktarıyorlardı, yaşadıklarını sistemin tümüne taşımayı beceremeseler de rahatsızlıklarını belli ediyorlar, yoksulluğu vurguluyorlar, bir süreliğine onlarla özdeşleşiyorlar,

sonra da alışkanlıkların cazibesine kapılarak onları unutuyorlardı. Kitabın bel kemiklerinden biri bu cümleler ve bu bize direnişin neden bir yerde tıkanıldığını özetliyor.

Kitabın konusu İkinci Dünya Savaşı dönemi ve antifaşist direnişin zafer kazanamayan hikâyesi, ezilenlerin ve direnenlerin gözünden sanat ve politikanın nasıl iç içe geçtiği ve estetiğin devrimci bir güce nasıl etki ettiği. Kitap boyunca tablolar, gravürler, şiirler, romanlar, tiyatro oyunları bize hareketi açıklayıcı olarak eşlik ediyor, çok duyduğum ama okumadığım **Kafka**'nın *Şato* kitabı burada karşıma çıktı. Gizemli bir otorite, ona ulaşmaya ve kabul görmeye çalışan bir yabancı ve o yabancının bürokratik labirentler arasındaki (beyhude) çabası... Tıpkı bugünlerde dünya üzerinde, ülkemizde gördüğümüz bildiğimiz gibi.

Kitap üç cilt, en rahat üçüncü cildi okudum, ikinci ciltte biraz sıkıldım, o da **Brecht**'in *Engelbrekt* üzerine yaptığı çalışmalar, konuya ve ülkeye yabancı olunca tam içine giremedim, kitabı iki kez okudum, bu arada kitapta tüm rakamlar yazı ile ifade edilmiş. Konu ben anlatıcı ve arkadaşları üzerinden ilerliyor, gerçek ve kurmaca kahramanlar var. **Coppi**, **Heilman**, **Hodann** anlatıcının arkadaşları, **Münzerberg** komünist bir aktivist, **Ayschman** kurmaca karakter, aydın bir işçi, **Lotte Bischoft** direnişçi kadın ve gerçek karakter, **Rosalinde** 1935 Nobel ödüllü **Karl Ossietzky**'in kızı, anlatıcının birlikte zaman geçirdiği daha çok kendi için direnen romanın nadir kadın karakterlerinden, **Hansa Birliği**; 12.yy sonlarında Baltık denizinde ticaret yapan Kuzey Alman tüccarlarının çıkarlarını korumak için kurulmuş modern kapitalizm öncüleri, *Engelbrekt*; Burjuva asıllı İsveç halk kahramanı, **Brecht**'in planlayıp yazmaya ömrünün yetmediği İsveç tarihi üstüne bir oyun, gerçekliğinden emin değiliz, bu zaman dilimi anlatıcının yazmak isteğini olumlu etkiliyor. **Catilina**; Roma Cumhuriyeti'ni yıkmayı amaçlayan bir siyasetçi, **Ström** İsveç'te belediye meclisinin başkanı, sol partinin, komünist partinin kurucusu ama sonra sosyal demokrasiye dönüyor, Ström kendini Catalina'ya benzetiyor, *Naukrantz / Wedding Barikatları* gerçek bir olay, kitap da bir çok kez karşımıza çıkıyor, **Brueghel**'in karnaval ve büyük perhiz kavgası resmi; “Ne yapılıyorsa boyunduruk altında yapılıyordu, hiç bir değişim söz konusu değildi, ekmek parasının lütfedildiği yaygın ve saplantı hâlindeki düşünce hep vardı.”

Bunlar okurken aldığım ara notlardan:

Anlatıcının rotası Berlin, İspanya, Paris, İsveç. Kitabın sonunda bize İsveç'ten Berlin'i anlatıyor, gitmek için çabaları da oluyor, Bu yolculuklar boyunca **Sagrada Familia** katedralini geziyoruz, *Büyülü Dağ* ile **Thomas Man**'ı anıyoruz, **Goya**'nın resimleri ve gravürleri toplumdaki iki yüzlülüğü, savaşın acımasızlığını ve batıl inançların tutarsızlığını aklımıza yerleştiriyor. Anlatıcı; parti üyesi değilim, olsam ne olur diye kendini İspanya da sorguluyor, “çoğunluk kararlarına tâbi olmak bağımsızlığı ve gönüllülüğü örseliyor, basılan tanrı resimli paralar, parayı eline geçiren ilâhi iradenin sahibi oluyordu, kaptalizmin doğum yeri tapınaktı, sihirli sözler ve kurban ateşi ile kutsanmıştı.”

Ve **Picasso**'nun *Guernica* tablosu; Boğa giderek daha insanileşiyor ki bu İspanyol halkı, giderek vahşileşen at faşizmin dayattığı iğrenç savaş, **General Franco**.

Delcroix'in *Barikat* tablosu, **Gericoult Theodore**'nin *Medusa'nın Salı*, gemiden kurulduktan sonra kurtulmaya çalışanların amansız mücadelesi, aynı ressamın *Epsom Derbisi* resmi ki İngiliz spor baskılarından ilham almıştır, *Köy Demirhanesi* atları, demir ustalarının fiziksel emeği ve kas gücünü öne çıkaran bir dönem çalışması, **Adolph Von Menzel**'in *Demir Dökümhanesi* Almanya'nın sanayileşme sürecinde işçilerin döktüğü teri ve ağır çalışma koşullarını yansıtıyor, sanat tarihi ve proleter siyasi mücadeleler arasında bir köprü, **Robert Koehler/Grev**; işçileri zavallı ya da dilenci gibi değil taleplerini kendinden emin ve vakur şekilde dile getiren öz güvenli bireyler olarak tasvir etmiştir, “merdivene çıkmak için gereken adımlar sadece Rusya'da atılmıştır.”

Edward Munch / *Eve Dönen İşçiler*; izleyiciye doğru sel gibi akar, detaysız yüzler, boş bakışlar modern toplumda bireyin sistem içinde kaybolup yabancılaşması...

Yazar Paris'e geçer ve burada **Nicolas Paussin**'in *Medusa'nın Salı* tablosunu görür, tablo klasisizm akımına ve onun katı kurallarına bir baş kaldırı, akla ve dengeye dayalı mitolojik ve kontrollü bir estetik sunarken **Gericoult** dramatik, duygusal ve gerçekçi bir trajediye resmetmiştir.

Louvre Müzesini gezerken **Van Gogh**, **Lautrec**, **Pissarro**, **Gaugain**, **hayaletleri**, **Coret**, **Manet**, **Seurat** resimleri, **Berat Martarell**'in *Aziz George üçlemesi*'nin biri olan şehit edilme ve işkence sahnelerini de görür. **Charles**

Meryon'un ölüler evi gravürü ölümün, kentsel yoksulluğun ve insan trajedisinin gotik yorumu, Meryon'un zihnindeki paranoya, anlatıcı eserdeki cansız bedenlerin arkasında yatan hikayeleri, ölüm ve yoksulluk karşısında duyulan utancı, isyanı sanatın kalıcı belleği aracılığı ile estetik bir forma sokar, **Bruegel / Ölümün Zaferi**; tablodaki iskelet ordusu faşizmin, savaşın, kapitalist sistemin yarattığı ölüm makinesi, ölüm kader değil, organize edilmiş bir endüstridir.

Brecht'in gidişi ile ikinci cilt biter; anlatıcı anne ve babasını bulur, biz de **Karin Boye** ile ve onun bir ilaç adı taşıyan ütöpik eseri *Kallokain* ile tanışırız, Boye'nin anlatıcının annesi ile olan ilişkisini, hayatından bölümleri ve intihar edişini okuruz, Bischoff bu ciltte daha çok sahnede, genel olarak kitapta baskın kadın karakter, muazzam bir kadın direnişçi tablosu yok, Anlatıcı bize bunu Bischoff'un ağzından savunuyor, "partiye erkekler yönetiyor, bize kabul görmek bile yetiyor."

Anlatıcı Berlin'e dönmek için sahte kimlik arayışında iken partiye de kayıt oluyor, bu bölümde **Funk** (devrimci ekibin genç üyelerinden) ve **Arnold** (işçi sınıfı yoldaşı) ile tanışıyoruz, bunlar 20.yy sol aydınlarının kurgusal birer temsilcisi, anlatıcının annesi ölüyor ve bağlantısı **Albrecht Dürer**'in melankoli tablosu. **Wagner** olayı konuya dahil oluyor, Funk onun evinde tutuklanır, böylece sona doğru geliniyor, kitap sanat ile siyaset arasındaki aşılamayan çelişkiyi vurguluyor, bölüme **Kızıl Orkestra** damgasını vuruyor, **Adam Kuchkhoff**, **Wilhelm Guddortf**, **Anna Kraus** gerçek karakterler, yakın arkadaşları Heilman ve Coppi de tutuklanıp idam edilenler arasında, Hodann bir kriz sonucu savaştan iki yıl sonra ölüyor, tek kurtulan Bischoff, bir de hayatta kalan Coppi'nin oğlu, annesi asılırken onu sağ bırakmışlar, kitapta epey ayrıntılı giyotin ve idam sahneleri var, bu sahneler yazılmasa da tahmin ederdik, bence yazılmasının kitaba bir katkısı yok.

Bu bölümde kurmaca karakter bir de **Stahlman** var ki sanat eserleri ve tarihi incelerken sınıf bilincini de araya katıyor, **Angkor Wat** tapınağından da böylece haberdar oldum. Tarihin ilk totaliter kenti, bireyler nasıl itaatkar kılınıyor ve isyan duygusu nasıl yok oluyor, **Libertas**'ın ölümü, ölümüne sınıfına güvenerek direnişi, **Rahip Forell**'in yardımcı olma çabaları da aklımda yer edenlerden. Erkekler elebaşı, kadınlar da ezilmişlikleri ile onların arkasından gitmişler, yani kitapta kadının sağlam bir adı yok, **Herakles** bir ölümlü idi devler ile savaşı kaybetti, öldü ama adı tarihe yazıldı...

Zamansız bir kitap olduğunu düşünüyorum, yazdıklarımın daha çok yazmadıklarım var, uzun zamana yayılarak okunmalı, Peter Weiss çok iyi gözlemci ve araştırmacı, onu bize aktaran çevirmenler de yazar kadar başarılı bence, birlikte okuyan katkı sağlayan arkadaşlarıma, kitabı bize akıcı bir lisan ile çeviren **Çağlar Tanyeli** ve **Turgay Kurultay**'a, sebebimiz olan **Mustafa Sütlaş**'a çok teşekkür ediyorum. İyi ki de okudum diyorum.

CEVAT ONURSAL

1947 doğumlu, 52 yıl Millî Eğitim Bakanlığı'nın merkez teşkilatı dışındaki, hemen hemen tüm birimlerinde görev yaptı. Sık olmasa da şiir ve düzyazıları **Varlık**, **Adam Sanat** ve **Sincan İstasyonu** dergilerinde yayınlandı. 2019'dan bu yana Gümüşlük Akademi okuma grubunda yer alarak okumanın, öğrenmenin, yazmanın keyfini çıkarmaya çalışıyor. İstanbul'da yaşıyor

DİRENMEDEN ESTETİĞE, ESTETİKTEN DİRENMEYE

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Pergamon'da sunak,
Kanla yunuyor,
Kan sızıyor,kanının kanı akıyor oluk oluk
Pıhtılaşmadan o günden bu güne...

2. PARAGRAF

Yenenlerin yenilenlere,
Haykırdığı yalanlar ve Herakles!
Kartal pençesinden akan kan
Hâlâ kanar ciğerparem.

3. PARAGRAF

Mutfak ve anne
Say ki Gorki'nin Ana'sı,

Çatılmış say Carrar Ana'nın Tüfeklerini
Ve okuduğunuz
Vincent van Gogh'un kardeşi Theo'ya yazdığıdır
“Halkın yaşamı üstüne resim yapanlar...”
Bunlarla örülmeseydi eğer
Hiç yapılır mıydı Loş ışıktaki Patates Yiyenler .

4. PARAGRAF

Okulda öğretilmeyen ne varsa,
Onları öğrenmeli insan,
Yoksa nasıl bilindir askerlerin vatansızlığı.

5. PARAGRAF

Bir yanda kültürel ezilmişlik,
Ötede siyasi ezilmişlik, bunlar yük oluyorsa sana
Sığın sanata, sırt çevir yoz ne varsa.

6. PARAGRAF

Yeni kurtaracak seni,
Kopar eskinin prangasını,
Masken niye yüzün olsun ki,
İşte karşında işçi devleti ve ironi.

7. PARAGRAF

Onlar, yani prensler, din adamları ve tacirler,
Hem sömürdüler, yetmedi tekellerine aldılar sanatı
Has sanatın sınıfsız ve sınırsız olduğunu,
Ve dürüstlikle beslediğini
Kapısını ilham perisinin,
Cinin çalmadığını
Düşünce “Korkaklar Avlusu'na”
Öğrendiler mi...

8. PARAGRAF

Karaysa gömleği Mussolini faşizmi
Gömlek kahverengiyse Hitler Nazizmi
Umudun rengi mavi, işçi sınıfının mavisi
Tam otuz altı yıl soldu İspanya’da...

9. PARAGRAF

Keşke her baba,
“Özgürlük her zaman farklı düşünenin özgürlüğüdür”,
diyecek kadar Rosa Luxemburg olsa,
Ama kulak ardı etmemek gerek
“Yanlış olan eylemin kendisi değil, zamanlamasıydı”,
diyen babayı.

10. PARAGRAF

Hiçbir ceset ortada kalmaz,
Sosyal demokrasi’yi saymazsak...

11. PARAGRAF

Bizi biz yapandı, yoksunluk, eksiklik ve mülksüzlük,
Egemenleri var eden de ahlak yoksunluğu
Ve zamanımız olmadı yoksunluk üstüne düşünmeye,
Onların hayasızlığı arttı biz birbirimizi yerken.

12. PARAGRAF

Kime, kime sorsam,
Bin dokuz yüz otuz’da işçi sınıfının neden çoğunlukla
Nasyonel sosyalistlere oy verdiğini,
Ve yine kime sorsam faşizmin oyunun
Bin dokuz yüz otuz üç’te
On yedi milyona nasıl ulaştığını,
Kime sorsam, suçlu kim, kim masum?

13. PARAGRAF

“Gün gelir güç dengesi değişir,
Orduyu, polisi,
Hattâ satılmış basını,
Ve köle yetiştiren sistemi
Grevin gücü yener”, dedi bir baba

14. PARAGRAF

Aklın yerini akıldışılık, bilimin yerini kuruntu alsa da
Wedding katliâmı unutulmaz,
Hele hak kavramı, kucakladıysa halkları.

15. PARAGRAF

Kadastrocuya boyun eğmek,
Sistemi meşrulaştırmaktır kuşkusuz
Kafka’yı okuyunca umudunu yitirmese de insan
Ufaksuzluğundan utanmalı

16. PARAGRAF

Yine Kafka, ah bu Kafka
Her şeyi sorgulatır insana ,
“Estetik ne varsa politik olmalıdır.”
Hadi, durma , yüksel o zaman
Düşmanın burçlarına tırmana tırmanana.

İKİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Gönüllüler, gönüllüler, ey gönlü yüce gönüllüler,
Sömürüye savaş açan gönlü kanatlı gönüllüler.

2. PARAGRAF

İnanmanın gururuyla

İspanya'ya uçan kuşlar
Silâhı ideolojisi olan inanmışlar.
Aralık otuzaltıda Madrid önünde can verenler,
Devrimler, devrimler, devrimler,
Ötelendikçe umudu büyüten devrimler.

3. PARAGRAF

Bazı savaşlar tek cephelidir
Ölürsün, öldürürsün, yaralar yaranırsın
Ama bu savaşta cephe çok,
Askeri, politik, kültürel,
Olsun, varsın cephe çok olsun ,
Bizde de korku yok.

4. PARAGRAF

Eğer korkuyorsa insan,
Kalmamışsa kendine güveni,
Eğilmişse çıkar uğruna bükülmüşse mengenelerde,
Ha ana olsun, ha baba, hattâ kavganın militanı
Nasıl inşa edebilir umuda bayrak açan insanı.

5. PARAGRAF

Ey Falanjistler, ey kan banyosuyla yunanlar,
Ey yabancı lejyonlerler ve ey,
Kasabın bıçağını yalayan Mağripli askerler,
Bir değil bin kez yaşattınız ölümü bize,
Bir yuh az gelir, binlerce yuh olsun size.

6. PARAGRAF

Kuşku gerekir elbette,bilimde gelişeceksen eğer,
Ya kuşku duyuyorsan kavgada yoldaşından, o zaman
Kahpe düzenin üstüne üstüne nasıl yürür insan.

7. PARAGRAF

Faşizm bu, işine ne gelirse kullanır,
İrki, dini, dili, bayrağı, sanatı,
Kendinden önce doğanları, mesela Wagner'i,
Aydınlanma, özgürlük yolcusu Beethoven'i
Ve onca kavram karmaşası,
Savaş gönüllüsü değil barış gönüllüsü...

8. PARAGRAF

Hodann kaç aydınlık önündedir Mewis'in
İnsanı, o toplumsal varlığı kucakladığında,
Bireysel sorunların
Görünmez toplumsal bağlarını sorguladığında,
Kaç aydınlık?

9. PARAGRAF

"Asker Halkın içinde sudaki balık gibi olmalı",
Buyurmuştur Çin atasözü, bu söze
"İşçinin vatani yoktur", diyerek ses vermişti
Ekim on yedi'de Lenin

10. PARAGRAF

Danca bilmesede, okudu, anladı evrensel şu ağıdı;
"Lütfen oğlumun yattığı yeri bildirin bana,
Acelem yok, dünyayı barbarlıktan kurtarın da,
Bir demet çiçek koyayım Larsen'imın mezarına."
Çok üzgündü Lindbaek'in sesi,
"Heyhat, kimse bilmiyor Larsen'in yattığı yeri."

11. PARAGRAF

Ey hümanizmin kirli aldatmacası
Ey barış masalı anlaticıları,
Ey haksızlığa göz yumanlar,

Ey egemen sınıfların havarileri!

12. PARAGRAF

Seni güdenin tahtı kamaştırıyor gözlerini
Ağzındaki dil senin olsa da söz senin sanma
İtaat, kibir ve aşağılama hiç yakışıyor mu sana.

13. PARAGRAF

Eğer sen kahramanca savaştım diyorsan kendine,
Peki ne diyor düşmanın kendine,
Eyleminin hedefi farklı olursa düşmanından
O zaman hak edersin,
“Kahraman, çok yaşa kahraman!”

14. PARAGRAF

Zeus’un oğlu baş ederken on iki görevle,
Adamasaydı kendini yoksunların kurtuluşuna,
Dikilmeseydi zorbalara karşısına ve onu da
Sarsaydı korku, düşseydi dehşetin pençesine,
Baş etseydi kendi yalnızlığı ve zayıflığı ile
Olur muydu hiç, direnenlere kahraman.

15. PARAGRAF

Bedenler sayılara sığmadı, sayılar yetmedi,
Bölükler, taburlar, tugaylar, tümenler, ordular,
Göle atılan taşın etkisiyle yayıldı dalgalar,
Tanrıların yüzleriyle süslü paralar,
İlâhi irade neydi acaba, paranın üstündeki tanrı mı,
Yoksa parayı elinde tutan mı...

16. PARAGRAF

Guernica

Ağlayan anne ve ölü evladı,
Parçalanmış askerler ve ıfık tutan kadın,
Acı,acı, acı
Ahhh,ne çoktur insana insanın utancı!

17. PARAGRAF

Munch'un attığı ÇİĞLİK mıydı,
Uzun gölgeleriyle, ahenk içinde yürüyen
YOLDAKİ İŞÇİLER'in duyduğu?

İKİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Avrupa, kara Afrika'nın ak memelerini somuruyor,
Somuruldukça Afrika'nın tomurcuk memeleri pörsüyor

2. PARAGRAF

Medusa'nın Salı'nda neler vardı?
O salda kazazede insanlar vardı.

Medusa'nın Salı'nda neler vardı?
Ne bir kutsal, ne bir ideal vardı.

Gericlut ölüm döşegindeyken
Tablo hakkında bir soru sormuşlar ya,
Bu nedenle mi vermiştir acaba şu ironik cevabı
“Ha, o mu sadece bir süsleme...”

3. PARAGRAF

Yine o sal...
Bir ressamı anlamak, bir şairi anlamaktan zordur.
O nedenle

“Sizler, bu resmin önünde duran sizler, kaybedenlersiniz”
Diye haykıran ressam haklıdır elbet..

4. PARAGRAF

Tanrının devletine gidiliyordu, öyle mi,
Hangi devlet, hangi tanrı ve hangi hangi...

5. PARAGRAF

Hayatta yaşamaya değer ne kaldı ki diye belletilirse
Çocuklar da ölmeye yatar elbet,
En büyük dersi yine de çocuklar verir,
“Hayata anlam kazandırmanın bir yolu olmalı,
Değil mi çocuklar.”
“Var elbet, başkaları için yaşamak.”

6. PARAGRAF

Sürüngenlerle, riyakarlarla ve oportnistlerle savaşırken
Ne demişti çingene falcı sana,
Avuç içine baka baka ne demişti: Hatırla! “İplerden sakının...”
Ucunda sallandığımız ipleri görmüş demek ki,
Ha şunu da unutmamak gerek,
Lenin’e düşüncesini söylemeye cesaret eden
Bir kişi vardı, o da Troçki.

7. PARAGRAF

Yalanların,
Paranın ürettiği yalanların köleleri
Gördüklerini sanıyorlardı gerçekleri,
Heyhat...

8. PARAGRAF

İki diktatörlük vardır hayatta

Demişti Bischoff sosyal demokrat babasına
Biri sermayenin diktatörlüğü,
Proleteryanın diktatörlüğüdür öbürü
Söylemeye ne gerek, benim safım belli.

9. PARAGRAF

Otuz dokuz yılının başında,
İstenmeyen göç ve
Mantar gibi çoğalan sürgünler..
Ahlâksız bir sorudur,
Sürgünler mi, yoksa sürünenler mi?

10. PARAGRAF

Cehalet ve batıl inancın büyüttüğü
Yoksulluk ve yoksunluk büyütüyordu
Egemenlere karşı duyduğu içindeki öfkeyi.

11. PARAGRAF

Bir de işçi kültürünün bekçileri vardı,
Onların en büyük yanılgısıydı dillerindeki şu pelesenk
“ Bizi biz değiştiririz, başkasına ne gerek “

12. PARAGRAF

Yurtsuz bir insan ne düşünür Bischoff?

13. PARAGRAF

Nelerdir faşizmin ön koşulu?
Alçaklığın her türüne tanık ol,
Çürümenin kokusunu al, al da çürümeyi görme,
Kendi küçük çevrene sığın ve
Aptallaş.

14. PARAGRAF

Başı iyice olgunlaştıktan sonra
Sepete düşen meyveye benziyordu,
Ah bu benzetme, bu benzetme
Giyotin kadar acımasızdı.

15. PARAGRAF

Azınlık,
Tarihin en utanılası kavramıdır ,
“Azınlık hakları” da üstüne dikilen tüy .

16. PARAGRAF

Sürgün olmak,
Kadın olmak ,
Hem sürgün, hem kadın olmak ,
En yüksek kattan en aşağı kata düşer ya insan...

17. PARAGRAF

Peki ben neden mutluyum,
Bu dünyada güzel ve yüce olan ne varsa
Zenginlere aitse...

18. PARAGRAF

İspanya faşizminden kaçanları
Fransız faşizmi bekliyordu,
Ve ne diyordu Brecht,
Bu olsa olsa “Ölümün Zaferi”ndeki korkunçluktur
Yıkımdır, dindar ve ahlâksız toplumu resmeder.

19. PARAGRAF

“Yeşil, nasıl istiyorum seni yeşil.
Yeşil rüzgâr, yeşil dallar.

Deniz üstünde gemi
Ve dağdaki at.”
Lorca’nın göklere çıkardığı yeşil işte bu dedi
Gallego, bakışları İsveç sahillerindeyken.
Yeşil
Yeşil rüzgâr. Yeşil dallar
Deniz üstünde gemi
ve dağdaki at.
Beline gölge

İKİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Faşizm karşısında tarafsız kalmak
Faşizme omuz vermek değil de nedir...

2. PARAGRAF

Kendimi bulmaya çalıştıkça
Geçmişin yükü artıyor omuzlarımda.
Akılsız aklım hala mucizeler ummakta.

3. PARAGRAF

Bu dünyada çektiğin acılar,
Öbür tarafta ödülün olacak,
Budur her devrin evrensel yalanı
Ve bu yalanla
Tarlalar, madenler, saraylar, kaleler
Ve uğruna pazarlıklar yapılan daha neler neler,
Bir azize kutsallığı ile arınır tüm günahlarından.

4. PARAGRAF

“Savaş” dedi Brecht,
“Hep halkların tepesine inmiştir.”
-Çocukları ve kadınları unutmadan-

5. PARAGRAF

Faşizm kötüdür,hem de çok...
Besler, büyütür savaşı
Ve yine o kanlı elleriyle
Pakladığını sanarak aklar savaşı

6. PARAGRAF

Ateşin çıtırtısı,
Çekiç vuruşları,
İsli yüzler, paslı vidalar ,
Ve öküzüne kurban bir köylü
Şimdilik bu kadar.

7. PARAGRAF

Berg Caddesi, sorgu hapishanesi
İki hücrede Varnke ve Verner
Açlık grevindeydiler,
Burunlarına zorla taktıkları tüplerden
Süt döken polisler onları beslediler,
Kim söz edebilir ki işkenceden.

8. PARAGRAF

“Tepeden inme tarih dersi değil derdimiz,
Tarih bilinciyle tarihi yorumlayabilmeli insan.”
Bu sözleri Brecht söylemişti değil mi...
Ve çalışanlar, hayatta kalma kavgası verirken,
Kimleri zenginlerin, zenginleşmenin peşindeydi...

9. PARAGRAF

Düşünebilirsin, ama dile getiremezsin,
Yazabilirsin, ama dağıtmazsın, seni dinlerim,
Mektuplarını okurum,
Kuşkulanırsam, tutuklarım.

Ah Finlandiya
Kasper Hauser diyarı.

10. PARAGRAF

“Nacht und Tag”
Bilmeyenlere diyeyim ‘gece ve gündüz’ anlamı,
Sovyet Finlandiya savaşı sonrası düşülen dip not.

11. PARAGRAF

Ulusal bir aidiyet dışında olmanın
Huzuru mu, gururu mu yoksa
Beni sarmalayan.

12. PARAGRAF

Kendi çağına ve tarihe karşı kör olanlarla
Elbette yol yürünmez,
Ama bir devrim romantiği ise sevdiğin,
Yürü be kurşunun üstüne üstüne!

13. PARAGRAF

Devlet dediğin senin,
Egemenlik aygıtıdır,
Bir babanın evladı ne reddi ne kadar haksak,
Evladın babayı reddi de o kadar haklıdır.

14. PARAGRAF

Alternatifi olabilir mi hümanist manifesto
Komünist manifestoya
Silahlanırken burjuvazi...

15. PARAGRAF

Çok sayıda güçsüz,

Az sayıda güçlü

16. PARAGRAF

“Halk nerede” diye bağınyordu Krister Nilsson Vasa
“Nerede bu kendinden söz ettiren halk?”
“Halkın biziz” diyordu Mårtensson
Ağzından burnundan kanlar aka aka...

17. PARAGRAF

Kitaplar,
Kavgada müttefiklerimiz olan kitaplar,
Toprağa verme zamanı gelmişti onları
Bir dostu tabuta koyar gibi, koyduk onları sandıklara
Gömdük, törensiz...

18. PARAGRAF

Doğu körlük içinde,
Askeri önderlerlerinin önemli bir kısmı öldürölmüş,
Ekim devrimin patronları, taş kesilmiş figürler hâlinde
Lenin mozelesinin üstünde yükseliyordu.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Zanaatkârlar, küçük tüccarlar, otelciler
Bunlar hep Yahudi’ydi,
Polonyalı köylüler köpeklerini salıyordu
Sığınacak yer arayanları üstüne,
Milliyetleri yoktu ve dinsizdi tüm köpekler...

2. PARAGRAF

“Artık dayanamıyorum,

Bana morfin bulun”, diye yalvaran ses tonuyla inledi,
İşçi doktoru yardımıyla buldular morfini, acısı dinince,
“Nessos’un zehiri vücudunu kapladığında ,
Herakles de böyle hissetmiş olmalı.” dedi Lenin.

3.. PARAGRAF

Belki de dedi Hodann,
“Yazmakta yeterince cesur değilsin”
Haklıydı.

4. PARAGRAF

Öyle kolay mı eski tüfekleri
Sapkınla, sekterlikle, oportünistlikle suçlamak,
Kolay mı öyle nice işkencelerde sır vermeyen
Dittbender’i itham etmek.
Devrim evlatlarını yermiş,
Yiyenlerin boğazında kalsın.....

5. PARAGRAF

Varsın ülke elinden alınsın,
Madem ki dilin alınmadı, dilin dilinde hâlâ
Ülkeni geri alacaksın
Sakın ağlama.

6. PARAGRAF

Maske değil, masktı
Daha doğrusu bir yüzün büstleşmiş hâli
Ebediyete kalan sureti

7. PARAGRAF

Bir işçi, bir köle ordusu,
Tarihin ilk totaliter kentine

Su kanalı açıyordu, terlerini akıta akıta.

8. PARAGRAF

İzleme deliğinden bakınca ,
Balık istifi gibi ayaktaydı yaşlı erkekler, kadınlar,
Anneleriyle sarmaş dolaş çocuklar,
Üstlerine boşaltılan konserve kutusu,
Gri toz bulutu,
Öksürenler, kusanlar, altına sıçanlar...

Bu tozun kilosu beş mark,
Bin kişi için dört kilo kullanılıyor,
Var maliyeti sen hesap et...

9. PARAGRAF

Silahı onlar için yapmıştık,
Kendi sınıfımız birbirinin kanını içsin diye mi...

10. PARAGRAF

“...Tunçtan, alçıdan ve kâattan gölgesi,
Taştan, tunçtan, alçıdan ve kâattan bıyıkları,
Lokantalarda içindeydi çorbamızın....”
Sahi kimdi bu pos bıyıklı ?

11. PARAGRAF

Eleştirilere tepki yetmez ,saldırmak gerek,
Kendini ötekinde bularak kendini sevmek,
Benzer örnekle özdeşleşmek
Yani kendini yok etmek,
Sonuç,”Heil Führer”

İKİNCİ BÖLÜM

1. PARAGRAF

Üniforma giyen çocuklar
Hızla tüketir yılları,
Küçük tanrıdır artık onlar.

2. PARAGRAF

Ülkesi adına işlenen cinayetlerden
Utanmalı insan,
Unutma, utandıkça güzelleşir insan...

3. PARAGRAF

Bir uşağın tespitidir,
Yazılmasa eğer eksik kalır hayat,
“Şu büyük sözler var ya,
Onlar, o büyük sözler
Hainliklerini örtmek isteyen hainlerin buluşudur.”

4. PARAGRAF

Bin dokuz yüz kırk iki yılı,
Günlerden Otuz Ağustos, sabaha karşı
“Ne mutlu bana ki,
Hayatta doğru bulamadığım hiçbir şeyi yapmadım.”
Işık soluk, kurşunkalem kör...
Gönderen: Heilmann
Alacak: Adsız bir dost

5. PARAGRAF

Saat dokuzdu,
Scheliha fazla direnemedi,
Sonunda geçirdiler boynuna kemendi
Cellatlara haykırıyordu Schulze Boyne,

“Siz bu dünyadaki son mahkeme değilsiniz!”

6. PARAGRAF

Bazıları,
Ölüm anında Goethe’nin dizelerini dinlemek istemiş
“Ben “ ben Bischoff,
“Ben
Komünist olarak ölüyorum diye bağırarak isterdim .”

7. PARAGRAF

Çünkü sürgün insanı,
Yalnızlığın köksüzlüğüne tutunur.

8. PARAGRAF

İliklerine kadar çürümüş bir ülke...

EPILOG

*Mart 1843’de şöyle yazmış Karl Marks,
“Utanç devrimci bir duygudur, eğer bütün halk
utansaydı sıçramaya hazır bir aslan gibi çömelirdi ...”
Düşününce sormadan edemiyor insan,
Utanmayı bilseydi halk,
Yazılır mıydı bu roman...*

3 Temmuz 2026

EMEL KADÖR

Yaşamımın büyük bölümünü geçirdiğim, okullarına gittiğim, ayrılısam da dönüp dolaşıp yeniden geldiğim şehrim İzmir’de doğdum. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak hem devlet hem de özel okullarda, Fransa’da çalıştım, emekli olduktan sonra Sığacık’a yerleştim. Kitap ve kalem, olmazsa olmazlarım. 2017’den beri Mustafa Sütlaş moderatörlüğündeki Gümüşlük Akademisi Bahçeyazı okuma grubuyla birlikteyim. Yazı ürünlerim, kolektif yayınlar, İz Gazete Kitap Sayfası, Seferi Keçi ve +Eleştiri dergilerinde yayımlanıyor.

DİRENMENİN ESTETİĞİ / PETER WEISS

Bazı kitaplar okunmayı bekler bir zaman. Peter Weiss’in yazdığı Türkiye’de 2006’da yayımlanan -o zaman pek farkına varamadığım- *Direnmenin Estetiği* benim için böyle bir kitap.

Gümüşlük Akademisi Bahçe Yazı Okuma Grubu olarak her yıl farklı tema ve yazarlar üzerinden okumalar yapıyoruz. Pandemi ile birlikte buna, haftada iki gece 1-1.5 saat şeklinde okumayı da ekledik. Zoom üzerinden birlikte okuma-konuşma-tartışma biçiminde sürdürdüğümüz okumalarda bu yılki kitabımızı 2025 Eylül’ünde yaptığımız seçimle belirledik.

850 sayfa, üç cildin bir arada olduğu eser; 1937-1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı’na giden süreçte Avrupa’da faşizmin yükselmesi; Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin yerleşmeye başlaması ve Avrupa işçi hareketleriyle paralel olarak yaygınlaştırılmaya çalışılması süreçlerinde yeraltı örgütlenmesindeki gerçek kişilerin hikâyeleriyle kurgulanmış.

Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’ın başarılı, güzel Türkçeleriyle dilimize kazandırılan *Direnmenin Estetiği*; solun tarihsel hesaplaşmasını, sosyalist bir yazarın gözünden, yaslandığı yaşanmışlıklar üzerinden yaparken, Batı’nın kültür-sanat tarihi içinde yer alan pek çok yapıtla bağlantılar kuruyor.

Çevirmenlerin önsözde: “*Direnmenin Estetiği* gerçekliğin verilerinden yararlandığı için belgesel ve tarihsel, yazarının yaşamına göndermeleri olduğu

için otobiyografik, metne giren parçaları kendine özgü bir biçimde yorumladığı ve birleştirdiği için kurmaca, metinde belirsiz bir imkân olarak yansıyan bir kurtuluş fikri bıraktığı için ütöpik, yandaşı olduğu dünya görüşü karşısında eleştirel olduğu için yeniden kurucu, kullandığı farklı anlatım biçimleriyle hem belgesel-gerçekçi hem gerçeküstücü, Batı kültürünün siyasi tarihi ve sanat tarihiyle metinler üzerinden tartıştığı için metinlerarası ve kültür birikimini yeniden yorumladığı için ufuk açıcı özellikler taşıyan çok katmanlı bir derya metin.” olarak niteledikleri; eleştirmen çevrelerinin, gündelik siyaset yapıyor kaygısı ile başlarda soğuk durduğu kitap, zamanla kendine özgü yazınsal bir değere ulaşmış.

Almanya’da 1975-1981 yıllarında üç cildi yayımlanan eser, sol entelektüel çevrelerden çok ilgi görür; devamında Fransa’da, yazarın ikinci yurdu İsveç’te ve tüm Avrupa’da sempatiyle karşılanır, Anglosakson dünyada güçlü bir karşılık görmez, kitabın sadece birinci cildi İngilizce olarak basılır.

Yazar; sınıf bilincine sahip isimsiz “Ben Anlatıcı”nın bakış açısıyla; tarihi, Antik Yunan’dan bu yana sanat-siyaset düzlemlerinde ele alan bir metin olarak kurgulamış, 1937-1945 yıllarındaki anti-faşist direnişi ve bu direniş içinde bulunan kişilerin hikâyelerini, siyasetin temel sorunlarını, siyaset-sanat ilişkileri bağlamında ele alıyor, bir yönüyle de tartışıyor.

Kaynağını tarihsel yaşanmışlıklardan alan roman biçimsel özellikleriyle de farklı bir yerde duruyor. Bin sayfaya yaklaşan hacmiyle, paragrafsız yazılmış metinde, hakikat ile kurgunun iç içe geçtiği bir okumada yazar, okuru da sürekli aktif kılıyor.

Sadece paragrafsız oluşturulmuş sayfalarca akan bir metin değil Direnmenin Estetiği.

Yazar; anlatının bir yerinde ya da bir cümlede içinde, ortasında, anlattığı konunun bağlamından kopmadan, birden, okuru yüzyıllar öncesinde üretilmiş bir heykelin, resmin oluşumuna ait bilgiye ya da resimde kıyıda kalmış bir figürün oraya konmasındaki hikâyeye götürerek başka ufuklara yelken açıp meramını derinleştiriyor.

“Ben Anlatıcı”metnin önemli bir özelliği. Peter Weiss’la ortaklıklar kurdum. Oysa yazarın gerçek hayatı farklı. Yazar idealize ettiği bir kahramana

büründürmüş kendini kitapta diye düşündüm. Olmak istediği bir kimlik gibi de düşünülebilir.

Eser, sanat tarihi içinde yer alan pek çok sanatçının verimi üzerine ayrıntılı analiz ve yorumlar barındırıyor. Özellikle kitabın en önemli kısmı olan birinci ciltte ağırlıklı olarak yer verilen siyaset ve sanat tartışmaları yolun başındaki Ben Anlatıcı'nın öğrenme, bilgilenme süreciyle ilerliyor. Bu ciltte Herakles efsanesini, Pergamon'daki iktidar, sanat, ekin ilişkisini; sanat akımlarını, klasik, modernist, sosyalist, gerçekçi sanat, Sürrealizm, Dadaizm, Fütürizm, işçi edebiyatı, burjuva edebiyatı konularını sınıfsal bağlamıyla irdeliyor.

Peter Weiss, öğrenme, anlama, olgunlaşma yolculuğunda; kolektif içinde, üzerine düşenleri “biz’in” parçası olarak eksiksiz yerine getiren Ben Anlatıcı'nın, içsel dünyasındaki birey olma isteğiyle geçirdiği dönüşüme de başat yer veriyor.

İkinci ciltte; artık İsveç'teki eylemlerde görev alan Anlatıcının benliğinde filizlenen varoluş sorunları Brecht ile tanışması, onun yakın çevresinde bulunması, eserlerinin, özellikle Engelbrek oyununun hazırlık araştırmalarına dahil olması, oradaki ilişkilere tanıklığı ile tam bir kişilik inşasına dönüşüyor. Daha önce aldığı küçük notlar metinlere evrilirken yazar olmaya da bu bölümde karar veriyor.

Metnin sonuna doğru üçüncü ciltte, gerçek ile kurgu bu iki kimlik birbirinin içine giriyor, en sonunda da bütünleşiyor, anlatan artık yazar oluyor.

“Dört bir yanımız taşın içinden kabaran insan bedenleriyle çevriliydi, bazıları öbek öbek birbirlerine sarmalanmış figürler, bazıları da varlıklarını ancak kolsuz bacaksız ve başsız bir gövdeyle, desteklenmiş bir kolla, çatlamış bir kalçayla, dökülen bir doku parçasıyla belli eden kırık kalıntıları; geriye kaykılmışlıklarıyla, kaçmakta ve saldırmakta oluşlarıyla, parmaklarının ucunda yükselişleri veya iki büküm duruşlarıyla savaştıkları her hallerinden belli olan gövdeler; yere serilmiş ölülerin bile yalın ayaklarıyla, dönük sırtlarıyla, baldır konturlarıyla katıldıkları tek, ortak bir devinimi ve boz duvarın içinden fırlayan, yetkinliği ve bütünlüğü ancak anılarda kalmış bir boğuşma.” (S.19) cümlesi ile başlıyor kitap. Berlin'de Pergamon müzesinde üç arkadaş. Bir savaşı anlatan yoğun figürlerle bezeli taş oymuş heykelleri tüm canlılığıyla betimliyor Heilmann arkadaşlarına. Bu heykeller, Bergama'dan

Berlin'e taşınarak burada yeniden yapılan Pergamon Krallığı'na ait mimari kalıt ünlü Zeus Sunağı'nın üstündeki bezemeleridir.

1871'de "Küçük Asya'nın batısındaki tren yolu yapımında görevlendirilen arkeoloji eğitimi almış Alman Mühendis Carl Humann, rastlantısal olarak, Bergama'da Toprak Ana Gaia'nin oğlunun başını bulur. Yasal izinler olmaksızın, 1869-1871 yılları arasında kaçak kazılarla yer altında yatan binlerce yıllık mermer tarihi eserin ortaya çıkarılması, yer üstünde sağlam olan eserlerle birlikte Almanya'ya taşınma süreci böyle başlar. Asıl kazılara 1878'de girişilir. Osmanlı Devleti'yle yapılan pazarlıklar sonucunda Osmanlı'nın içinde bulunduğu borç batağı nedeniyle Sadrazam Fuat Paşa döneminde çok cüz'i bir ödeme karşılığında, yapının parçalarının Çandarlı Körfezi'nden gemilerle Berlin'e taşınmasına göz yumulur.

Pergamon, Büyük İskender'in haleflerinden Attalos sülalesi krallarının yönetiminde gelişmiş, ünlü, güçlü bir kent olmuştur. Son Pergamon Kralı III. Attalos ölünce, tartışmalı bir vasiyetle krallığını Roma'ya bırakır. Babasının, bir arpçının kızı olan Efesli sevgilisinden doğan, halkın arasında büyüyen, taht ve mirastan mahrum bırakılan oğlu Aristonikos vasiyeti tanımaz, kent egemenlerine karşı başkaldırır. Yoksulluğu, yoksulları bilen Aristonikos; topraksız köylülerle, kölelerle, halinden hoşnut olmayan askerlerle, yokluk içinde yaşayanlarla, ezilen tüm kesimlerle büyük bir isyan çıkarır, kendini III. Eumenes adıyla kral ilan eder, Roma'ya savaş açar, bir süre başarı elde ederek güçlenmeye, büyümeye başlar. Roma'yı yenip adı Güneş Ülkesi olan sınıfsız bir düzen kurmak ister. Bu ülkede köleler özgür olacak, toprak reformu sağlanıp köylülere toprak verilecek, sınıflar arasında uçurum kaldırılacak, halk eşitlik ve kardeşlik içinde yaşayacaktır. (M.Ö132)

Roma'ya karşı, bu direniş, İç Ege, Trakya ve Anadolu'dan gelen desteklerle yaygınlaşmaya başlar. Kazandıkları her savaş isyanı genişletir. Roma'ya bağlı krallar isyanın kendi bölgelerine sıçramasından huzursuz olur, isyan bastırılmalıdır. Dev bir ordu ile isyancıların üzerine gidilir. Manisa Kırkağaç ovasında günlerce sürer savaş. Eşitlik-özgürlük hayaliyle bazı kaynaklara göre tarihteki emperyalizme açılan bu ilk savaşta Güneş Ülkesinin yurttaşları yenilir. (MÖ129)

Egemen güçlerin; kurdukları tuzağa düşürülen Aristonikos ibreti alem için Roma'ya götürülür, İşkenceden geçirilerek orada öldürülür.

“Attalos Hanedanının kralları; yontucularından, binlerce yaşamın uğrunda harcadığı geçici varlıklarının ebedi bir boyuta taşınmasını istemiş ve kendi yüceliklerini ve ölümsüzlüklerini anıtlarıyla göstermişlerdir.” MÖ 180

Bu yapılarda çalışanlar, her zaman kaybedenlerdi. Mücadelenin izlerini süren üç arkadaş, heykel frizlerinin ayrıntılarına eğilerek Pergamon Krallığının yükselişini, din değiştirmesini, düşüşe geçişinin sanatla bağlantısını kavramaya çalışıyor. *(Kitap boyunca da buraya göndermeler yapılıyor.)*

Surlarla çevrili kentlerde eskiden olduğu gibi sınıfsal ayırım sürüp gitmekte, yurttaşlar, göçmenler, askerler, azledilenler, özel mülkiyete ait köleler yani halkın büyük çoğunluğu bütün başkaldırılarına karşın hep elitler için sefere çıkmak zorundadır. Pergamon Krallığı’nın üzerinden çok zaman geçmiş-tir, yine de iktidarı durmadan ellerinde tutmalarına izin verilen egemenler, hâlâ keşfedilmiş her şeyi kendilerine mal etmektedirler.

Sıradan yurttaşlar gibi görünmeye çalışan gençlerin her yerde çok dikkâtli olmaları gerektiğinden Heilmann kahverengi gömleği (Nazi Gömleği), illegal yaşayan Coppi ile İspanya’ya gitmek üzere olan anlatıcıyı kamufle etmek için giymiştir. Pergamon’dan sökülerek Berlin’e getirilmiş anıtların önünde, 22 Eylül 1937’de umutla dolu, kurmak istedikleri gelecek hayalinin heyecanı içinde bu eserin yaratıldığı dönemi irdeliyorlar... Roma ve Sezarlar kültürüne hizmet eden görkemli yapılar yükselirken şaşaa içinde yaşayanların yanında, sanatsal yarışmalarda ve bilginler meclisinde boy gösterenler her zaman olduğu gibi ünvan sahipleri idi. Buna karşılık sokaklardaki lağım oluklarında, tersanelerde, demir atölyelerinde durup dinlenmeden kırbaç altında çalışanlar, perişan bir hayat sürenler ise işçilerdi.

Görkemli sanat eserleri yaratılmasının bedeli nerede olursa olsun alt kesimdeki insanlara acılara malolmuştu.

“Acaba bu durum yapıtlara bir iticilik kazandırmıyor muydu?”

Yazar, birinci ciltte yoğunlukla; romanın adıyla müsemma biçimde, bu soruya odaklanıyor. sanat eserlerinin yaratım süreçlerini, yaratıcıları, emekçileri yaratım amaçlarıyla ele alıyor. Bu irdelemeler çoğu zaman akşam saatlerinde, anlatıcının ve Coppi’nin aileleriyle yaşadıkları evlerin mutfaklarında da devam ediyor.

20. Yüzyılın başlarında 1917’de Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi, işçiler açısından başka bir dünyanın mümkün olabileceğini göstermiş, bütün işçilerin kurtuluş hayali Avrupa’da yeraltı örgütlenmesiyle mücadeleye evrilmiştir. 1930’larda Avrupa’da bir yanda sosyalist-sosyal demokrat partiler ortak hedeflerle birleşirken öte yanda özellikle Almanya’da faşist parti giderek güçlenmektedir.

1937’de, Berlin’deki müzede Zeus Sunağı’nda bulunan frizlerin anlamlarını çözmeye çalışan Anlatıcı, Coppi, Heilmann savaşın taraflarını belirliyor, nedenleri üzerinde konuşuyorlar.

Heilmann 15 yaşında, ‘Rimbaud’ deniyor kendisine. 2-3 gün sonra yeraltı direnişçilerine katılmak üzere İspanya’ya gidecek olan Anlatıcı ve Coppi yirmilerine yeni girmiş, okulu bitireli dört yıl olmuş.

Heykellerin anlattığı savaş Zeus’la ilgili. Zeus’un yönetimindeki tanrıların, devler karşısında kazandığı zaferin ifadesi olan boğuşmanın anlamını açıklıyor Heilmann. Savaşın Pergamon’da geçtiğini anlatıyor. “Pergamon topraklarında gelmiş geçmiş bütün mücadeleler karşımızdaki bu tasvirin altında gizliydi.” diyor.

İşçi çocukları olan kahramanların anne babaları da gençliklerinin başından bugüne, bütün hayatları boyunca sosyalist mücadelenin içinde yer almaktalar.

Anlatıcı, babasının montaj ustası olduğu bir fabrikada 1933’den beri işçi olarak çalışıyor. Coppi Siemens’e çırak olarak girmiş. 1937’de işten çıkarılmış. İkisi de çalışma dışındaki zamanlarında işçi kurslarına devam ederek eğitimlerini sürdürüyor. Heilmann’ın eğitimi daha düzenli. Temel görevleri politik hareketin içinde olmak. Anlatıcı ve arkadaşları, bu anıtları sınıfsal bakışla değerlendirmekteler. Kendilerini bulma yolculuğunda araştırma alanlarını yeniden yaratma çabası içindeler.

Faşizmin çizimleri altında proleteryanın güçlenmesi, sosyalist mücadelenin sürdürülmesi, davaya disiplinle bağlı olma inancıyla yürütülebilirdi. Bu bağlamda bireysel hikayeler çok fazla öne çıkarılmadan toplumun, işçi sınıfının yaşadıklarına, parti içi ilişkilere, birleşme, ayrışma ve bölünmelere odaklanan yazar, bu üç kahramanla ve eylemler içinde yer alan diğer kişilerle ilgili daha ayrıntılı bilgileri kitabın ilerleyen bölümlerinde veriyor.

İspanya İç Savaşı’na katılmak üzere İspanya’ya geçen Anlatıcı ve Coppi görevleri gereği Enternasyonal Tugaylar karargâhına gider. Orada Hemingway,

Ehrenburg, Louis Fischer'le karşılaşırlar. Kitapta adı çok geçecek Doktor Hodann'la da burada tanışrlar. Nazilerin tüm diploma ve görevlerini iptal ettiği Hodann da direnişçidir ve hastanede çalışmaktadır. Hodann, anlatıcıyı, önceden aldığı sıhhiye eğitimine dayanarak hastaneye, yanına alır. Onunla dostluğu ve yoldaşlığı böyle başlar.

Faşizmin Almanya, İtalya, İspanya'da yükselişi, sosyal demokratların durumu, işçilerin geçmişten gelen mücadeleleri, sol içindeki siyasi gerilimler, Lenin'in Avrupa'daki girişimleri, hastalanması, ölümü, Stalin'in yerine geçmesini işleyen birinci ciltte; kahramanların kişilik inşaları yolunda yaptıkları, kısıtlı koşullarda kendilerini bilgi ve sanatla var etme çabalarına yer veriyor Peter Weiss.

Lenin ve yakın çalışma arkadaşlarının devrim sürecindeki davranışları, ortama sızan faşizm ajanlarının etkileriyle beraber Sovyetler Birliği hem kurduğu sosyalist devleti hem de Avrupa'daki Enternasyonal örgütlenmeyi kuvvetlendirmeye çalışırken Almanya'da faşizm yükseliştir. İspanya'da sağ iktidar sosyal demokratları zorlamaktadır.

Tam bu noktada Lenin'in kaba saba bulduğu genel sekreter Stalin, Batı'da devrimlerin gerçekleşmediğini düşünmekte, bütün gücün yalnız kalan sosyalist devleti ayakta tutmak için seferber edilmesini savunmakta, yetkileri kendinde toplamaktadır. Lenin'in ölümüyle su yüzüne çıkan düşmanlıklardan, rekabetlerden, fraksiyonlardan uzak durur. Kimin ardıl olacağı patlak verdiğinde, soğukkanlılığını kaybetmeyen, ortalığı yatıştıran kararlarıyla önce duruma hakim olur, sonra tüm erki kendinde toplar.

Mutfak sohbetinde Coppi "Kendi çıkarları adına mı böyle davrandığını tarih gösterecek. Çünkü bu ölümcül tehlikede ondan daha iyi bir aday yoktu." der.

Sovyetler Birliği'nde sanatçılar, edebiyatçılar üzerindeki baskılar, tutuklamalar artmış, Mayakovski intihar etmiştir.

Coppiler'in mutfağında davaya bağlılık ekseninde sanat, resim, edebiyat nasıl okunmalı, sanatçıların üretimlerindeki art anlamlar, nitelik-nicelik konuşulurken söz Moskova duruşmalarının hakkaniyetine gelir. Heilmann, hakkaniyetten kuşku duyulmamalıydı fikrini benimseyememiştir, susmak zorunda kalışa üzölmektedir. "Öğrenme isteğinin bile lânetlenme nedeni oluşunu sorgulamamız gerekir." der...

Berlin’de karartma vardır. Pencereleeri sıkı sıkı kapalı mutfakta, yüreklerdeki umutlar sıkıntıyla sarmalanmıştır.

Sosyalizmin başlangıcının yaşandığı günlerde uzlaşmazlık, rekabet, hoşgörüsüzlük ve kibir devam etmektedir. Yazar bu sayfalarda paralel kurgu yapıyor, yeniden Pergamon ayaklanmasına dönüyor.

“Sosyalist devrim, Aristonikos’tan iki bin yıl sonra gerçekleşmişti. Pergamon’da Güneş Ülkesi’ni kurmak için yola çıkanlara, bu kararları toplu mezarlar ve zincirlerden başka bir şey getirmemişti. Köleciler toplumdaki bu yana ilerlemeler kitlelerin sürekli baskısıyla kaydedilmiş, ama egemenlik sistemi hep aynı kalmış; kölelerin, uşakların, ücretlilerin tepkisi her zaman yeni silahlarla karşılaşmış, direniş ne kadar şiddetliyse indirilen darbeler de o kadar şiddetli olmuştu.”

Daha sonra süreç değerlendirilirken en alttakilere sıra gelmesi için koşulların henüz olgunlaşmadığı söylenmişti. Bu bölümde yazar, devrimlerin neden yürümediğini; insani zaafılar, iktidar hırsı, toplum psikolojisi, kitlelerin yönetimi, lider ve ekibinin öngörülleri, idealizm gibi pek çok kavrama dayanarak analiz ederken sadece dünü değil, bugünü ve geleceği de düşündürüyor.

Birinci ciltte hem karakterler tanıtılıyor hem de yapının çerçevesi çiziliyor. Yazar, mücadeledeki iniş çıkışları, dinamikleri estetik bir arayışla sanat eserleri üzerinden, sınıfsal olarak yorumluyor. Tarihin hangi döneminde yaşarsa yaşasın adaletsizliklerin, ezilenlerin tanığı olan sanatçı bunlara karşı nasıl bir duruş gösteriyor? Kalıplara sokmadan sanat verimlerine bu sorunun penceresinden baktırıyor yazar.

İspanya düşmüştür. Picasso’nun Guernica’sı gibidir her yer. Büyük bir enerji harcanarak halkın mahsun ve tepkisiz hali kırılmaya çalışılmış ama cepheyi dağıtma kararı alınmıştı. Bir kere daha sömürüye karşı mücadele başarısız olmuştu ve belki sömürülenlerin bağımlılığı artmıştı. Karşı koyuşu seçenlerin sayısı sınırlıydı. Bütün bunlar ihtişam ve yenilgi, çekilme ve toparlanma Guernica’da yer alıyordu...

“Kamyonlar konvoyu Plaza Castelar’da bizi bekliyordu. Birbirimize gönderdiğimiz mektuplarımızı hangi adrese yazacağımızı bilmiyorduk, ama gittiğimiz yollar aynı olduğu için bağımız kalıcıydı... kamyonun kasasına bir hamlede çıktığımda ve onu Valencia’nın dev kubbeleri arasında bırakıp uzaklaştığımda son duyduğum şey gülüşüydü... Portakal bahçeleri, Jucar Deltası, tepeler, dağlar silsilesi ve bastıran karanlık.”

cümleleriyle bitiyor birinci kitap.

İkinci cilt Anlatıcı'nın İspanya'dan Paris'e gelişiyle başlıyor. Oradan yenilmiş olarak gelmenin sıkıntısı içinde Paris'te dolaşırken bir yabancılaşma yaşıyor.

Vendome Meydanı'ndaki İmparator Sütunlarının, devrimde yıkıldıktan sonra yeniden yerlerine dikildiklerini düşünüyor...

21 Eylül 1938'de Alman Birlikleri Çekoslovakya sınırına dayanmıştır, Polonya ve Macaristan'ın toprak talepleri arasında Paris, Ren kıyısında yapılacak olan uluslararası toplantıya katılacak olan Britanya delegasyonunu karşılamaya hazırlanmaktadır.

Batılı güçler Çekoslovakya'ya yardım etme isteklerini açıklasalar da iç hesaplar ve Sovyetler'den korku, faşizmden korkunun önüne geçer. Kâr edenlerin ayakta tuttuğu sistem yine yürüyüşünü tıkır tıkır sürdürmektedir.

İsveçli girişimciler İspanya ile ticaret yolları ararken, Fransız fabrikatörler ekonomik ilişkilerin normalleşmesi için her şeyi yaparken Nazilerin Sovyet yanlısı olanlara baskısı artmış, tutuklamalar ve sürgünlerle çember gittikçe daralmaya başlamıştır. Sosyal Demokrat Parti tıpkı Fransa ve İspanya'da olduğu gibi kişiliksiz bir yapıya bürünmüştür. Komünist Parti'nin sesi onlardan az çıkmakta, sürekli bölünmeler yaşanmaktadır.

Şimdi Anlatıcı İsveç'e, Hodann Norveç'e gidecektir. Anlatıcı, Hodann'da bir düş kırıklığı sezer, kendisinde de teslim olmadığı bir tedirginlik vardır. İsveç Metal Fabrikasının himayesinde İsveç'e sızan Anlatıcı kendini burada güvende hissetmez. Mücadele içinde görevlerini yapmaya devam eder. Brecht'le tanışması ve onun ekibinde bulunmasıyla görüşleri değişir.

Ben Anlatıcı, Bercht'in eserinin hazırlıklarına katılmasını, yazarlık mesleğinde pişmek için yaptığını yazar. Artık yazar olmaya karar vermiştir ve bu yolda kendini geliştirmektedir. Çıkardıkları gazetede parti içeriğine uygun yazıların dışında, kendi öznel üslubunu da bulma yoluna girmiştir.

Brecht'in İsveç'teki atölyesi, yeni haberlerin geldiği soluk alınan bir yerdir. Orada ele alınan konular üzerindeki konuşmalar, tartışmalarda, faşizm karşısındaki direnişte sanatın işlevi çok geniş yer tutar. Brecht Ortaçağ tiyatrosundan esinlendiği bir oyun hazırlıyor. İskandinav tarihi üzerinden günün gerçekleriyle şekillendirdiği oyun İsveç özgürlük mücadelesi lideri Engel-

brekt'in kişiliği ve yaşadığı döneme yaslanıyor. Engelbrekt'in yanında özgürlük savaşımını tüm varlığıyla destekleyen halk, karar alma mekanizmalarında yeteneklerine güvenmeyip yönetimi başkalarına teslim etmiştir. Bunu merkeze alan oyununda Bercht; tarih sahnesinden silinip gidenlerle tarihe yön veren krallar arasındaki uyumu gözler önüne sererken, tarihi hükümdarların tarihi olarak algılayan tarih imgesini izleyicinin kafasında ters yüz etmek ister.

“Son sözü söyleme hakkını hiçbir zaman elde edememiş olan yoksullar birkaç kuruş, bir çuval un, bir lokma ekmeğe kavuşmalarını sağlayan hayırseveri ister istemez kurtarıcı olarak görüyorlardı.”

Tarih hep benzerliklerle sürmüş, sürüyor. Bugün de aşağıdakiler ve yukarıdakiler arasındaki ilişki aynı parametrelerle, aynı din-sermaye-çıkarıktidar sarmalında. Din, büyük halk kitlelerini yönlendirmenin en kolay ve en etkili yolu olarak egemenlere hizmet ediyor.

“Bizden önce işbaşında olanlarla kurduğumuz bağlantı geleceğe açılan yol demekti. Eğer geçmişe saygı duymayı bilmezsek gelecekteki hiçbir şeye inanamamız mümkün değildir.”

Finans egemenliğinin kırılmaması kimin suçu? Bu soruya yanıt arayan Anlatıcı; geçmiş zamanlardaki özgürlükçü ya da sosyalist savları olan düşünür, yazar, heykeltıraşlarla yaşanan dönemi karşılaştırıyor. Aradan geçen bunca zaman insanlığı neden aynı sonuçlara götürüyor hep?

Yazar, Anlatıcı aracılığıyla bunu düşündürüyor. Birlikte yol alıyor yazarla okur; karar vericilerin bölünmelerinin arka planını, gücün para tarafından nasıl her yolu denediğini, tabandaki başarısızlığın nedenlerini irdelerken. Bugün dönem değişti ama fiiller pek farklı değil her iki cephede de. Ezenler yine eziyor, ezilenler yine güçlerinin ayrımında değil.

İsveç'te de parti içi çekişmelerde sosyal demokratlar arasında kesin görüş ayrılıkları ortaya çıkar. Sendikalarındaki işçi temsilcileri sendika bürokratı olmuş, işverenlerin isteğine uygun anlaşmalara imza atmakta, kazanılmış haklar törpülenmektedir. Sosyal Demokrat liderler arasındaki temel fikir ayrılıklarından biri de budur. İsveç S.D.P. önderlerinden Ström, sendikanın tavrını hainlik olarak görmez, koşullara göre davranıldığını savunur. İsveç Komünist Partisi yanlısı Rogeby ise “Eğer emperyalizme savaş ilan edilecekse kendini emperyalizmin yardımcı gücü haline getiren sosyal demokrasiyle de mücadele edilmeli” görüşündedir.

Yedi yıl İsveç'te sürgün yaşayan Brecht için yeniden gitme vakti gelmiştir. Çünkü İsveç'e bir Alman saldırısı beklenmektedir. İsveç'in demir yatakları, zenginlikleri her iki cephede savaşanların iştahını kabartmaktadır. Anlatıcı bu kez de Brecht'in taşınmasına, kitaplarının toplanmasına yardım etmektedir. Birlikte oldukları yıllar içinde biriktirdikleri arasında Brecht'e eleştirileri de vardır.

Brecht gamalı haçlı gemiler arasındaki bir nakliye gemisine bindirilirken çözülür, onu kollarından tutarak gemiye taşır. Ortalık sessizdir. "Bu sülman durum olağanüstü bir patlamanın habercisiydi." sözleriyle biter ikinci cilt de.

Üçüncü cilt Anlatıcının iki buçuk yıldır görmediği anne- babasının Nazi şiddetinden kaçarak Almanya'dan İsveç'e gelmesiyle başlar. Onlar da göçün bir parçası olmuştur. Anne hastadır. Gözleri iyi görmez, kimseyle konuşmamaktadır. Bakımını şefkatle baba üstlenmiştir. Aslında annenin hastalığı bedensel değildir. Hayatını adadığı her şey elinden kayıp gitmiş, anlatıcının iç sesle anlattığı göç yolunda yaşadıkları ise onu yaşamdan koparmıştır. Anneye; parti Boye adlı bir psikiyatr gönderir. "İnancın kendisinde şiirsel bir güç gören biridir" İsveçli şair, yazardır Karin Boye. Annede az da olsa iyileşmeler başlar. Anlatıcı altı aylık tedavi sürecinde Boye ile arkadaş olur. Kallokain adlı distopik eseri olan Karin Boye anlatıcıya ilgi duyar. Distopik eserinde sorguladığı devlet-birey-yalan-gerçekler-erkeksilik-kadınsılık-sanat-yaratım-parti gibi pek çok kavramla barışık değildir. Kallokain'de kahramanın yalanı ortaya çıkaran bir ilaç geliştirmiş ama buluşuyla hayatı alt üst olmuştur...Boye 1941 Nisan'ında ilaçla intihar eder. Anlatıcı onu ve eserini ancak o öldükten sonra anlamaya başladığını söyler. Onun da içi söyleyemedikleriyle doludur...

Anlatıcı, yazar olma yolunda kalemini iyice geliştirmiştir.

"Partiye kabul edilme fikri sınırsız keşifler yapma tutkusuyla birleşiyordu, kendimi şimdiden renkli tuvalerin önünde hayal ediyor, Géricault, Delacroix, Courbet, Millet ile buluştuğumu düşünüyordum; kendimi bir yandan kapalı örgüte, uzlaşma tanımayan mücadeleye bir yandan da fantezinin mutlak özgürlüğüne adanmış istiyordum. Pont Royal'i geçerken partiye giden yolu ve yinelenemez bir olgu olan sanata giden yolu ayrılmaz bir bütün olarak tasarlıyordum; siyasi karar, düşmanla uzlaşmama, düş gücünün etkinliği, bunların hepsi tek bir bütünlükte bir araya geliyordu."

O günlerde anlatıcıya yoldaşlardan biri yaptığı tren yolculuğunda tanıştığı bir kontun sohbet sırasında Yahudi katliamıyla ilgili, fırınlar için satın alınan kimyasal maliyetleri nasıl düşürdükleri gibi bazı korkunç bilgileri doğallıkla anlattığını aktarır. O sırada katliamlar sürmektedir. Anlatıcı bunları komiteye iletir ama komitedekiler bunları ciddiye almaz. Hasta bir beynin ürettikleri deyip geçirirler. Bu tavır, konuşma hiyerarşisinde ısrar edemeyen anlatıcıyı dehşete düşürse de sesini çıkaramaz.

Anlatıcı parti içindeki dağınıklıktan, karar vericilerin tavırlarından rahat-sızdır. 1919'da öldürülen Rosa Luxemburg için bir yazı yazmak, onun ödünsüz duruşunu anmak ister. Onun eylem içinde neleri eleştirdiğinin farkındadır. Ne yazık ki Rosa Luxemburg adı artık partiden silinmiştir. O ve çevresi "İnsanın iyi yeteneklerini geliştirecek bir devrimin sözcüleriydi." diye düşünür.

"Korkunç olan, kültürün özgürleşmesi misyonunu taşıyan partinin yaratıcı düşüncülerini yok etmesi ve şablonların geçerli kılınmasının sağlanmasıydı."

Komintern'den yeni bir görev almış, bu görev anlaşmazlıklara yol açsa da karar değişmemiştir. Anlatıcı artık yazarın kendisidir. Yayın Sorumlusu Ros-ner'le Enternasyonal'in yayın organını çıkarırlar. Yoğun çalışma esnasında çok sık huzur ve rahatlama ihtiyacı duyar. Öte yandan aramalar sıklaşmış, koşullar giderek zorlaşmıştır. Kendisi gibi İsveç'e sığınanlar için çember daralmıştır. Yoldaşların bazılarının ivedilikle ülkeden uzaklaştırılması gerekir. Paris ele geçmiş, Kızıl Ordu Romanya ve Bulgaristan'a kadar ilerlemiş, doğuda Alman birlikleri her yerden kaçıyor, Berlin bombardıman altında harabeye dönmüş.

Temeli 1933'te Schulz- Boysen- Harnacc gibi öncü isimler tarafından atılan, savaşta Nazileri oldukça uğraştıran, Kızıl Ordu'ya pek çok bilgi sızdırarak özellikle 1941-1944 arasında hayati kazanımlar gerçekleştiren istihbarat örgütü (Rote Kapella) Kızıl Orkestra üyeleri bir bir yakalanmaktadır.

Tutuklananlar kalede birbirlerini görmüyor, ağır işkenceden geçirilerek adam başı 30 mark alan yamaklar tartından öldürülüyorlar. Şimdilik yalnızca Bischoff dışarda. Saklanıyor bir bahçede. Yol arkadaşlarının varoluş ve ölüm-leriyle ilgili bildiği her şeyi küçük bir deftere yazıp defteri her seferinde böğürt-ten çalışanlarının altına gömüyor. Yoldaşlarının ölümünü hayattayken yüzlerinde gördüğünü yazıyor. Her gün eksilmekteler.

"Sürekli azala azala yüz kişiyi bulamaz olmuşlardı. Bu ülke kendisine yeni bir kişilik kazandıracakların neredeyse tamamı elinden alındıktan sonra nereye gidecekti?"

diye yazıyor defterine ölmeden kısa bir süre önce...

Heilmann da hapistedir. Ölmeden “Heilmann’dan adsız dosta” diyerek bir mektup kaleme alır. Aslında böyle bir mektubun gerçekte de olduğu ama henüz ortaya çıkmadığı biliniyor. Kitaptaki mektup, yazarın ona istinaden yazdığı tek kurgu bölüm denebilir.

Heilmann yaşama veda ederken yazdığı mektubuyla davanın başından beri savunduklarını, yaşadıklarını, yakalanıp hapse atılmalarını, dava arka-daşlarının sona nasıl gittikleriyle ilgili gerçek bilgileri, geride kalanlara iletiyor. Yazarın edebi yaratıcılıkla kurguya yerleştirdiği mektup kitabın en vurucu bölümü denebilir.

“Umutlarımıza sahip çıkmak istiyorduk, çünkü onlarsız yola devam edemezdik.”

Yazar; resim, edebiyat, heykel, mimari, müzik alanlarında direniş tarihinin hafızası kabul edilebilecek eserleri mercek altına alıyor.

19.Yüzyılın önemli Fransız ressamlarından Gericault’nun Medusa’nın Salı tablosu da bunlardan biri. 1816’da Fransız sömürgesi Senegal’e giden bir geminin karaya oturması sonrası filikaların yetmemesi nedeniyle ilkel bir sala bindirilen ve kaderlerine terk edilen 150 kişiden sadece 15’i kurtulur. Saldakilerin ölüme terk edilişlerini, trajik sonlarını anlatan resim; sanatçıyı trajediyi resmetmeye götüren amacıyla birlikte uzun uzun irdelenir.

Sadece Geriacult değil; Picasso, Max Ernest, Poussin, Goya, Van Gogh gibi pek çok ressama da eserleriyle eğiliyor Peter Weiss. Bu sanatçıların tablolarının teması olan toplumsal olayları; neden, nasıl, hangi duygularla yorumlayarak yarattıklarının anlatıldığı sayfalar, resim okumasının örneği olabilecek sanat tarihi dersleri gibi.

Peter Weiss, kitapta edebiyatın, yazmanın sorunlarını farklı bakış açılarına sahip eserler üzerinden kalemine getiriyor. Kültürün işçi sınıfı tarafından yenisinden inşasının zihinsel alt yapısını tartışıyor eser boyunca. Bu açıdan Kafka’yı, Şato’yu sosyalist gerçeklik üzerinden ele alıyor. Mesafeli kalınan Kafka’nın aslında düzeni eleştiren bir tavırla yazdığının altını çiziyor.

“Sosyalist çevrelerde gerçekçilik tartışmasında dekadandan kabul edilen Kafka’nın defteri düürülmüştü... Kafka dünyası bizi, olumsuz koşulları bir daha geri gelmemek üzere ortadan kaldırmak için neden hâlâ harekete geçmemiş

olduğumuz sorusuyla yüzleştiriyordu. Kafka'nın kitabında okuduklarımız beni umutsuzluğa sürüklemek yerine utandırıyor...Kitabın derinine indikçe içinde yaşadığımız dünyaya daha da yaklaşıyordum. Sadece işle kurduğumuz ve anlamlandıramadığımız ilişkiden değil, aynı zamanda her yerde faaliyet gösteren o üstün güç karşısındaki tutumumuzdan da söz ediliyordu. Holdinglerin ve tekellerin niyetlerini etkilemeyi başaramıyorduk, aynı şekilde, piyasanın mübadele işlemlerinin nasıl fütursuzlaşıp vahşileştiğini, sömürünün nasıl bir de kıyıma dönüşebildiğini görememiştik, siyasi faaliyet içinde olan bizler de örgüt hücrelerimiz içine kapanmış yaşayarak toplumbilimin bize vaat ettiği bilgi yerine her geçen gün biraz daha bilgisizliğin içine gömülüydük, tıpkı Kafka'nın köyündeki gibi. Ailemin ve dostlarımla kendi hayatlarını belirleme şansı asla olmamıştı, birileri tarafından bir yerlere sürüklenmekten kurtulamamıştık hiç, üstelik başımızı sokacak bir yer bulduğumuzda bundan mutluluk duyuyorduk. Gözümün önüne annem geldi, iki büküm kanepede oturan, fabrikanın taş zemininde yıllardır ayakta durmaktan beli ve sırtı romatizmalı olan annem, sonra şişmiş ayaklarını tasın içindeki suya sokan Coppi'nin annesi geldi gözümün önüne, ardından tekstil fabrikasının buharı içinde çalıştıktan sonra Warnsdorf'daki mutfakta belden yukarı soyunup mor, mavi, kırmızı boya lekelerini ovuşturarak ellerinden çıkarmaya çalışan babam geldi. Çoktandır anlamıştık ki, en az bir saati bir kitapla, bilimsel bir problemle geçmeyen bir gün doyurucu oluyordu.”

Romanda Klaus Neukrantz'ın yazdığı 1929'da Berlin'de emekçilerin direnişini, sosyal demokratların ihanetini, orantısız şiddeti anlatan Wedding Barikatları eserine de çok sık atıfta bulunuluyor. Yazar; sanatın sınırsız olanaklarına, farklı üsluplarla benzer temaların ele alınabileceğine örnek olarak Kafka'nın Şato romanını Wedding Barikatları ile karşılaştırıyor.

Hem bireysel hem sınıfsal çözümlemelerde yazarın hayatından pek çok iz taşıyan roman, tüm giriftliğine ve yoğunluğuna karşın dikkâtlı okumada ufuk açıcı pek çok tartışmayı bugünün okuruna da sunuyor.

Yazar gerçekleri anlatırken usulca bir kitap, bir resim yoluyla okuru tarihi bir olayın yaşandığı güne götürüyor. O dönemi, sanatsal gerçeklik yoluyla en ince ayrıntısına kadar yorumluyor.

Direnmenin Estetiği; Ben anlatıcının yaşamının aşamalarını, bireysel gelişimini anlatması açısından “Oluşum” romanı (Bildungsroman), yoğunluk ya da hacminden ötürü kütle roman, İspanyol İç Savaşından II. Dünya Savaşına

dek Avrupa'daki süreci tüm taraflarıyla ele aldığı için nehir roman olarak da adlandırılabilir. Peter Weiss'ın yazdığı yirminci yüzyılın belgesi olan Direnmenin Estetiği şimdiden dünya klasikleri arasında yerini almıştır.

Kitabı okuduktan sonra değerlendirme yazmakta zorlandığımı belirtmek isterim.

Okuduğumuz bir romandı ama genel anlamda bir roman üzerine yazarken onun nerede geçtiği, olayların nerede yaşandığı, kişilerin kim olduğu, özellikleri, yazarın kurguyu nasıl oluşturduğu noktalarından hareket edilerek başlanır yazmaya. Direnişin Estetiği bu yöntemle ele alınacak bir kitap değildi bana göre. Pek çok roman tanımının özelliğini taşıyan bu eserde bir romanda olabilecek her şey hem de fazlasıyla bulunuyordu. Kelimenin tam anlamıyla hakikatti anlatılanlar ve mekanlar tüm yaşanmışlık taşıyan izleriyle varlığını sürdürüyordu.

Peter Weiss; edebiyat, resim, heykel, tiyatro, mimari sanat dallarının insan ve toplum psikolojisini işleyen direnmenin merkezde durduğu eser ve yaratıcılarının hikâyelerini, anlatımı bağlamından koparmadan kitabın başından sonuna dek kurguya ustalıkla yerleştiriyor. Tarihsel çağrışımlara çokça yer verilen eserde yazarın dile ve kurguya hakimiyeti sayesinde, okumada tempo hızlanamıyor ama kesinlikle bir kopuşa da fırsat verilmiyor.

Bilgi bombardımanı olması ,dikkâtli bir okumayı gerekli kılan roman okuru çok yönlü bir araştırmaya da yöneltebiliyor zaman zaman. İşte bu anlar okur için kitabı yeniden kurma, okuduklarını tartma, hazmetme, öncesini sonrasını bütünleme ve yeniden yürümeye hazır olarak romanın ilerlediği kulvara dönme, yazarla birlikte yol alma anıdır.

Yazar olayların gelişim çizgisini 20-30 yıl arayla kendi anne babası ve Coppi'nin anne babasıyla yaptıkları konuşmalarla oluşturuyor. Anlatıcı, Coppi, Heilmann'a bu üç temel kişiye, pek çok kişi eklenecek. Bu üçlüden özellikle Coppi'nin yoksul görünen ama varlıklarıyla zenginleşen mutfaklarında yapılan, işçi hareketinin tam da ortasında yer alan kişilerle yapılan bu konuşmalar tavan ve taban arasındaki bir türlü kapanmayan uzaklığın anlaşılmasına olanak tanıyor.

Yazar özellikle kitabın sonlarında ömürlerini işçi mücadelesine adanmış ve bu uğurda idam edilen, giyotine yollanan, kurşuna dizilen, işkencede ölenlerin

izlerini sürerek onların adlarının unutulmaması ve yaşananların kayıt altına alınmasının vicdani sorumluluğu ile tarihe not düşüyor.

“İmtiyazlılar tanrıların var olmadığını biliyordu, çünkü tanrı maskesi takanlar kendileriydi.”

Ozaman: “Farklı bir yol izleyeceğiz.”

Okumaktan dönüp dönüp okumaktan, pek çok ismi takip etmekte zorlan- sam da anlatılanların özünü kavrama ve devamında ne olacağını merak ederek iştahla okumaya devam ettiğim; gittikçe, mücadele eden yol arkadaşlarının içinde bir yerde hep onlarla var olma duygusunun etkisinde içimin acımasına, aklımın isyanına, mantığımın sakinleştiriciliğine, idrakimin sınırlarının geniş- lemesine olanak veren bir metinle yaşadım altı aydır.

Değerli çevirmenler Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’ın önsözde belirttiği gibi, gerçek kişilerden ve olaylardan söz ettiği için belgesel tadında, yazarın “Ben” anlatıcı olmasıyla otobiyografik, siyaseti sanat eserleri üzerinden tartıştığı için metinlerarası ve son derece ufuk açıcı özellikler taşıyor Diren- menin Estetiği.

Hem gerçektir hem de gerçeküstü; hem sadeydi hem de o sadelik içinde duyguları verirken yüreği de on ikiden vuruyordu. İnsanın insana, toplumun insana, gücün-ideolojinin-erkin-iktidarın- insana yaptıklarını, insanı insanlığın- dan çıkarmasını duygu sömürüsü yapmadan, tarihsel bağlamıyla ortaya koyuyordu.

Kadınlar erkeklerle, ayrımsız, kahramanca, her koşulda, her ortamda birlikteydi, ama hayal edilen düzenin taşlarını döşemeye çalışırken de karar vericiler hep erkekti. Tarihsel süreçlerde ve bugün de olduğu gibi...

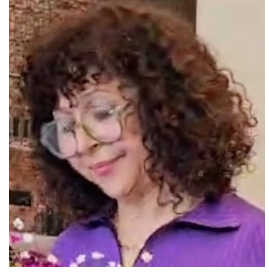
Bütün işçilerin birleşip yaşamı daha eşit bir düzene dönüştürmekten başka istekleri, hiçbir kişisel beklentileri olmayan; çıktıkları yolda sonuna kadar adanmışlık, inanç, özveriyle yürüyen ama hayatlarını feci sonlarla kaybeden kahramanlara yürekten saygı ve hayranlık duydum.

Böylesine ufuk açıcı bir kitabı seçtiği için sevgili Mustafa Sütlaş’a, çok güzel bir çeviriyle okumayı kolaylaştıran değerli Çevirmenler Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’a, kitabı okurken katkılarıyla hepimizi zenginleştiren sevgili arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

22 Haziran 2026

FATOŞ ÖCAL KARA

1964 Iğdır doğumluyum. Örgün eğitim yıllarım İstanbul- Londra arasında geçti. biraz geç de olsa çalışma yaşamına adım attığım kent İstanbul'du. Gezeteciydim, şu an emekli gazeteciyim. Yazıyorum, okuyorum.

*Plötzensee'nin o demir kancalarından asılmamayı başarmış,
yaşayan tek Kızıl Orkestra üyesi olarak Charlotte Bischoff,
faşizme karşı kazanılmış çok büyük "estetik direniştir".*

"Direnmek yaşamaktır"

Gümüşlük Akademisi - Bahçe Yazı Okuma Grubu olarak Sevgili Mustafa Sütlaş'ın yürütücülüğünde geride bıraktığımız yedi ay. O yedi ay, evet. O yedi ayda çevirisini Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın yaptığı -ki sonrasında o enfes çeviri dillerini zaman zaman bizzat gruba katılarak bu kez konuşma dili olarak metne ışık ışık saçan- Peter Weiss'ın 847 sayfalık küçücük zifiri boşluğunda gücün estetiği ile direnişin estetiği arasındaki gerilimle, acıyla ama aynı zamanda umutla dolduk. Herakles'in frizdeki eksik parçasını, boşluğu, üç genç anti faşistin (*anlatıcı, Coppi ve Heilmann*) yaptığı uzun tartışmalarla doldurduk. Sanat eserlerinin egemenlerin zafer anıtı olsa da dünyanın tüm ötekileri tarafından yeniden direniş aracı haline gelebileceğini gördük.

Haftanın iki günü saat 21.00'i gösterdiğinde grup kitapla hazır, ekran başındaydı. Sevgili Mustafa, "Bugün okumaya gönüllü arkadaşlarımız kimler?" diye sorduğunda sesler birbirine karışıyordu ve üç ciltlik kitap sayfalarının o günkü kısmı, ekranın arkasından gelen sese odaklanıyordu. Peter Weiss'ın *Direnmenin Estetiği* romanını okumak, sadece bir hikâye takip etmekten öte estetik ve politik bir sorgulama süreciydi; okuma sırasında tartışmaların süresi ve tonu metni anlamaya ve anlamlandırmaya katkı sağlıyordu. O sunak taşlarında tanrılara karşı savaşılan devlerin (Gigantlar) acıyla gerilmiş kasları,

mermerden taşan o feryat, benim ve katılan arkadaşlarımızın zoomdaki sessiz çığılgımızla birleşiyordu. Weiss'ın romanı, sanatı burjuvazinin evini süsleyen lüks bir tablo olmaktan çıkarıp ezilenlerin bilincini bileyen keskin bir taş döndürüyordu. Sanatı sadece estetik bir seyir nesnesi sanan yanımda, bu okuma sürecinde yerle yeksan oluyordu. Bir kez daha anladım ki egemenlerin elindeki kültürü ve o mermer frizdeki boşluğu geri alma kavgası, insani varoluşun ta kendisiydi ve Weiss bunu çok güzel yapıyordu.

Bir nevi dil işçileri olan sevgili çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın kurduğu dil köprüsüyle de, Kızıl Orkestra'nın sesi odamda yankılanıyordu. Moskova'ya bilgi sızdıran telgrafçıların tellerinde aklım asılı kalırken, Gestapo'dan kaçan ve erkek kıyafetiyle bir geminin ambarında saklanan, ölümü zekası ve inadıyla alt eden o muazzam kadınla, Charlotte Bischoff'la bileniyordum. Weiss'ın kelimelerin arkasındaki o estetik bombayı patlata patlata kucağıma bıraktığı metin; kendi dilimizde seslerin birbirine karıştığı canlı, çok sesli bir edebiyat şölenine dönüşüyordu.

Her pazartesi ve perşembe saat tam dokuzda zoom odasının kapısını çaldığımızda, Sevgili Mustafa Sütlaş'ın feneriyle metni didik didik ediyorduk. Tam olarak o boşluğun, içimizdeki o büyük boşluk duygusunun peşine düşüyorduk. Odanın sessizliğinde yankılanan her ses, mermerdeki o eksik parçayı bulup çıkarma ve yerine koyma çabasıydı.

O anıtsal mermerin, Pergamon Sunağı frizlerinin önünde Hans Coppi ve Heilmann vardı. Coppi'nin bu duruşu, Weiss'ın roman boyunca zihnimize kazıdığı yazarların, ressamların diliyle birleşti. Coppi, çalıştığı fabrikadaki dişli sesleriyle daktilo tuşlarının seslerinin birbirine karıştığı kapitalist yabancılaşmasıyla, Bertolt Brecht'in o hummalı yazı atölyesindeki çıraklık sürecinin kararlılığıyla "Yazar olacağım!" diye haykırıyor; sanatın ve edebiyatın işçi sınıfının kolektif mülkü olması gerektiği bilinciyle kuşanıyordu. Zoom odasında okumaya ara verildiğinde ben de acaba bizim ülkemizde kim, hangi yazar, çıraklık süreçlerinde kim, hangi yazarın yanındaydı diye düşünüyordum.

Romanda en geniş, en derin tartışmaların yapıldığı Medusa'nın Salı, adeta bir politik manifestoya dönüşüyordu. Aristokrasinin ve liyakatsizliğin batırdığı bir gemiden geriye kalan; ezilenlerin açlıkla, delilikle ve ölümle boğuştuğu o insanlık dramı, Weiss tarafından satır satır, bir ressamın gözüyle çözümleniyordu. Théodore Géricault'nun Medusa'nın Salı tablosuyla ben de şiddetle

sarsılıyor, sürükleniyordum. Yoğun bir estetik tartışmayla, o köhne sal, faşist saldırının o şiddetli, ezici etkisi altında hayatta kalmaya, birbirine tutunmaya çalışan Kızıl Orkestra (Rote Kapelle) üyelerinin ta kendisi oluyordu. Gestapo, feneriyle köşe bucak av peşinde koşuyordu. Komünistler birer birer yakalanıp giyotine gönderiliyor, geride kalan direnişçiler de tıpkı o saldaki gibi azgın ve karanlık bir denizin ortasında açlıkla, ihbarlarla, ölüm korkusuyla ve çaresizlikle boğuşuyordu. Kızıl Orkestra üyeleri faşizme teslim ediliyor, halk fırtınanın ortasında birbirini kemirmeye bırakılıyordu. Fakat Weiss, o salda sadece bir çaresizlikten söz etmiyordu. Çünkü salın en tepesine, uzaktaki kurtuluş gemisine elinde kırmızı bir bezi umutla sallayan siyah tenli bir adam koyuyor; tam da proletaryanın ve direnişin o teslim olmayan, mitsel iradesini ona selamlattırıyordu.

İşte tam bu noktada, o akşam bizim Zoom ekranlarımızdaki muazzam bir estetik ve felsefi tartışmadan ben de umutlanarak çıktım. Bir sonraki buluşmada zihnimdeki deli sorularla masa başına oturdum. Sevgili Mustafa katılımcıları odalarındaki çalışma masalarına davet ederken, romanın kronolojik akışında Brecht'in masasında da ameliyata yatırılan Franz Kafka ile Picasso'nun Guernica'sı karşı karşıya geldi. Çünkü Weiss de sürgünde yönünü arayan bir ressam ve yazar olarak bu iki dehayı zihninde ve metninde doğrudan çarpıştırıyordu. Guernica, faşizmin dışarıdaki çıplak kıyımını ve fiziksel şiddetini; Kafka ise o kıyımı ve faşizmi üreten rasyonel bürokratik aygıtın mahkemelerini, şatolarını ve totaliter devlet mekanizmasının insanın ruhunda açtığı derin boşlukları ve kırılmaları yansıtıyordu. İşte bu, tam da Kızıl Orkestra'nın içinde bulunduğu faşist ablukanın hem bedensel hem de ruhsal tasviriydi.

Bertolt Brecht ise o keskin diliyle devreye giriyor ve sanatın seçkinliğine, yani elitizmine yönelik bir dizi eleştirisini sıralıyordu. Ona göre sanat, seçkinlerin mülkü değil; işçi sınıfının egemenlerin elinden zorla geri alması gereken bir haktır. Ben de, o boşluğu Nazi Almanyası'na karşı direnişin en önemli casusu olan Amerikalı kadın yazar Mildred Harnack'ın, edebiyatı Gestapo'ya karşı mücadele aracı yapan entelektüel duruşunu ve Libertas Schulze-Boysen'in saklı fotoğraflarını, sınıfsal ve estetik gözle okumaya çalışıyordum. Bu yüzden ki "Her şey bir yana Weiss buluşması bir yana" dediğim ve heyecanla beklediğim pazartesi ve perşembe akşamlarını didaktik bir metin çözümlemesi değil; bu kadınların Plötzensee'nin o soğuk ölüm hücrelerinde, giyotine

tırmanmadan hemen önce saçlarını ve yırtık elbiselerini düzelterek faşizmin kaba, biçimsiz vahşetine karşı estetikle verdikleri o ölümcül yanıtın bir yankısıydı aynı zamanda. Coppi'nin sınıfsal bilinciyle Charlotte'un hayatta kalışı, birlikte okunarak mermerdeki o boşluk dolmalıydı.

Tarih, o her zamanki eril ve aristokrat kibriyle zaferleri, az da olsa yenilgileri hep egemenlerin adlarıyla yazıyor. Weiss tersine bir okumayla okuru büyülerken, neden o anıtsal mermerin önüne boşluğu doldurması için Kızıl Orkestra üyesi iki erkeği koydu? Soru, bir sonraki buluşmaya dek zihnimde asılı kaldı. Orkestra'nın üyeleri arasında faşizme meydan okuyan Charlotte Bischoff ve çok sayıda estetik direnen kadın direnişçiler vardı. Weiss, o karanlık boşluğu doldururken bir kadın direnişçiye Coppi ya da Heilmann'ın yanında müzeye götürebilir, derin tartışmaları buradan kurabilirdi.

Partinin o “büyük” adamları yukarıda kararlar alırken, Bischoff o kararların hayata geçebilmesi için bedenini Baltık Denizi'nin fırtınalarına bırakıyordu. Weiss'ın o sert, virgüllerle uzayan nefessiz cümlelerinde ben, Bischoff'a takıldım bir süre. Tarih kitapları onun adını kalın harflerle yazmamıştı. Çünkü o, partinin hiyerarşik çarkında “feda edilebilir”, yeri kolayca doldurulabilir “aşağıdakilerden” biriydi. Liderler yaşatılmalıydı, teorisyenler korunmalıydı; ama Bischoff ve diğerleri...

Sınırların, kimliklerin, dinlerin ve ideolojilerin paramparça olduğu bir Avrupa; bir tarafta her şeyini diyalektik materyalizme ve sınıfsız dünyaya adanmış komünist bir yeraltı ajanı, diğer tarafta hayatını Tanrı'nın sessizliğine gömmüş bir rahibenin kesişen yolları, Weiss'ın enfes, büyüleyici diliyle beni sarsmıştı. Biri komünist, diğeri rahibe iki kadın. Rahibe, Bischoff'un gözlerinde taşıdığı kocaman bir tarihsel ve tehlikeli gölgeyi sezmişti. Onu ihbar edebilirdi. Faşizmin yasaları bunu emrediyordu. Ama etmedi. Orada, o kilisenin loşluğunda, Weiss'ın bize hissettirdiği o müthiş estetikle iki kadın faşizmin mutlak kötülüğüne karşı kadın ortak paydasında birleşti. Rahibe, Bischoff'un taşıdığı o ağır yükü susarak kutsadı. Çünkü biliyordu ki Bischoff'un savunduğu şey sadece bir parti programı değil, insanın ahlaki olarak varoluşsal bir duruşu ve insan kalabilme mücadelesiydi.

Mildred'in giyotine yürürken arkasında bıraktığı o mağrur edebiyat da, Libertas'ın faşizmin suç belgelerini toplarken attığı o sessiz çılgılık da, Liane'nin henüz 19 yaşında, hücresinde bebeğini emzirip idama gidişi de beni derinden

etkiledi. Romanda Charlotte Bischoff (1901–1994) karakteri, tamamen tarihsel gerçekliğe dayanan komünist bir direnişçi olarak, sadakat ve fedakârlık üzerinden kurgulanır. Bischoff'un yeraltı görevi, parti liderlerinin yolunu açmak ve tehlikeleri önceden sezmektir. Gerçi Weiss burada çarpıcı bir Marksist sorgulama mı yapıyor, bilemedim...

“Yakalanırsa da Bischoff'un kaybı parti açısından kabul edilebilir bir kayıptı. Aşağıdakilerin sayısı çok, yukarıdakilerin azdı...”

Weiss adeta faşizm koşullarında Bischoff'u görünmez kılıyor. Hayatta kalabilmesinin ve direnebilmesinin sebebi, göze batmaması, teorik kibirden uzak olması ve kendini davanın isimsiz bir neferi olarak konumlandırmasıdır. Weiss, Charlotte'un direnişinin, KPD'nin kurucu üyelerinden olan eşi Fritz Bischoff'un gölgesinde kalmaması için daha sorgulayıcı ve güçlü bir dil kullanabilirdi diye düşündüm. Bu satırların cılız anlatı dili, kadın bakış açısıyla tarihsel sorgulamanın gölgesinde kalıyor. Ayrıca ve sadece “Bischoff” soyadıyla anılarak emeğinin erilleştirilmesi de, Weiss'ın eleştirel süzgecinden mi geçiyor, yoksa Weiss unutturulan kadın emeğini edebiyat kanalıyla tarihe not mu düşüyor emin olamadım.

Rosa Luxemburg'un adının geçtiği satırları “Özgürlük, her zaman farklı düşünenin özgürlüğüdür” düşüncesi ve yaratıcı iradeye (kendiliğindenliğe) olan inancı ile okuduğumda gördüm ki, Weiss de bu satırları metnine, bürokratik parti disiplinine karşı büyük bir eleştiri olarak koymuş. Romanda Charlotte Bischoff'un çocukluğuna dair aktarılan bir anıda, okulda kendisine militarist Alman İmparatorluğu'nca resmi bir ödül verilmek istendiği ama bunu reddettiği, “Teşekkür ederim, bizim evimizde Bebel ve Liebknecht'in (*Rosa Luxemburg'un yoldaşı*) resimleri bana yeter,” dediği anlatılır. Bischoff'un pratik bilincinin, Rosa'ların açtığı o tarihsel damardan beslendiğini bu satırlardan öğrendim ben. Peter Weiss, bu iki kadınla pratiğin ve estetiğin iki farklı boyutunu birleştiriyordu. Rosa Luxemburg, Marksist teoriyi ve eleştiriye temsil ederken, Charlotte Bischoff da teorinin en imkansız, en karanlık, faşizm koşullarında bile bükülmeden hayata geçirilen örgütlü, sessiz ve pratik emeğin temsilcisi olarak veriliyordu. Hal böyleyken Weiss, keşke metnin bütünündeki tarihi, sanatı, kültürü, politikayı karakterleri aracılığıyla eşit ve adil tartıştırabilseydi. Entelektüel tartışmaların odağına; eril, erkek egemen, faşist, kapitalist sistemin tersine bir bakışla, Kızıl Orkestra'nın ortak direnişine paralel kadın direnişçileri

daha güçlü kurgulayıp tüm üyelerine adil ve eşit bir biçimde yer açabilseydi, güzel olmaz mıydı?

Zira kitapta Mildred Harnack, Libertas Schulze-Boysen, Liane Berkowitz ve diğerleri, tıpkı Heilmann gibi aynı idam sehпасına yürüyen kadınlardı. O kadınlar da artık Medusa'nın Salı'nda dalgalarla savrulan o çaresiz kurbanlar değil; sanattan, edebiyattan, Kafka'dan ve Brecht'ten aldıkları o estetik bilinçle tarihin öznesi olmuş devlerdi. Onlar da direnişin asli unsuru Hans Coppi ve diğerleri gibi sınıfsal bilinç ve öfkeyle donanmıştı. Charlotte Bischoff da romanda sadece faşizme karşı savaşıyan bir ajan değil, İsveç'ten kopup gelen o fırtınalı gemi yolculuğuyla, limanlardaki ölümcül bekleyişleriyle, Berlin'de yeraltında bir rahibeyle yaptığı o derin inanç ve varoluş tartışmalarıyla “direnmek yaşamaktır” cümlesinin etten kemikten örülmüş en somut ifadesiydi. Herkesin birer birer giyotine, Plötzensee'nin o demir kancalarına yürüdüğü, o zifiri karanlıktan kurtulmayı başaran Bischoff, yaşayan tek Kızıl Orkestra üyesi olarak yarına yürüyordu. O faşizme karşı kazanılmış en büyük hayati estetik direnişin sembolüydü.

Peter Weiss, yaşamını, sanatını ve edebiyatı sanki tek bir kitapta, Direnmenin Estetiği'nde birleştiriyor. Kitap, faşizmin Weiss üzerinde yarattığı dehşetle biçimleniyor. Onun biyografisi, sadece kişisel bir kronoloji olmaktan çıkıp başyapıtı Direnmenin Estetiği romanına dönüşüyor. Weiss, romanda anlatı diliyle isimsiz bir anlatıcı yaratsa da, anlatıcıya kendi gençliğini, sürgün-lük coğrafyasını ve en önemlisi “kendisini” emanet ediyor...

8 Kasım 1916'da Berlin yakınlarında doğan Weiss'ın babası Yahudi kökenli, bir tekstil fabrikası sahibi, annesi ise İsviçreli bir Hristiyan oyuncuydu. Asimilasyona uğramış aile ortamı yüzünden ne tam Yahudi ne tam Alman olabildi. 1933'te Nazilerin iktidara gelmesi ve Nürnberg Yasaları'nın yürürlüğe girmesiyle hayatı altüst oldu. Direnmenin Estetiği'ndeki o isimsiz anlatıcı Weiss'tır ve o da Weiss gibi Berlin'de büyür, işçi değildir ama işçi sınıfıyla tanışır; faşizmin etkisini ruhunda, bedeninde hisseder. Romandaki karakterlerin hissettiği o “hiçbir yere ait olamama” duygusu, Weiss'ın melez kimliğinin bizzat kendisidir.

Sürgün yıllarında ailesiyle önce İngiltere'ye kaçar. Sanata olan tutkusu nedeniyle 1937-1938 yıllarında Prag Güzel Sanatlar Akademisi'nde ünlü ressam

Willi Nowak'ın öğrencisi olur. Bu dönemde sürrealist ve kübik tarza yakın resimler yapar.

Weiss edebiyat dünyasında oyun yazarı ve romancı olarak tanınsa da o aslında görsel düşünen bir ressamdır. Romanda yüzlerce sayfa süren tablo tasvirleri (*Bergama Altarı*, *Medusa'nın Salı*, *Guernica*) sıradan bir yazarın gözlemleri değildir. Bir ressamın, yapıtındaki fırça darbelerini, renk teorilerini ve anlamını okuma becerisidir. Weiss, Picasso'nun *Guernica*'sını romanda okura bir ressam titizliğiyle deşifre eder. Faşizmin yarattığı parça pinçik oluşu, İspanya'da can veren halkın etiyile ve kendi sinematografik montaj tekniğiyle birleştirir.

Weiss, 1939'da İsveç'e (Stockholm) sığınır ve hayatının sonuna kadar burada yaşar. 1940'larda resim yapmaya, deneysel filmler çekmeye devam eder. Ancak Holokost'un ve faşizmin yarattığı yıkım, onu görsel sanattan daha doğrudan bir araç olan "kelimelere" ve politik tiyatroya iter. Romanın üçüncü cildi de tamamen İsveç sürgününe odaklanır. Anlatıcının İsveç'te bir fabrikada işçi olarak çalışırken bir yandan da aydınlarla buluşması, Weiss'ın Stockholm'deki ilk yıllarının birebir aynasıdır. Weiss, 1982'de Stockholm'de ölür.

Peter Weiss, *Direnmenin Estetiği*'nde kendi hikâyesini anlatırken çağdaşı olan dünya çapındaki aydınların, yazarların ve sanatçıların Nazi dönemi trajedilerini de fona yerleştirir. Nazilerin sanatı "soysuz" ilan etmesiyle modern ressamlar ve solcu yazarlar Avrupa'ya ve Amerika'ya dağılır. *Direnmenin Estetiği*'nde Walter Benjamin, faşizmin kısılcığında sıkışan mülteci aydınların o her an yakalanma korkusuyla örülü tekinsiz ve trajik kaçış öyküsünün tarihsel simgesidir. Roman, onun sınırda intiharla son bulan trajedisi üzerinden, faşizmin sadece insan bedenini değil, çağdaş düşüncenin ve estetik teorisinin en parlak zihnini de nasıl amansızca yok ettiğini gösterir. Weiss'ın, son derece tekinsiz bir ortamda en geniş yer verdiği Bertolt Brecht ise Nazi döneminde Danimarka, Finlandiya ve ardından Weiss ile yollarının kesiştiği İsveç'e kaçar. Romanda Brecht, anti-faşist aydınları etrafında toplayan, teoriler üreten ama bir yandan da sürgünün çaresizliğini yaşayan baskın bir figür olarak tasvir edilir.

Romandaki en hüznü ve sarsıcı kırılmalardan biri de İsveç'in konforlu ama tarafsız dünyasında direnişçilerin, bir yandan fabrikalarda işçi olarak çalışırken diğer yandan da Stalin Rusyası ile Hitler Almanyası'nın yaptığı Saldırılmazlık Paktı'nın yarattığı ideolojik hayal kırıklığını tartışmalarıdır. İsveç, faşiz-

min doğrudan postallarının olmadığı ama onun yarattığı vicdani ve düşünsel yıkımın en ağır hissedildiği, sanatçıların, entelektüellerin görece konforlu alanlarında sanatsal üretimlerine zemin sağlanan melankolik bir sürgün ülkesidir. Coppi ise bir yandan işçi olarak bir fabrikada uzun ve çok ağır koşullarda çalışıyor bir yandan da Brecht'in yanında çırak, sekreter ve metin düzenleyicisi olarak sahnelenecek oyuna katkı koyuyor. Onun en büyük hayali, tıpkı hayran olduğu ustası Brecht gibi bir yazar ve entelektüel olmaktır.

O sırada faşizmi içeriden alt etmek için ulusal bir kahraman olan Engelbrekt oyununun provasını yapan Brecht'le birlikte, Peter Weiss da, Coppi'nin yazar olma arzusunu ve çıraklık sürecini, faşizmin insanlığın elinden neleri çaldığını göstermek için muazzam anlatıyla okura geçirir. Coppi için edebiyat ve yazarlık, sadece bir meslek değil; burjuvazinin ve egemenlerin tekelinde olan "kültürel mülkiyete" ortak olma eylemidir. Brecht'in çalışma odasında kâğıtları düzenlerken, daktilo tuşlarına basarken ve Engelbrekt oyununun provalarını izlerken estetik dilin gücünü keşfeder Coppi. Sınıfının acılarını, işçilerin dökülen alın terini bir gün kendi kelimeleriyle dünyaya anlatmanın hayalini kurar.

Brecht'in teorik dehası karşısında hem büyülenir hem de ezilir. Ancak bu çıraklık, ona faşizme karşı sadece silahla ya da telsizle değil, "bilgiyle ve estetikle" de mücadele edilebileceğini gösterir. Coppi, İsveç'in o güvenli limanında bir yazar olarak yaşamını sürdürebilecekken, donandığı devrimci ahlak ve yoldaşlarına olan bağlılığı nedeniyle konforlu bir aydın hayatını seçmez ve Berlin'e, faşizmin o karanlık merkezine geri döner.

Coppi Berlin'e döndüğünde eline kalem alıp roman yazamaz; çünkü yeraltı direnişinin, Kızıl Orkestra'nın ona verdiği görev telsiz operatörlüğüdür. O, edebi cümleler kurmak yerine, Moskova'ya faşizmin askeri hareketlerini bildiren şifreli sinyaller (mors kodları) göndermek zorunda kalır. Romanda Weiss, faşizmin Coppi'yi bir telsiz odasına sıkıştırdığını ve ardından 1942'de henüz 26 yaşındayken Plötzensee Hapishanesi'nde giyotinle katlettiğini anlatır. Weiss aynı zamanda Coppi ve Brecht üzerinden diyalektik bir ilişki de kurar. Brecht, kâğıt üzerinde dünyayı değiştirecek epik oyunlar yazarken hayattadır ve savaştan sağ kurtulur. O ise yukarıda da söylediğim gibi, Brecht'in oyunlarına ilham veren, o oyunları daktilo eden, gerçekten yazar olmak isteyen Kızıl Orkestra (Rote Kapelle) üyesi Coppi'dir ve bir mektup bırakarak ölüme gider.

Gümüşlük Akademisi - Bahçe Yazı Okuma Grubu'nun bu yedi aylık derin yolculuğu, Weiss'ın kurduğu evrensel köprüyle zenginleşti. Ekrandan ekrana kurduğum bağ, o entelektüel ve sınıfsal köprüyle, dünün Kızıl Orkestra üyelerinden bugünün direnen tüm öznelere uzanan kesintisiz bir bağ oldu. Bu yedi aylık derin okumaların sonrasında mermerden taşan o antik feryadın izini sürmek için Berlin'deki Pergamon Müzesi'nin kapısını çalmayı, Coppi ve Heilmann gibi o sunağın anıtsal gövdesine çıplak gözle dokunabilmeyi istedikse de, bugünün küresel egemenlerinin önümüze diktiği o aşılmaz vize duvarları, ülkemizin payına düşen ekonomik tekinsizlikle birleşince, Berlin, bizim için ulaşılmaz oldu. Biz de, Weiss'ın o diyalektik montaj tekniğini ironik bir teslimiyetle tersine çevirdik: Madem egemenlerin dünyasında sınırları aşmak güçtü, kendi coğrafyamızda, her köşesinden sömürgeci bir geçmişin ve eksikliğin sızdığı Bergama'daki o asıl mekâna, hırsızlanmış bir tarihin geride bıraktığı o çırılçıplak boşluğa gitmeyi seçtik. Berlin'in o kibirli sınırlarına inat, bizi o mermerlerin koparıldığı asıl topraklara, fırtınanın koptuğu o ilk sunağa yüzümüzü dönmeye çağıran, Bergama gezimizi muazzam büyük bir çabayla organize eden Leyla ve Özlem'e kalbimin en derin yerinden teşekkür ederim. Onların bu gezi için gösterdiği o kıymetli inat olmasaydı, ne o taşlardaki susuşu duyabilirdik ne de Berlin'in bıraktığı eksikliği kendi coğrafyamızın çıplak gerçeğiyle bu kadar güçlü hissedebilirdik.

Mermerdeki o zifiri boşluğu yedi ay boyuncailmekilmek umutla doku-yan, pazartesi perşembe akşamları saat tam dokuzda zoom pencerelerimizi faşizmin karanlığına karşı birer estetik üretim hâline getiren bu anıtsal yolculukta, seslerin birbirine karıştığı çok sesli bir edebiyat şölenine dönüştüren, kurdukları o kusursuz dil köprüsüyle Kızıl Orkestra'nın sesini odalarımıza taşıyan sevgili çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'a; her oturumda metnin ritmine kendi çılgınlığını, sınıfsal bilincini ve adalet arayışını katarak Medusa'nın Salı'nda fırtınaya karşı birbirine tutunan o devlere dönüşen tüm grup üyelerimize sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ve en büyük, en derin teşekkürüm yedi ay boyunca bitmek bilmeyen o sabırlı entelektüel inadıyla, koca bir romanın o nefes aldırmayan blok paragrafları arasında önümüzü aydınlatan, her boşluğumuzu doldurarak ışıyla metni ilmek ilmek sökmemizi sağlayan, bana tarihin ve estetiğin en tekinsiz yolunda yol gösteren, yürüten sevgili yürütücümüz Mustafa Sütlaş'adır. İnsani varoluşumun en saf en radikal direniş eylemine beni de götürdüğü için binlerce teşekkürler Sevgili Mustafa Sütlaş.

FİGEN UYGUNER

1964 yılında İzmir’de doğdum. Okuma yazmayı öğrendiğim zamanlardan itibaren okumayı çok sevdim, yazmayı denedim ve hâlâ deniyorum. Yazarken daha çok kendimi ve içinden çıkmakta zorlandığım şeyleri çö-zebiliyor olmayı seviyorum. Çok sevdiğim bir diğer şey de yazmanın hayat gibi tek boyuta sıkışmıyor oluşu, yazıda her şeyi deneyimleme şansımızın olması... Bu yanıyla yazmayı heyecan verici buluyorum. Ama yine de bunca güzel edebiyat eserinin yazıldığı bu are-

nada ne yaptığımdan çok da emin değilim...

ESTETİĞİN DİRENİŞİ

Geçen dönem, grup olarak Direnmenin Estetiği romanını zoom üzerinden birlikte okumaya karar verdik. Buradaki okuma yöntemimiz farklıydı. Kitabı öncesinde okumayacak, bunu birlikte yapacaktık ve ihtiyaç duyduğumuz yerde kesip üzerine konuşacaktık. Arkadaşların bazıları daha önce bu yöntemle bir okuma yapmışlardı, ortada bir Ulysses efsanesi dolaşıyordu, ama bu benim ilk deneyimim olacaktı.

Daha önce lise yıllarımızda birkaç arkadaş, Felsefenin Başlangıç İlkeleri, Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, Ailenin Devletin Özel Mülkiyetin Kökeni gibi bazı kitapları birlikte okumuş ve üzerine tartışmıştık ama onlar politik ya da felsefi kitaplardı. Kadın Yazarlar Derneği’nde de birlikte öykü okuyup üzerine konuşuyorduk, bunlar bir iki saati geçmeyen deneyimlerdi...

Biz haftada iki geceyi, saat 21:00 ve 22:30 arasını okumaya ayıracaktık ve bu pek de kolay görünmüyordu. Bazen programım buna uymayacak, bazen de başka engeller çıkacaktı. Katılamadığımda diğer arkadaşlara karşı mahcup hissedecektim... Öte yandan heyecan verici bir deneyim olacağı kesindi. Almanya’da da kitabın basıldığı yıllarda okuma - tartışma grupları oluşmuştu.

Yaklaşık sekiz yüz elli sayfa olan bu kitabı tek başına okumaya kalkmak da pek kolay değildi. Bunu okumalar başlayınca çok daha iyi anladım. İlk şaşkınlığım kitabı sesli okumaya gönüllü olunca oldu. Adetâ bir bloğa toslamıştım, hiç paragraf yoktu, noktalama işaretleri de çok azdı. Yazar sanki dünyanın karmaşıklığını ve kaosunu metni ile önümüze seriyordu. Ne nerede nefes alacağım belliydi ne de nerede duracağım... Tek zorluk da bu değildi üstelik. Sanat eserlerinden, resimlerden, kitaplardan, yazarlardan ayrıntılı bir şekilde bahsediyor ve metinde azımsanamayacak ölçüde bunlara yer veriyordu. Romanın karakterleri gerçek kişilerdi, mekânlar gerçekte, olaylar gerçekte, bu da sizi daha fazla araştırmaya itiyordu, okuyup geçemiyordunuz. Söz ettiği eserleri görmek, insanların ve yerlerin fotoğraflarına bakmak, olayları daha ayrıntılı olarak öğrenmek istiyordunuz.

Burada, kitabı grup olarak okumanın en büyük avantajlarından biri ortaya çıktı. Çalışkan arkadaşlarımız hemen sözü edilen eserleri buluyor, paylaşıyordu. Gruba, resimler, fotoğraflar, kitaplar yağıyordu. Okumaya başlamadan önce de grup yürütücümüz sevgili Mustafa Sütlaş kitap ve yazar hakkında yazılar, çalışmalar ve kitaplardan oluşan bir klasör hazırlamıştı. Bütün bunlar okuma yolculuğunu çok daha verimli bir hale getirdi.

Direnmenin Estetiği'nin yazılması on yıl, çevirisi beş yıl sürmüş. Tek başına okumak bütün bu araştırmaları da tek başına yapmaya kalkınca birkaç yıl bile sürebilirdi... Grup olarak bu yolculuğu altı ayda bitirdik. Üstelik üzerine konuşabildik. Duygu ve düşüncelerimizi, yaklaşımlarımızı, kendi deneyimlerimizi paylaştık. Özellikle kitabın çevirmenleri sevgili Çağlar ve Turgay hoca oturumlara katılınca, çeviri açısından da kitabın hiç kolay olmadığını öğrenmiş olduk. Onların tartışmalara getirdiği açılımlar ve katkılar ufukumuzu genişletti.

Romanı okumaya karar verdiğimizde, bunun hem duygusal hem düşünsel açıdan etkileyici ve dopdolu olacağını tahmin etmiştim ama bu boyutta sarsıcı olabileceğini düşünememiştim.

Kitabın çevirmenleri Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın sunuş bölümünde yer alan sözleri epeyce ip ucu veriyordu aslında.

"Direnmenin Estetiği gerçeğin verilerinden yararlandığı için belgesel ve tarihsel, yazarının gerçek yaşamına göndermeleri olduğu için otobiyografik, metne giren parçaları kendine özgü bir biçimde yorumladığı ve birleştirdiği

için kurmaca, metinde belirsiz bir imkân olarak yansıyan bir kurtuluş fikri bıraktığı için ütöpic, yandaşı olduğu dünya görüşü karşısında eleştirel olduğu için yeniden kurucu, kullandığı farklı anlatım biçimleriyle hem belgesel-gerçekçi hem gerçek üstücü, Batı kültürünü siyasi tarihi ve sanat tarihiyle metinler üzerinden tartıştığı için metinler arası ve kültür birikimini yeniden yorumladığı için ufuk açıcı özellikler taşıyan çok katmanlı bir derya metin...”

Belki de benim bu kadarını hayal edememenin nedeni, kitabın 1937 ve 1944 yılları arasında geçmesiydi. Sonuçta benim kuşağım o dönem üzerine bir sürü kitap okumuş, film izlemiş, onlarca tartışma yapmıştı...Kitabı okumaya başlayınca farkı anladım. Onlar ‘puzzle’ın bir bölümüyse Direnmenin Estetiği bütünüydü ve birbirinin içine girmiş, katman katman, binlerce parçaya sahipti.

Okuma yolculuğumuzu bitirince, hep birlikte başka bir yolculuğa çıkmayı düşündük. Kitap Pergamon frizleri ile başlıyor, yine onunla bitiyordu. Öyleyse Herkül’ün aslan pençesinin izini sürmeye Pergamon’a, bizim Bergama’ya gitmeliydik. Kahramanlarımız Berlin Müzesi’nde Pergamon frizlerini yorumluyordu, biz Bergama’da eserlerin olması gereken yerleri bulmaya, yazarın tasvirinden ve fotoğraflardan onları hayal etmeye çalışıyorduk.

Pergamona ilk yerleşimler M.Ö 6. yüzyılda başlamıştı. Kent uzun süre Pers imparatorluğunun egemenliğinde kalmıştı. Sonra Büyük İskender, Attalos Hanedanlığı (*Berlin Müzesinde olan Zeus Sunağı da bu dönemde yapılmış*) ve Roma İmparatorluğu...Onlarca savaş, ölüm, yıkım...

Tarihin her döneminde egemen devletler diğer ülkelerdeki maddi ya da kültürel her türlü zenginliğe sahip olmak istemiş ve onları yağmalamaktan geri durmamıştı. Pergamon bunlardan sadece biriydi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi’nden **Doç. Dr. Ali Sönmez**’in araştırmasına göre; Pergamon’daki eserler 1869 yılında Almanya’ya kaçırılmaya başlanmıştı. Osmanlı Devletinden kazı iz-ni ise on yıl sonra, 1879’da alınmıştı. Bu tarihten sonra çıkarılan eserler 1879 ve 1881 yıllarında 20 bin frank karşılığında Almanya’ya satıldı. Zeus Sunağı Berlin’de yeniden birleştirildi.

Kitabımızın başladığı 1937 yılına gelindiğinde Pergamon müzesinin etrafında, kollarında gamalı haç amblemiyle dünyayı ateşe verecek olan Naziler dolaşiyor...

Sayfalar ilerledikçe Peter Weiss Almanya, İspanya, Çekoslovakya, Fransa, Sovyetler Birliği ve İsveç’i anlatıyor, ben zihnimde Türkiye’yi ekliyorum o

satırlara. Diyarbakır, Mamak, E tipleri F tipleri, onlarca cezaevi geliyor aklıma, tüylerim ürperiyor. Sonra katliamlar, 77 1 Mayıs, Maraş katliâmı, 16 Mart katliâmı, Bahçelievler katliâmı, İnciraltı katliâmı, daha onlarcası, Suruç, Diyarbakır, Ankara gar...Öldürülen aydınlar, gençler, gazeteciler, işçiler, işsizler, avukatlar, doktorlar, eczacılar, kadınlar, çocuklar, translar, geyler... Bir çırpıda yüzlerce ölüm sayabildiğimi fark ediyorum. Bir çoğumuzun bunu yapabiliyor olduğunu biliyorum. Zihinlerimiz mezarlık gibi. Hiç biri doğal yollarla ölmemiş yüzlerce insan yatıyor zihinlerimizde, ne acı ki bazılarının hikâyesini bile bilmiyoruz... İdam edilenler, pencereden atılanlar, intihar süsü verilenler, kurşunlananlar, işkencede öldürülenler, diri diri yakılanlar... Yol kenarına atılmış, evinde, dernekte, parti binasında, okulda, ecza-nede, kafeteryada... aklınıza gelebilecek bir sürü yerde öldürülmüş...Faili meçhuller, katilleri bilenler, zaman aşımına uğramışlar... Zihnim, zihinlerimiz bunlarla ve daha pek çok korkunç şeyle dolu... Domuz bağının anlamını biliyoruz, Filistin askısını, falakayı, kaba dayak diye bir terim olduğunu, işkencede gözlerin bağlandığını, elektriğin de, soğuk suyla ıslatmanın da bir işkence yöntemi olduğunu, copla tecavüz diye bir şey olduğunu biliyoruz, mektup yasağını, havalandırma yasağını, idam edilen insanların son bir mektup yazdıklarını, cezaevinde doğmuş, yıllarca dışarıyı görmemiş çocukları... Hiçbir zaman öğrenmemiş olmayı dilemediğim, dilediğimiz onlarca şey var zihnimde, zihinlerimizde.

Bütün dünya dün olduğu gibi bugün de benzer şeyleri yaşıyor. Tarihler rakamlardan, ülkeler sadece kelimelerden ibaret sanki...

Bunlar kitapta yazmasa da delicesine aklımdan geçiyor işte. Sonra direnişlere geliyor sıra, insanların bütün bunlara direnerek dayandığına geliyor. Kitabın bana en yüksek sesle söylediği şeylerden biri bu belki de. Onlarca kez yenilsek de meselenin direnmek olduğunu düşünüyorum. Direnmek varlık koşulu ezilenlerin.

Avrupanın direnişi besleyen kültür ve sanat eserlerinden sıkça bahsediyor Weiss. Ben ülkemizdekileri ekliyorum satırlara. Önce türküler geliyor aklıma, Pir Sultan türküleri ve daha pek çoğu... Sonra geniş bir yelpazede bir çok sanatçının müziği...Mizah da müzik gibi bir direniş biçimi ülkemizde. Gençlik dönemimizde her hafta heyecanla beklediğimiz Gırgır dergisini anımsıyorum. Sonra Lemar dergisinin kapaklarını. Neredeyse hepsi ayrı bir tartışmaya konu

olmuştı. Hatta son günlerde ‘Ölü Deniz’ diye bir stand up gösterisi ortalığı ayağa kaldırdı.

Resim sanatı konusunda pek bilgim olmasa da direnişi besleyen fotoğraflar olduğunu biliyorum. Direnmenin Estetiği’nin ikinci baskısı, ilginç bir tesadüf olarak Gezi direnişinin hemen öncesinde yapılmış. Gezinin fotoğrafları geliyor aklıma; Kırmızılı Kadın, Duran Adam, Sapanlı Teyze, Polis barikatı önünde kitap okuyan genç ... Hatta politikayla ilgilenmediğini bildiğim birkaç kişiye, onları eyleme neyin getirdiğini sorduğumda aldığım “Kırmızılı Kadın Fotoğrafı” cevabı. O dönemde Boğaziçi Korosu da inanılmaz güzel şarkılar üretmişti. Peter Weiss, bahsettiği şeylerden birinin bu olduğunu söylüyor sanki bana.

Direniş; resim, müzik, fotoğraf, edebiyat, şiir, onlarca farklı sanat dalında karşımıza çıkıyor. O eserlerini yaratırken, eserler direnişi besliyor, büyütüyor... Umut verici bir döngü... Weiss de kitabında emekçiler açısından sanatı ve tarihi yorumlarken, aynı zamanda emekçilerin, ezilenlerin edebiyatını yapıyor, zamana ve egemen sisteme estetiği ile direniyor. Direnmenin Estetiği, yarattığı etkiyle estetiğin direnişi değil mi?

Sanat hâlâ çoğunlukla egemen sınıflara ait olsa da ezilenlerden yana olan sanat da bir şekilde sızıyor yeryüzüne. Dünyayı değiştirmeye yetecek bir potansiyel taşıyor mudur bilmem ama direnmeyi gösteriyor insana ve kelebek etkisi gibi fazladan bir umut ışığı oluyor.

Direnmenin Estetiği’nde Peter Weiss sanatın ezilenleri yansıtmayı ve mücadelenin aracı olması gerektiğini söylerken sosyalist gerçekçilik akımına da eleştirel yaklaşıyordu. Sanatı kuru bir propaganda olarak görmüyordu, değiştirme ve dönüştürme potansiyelini, yaratıcılığı önem-siyordu, benim kadar o da seviyordu Kafka’yı. Zaman zaman propagandayı hissettim kitabın satırlarında, ama başka türlü nasıl olacaktı ki... Hem tarafı olup, hem propagandadan ne kadar uzak durabilirsiniz? Önemli olan sadece propagandaya sıkışıp kalmamak sanki. Direnmenin Estetiği bundan çok daha fazlasıydı, kahramanları gibi okuyanları da dönüştürüyordu sayfaları çevirdikçe.

Kitaptaki en etkileyici bölümlerden biri de İspanya iç savaşıydı. Dünyanın her yerinden direnişçilerin faşizme karşı savaşmak için İspanya’da buluşması muhteşem bir şey. Böyle bir dayanışmanın ne demek olduğunu hayal

etmek bile zor. Ya da dünyanın başka yerlerindeki direnişçilerin arasında Almanların da olması, yaygın algıyla 'kendi ülkelerine', karşı savaşılabilmeleri sınıf bilincinin olağanüstü bir boyutta olduğunu göstermiyor mu? Faşizme karşı tek yumruk olabilmek olağanüstü... Bunların yanı sıra yenilginin acısını ve hüznünü de hissediyorum kitapta, sosyalistler arasında ve Sovyetler Birliği'nde yaşananların yarattığı hayal kırıklığını da... Yenilginin acısını katmerleştirmiş, bunu yaşayanlara düşündüğümüzden çok daha ağır gelmiş olmalı...

Peter Weiss'ın isimsiz anlatıcısının doğum tarihi 17 Ekim 1917... Her ne kadar bu bir metafor olsa da, gerçek anlamıyla beni hüznlendiriyor. Yazarın Sovyetler Birliği'nden önce ölüp ölmediğine bakıyorum. Weiss'ın ölümü 1982, S.S.C.B'nin 1991... En azından bunu görmemiş diye düşünüyorum. Ama Afganistan işgalini, Çekoslovakya'yı, başka bir sürü şeyi gördü... Dünyanın en çok acı, en çok da-yanışma, en çok direniş, en çok zafer, en çok yenilgi...ve daha bir çoğunu yaşayan kuşağı onlar olmalı...

Tezer Özlü'nün yazarla 1982 yılında Bremen Edebiyat ödülünü almak için Almanya'ya geldiğinde yaptığı röportajı ve ardından okuma odasında aldığı notlardan oluşan derlemeyi okurken, bir çok araştırmaya konu olmuş, hakkında onlarca yazı kaleme alınmış, farklı tartışmalara neden olmuş kitabı Direnmenin Estetiği ile ilgili Peter Weiss'in şu sözlerine rastlıyorum:

"İnsan, yazar olarak, söylemek isteyeceğini uygulayacağı biçimleri arar. Ben bu kitabı bir blok gibi biçimledim. Baskısı bile bir kerpiç tuğla gibi. Gri. Resimsiz. Çekici değil. Picasso'nun Guernica'sını bilirsiniz. O da anlaşılması güç bir yapıttır. Bu kitap okurdan büyük çaba bekler. Ama insan, yazar olarak da kendinden çok çaba bekler. Bu, okuru küçümseme değil, aksine yüceltmektir. Böylece okur, yazar ile aynı düzeye getirilir. Ben bunu böyle anlıyorum. Okur, yazar düzeyindedir. Brecht: 'Her insan, en büyük çelişkileri kavrayacak yaratılıştadır' der."

Aynı yazıda, Tezer Özlü'nün kitabın güçlüğü ile ilgili sorusuna da şöyle yanıt verir Weiss: **"Güç olabilir. Ama aşılması olanaksız değildir."**

Böylesine zengin bir deneyimi önümüze sunan yazara, tarihi ezilenlerden yana yazmaya çalışan, kitapta adı geçen, geçmeyen binlerce kahramana, bu okuma yolculuğunu birlikte yaptığımız sevgili arkadaşlarıma çokça teşekkür ediyorum.

GÖNÜL OCAK

Ege Üniversitesi Eczacılık fakültesi mezunu. Çalışıyor. Sosyoloji ve Sosyal Bilimler okudu. Şu sıralar Fotoğrafçılık ve Kameramanlık öğrencisi. 1998 yılından bu yana fotoğraf sanatıyla ilgileniyor, bu konuda eğitmenlikleri oldu.

2005 yılından beri de edebiyatın içinde. Öykü, deneme, kitap değerlendirmesi yazıyor. Bu yazdıkları çeşitli yerlerde; Psikesinema, Psikeart, Kurşun Kalem, Notos, Trendeki Yabancı, Oggito, Deliler Teknesi, İzmir İzmir, K Dergisi, Roman Kahramanları, Bakaç, Edebiyat Nöbeti, Sinedebiyat ve Myart, Zeplinart sanat dergilerinde yayınlandı. Ortak yedi kitapta ikişer üçer öyküleriyle yer aldı.

Heykel sanatında yaptığı çalışmalarla birçok sergiye katıldı. Çılgılık, adlı heykel çalışması İstanbul Deniz Müzesinde sergilendi.

Dünün Geleceği Yok adlı öykü kitabı Metinlerarası'ndan çıktı.

Sokak hayvanları birincil uğraşısı.

DİRENMENİN ESTETİĞİ'Nİ KOLEKTİF BİR ESTETİKLE OKUMAK

1937-1944 yılları arasında Nazizme karşı direnişe katılan aynı zamanda yazar olan genç Alman komünist işçinin, direniş süreçlerini ve planlarını anlatan bir roman Direnmenin Estetiği. Berlin'den Paris'e, İspanya ve İsveç üzerinden faşizmin karşısında Avrupa işçi hareketini anlatır yazar Peter Weiss. Romanda, mücadele arkadaşlarıyla birlikte Nazizmin, Stalinizmin ve Frankoizmin karmaşası içinde kalan işçilerin yalnızca yenilgileri değil, bunun yanında idealleri ve devrim uğruna sanata sığınışları, sanatla cevap arayışları anlatılır. Zaten kendisi de bir sanatçı olan yazar, yaşanan olayları sanat ve siyasetle harmanlar, çünkü sanat aslında siyasi bir eylemdir, dünyanın trajedisini anlatmanın yollarını sunar. Bir tabloyla, edebi bir eserle, şiirle, görsel ya da performans

sanatıyla. Bu nedenle, hiçbir ülkeye ait olmadığını söyleyen Weiss, sanat gibi kendisi de evrensel bir yazar bence.

Adını bilmediğimiz bir anlatıcının kurgu içinde anlattığı bu tarihsel deneme romanını geniş katılımlı bir okuma grubuyla okuduk. Direnmenin Estetiği'nin yalnızca bir roman değil, sanat, politika, tarih ve insan vicdanı arasında kurulan çok katmanlı düşünme alanından söz ettik. Bireysel okumaktansa çok sesli okumak farklı pencerelerden değerlendirme imkânı sundu. Ve zoom ortamında okumak farklı bir deneyimdi. Romanın kolektif yapısına denk düşen bir okuma ortamı oluştu. Kitap nasıl ki bireysel kahramanlık yerine ortak bilinç ve dayanışmayı öne çıkarıyorsa bizler de farklı yorumlarımızla birbirimizi besledik. Oldukça keyifli geçen okuma sürecinde değerli çevirmenler Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın da aramızda olması ayrı bir derinlik kattı. Canlı tartışmalarımız romanı daha yaşayan bir şeye dönüştürdü. Özellikle bazı sanat eserleri, tarihsel olaylar ve karakterlerin iç çatışmaları üzerine yapılan yorumlar metni daha görünür hâle getirdi.

Çevirmenlerimiz, bu kült romanı çevirirken yaşadıkları zorluklardan, araştırmalarından, dilin, ülkemizde konu ve anlatı diliyle nasıl alımlanacağıyla ilgili kaygılarından söz ettiler. Gruptaki okurlar, örneğin çok uzun paragraflar hakkında sorular sorarak doğrudan çevirmenlerin kendilerinden yanıt alma imkânı buldu. Romanın eleştirdiğimiz bazı bölümlerini onlara sorduk, değerli çevirmenlerimiz de sıkılmadan yanıtladılar.

Böyle sekiz yüz elli sayfalık kült bir romanı okumanın zorluklarını biliriz ama grup halinde okumak nasıl olacak, nasıl zaman ayıracağız, dikkâtimiz dağılmadan nasıl yürüteceğiz derken bir de baktık roman bitmişti bile. Fransa'da tiyatrosu yapıldıysa bizim de böylesi bir etkinlik yapmamız niye olmasın, diye düşünsem de bir kitabı grup halinde okuma eylemiyle ilk defa karşılaştım. İyi ki dahil olmuşum. Her oturumda okumaları farklı arkadaşlar sürdürdü. Kimisi sakın sakın, kimisi coşkulu, enerjik, kimisi tane tane okuyarak sürenin sıkılmadan renklenmesini sağladı. Okuma aralarında durup aklımıza takılan soruların cevabını bulmaya çalıştık, üzerinde düşünüp yorumlar yaptık. Ve geçmişte yaşananların yalnızca geçmişte kalmadığını, kitapta anlatılan baskı, korku, savaş, yoksulluk, ideolojik kutuplaşmalar ve insanın değersizleştirilmesinin günümüzde de nasıl farklı biçimlerle devam ettiğini dile getirdik.

Romanın en etkileyici yönlerinden bir yanı da estetiğin yalnızca güzellik olmadığına dairdi. Sanatın belleği koruyup canlı tutan, insanı uyandıran ve düşünmeye zorlayan tarafının, estetikle direnmenin iç dünyamızı nasıl canlı tutabileceğinin göstergesiydi. Bu yüzden Peter Weiss, sanatı tarihten koparmadan tam ortasına yerleştirmiş. Bunu yaparken de sabırla çok katmanlı yapı oluşturmuş. Bence Direnmenin Estetiği, insanın çok karanlık dönemlerde bile anlam arayışını sürdüreceğine dair çok önemli bir eser.

Sonrasında tabii ki bu okuma eylemini taçlandırmak vardı. Grubumuzun, İstanbul, Bodrum, Antalya, İzmir'den gelen Direnmenin Estetiği okurlarıyla buluştuk. Bergama'da yani kitabın, Berlin'deki Zeus Tapınağı'nın yanında başlaması gibi tapınağın olduğu yere gidip kitabın başına döndük.

Yürütücümüz, aynı zamanda grup halinde kitap okumanın fikir anası / babası sevgili yazarımız Mustafa Sütlaş'a minnetle saygımı sunmadan bitirmek istemem. Onun enerjisini taa Bodrum'da on iki yıl önce görmüştüm, hiç azalmadan aynı heyecan ve tutkuyla devam etmesi ne güzel. Katkıların, emeğin için çok teşekkür ederim, sonraki oturumları iple çekeceğim.

HAVANA ÖNGEOĞLU OMAN

1965'in Ağustos'unda Mersin'in Gülnar ilçesinde dünyaya geldim. İlk, orta ve lise eğitimimi Gülnar'da lisans ve yüksek lisansımı Ankara Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde tamamladım. 23 yıl görev yaptığım Şekerbank'taki meslek hayatım 2020 yılında sona erdi. Uzmanlık alanım "Sermaye Piyasaları Yatırım Danışmanlığı".

Fiilen okuma ile buluşmam emeklilikten sonra oldu. 2017'de Gümüşlük Akademi ve Mustafa Sütlaş'la yolum kesişti. Mustafa Sütlaş'ın moderatörlüğünü yaptığı farklı okuma gruplarında yer aldım. Çok verimli ve üretken çalışmalarımız oldu. Pandemi döneminde geliştirilen yöntem ve programlarla yaşanabilecek olumsuzlukları bertaraf ettik ve yoğun

okumamız sonucu e-kitabımız yayımlandı. Gruplarda olmak güzel ve öğretici, uzun yıllar okumaya devam edeceğimizi öngörüyorum.

DİRENMENİN ESTETİĞİ OKUMA KİTABI İÇİN

Bir Okuma Deneyimi Olarak Direnmenin Estetiği; moderatörümüz Mustafa Sütlaş'ın organizasyonu, Gümüşlük Akademi Okuma Grubu Üyesi birçok arkadaşımızın katılımı, çevirmen Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın onurlandırmasıyla etkinliğimiz 6 Ekim 2025 – 6 Nisan 2026 tarihleri arasında, Pazartesi ve Perşembe günleri 21:00-22:30 saatlerinde, online olarak, katılımcı arkadaşlardan birinin okuyarak diğerlerinin dinlediği, kritik bulduğumuz yerlerde yorum ve görüş paylaşımlarıyla heyecan verici bir okumaydı. 49 oturumun 43'üne katılabildim. Her okumadan sonra araştırarak yeni konular çıkıyor, bir dahaki okumaya kadar onlarla ilgili araştırmalar yapıyor, metni daha iyi kavramaya çalışıyordum. Okuma deneyimimle ilgili geniş notlarım 236 sayfa oldu. Yeni çok bilgi öğrendim. İlğimiz yoğun, kitabın içeriği yoğun ve incelemeye müsait. Tek başına okumaya göre çok daha verimli ve etkili bir

deneyim bence. Grubun kaynak klasöründen kitaplar okuyarak, Youtube’da videolar izleyerek, Vikipedi ve yapay zekadan istifade ederek kendimi epey zenginleşmiş hissediyorum. 15-16 Mayıs Bergama buluşmamızla etkinliğimizi taçlandırdık. Pergamon Akropolü gezimiz, yüz yüze bir arada olmak, akşam yemeği muhteşem oldu. Çevirmenlerimizin de bizleri yalnız bırakmaması çok kıymetliydi. Emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür ederim.

Direnmenin Estetiği

İletişim Yayınları’nın 4. baskısından okudum. “Direnmenin Estetiği” 20. yüzyılın en önemli politik ve edebi eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sanatın devrimle ilişkisini, insanın özgürlük mücadelesini derin felsefi bir dille anlatır. Tasvir ve diyaloglar önemli bir yazım üslubu olarak karşımıza çıkar. Toplumsal hafıza, yazılmış edebi eserler, yaşamış kahramanlar üzerinden sanatsal ve estetik bir anlatım yapar yazar. Nehir roman olarak üç kitap ve altı bölümden oluşan yapıtta cümleler çok uzun, rakamların da yazı ile yazıldığı, yoğun, kesintisiz, uzun cümleli ve bilinç akışıyla örülmüş bir anlatım biçimi var. Yazar, klasik roman biçimlerinden uzaklaşır; bölümler çoğu zaman tarihsel, sanatsal ya da felsefi çözümlemelerdir. Anlatıcı bazen öznel (iç monolog), bazen kolektif bir ses gibi konuşur. Paragrafsız ve yoğun enerjisiyle estetik ve toplumsal paradigmanın karşısına dikilir.

1937-1944 döneminde anti-faşist direniş, direnişin içinde yer alan gerçek kişilerin yaşamları merkez alınarak “ben anlatıcının” bakış açısıyla tarihi Antik Yunan’dan bu yana sanat ve siyaset düzlemlerinde yeniden kurulan bir metin. Direniş ve sınıfsal mücadele motifi çerçevesinde solun tarihinin ve sanatın toplumsal işlevinin sorgulanması metinde iç içe geçen iki temel düzlem. Ben anlatıcının da bulunduğu üç genç arkadaşın (Coppi ve Heilmann) 22 Eylül 1937’de Bergama’dan götürülmüş Berlin Pergamon Müzesi’nde yer alan Zeus Sunağı’nı ziyaretleri ve betimlemelerle başlayan roman, 1944’te tüm arkadaşlarını yitiren ben anlatıcının bu defa yalnız başına müzeyi ziyaretiyle son bulur.

Baş kahraman ve anlatıcı isimsiz genç bir işçi, gözlemci, aktör ve aktarıcıdır, adeta Weiss’in alter egosudur. O ve yoldaşları, İspanya İç Savaşı’ndan, Paris, İsveç ve Nazi Almanyası’na kadar uzanan bir direniş mücadelesi ve sonuçlarını anlatır.

Çevirmenlerin kitap hakkındaki notunu değerli bulduğum için buraya alıntılar yapmak istedim.

“Direniş ve sınıfsal mücadele motifi çerçevesinde solun tarihinin (yazarın sözleriyle ‘sosyalizm adına yapılmış hataların) sanatsal ve toplumsal işlevinin sorgulanması, metinde iç içe geçen iki temel düzlem. Roman metin kişinin öyküleriyle sınırlı kalmayıp sanat ve siyaset tarihinin de temel sorunlarını, karakterlerin perspektifinden yansıtarak gündeme getirir. Bu bakımdan tarihsel/toplumsal gerçeklik, karakterleri dolayımli olarak belirleyen bulanık bir fon gibi değil, doğrudan doğruya entelektüel bir tartışmanın konusu olarak giriyor metne. Böylece okur, anlatılan dönemin ürünü olan pek çok siyasi ve sanatsal duruşun ve bu duruşların yarattığı tartışma ortamının tanığı oluyor.”

Kitabın ana temaları; siyaset ve sanat ilişkisi, faşizm ve insanlık, mit ve tarih, eğitim ve bilinç. Weiss, “estetik bilincin” yani sanat yoluyla düşünmenin, gerçek direnişin temelini oluşturduğunu savunur. Politik eylemin yalnızca silahlı mücadele değil, aynı zamanda bilinçlenme süreci olduğudur.

Kitapta dikkâtimi çeken başlıklar; Pergamon müzesinde bulunan Antik Zeus Sunağı’nın kemer frizleri, Herakles Miti, Pflug Caddesi, Humboldt Korusu, Hedwig Cemaati mezarlığı, Wedding Barikatları, 19. Yüzyıl Fransız resim sanatı, Sürrealizm, Dadaizm, Stalinizm, Fütürizm, entelijansiya, empresyonist, resimde empresyonizm, kübizm, Lenin ve “Nisan Tezleri”, Moskova Duruşmaları, 17 Ekim Devrimi, Troçki’nin sürgün edilmesi ve Stalin’in aydın ve sanatçılar karşısındaki tutumu, Almanya’nın 1918-1919 devrimi, 1920 Sosyalist-Komünist Parti çekişmeleri, Moskova Duruşmaları, İspanya solunun gelişimi ve enternasyonalizmi, Almanya’daki işçi örgütleri, Alman işçi hareketinin siyasi olarak ikiye bölünmesi, İspanya İç Savaşı, halk cephesindeki tartışmaları, anlaşmazlıkları, Sovyetler Birliği, Bastille Hapishanesi Baskını, Dadaizm, Gotha Programı Eleştirisi, Engelbrekt, Kalmar Birliği, Troçki-Stalin tartışmasını, Hitler’e karşı halk cephesi politikası, Almanya’daki Rote Kapelle/Kızıl Orkestra, Savaş Komünizmi, Komünist Manifesto, Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Enternasyonal, Willi Münzenberg, Bremen Ayaklanması, Reichstag Yangını Davası, Spartakist ayaklanması, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Sovyetler Birliği’nin Almanlarla yaptığı “Alman- Sovyet Saldırmazlık Pakti”, Charlotte Bischoff, ilk totaliter kent Angkor Wat gibi birçok kavramı öğrenip içselleştirmeye çalıştım.

Peter Weiss; 1916–1982 arasında yaşamış Alman asıllı İsveçli yazar, oyun yazarı, ressam ve film yönetmenidir. Anlatım biçimi politik, tiyatral ve deney-seldir. Avrupa’da entelektüel, devrimci, epik ve belgesel tiyatronun en önemli temsilcisidir. Yahudi bir ailenin çocuğu olması, Nazi baskıları nedeniyle 1934’te Almanya’dan ayrılmasına, 1935’te İngiltere, 1936’da Çekoslovakya, 1939’dan sonra da İsveç’te yaşamasına neden olur. 1965’te İsveç Komünist partisine üye olur. Hayatı boyunca gözlemci, gerçekçi ve politik duruş sergiler. Sanatı toplumsal yaşamın içinde görür. Okuyup algılamak, bilinçli bakmak ve görmek önemlidir. Yapıtında da gerçek kişiler ve olaylar üzerinden, yorumsuz, olduğu gibi anlatarak anlattıklarını görünür kılmaktadır. Politik bilinç, faşizme karşı direniş, sanatın toplumsal rolü, birey ile tarih arasındaki çatışmayı aktarır. Brecht’ten etkilenmiştir; onun “epik tiyatro” anlayışını geliştirip daha deneysel bir biçimde kullanmıştır. Eserlerinde tarihsel olayları kullanarak bugünün ahlaki ve politik sorunlarını tartışır.

Peter Weiss’in dokuz önemli edebi eseri; otoportre, bahçe konseri, seyyar satıcı, anatomi gibi çok sayıda resmi bulunmaktadır. Resimleri genellikle sürrealizm, ekspresyonizm ve toplumsal eleştiri unsurları taşır. Başlangıçta Max Ernst, Paul Klee ve Joan Miró gibi sanatçılardan etkilenmiştir. Savaş yıllarındaki göç ve kimlik bunalımı, resimlerinde karanlık, soyut, figüratif bir dile dönüşmüştür. Weiss’in resimlerinde kullandığı karanlık, simgesel üslup; okuduğumuz Direnmenin Estetiği’nde aynı trajik, insan-merkezli, politik duyarlılıkla devam eder.

Romanın edebiyatçılar ve yapıtları üzerinden romanla ilişkilendirilenler: Homer; İlyada ve Odysseia, Aiskhylos; Zincire Vurulmuş Prometheus, Sofokles, Euripides, Dante Alighieri; İlahi Komedy/Cehennem, Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller, Georg Büchner; Danton’un Ölümü ve Woyzeck, Heinrich Heine, Franz Kafka; Şato, Bertolt Brecht, Thomas Mann, Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Maksim Gorki, Vladimir Mayakovski, Vladimir I. Lenin, Honoré de Balzac, Émile Zola, Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire; Kötülük Çiçekleri, Jean-Paul Sartre, William Shakespeare, Charles Dickens, George Bernard Shaw, Henrik Ibsen, August Strindberg, Miguel de Cervantes; Don Kişot, Federico García Lorca, Georg Büchner, Karin Boye; Kallokain, Klaus Neukrantz, Miguel Hernández, Louis Aragon, Paul Éluard, Anna Seghers, André Malraux, Karl Marx & Friedrich Engels, George Orwell, Ernest

Hemingway, Pablo Neruda gibi çok sayıda yazar ve eserlerine metinler arası göndermeler olsa da ben önemli gördüğüm Dante Alighieri; İlahi Komedy / Cehennem, Franz Kafka; Şato ve Engelbrekt, Karin Boye; Kallokain yazar ve yapıtları Weiss'ın ele alış şekliyle aktaracağım.

Ayrıca Weiss roman boyunca birçok sanat eserini analiz eder; bunlar metnin düşünsel omurgasıdır. Tablo betimlemeleri olağanüstü incelikli ve o günün koşullarıyla bağdaştırılarak anlatılmaktadır. Théodore Géricault "Medusa'nın Salı ve The head of a white horse", Delacroix'in "Halka Yol Gösteren Özgürlük", Gustave Dore "Londra Liman İşçileri", Gustave Courbet "Taş Kırıcılar", Jean-Françoise Millet "Toplayıcılar", Leon Lhermitte "Hasat İşçileri", Constantin Meunier "Madenciler Eve Dönüyor", Albrecht Dürer "Melankoli", Pieter Brueghel "Karnavalla Büyük Perhizin Kavgası", Eugène Delacroix "Barikat", Francisco Goya "İsyancıların Ölümü" ve "Savaş Resimleri", Adolph Menzel "Demir İşçileri", Munch "Workers Returning Home", Claude Cholat "Bastille Kuşatmasının görgü tanığı", Pieter Brueghel "Ölümün Zaferi" ve "Wedding Barikatları", Nicolas Poussin "O Inverno", Vincent Van Gogh "Moulin de la Galette", Pablo Picasso "Guernica" ve "Avignonlu Kadınlar", Bernat Martorelli, "the Flagellation" gibi ressamın ve yapıtları yer alır yapıtta.

Peter Weiss, Dante'nin Cehennem'ini yeniden yazar gibi kullanır. Dante'nin öte dünya tasviri, Direnmenin Estetiği'nde 20. yüzyılın faşist Avrupa'sının tarihsel gerçekliğine dönüşür. Ancak Weiss, Dante'den önemli bir noktada ayrılır: Dante'nin cehennemi ilâhi adaletin son durağıdır; Weiss'ın cehennemi ise insanların birbirlerine kurduğu tarihsel bir düzendir ve bu nedenle kolektif direnişle değiştirilebilir. Dante'nin cehenneminde günahkârlar yaptıkları suçlara göre katmanlara ayrılır. Weiss ise bu yapıyı 20. yüzyıl Avrupa'sına taşır. Roman boyunca; Nazi hapishaneleri, işkence odaları, toplama kampları, yeraltındaki direniş yaşamı modern dünyanın cehennemi olarak görülür. Böylece Dante'nin metafizik cehennemi, tarihin yarattığı gerçek cehenneme dönüşür. İlahi Komedy'da Dante; karanlık ormandan çıkar, Vergilius'un rehberliğinde cehenneme iner, acıları görerek hakikâte ulaşır. Weiss'ın anlatıcısı da benzer biçimde savaşın, yenilginin, açlığın, işkencenin, politik baskının içinden geçerek bilinç kazanır. Burada bilgi kitaplardan değil, acının içinden doğar. Dante bireysel günahı yargılar, Peter Weiss ise soruyu değiştirir: Bir toplum faşizme nasıl teslim olur? Roman boyunca yalnızca Nazi liderleri değil, sessiz kalanlar,

seyredenler, çıkar sağlayanlar, korkudan susanlar da tarihsel sorumluluğun parçası olarak değerlendirilir. Bu, Dante'nin ahlaki yargısını siyasal bir düzleme taşır. Dante'nin cehennem kapısında şu ünlü söz yer alır:

“Ey buraya girenler, bütün umudu geride bırakın.”

Weiss ise bunun tersini savunur. Direnişçiler; yeraltında çalışanlar, yenilirliler, öldürülürler, ama mücadele etmeye devam ederler. Romanın temel düşüncesi şudur: En büyük cehennemde bile direnme olanağı vardır. Bu nedenle Dante'nin umutsuz cehennemi, Weiss'te direnişin başladığı yere dönüşür. Dante yaşadığı çağın siyasal ve ahlaki düzenini şiire dönüştürmüştü. Weiss'e göre sanatın görevi de budur; zulmü görünür kılmak, belleği korumak, unutmaya karşı direnmek.

Brugel'in tablo betimlemelerinden Kafka'nın “Şato” romanına geçen bölümde, roman karakteri kadastrocu K üzerinden tam bir proleter hikâyesi anlatılmaktadır. Weiss, Kafka'nın Şato'sunun proleteryanın romanı olduğu savını satır satır kitaptan anladıklarını anlatarak kanıtlamak ister. Şato'yu anlatırken işçi sınıfının perspektifinden yaklaşır. Sosyalist gerçekliğe vurgu yapar. Şato ile Wedding Barikatları'nı karşılaştırmaya başlar. Bu kısımlarda yazarın kendi sesini duyarız adetâ.

Brecht de romanın merkezindeki yazarlardan biridir. Direnmenin Estetiği romanında Peter Weiss, Brecht'in epik tiyatro anlayışını edebiyata taşır. Romanın uzun, kesintisiz, tartışma dolu yapısı Brecht'in episodik sahneleme anlayışına benzer. Mitoloji, sanat ve tarih tartışmaları arasında sürekli bir yabancılaştırma mesafesi bulunur. Weiss, Brecht'in tiyatrosunu “devrimci roman estetiği”ne dönüştürür. “Epik tiyatro, düşüncenin sahneye çıkışıdır.” Brecht, sanatın görevinin duyguları kışkırtmak değil, bilinci dönüştürmek olduğunu savunur. Epik tiyatro, seyircinin politik özneye dönüşmesinin ilk adımıdır. Ben anlatıcıyla beraber Brecht Engelbrekt Engelbrektsson'un öyküsünü yazmaya çalışır ama bitiremez.

Weiss, Brecht ve Picasso'nun estetik çizgisini birleştirmiştir. İspanya sahneleri, sanatın “tanıklık” ve “bilinç taşıyıcılığı” rolünü gösterir. Picasso'nun “Guernica”sı, romanın simgesel sanat yapıtıdır. Saf acıyı değil, sınıfsal barbarlığın biçimsel ifşasını temsil eder. Weiss için Guernica, “duygusal tepki” değil, “tarihsel bilgi” üretir. Bu, Brecht'in yabancılaştırma estetiğinin resim sanatına

uyarlanmış biçimidir. Romanın dili de buna uygun olarak soğuk, açıklayıcı, montaj tekniğine yakın biçimdedir. Weiss, roman biçimini epik tiyatro gibi kur-gular. Olaylar kesintili, belgesel gibi, analitik biçimde sunulur. Okur duygusal değil, eleştirel farkındalık yaşar.

Bir başka yazarımız Karin Boye'dir. Üçüncü kitapta ben anlatıcının annesinin doktoruyla gelen Karin Boye anneye yakınlık duyar. Boye'nin ve birçoklarının benzer sarsıntıları yaşamış olmasıyla, Münzenberg'in ormanda katledilişinin, bu katledişi inandırıcı bulmayan Hodan'ın O'nu asmış olmaları halinin hayali betimlemeleriyle, Lenin'in çektiği egzema hastalığıyla ve acıla-rıyla paralellik kurarak iki olayın acılarını bir çağlayan gibi aktarır. Troçki'nin darp edilmiş yüzü, Karin Boye'nin **"Kallokain"** adlı yapıtı ve her sohbetin sonunda kurtuluşun artık ölümle olabileceğine bağlayan güzel Boye'yi anlatışı. Kitabın şu ana kadar en içe dokunan satırlarıydı bana göre.

Kallokain 1940'ta yayımlandı. Nazizmin yükselişi sırasında Almanya'ya yaptığı ziyaretten esinlenerek yazdığı tam bir bilim kurgu distopya. Faşizm, monarşi ve erk ancak bu kadar güzel anlatılabilir. İnsana dair en önemli şey insanın özeli. Sistem buna müdahale ederek bir bakıma insanlığını elinden almaktadır. Romanda, Leo Kall adında idealist bir bilim insanı, bir tür gerçeği ortaya çıkaran serum olan Kallokein'i icat eder. Roman bireyin özür ve bağımsızlık hakkını, kollektif bir toplum ve devletin örgütlenme ve kontrol ihtiyacıyla karşılaştırır.

Direnmenin Estetiği'nde bu kitapla ilgili olarak belirtilen,

"Onun ifadelerinde bazen ruhsal aşırı bir biçimde duyu yüklü bulduğum şey-ler benim rasyonel sistemimi sarsıyordu. Yazmak üzerine konuşurken birbiri-mizi anla-mamış, birbirimize teğet geçmiştik. İsveç'te kendisinin de içinde yer aldığı kuşağın edebiyat yapıtlarını onun sayesinde okumuş, bu yapıtlarda Bo-ye'ye yakın pek çok şey bulmuştum, ama yine de onun söylemek istediklerini ancak onun son kitabını birkaç kez okuyunca anlamaya başlamıştım. Anlat-ıkları benim sandığım gibi ütopya değildi. Boye şimdi inceliyor, görünüşte şimdi bizi içinde yaşadığımız gerçeklikten uzaklaştıran zaman kaydırmaları gerçekte şu an yaşadıklarımıza işaret ediyordu." (s.643)

satırları durumu özetliyor kanımca.

Birkaç kez intiharı deneyen Boye, "Yalanın ve sahtekarlığın en yüksek hakikat haline geldiği bir ortamda tek hakiki eylemin intihar olduğuna

inanarak” 4 Mayıs 1941’de manzaralı bir tepede, kayaya yaslanarak uyku ilaçları eşliğinde yaşamına son vermiştir.

Weiss, Boye ve yapıtı Kallocain’e geniş yer verir eserinde.

“Boye, aslında karakteri gereği neşeli bir insan olduğunu, kendisini yaşama bağlı hissettiğini, varoluşu değerli bulma becerisine sahip olduğunu söylüyor-du.” (s.635).

“Kallocain romanı dilin içinde katettiği uzun bir yolun son noktasıydı. Bu tamamlanmışlığın bedeli bir yetersizliğin içine düşüş olsa da görevi olarak gördüğü şeyden asla sapmadığını söyleyebiliyordu. Karşımızda sanat olarak adlandırdığımız bir olay vardı. Onu tanımlamak zor olduğu gibi eskimiş tanımlara da gelmiyordu, çok eski zamanlardan beri özel bir ifade biçimiydi sanat ve onun ışığı acı dolu yaşamımızın her yerine sızmıştı.” (s.636).

Kitabın başında Pergamon Altarı üzerinden yapılan sanat okumaları, sonlara doğru yerini daha çok acının, yenilginin ve bedenselliğin estetiğine bırakır. İlk kitapta romanın omurgası anlatılır. Gerçek kişilerden oluşan Coppi ve ailesi, Heilman ve ailesi tanıtılır, konuşturulur, tartışılır.

Weiss, birinci kitapta öğrenen, ikinci kitapta özleyen, üçüncü kitapta gören ve gördüğüne dair düşüncelerini yazar olarak paylaşılan olarak çıkarır anlatıcıyı karşımıza.

Son kitapta değişim, farkına varış, eğitim, deneyim anlatının içindeki “ben” görünür hale gelir, hem anlatır hem yazar. Sanat, sadece bir kurtuluş aracı değil, aynı zamanda tarihin vahşetini kaydetme biçimi olarak ele alınır. Weiss, insan bedeninin kırılganlığına büyük yer ayırır. İdam edilen direnişçilerin son anları, hücrelerdeki bekleyişleri ve maruz kaldıkları şiddet; adetâ anatomik bir titizlikle tasvir edilir. Buradaki amaç, direnişin sadece ente-lektüel bir çaba değil, fiziksel bir fedakârlık olduğunu vurgulamaktır. Yahudi ırkının imhası, holokost betimlemeleri, teknik organizasyonun görevinin yaklaşık on milyon insanın yakalanması, Rote Kapelle/Kızıl Orkestra direnişçilerin idam edilmeleri nesnel, soğuk kanlı biçimde tasvir edilir. Tasvir ve diyaloglar önemli bir yazım üslubu olarak karşımıza çıkar. Toplumsal hafıza, yazılmış edebi eserler, yaşamış kahramanlar üzerinden sanatsal ve estetik bir anlatım yapar yazar. Karakterler çoğunlukla gerçek kişilerdir. Berlin'deki Plötzensee Hapishanesi'ndeki infaz sahnelerini anlatır. Buradaki tasvirler o kadar ayrıntılıdır ki, okuyucu celladın ipinden direnişçilerin son bakışlarına kadar her şeyi hisseder.

Weiss bu noktada estetiği, acıyı güzelleştirmek için değil, o acının unutulması için bir “kayıt tutma” yöntemi olarak kullanır. Direnmenin Estetiği, bu karakterlerin ölümüyle bitse de Weiss’ın asıl mesajı şudur:

Hatırlamak, direnişin en son ve en g   l  kalesidir.

LEYLÂ HACIOSMANOĞLU KURTOĞLU

Anadolu Üniversitesi mezunuyum. İstanbul Lepra Hastanesi'nde 29 yıl çalıştıktan sonra 2014 yılında emekli oldum. Meslek yaşamım boyunca çeşitli sivil toplum örgütlerinde yer aldım; Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği (HAYAD) ile Sağlık Hakkı Hareketi Derneği'nde (SHHD) uzun yıllar aktivist olarak çalıştım. Dört yıl resim eğitimi aldım. Son on bir yıldır Bodrum Gümüşlük'te yaşıyorum.

Gümüşlük Akademisi Edebiyat Evi bünyesinde gerçekleştirilen okuma ve yazma çalışmalarına katıldım. Son iki yıldır İzmir'de canlı olarak gerçekleştirilen 'okuma buluşmalarına düzenli olarak devam ediyor, zoom üzerinden gerçekleştirilen canlı okuma etkinliklerinde yer alıyorum.

Kitap değerlendirmeleri ve okuma notları yazıyor; plastik sanatlar ve edebiyat alanındaki çalışmalarımı sürdürüyorum. Çocuklarla resim çalışmaları yapıyor, 2020 yılından bu yana da kick boks antrenmanlarına katılıyorum. Kendimi hâlâ öğrenme aşamasında görüyor ve merak duygumu canlı tutmaya çalışıyorum.

BİLDİĞİMİ SANDIĞIM ŞEYLER

Direnmenin Estetiği Üzerine Kişisel Notlar

Yedi ay boyunca okuduğum bir kitap üzerine yazmak, düşündüğümünden daha zormuş. Bunun nedeni yalnızca Direnmenin Estetiği'nin tarihsel, siyasal ve sanatsal katmanlarının yoğunluğu değil, her okurun bu metinle farklı bir ilişki kurmasıydı. Bu nedenle burada amacım romanı değerlendirmekten çok, bu uzun okuma deneyiminin bende bıraktığı izleri paylaşmak.

Yıllardır yüz yüze sürdürdüğümüz canlı okuma buluşmalarını, pandeminin ortaya çıkmasıyla bilgisayar ekranına taşımak zorunda kaldık. Başlangıçta bunun geçici bir çözüm olduğunu düşünüyordum. Oysa zamanla ekranın iki yanındaki insanları ortak bir düşünme ve öğrenme alanında buluşturan farklı bir deneyime dönüştü.

2025 yılı için okunacak kitaplar belirlenirken Peter Weiss'ın *Direnmenin Estetiği* romanı da öneriler arasına girdi. Doğrusu o güne kadar adını bile duymadığım bir kitaptı. “Direnme” ve “estetik” gibi iki kavramın yan yana gelişi ise daha kitabı açmadan insanı düşünmeye zorluyordu. Kısa bir araştırmanın ardından merakın yerini biraz çekinme aldı. Karşımızda yalnızca hacimli bir roman değil; sanat tarihinden siyasete, felsefeden işçi hareketlerine uzanan geniş bir düşünsel alan vardı.

Yıllardır birlikte okuyorduk; ancak *Direnmenin Estetiği* karşısında bunun ayrı bir önem kazandığını hissediyordum. Böylesine yoğun ve katmanlı bir metinde birlikte okumanın sağlayacağı katkı daha baştan hissediliyordu. Daha da önemlisi, okuma sürecine romanın çevirmenleri Çağlar Tanyeli ve Turgay Kurultay'ın da katıldıkları bir ortamda okuyacak ve konuşacak olmamızdı. Böylece bu yolculuk yalnızca kitabın sayfalarıyla kurulan bir ilişki olmaktan çıkıyor, metni Türkçeye kazandıran kişilerle de aynı düşünce alanını paylaşma imkânı sunuyordu. O günlerde bunun ne anlama geleceğini tam olarak bilmiyordum. Ancak aylar sonra final buluşmasında, bu deneyimin beklediğimizden daha farklı ve daha özel bir boyut kazanacağını da gördüm, yaşadık.

Yine de aklımda başka bir soru vardı. Pandeminin zorunlu koşulları çoktan ortadan kalkmış, insanlar yeniden yüz yüze buluşmaya başlamıştı. Buna rağmen biz neden hâlâ ekran başında toplanıyor, bu uzun okuma yolculuğunu dijital ortamda sürdürüyorduk? Ancak zamanla beni etkileyen şeyin yalnızca coğrafi sınırların ortadan kalkması olmadığını fark ettim. Farklı şehirlerde, farklı hayatların ve farklı yorgunlukların içinden ekran başına oturuyorduk. Buna rağmen aynı paragraf üzerinde durduğumuz anlarda fiziksel mesafe önemini yitiriyordu.

Canlı ve sesli okuma bizim için yeni bir deneyim değildi. Ancak *Direnmenin Estetiği* gibi yoğun bir romanda bunun etkisini daha fazla hissettim. Metni yalnızca gözle değil, kulakla da takip etmek farklı bir dikkât biçimi

yaratıyordu. Aynı bölümü dinliyor olmamıza rağmen herkes başka bir noktaya takılıyor, başka bir sorunun peşinden gidiyordu. Bazen sessiz okumada hızla geçip gidebileceğim bir cümle, yüksek sesle okunduğunda ağırlığını daha belirgin hissettiriyor; bazen de bir başkasının dikkât ettiği ayrıntı benim gözden kaçırdığım bir noktayı görünür hâle getiriyordu. Belki de birlikte okumanın en ilginç yanı buydu: Aynı metnin farklı zihinlerde açılışını izlemek.

Zamanla ekran yalnızca teknik bir araç olmaktan çıktı. Romanın etrafında kurulmuş geçici bir düşünce odasına dönüştü. Belki bunda herkesin kendi yaşam alanının içinden katılmasının da payı vardı. İnsan bazen kendi evinin tanıdık atmosferinde daha rahat konuşabiliyor, düşüncelerini daha doğal bir biçimde paylaşabiliyordu. Belki de bu yüzden birbirini hiç tanımayan insanlar bile ortak bir düşünce alanında buluşabiliyordu. Beni en çok etkileyen şeylerden biri de buydu: Birbirine hiç değmeyen hayatların aynı cümlelerin içinde kısa süreliğine buluşabilmesi.

Dağınık Evler Ortak Metin

Romanın başında işçilerin Pergamon Sunağı'nın karşısında durup sanat eserlerine birlikte bakmaları gibi, biz de ekran başında aynı metnin etrafında toplanıyor, anlamı birlikte kurmaya çalışıyorduk. Her bölüm yeni bir tartışma açıyor, metne giren her sanat eseri başka bir tarihsel kırılmaya bağlanıyor, her politik mesele yeni sorular doğuruyordu. Kitap bazen bir roman gibi değil, sürekli genişleyen bir hafıza alanı gibi davranıyordu. Faşizm, sınıf mücadelesi, sanatın işlevi, estetik üretimin politikayla ilişkisi... Bütün bunlar yalnızca teorik meseleler olarak kalmıyor, karakterlerin yaşamlarının içine karışıyordu. Romanı okurken bazen bir sanat tarihi metninin içinde, bazen sert bir politik tartışmanın ortasında, bazen de insanlığın belleğine tutulmuş uzun bir ağtın içinde buluyordum kendimi.

Benim için en heyecan verici taraflardan biri romanda adı geçen sanat eserlerinin izini sürmek oldu. Bu eserlerin çoğu bana yabancı değildi. Ancak onları Peter Weiss'ın kurduğu düşünsel ağın içinde yeniden görmek, daha önce fark etmediğim bağlantıları görünür kılıyordu. Her eser düşünsel bir düğüm noktası gibi romanın içine yerleşiyordu. Pergamon Frizi'nden Géricault'ya, Bruegel'den direniş imgelerine kadar pek çok sanat eseri romanın politik

yapısıyla birlikte düşünölmek zorundaydı. Özellikle Pergamon Frizi'nin romandaki varlığı beni uzun süre düşöndürdü. O kabartmalardaki beden gerilimi, sıkışma, mücadele ve direnç hâli romanın bütün ruhuna yayılmış gibiydi.

Belki de bu yüzden Direnmenin Estetiğı'ni okunurken zaman duygusu sürekli yer değıştiriyordu. Antik çağdan modern döneme, savaş yıllarından kişisel hafızaya kadar farklı zaman katmanları aynı düşünsel alan içinde birbirine temas ediyor, sanat eserleri bu geçişlerin görünür hale geldiğı düğüm noktalarına dönüşüyordu.

Ben de bu eserler üzerine küçük analizler yazıyor, neden özellikle bu eserlerin seçildiğini anlamaya çalışıyordum. Bunu, yalnızca bilgi paylaşmak için değil, birlikte düşünmenin alanını genişletmek ve yeni tartışmalara kapı aralamak için yapıyordum. Belki benim dikkâtimi çeken bir ayrıntı başka bir tartışmanın başlangıcına dönüşecek, bir başkasının katkısı da benim gözden kaçırdığım bir noktayı görünür hâle getirecekti.

Kimi zaman beklediğim karşılığı bulamadığım anlar oldu. Ancak zamanla birlikte okumanın yalnızca yüksek sesli tartışmalardan ibaret olmadığını fark ettim. Bazı düşönceler hemen yankı bulmasa da sessizce dolaşımda kalıyor, başka zihinlerde gecikmeli biçimde yer ediyordu. Belki de kolektif okumanın en tuhaf yanı buydu: Aynı metnin herkesin içinde farklı bir zamanda açılması. Bazen bir düşöncenin gerçek karşılığını o anda değil, haftalar hattâ aylar sonra bulduğunu hissediyordum.

Aynı Metin, Farklı Sesler

Bir süre sonra yalnızca romanı değil, insanların metinle kurduğı ilişkiyi de izlemeye başladığımı fark ettim. Sesli okuma yalnızca romanı görünür kılmıyor, okuyan insanları da görünür kılıyordu. Herkes metne farklı bir yerden yaklaşıyor, onunla farklı bir ilişki kuruyordu. Kimisi cümleleri hızla geçiyor, kimisi her kelimenin içinde biraz daha oyalanıyordu.

Bazı okumalar metnin politik sertliğini öne çıkarırken, bazıları neredeyse ağıtsal bir tona dönüşüyordu. Aynı metin farklı seslerde bambaşka renklere bürünebiliyordu. Kimi insanlar okumaya büyük bir istekle katılıyor, her fırsatta metnin içine sesleriyle dahil olmak istiyordu. Öte yandan son derece iyi okuyabilecekleri hâlde ancak teşvik edildiklerinde seslerini duyuranlar da vardı.

Bazıları için yüksek sesle okumak son derece doğal bir eylemdi; bazıları içinse görünür olmayı gerektiren ciddi bir eştikti. İlginç olan, yedi ay boyunca birlikte okuduğumuz hâlde bu alışkanlıkların çok az değışmesi idi. Roman ilerledikçe yalnızca karakterleri değil, birbirimizi de tanımaya başlamıştık.

Zamanla bunun yalnızca okuma becerisiyle ilgili olmadığını düşünmeye başladım. Cesaret, çekingenlik, özgüven, tereddüt, görünür olma arzusu ya da geri çekilme ihtiyacı... Bazen tek bir paragraf bütün bunları görünür hâle getirebiliyordu. Özellikle Direnmenin Estetiğı gibi yoğun ritimli bir romanda bu farklar daha belirginleşiyordu. Roman kimi zaman yalnızca düşünsel bir metin olmaktan çıkıyor, nefesle, duraksamayla ve sesle yaşayan canlı bir şeye dönüşüyordu.

Ben ise bu süreçte çoğunlukla dinleyen tarafta kaldım. Sesli okumayı sevmeme rağmen, bu uzun yolculuk boyunca daha çok dinlemeyi ve takip etmeyi tercih ettim. Zaman zaman “Leylâ, seni de duyalım” diyenler oluyordu. Ben de genellikle romanın sonlarına doğru bir kez okuyacağıma söz veriyordum. Nitekim öyle de oldu. Bu uzun yolculukta benim de küçük bir izim olsun diye romanın sonlarına doğru bir bölüm okudum.

Bu durum benim için pasif bir konum olmadı. Tam tersine, başkalarının sesleri aracılığıyla hem romana hem de okuma ortamına farklı bir yerden bakabildim. Kimin metnin içinde rahat ilerlediğini, kimin zorlandığını, kimin cesaret buldukça açıldığını, kiminse geri durmayı tercih ettiğini zamanla daha iyi fark ettim.

Üstelik biz yalnızca dinlemiyorduk. Kitap önümüzde açık duruyor, satırları gözümüzle takip ederken aynı anda okuyan kişinin sesini de dinliyorduk. Bazen bir cümle, onu okuyan kişinin ritmi sayesinde daha önce fark etmediğim bir açıklık kazanıyordu. Bazen de gözümle takip ettiğim metinle kulağımın duyduğu ses arasında bir mesafe oluşuyor, dikkâtimi yeniden toplamak zorunda kalıyordum. Özellikle Direnmenin Estetiğı gibi yoğun ve katmanlı bir romanda bu durum okumanın kendisini ayrı bir emeğe dönüştürüyordu. Fakat asıl ilginç olan, birlikte düşünmenin de en az birlikte okumak kadar karmaşık bir süreç olmasıydı. Bazen biri metnin içinden ilginç bir bağlantı kuruyor, yeni bir tartışma alanı açıyordu. Tam o düşüncenin derinleşeceğini beklerken konu başka bir yöne kayabiliyor, açılan kapı sessizce kapanabiliyordu. Belki de bu yüzden zamanla yalnızca söylenenleri değil, söyle-

nemeyenleri de dinlemeye başladım. Çünkü birlikte düşünmek her zaman uyum anlamına gelmiyordu. Herkes aynı anda aynı ayrıntıyı önemli bulmuyor, aynı sorunun peşinden gitmiyordu.

Bugüne Kalan Sorular

Ne var ki roman üzerine düşünme süreci son sayfa kapandığında sona ermiyordu. Tam tersine, kitabın asıl etkisinin okuma tamamlandıktan sonra ortaya çıktığını fark ettim. Zaman geçtikçe zihnimde kalan şey yalnızca anlatılan olaylar ya da tarihsel tartışmalar olmadı. Romanın asıl ağırlığı, insanın kendisine ve dünyaya bakış biçimi üzerine açtığı sorularda ortaya çıkmaya başladı.

Anlatılan savaşlar, ideolojiler, örgütler ve politik mücadeleler belirli bir döneme ait olabilir. Ancak sayfalar ilerledikçe dikkâtimi çeken şey tarihsel olayların kendisinden çok, o olayların içindeki insanlar oldu. Aradan geçen onca zamana rağmen korkuların, aidiyet ihtiyaçlarının, hakikâti arayış biçimlerinin ve güçle kurulan ilişkilerin bütünüyle değişmediğini görmek, romanı yalnızca geçmişe ait bir anlatı olmaktan çıkarıyordu.

Beni en çok etkileyen bölümlerden biri, aynı özgürlük idealine inanan insanların birbirleriyle yaşadıkları çatışmalardı. Özellikle İspanya İç Savaşı'na ilişkin bölümlerde ve farklı sol hareketler arasındaki ayrışmalarda, insanlığın yalnızca karşısındaki güçlerle değil, kendi iç çelişkileriyle de mücadele ettiğini düşündüm. Ortak bir amaç etrafında bir araya gelen insanların zamanla kendi doğrularını, örgütlerini ya da aidiyetlerini savundukları amaçların önüne koyabilmeleri bana yalnızca belirli bir tarihsel dönemi anlatıyor gibi gelmedi. Karşıma çıkan şey politikadan çok insanın kendisiydi.

Bence romanın bıraktığı en güçlü sorulardan biri de buydu:

İnsanlar gerçekten neyin etrafında birleşebilirler?

Ortak bir düş mü, ortak bir düşman mı, yoksa ortak bir insanlık fikri mi?

Hareketlerin kendi içindeki çatışmalarını, dışlanan insanları ve sonradan yeniden değerlendirilen tarihsel figürleri okurken, insanın her zaman gerçeğin peşinden gitmediğini düşündüm. Bazen insanlar belirli fikirleri doğru olduklarına inandıkları için değil, ait oldukları yapının doğrularını korumak iste-

dikleri için savunabiliyorlar. İnsan zihni çoğu zaman hakikâten önce aidiyeti koruyor.

Özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramlar üzerine kurulan mücadelelerin içinde bile yeni hiyerarşilerin ortaya çıkabilmesi dikkât çekiciydi. İnsan bazen özgürlük ararken yeni sınırlar yaratabiliyor, eşitlik isterken dışlayıcı olabiliyor ve hakikati savunduğunu düşünürken kendi doğrularına kapanabiliyor. Romanın anlattığı dönemde bunun sonuçları daha görünür ve daha yıkıcıydı; ancak aynı eğilimlerin bugün de farklı biçimlerde yaşamaya devam ettiğini düşünüyorum. Bu nedenle romanı okurken geçmişten çok insanın değişmeyen yanları üzerine düşündüm.

Kötülüğün Alışkanlığı

Peşimi bırakmayan düşüncelerden biri de insanın her şeye alışabilme ihtimâliydi. Savaşın, baskının ve korkunun insanların gündelik hayatlarının içine nasıl sızdığını görüyoruz. Ancak beni asıl rahatsız eden şey, insanların bunlara alışabilmesiydi. Çünkü kötülük yalnızca şiddetle büyümüyor; bazen ona alışılmasıyla da büyüyor. Bir süre sonra olağanüstü olan gündelikleşiyor, insan başlangıçta itiraz ettiği şeylerle yaşamayı öğreniyor.

Bu düşünce romanın sayfalarından çıkıp bugünün içine de sızıyordu. Çünkü artık savaşlar, yıkımlar, göçler ve felaketler çoğu zaman ekranlar aracılığıyla hayatlarımıza giriyor. İnsanlık tarihinde belki de ilk kez acıyla bu kadar sürekli karşılaşılıyor. Fakat tam da bu nedenle başka bir tehlike ortaya çıkıyor. Bir zamanlar insanı sarsabilecek görüntüler, tekrarlandıkça gündelik hayatın akışı içinde eriyip gidiyor. Eskiden görünmeyen şey inkâr edilebilirdi; bugün ise sürekli görünen şey kanıksanabiliyor.

Gücün Yeni Yüzleri

Bugün yaşadığımız sorun, çoğu zaman bilgi eksikliğinden çok anlam kurmakta zorlanmamız gibi görünüyor. Romanın açtığı önemli farklardan biri de baskının görünme biçimiydi. Anlattığı dönemde insanlar çoğu zaman neye karşı mücadele ettiklerini daha açık görebiliyorlardı. Faşizm görünürdü. Yasaklar görünürdü. Baskının kaynağı daha somuttu.

Bugün ise güç yalnızca açık baskı mekanizmalarında ortaya çıkmıyor; gündelik hayatın içine, alışkanlıkların arasına ve durmaksızın akan bilgi akışına da yerleşebiliyor. Baskı hissediliyor, fakat kaynağı her zaman aynı açıklıkla görünmüyor. Bu nedenle günümüz insanı bazen neye karşı direneceğini değil, önce neyle karşı karşıya olduğunu anlamaya çalışıyor.

Görmek ve Tanıklık Etmek

Çağımızın en dikkât çekici çelişkilerinden biri burada ortaya çıkıyor. Acıya her zamankinden daha yakınız; ancak ona gerçekten temas edip etmediğimizden emin olmak her zamankinden daha zor. Görüyoruz, biliyoruz, haberdâr oluyoruz; fakat bütün bunlar her zaman tanıklığa dönüşmüyor.

Tam da burada görmek ile tanıklık etmek arasındaki fark belirginleşiyor. Bir görüntüye maruz kalmak başka şey, onun karşısında durabilmek başka. Bir haberi öğrenmek başka şey, onun ağırlığını taşıyabilmek başka. Romanın karakterleri yaşadıkları dönemin olaylarına uzaktan bakan seyirciler değillerdi. Tarih onların içinden geçiyor, hayatlarını değiştiriyor ve seçimlerini belirliyordu. Bu nedenle yaşananlar onlar için yalnızca bilgi değil, aynı zamanda kaderdi.

Bugün ise dünyanın acıları çoğu zaman ekranlar aracılığıyla hayatlarımıza ulaşıyor. Her şey gözümüzün önünde gerçekleşiyor; buna rağmen aramızdaki mesafe bütünüyle ortadan kalkmıyor. Çünkü görmek her zaman tanıklık etmek anlamına gelmiyor. Tanıklık yalnızca bir olaya bakmayı değil, onun karşısında durabilmeyi de gerektiriyor.

Bilgi Çağında Dikkât

Sürekli akan haberler, görüntüler ve yorumlar arasında durup düşünmek için giderek daha az zaman buluyoruz. Romanın karakterleri ise tam tersine, gördükleri şeylerin üzerinde uzun uzun duruyor, tartışıyor ve anlamaya çalışıyorlardı. Bugün ise çoğu zaman düşünmekten çok tepki vermeye teşvik edilen bir dünyanın içinde yaşıyoruz. Sürekli bilgi, sürekli kriz ve sürekli gündem insanı yalnızca öfkelen-dirmiyor; aynı zamanda tüketiyor da. İnsanlar artık yalnızca korkudan değil, yorgunluktan da susuyor olabilirler.

Roman bana yalnızca benzerlikleri değil, aradaki farkları da gösterdi. Bunların başında kolektiflik duygusunun zayıflamış olması geliyor. Romandaki karakterler birlikte düşünüyor, birlikte öğreniyor ve birlikte mücadele etmeye çalışıyorlardı. Bugün ise benzer sorunlarla karşılaşsak da bunları çoğu zaman daha yalnız yaşıyoruz.

Bununla birlikte roman, insanın yalnızca baskıya maruz kalan değil, aynı zamanda baskı üretebilen bir varlık olduğunu da yeniden hatırlattı. Bu nedenle kitabı okurken yalnızca otoriter yapıları değil, insanın iktidarla kurduğu ilişkiyi de düşünmeye başladım. Romanın en rahatsız edici yanlarından biri, kötülüğün yalnızca karşı tarafta değil, insanın kendi doğrularının içinde de filizlenebileceğini göstermesiydi.

Roman Bende Ne Bıraktı?

Romanın sonunda düşüncelerimin bütünüyle değiştiğini söyleyemem. Ancak bazı eski sorulara yeniden dönmeme neden olduğunu söyleyebilirim. Özellikle aidiyet ile hakikât arasındaki gerilim, insanın kendi doğrularına kapanma eğilimi ve özgürlük arayışının zaman zaman yeni hiyerarşiler üretebilmesi üzerine daha fazla düşündüm. Roman boyunca karşıma çıkan tarihsel örnekler ve insan hikâyeleri, daha önce sezgisel olarak hissettiğim bazı çelişkileri farklı açılardan görmemi sağladı.

Bütün bunlar içinde en kalıcı izlerden biri de sanat eserleriyle kurduğum ilişkiye dair oldu. Bir eserin farklı biçimlerde yorumlanabileceğini elbette biliyordum. Ancak bu okuma süreci, sanat karşısında ortak bakışın ve birlikte düşünmenin açabileceği alanları daha görünür hâle getirdi. Bir esere yalnızca kendi gözlerimizle bakmıyor, bazen başkalarının bakışları aracılığıyla da yeniden bakıyoruz. Farklı deneyimlerin, farklı yaşantıların ve farklı yorumların aynı eser etrafında nasıl çoğalabildiğini görmek, sanatın yalnızca bireysel değil, aynı zamanda ortak bir düşünme alanı olduğunu da yeniden hatırlattı.

Bu nedenle roman bana yalnızca eski soruları yeniden düşündürmekle kalmadı, sanatla kurduğum ilişkinin bazı yönlerine de başka bir yerden bakma imkânı verdi. Kesin cevaplar sunduğunu söyleyemem; ancak soru sormanın, anlamaya çalışmanın ve birlikte düşünmenin değerine dair inancımı güçlendirdiğini söyleyebilirim. Yaşamaya ve dünyayı anlamaya ilişkin katkısı da

belki burada yatıyor: İnsanların, fikirlerin ve tarihin bütün karmaşıklığına rağmen düşünmeye, öğrenmeye ve başkalarının deneyimlerine kulak vermeye devam etmenin hâlâ anlamlı olduğuna dair duygumu korumama yardımcı oldu.

Sanat Ne Yapar?

Sanatın ne olduğu konusunda yüzyıllardır süren bir uzlaşma yok. Kimi zaman güzelliğin peşinde bir uğraş olarak tanımlanmış, kimi zaman taklit, kimi zaman yaratım, kimi zaman da ifade biçimi olarak görülmüş. Bir dönem sanatın amacı doğayı kusursuz biçimde temsil etmek sayılmış, başka bir dönemde tam tersine görünmeyi görünür kılması beklenmiş. Kimileri için sanat estetik haz üretir, kimileri için eleştirel düşünceyi harekete geçirir. Bütün bu tanımların ortak bir noktası var: Hiçbiri tek başına yeterli görünmüyor.

Belki de bunun nedeni sanatın sabit bir nesne değil, insanın dünyayla kurduğu ilişkinin bir parçası olmasıdır. İnsan değiştikçe, yaşadığı dünya değiştikçe, sanatın ne olduğu sorusuna verilen cevaplar da değişiyor. Ancak sanatın ne olduğu konusundaki bu belirsizliğe rağmen, ne yaptığı konusunda bazı şeyleri söylemek daha kolay görünüyor.

Sanat öncelikle dikkâtimizi değiştirir. Her gün önünden geçtiğimiz bir manzaraya, sıradan kabul ettiğimiz bir nesneye ya da fark etmeden yaşadığımız bir duyguya yeniden bakmamızı sağlayabilir. Dünyayı değiştirmeden önce bakışı değiştirir. Belki de gücü tam olarak burada yatar. Çünkü insan çoğu zaman gördüğü şeylere değil, görmeye alıştığı şeylere bakar. Sanat ise alışkanlığın üzerine ince bir çatlak açar.

Bazen bir roman, bazen bir tablo, bazen de birkaç dizelik bir şiir, uzun zamandır düşünmediğimiz bir soruyu yeniden önümüze koyabilir. Cevap vermek zorunda değildir. Hattâ çoğu zaman en kalıcı sanat eserleri cevaplardan çok sorular bırakır. İnsan onların karşısından yeni bilgiler edinmiş olarak değil, eski bilgilerinden kuşku duymaya başlamış olarak ayrılır.

Sanatın insanı daha iyi yaptığına da artık eskisi kadar kolay inanmıyorum. Tarih bunun tersini gösteren örneklerle dolu. Büyük kütüphanelerin, konser salonlarının ve müzelerin bulunduğu toplumlar da savaşlar çıkarmış, zulüm üretmiş ve insanlık suçlarına ortak olmuştur. Kültür ile vicdan arasında

otomatik bir ilişki yoktur. Bir insan son derece eğitilmiş, son derece kültürlü olabilir ve yine de zalim kalabilir.

Ama sanatın başka bir gücü vardır. İnsanı daha iyi yapmasa bile, onu kendi karşısına çıkarabilir. Kendisinden kaçmasını zorlaştırabilir. Bir başkasının acısını hissettiremez belki, ama o acının varlığını inkâr etmeyi güçleştirebilir. Dünyayı kurtaramaz; fakat dünyanın bütünüyle unutulmasına da izin vermez.

Belki de bu nedenle insanlar en zor zamanlarda bile hikâyeler anlatmayı, şarkılar söylemeyi, resimler yapmayı sürdürmüşlerdir. Açlık, savaş ve yoksulluk dönemlerinde bile sanatın bütünüyle ortadan kalkmaması tesadüf değildir. İnsan yalnızca yaşamak isteyen bir varlık değildir; yaşadıklarına anlam vermek de ister. Sanat bazen tam da bu anlam arayışının dili olur.

Bu noktada düşüncem ister istemez başka bir soruya kayıyor: Bütün bunların direnmekle nasıl bir ilişkisi var?

Direnmek sözcüğü çoğu zaman akla büyük mücadeleleri, siyasal hareketleri ya da açık çatışmaları getirir. Oysa direniş yalnızca meydanlarda gerçekleşmez. Bazen bir düşünceyi korumakta, bazen bir dili yaşatmakta, bazen de unutulması isteneni hatırlamakta ortaya çıkar. İnsan yalnızca baskıya karşı değil, kendi içindeki teslim olma eğilimine karşı da direnir.

Bu nedenle direniş yalnızca bir karşı çıkış biçimi olarak görmüyorum. Direnmek bazen hayır demektir; ama bazen de evet demektir. Düşünmeye devam etmeye, soru sormaya, merak etmeye, başkalarının acısına kayıtsızlaşmamaya ve insan kalmaya verilen bir evet. Çünkü insan yalnızca zor kullanılarak değil, alışkanlıklar yoluyla da teslim alınabilir. Korku kadar kayıtsızlık, baskı kadar unutma da direnişin karşısında yer alır.

Belki de bu nedenle estetikle direnmek denildiğinde aklıma ilk gelen şey sanat eserlerinin doğrudan siyasal etkisi olmuyor. Bir romanın hükümetleri değiştirmesi, bir tablonun savaşları durdurması ya da bir şiirin tek başına adaleti sağlaması beklenemez. Buna rağmen estetik deneyimin direnişle derin bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum.

Çünkü estetik, dünyayı algılama biçimimizle ilgilidir. Bir sanat eseri bazen bize yeni bir bilgi vermez; fakat bildiğimizi sandığımız bir şeye yeniden bakmamızı sağlar. Bu nedenle estetik deneyimin direnişle ilişkisini sonuç-

larında değil, yarattığı dikkât biçiminde arıyorum. Dünyaya bakma yetimizi kaybetmemekte, sürekli akan görüntüler ve bilgiler arasında durup yeniden görebilmekte.

Sanat üretmek, okumak, yazmak, resim yapmak, müzik dinlemek ya da bir sanat eseri üzerinde düşünmek ilk bakışta doğrudan bir direniş eylemi gibi görünmeyebilir. Ancak estetik faaliyetlerin katkısını yarattıkları bilinç alanında aramak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü unutmak kadar hatırlamak da siyasidir. Görmezden gelmek kadar görmek de bir tercihtir.

Sanat savaşı durduramaz; ama savaşın unutulmasını zorlaştırabilir.

Sanat adaletsizliği ortadan kaldıramaz; ama onu görünmez olmaktan çıkarabilir.

Sanat insanı kusursuz yapmaz; ama insanın kendisiyle yüzleşebileceği alanlar açabilir.

Belki de estetikle direniş arasındaki ilişki tam burada ortaya çıkar. Estetik bize ne düşüneceğimizi söylemez; fakat düşünmeyi sürdürmemiz için alan açar. Kesin cevaplar vermez; fakat soruların canlı kalmasını sağlar. Ve bazen insanın kendi insanlığını koruması da tam bu soruların canlı kalmasına bağlıdır.

Bugün geriye dönüp baktığımda sanatı dünyayı değiştiren büyük bir güç olarak değil, insanın dünyayla ilişkisini canlı tutan bir alan olarak görüyorum. Hafızayı koruyan, dikkâti diri tutan, soruları aceleyle kapatmaya direnen bir alan. Belki de sanatın yaptığı en önemli şey budur: Bize kesin cevaplar vermek değil, bakmaya devam etmemizi sağlamaktır.

Ara Sokaklarda

Belki de bu yüzden romanın sonunda elimde kesin yargılar değil, birbirine açılan yollar kaldı. Çünkü Direnmenin Estetiği benim için yalnızca sanatı, tarihi ya da siyaseti anlatan bir roman olmadı. Bütün bu alanlar arasında dolaşan uzun bir düşünme deneyimine dönüştü.

Direnmenin Estetiği'ni bitirdiğimde kendimi hiç bilmediğim bir kıtadan dönmüş gibi hissetmedim. Daha çok yıllardır yaşadığım bir şehrin içinde, bugüne kadar fark etmediğim sokaklarda dolaşmış gibiydim. Ana caddeler tanıdık; savaşları, yenilgileri, sanatçıları ve diktatörleri daha önce de bili-

yordum. Ancak Peter Weiss beni o caddelerden ayırıp ara sokaklara yönlendirdi. Bir binanın cephesindeki çatlağı, unutulmuş bir izi ya da kala-balığın içinde kaybolmuş bir sesi fark etmeye başladım.

Romanın bende bıraktığı en güçlü etki, yeni bilgiler vermesinden çok, dağınık duran parçalar arasındaki ilişkileri görünür hâle getirmesi oldu. Bir sanat eserinin karşısında durduğumda artık yalnızca sanatçıyı değil, onu çevreleyen dönemi de düşünür oldum. Bir tarihsel olayı hatırladığımda ise yalnızca sonucunu değil, o sonuca giden yolları da merak etmeye başladım.

Yedi ay boyunca yalnızca bir roman okumadık. Kimi zaman bir müzenin koridorlarında dolaştık, kimi zaman bir siyasi tartışmanın ortasına düştük, kimi zaman da çoktan kapanmış olduğunu sandığımız tarihsel yaraların izini sürdük.

Kitap bittiğinde geriye karakterlerden çok düşünceler kaldı. Bazı isimleri zamanla unutacağımı biliyorum. Ama sanatın tarih karşısındaki yeri, hafızanın nasıl taşındığı, yenilgilerin neden hâlâ konuşulmaya devam ettiği ve insanın kendi doğrularına nasıl kapanabildiği gibi soruların uzun süre benimle kalacağını hissediyorum. Çünkü romanın etkisi anlattığı olaylarda değil, düşünceyi son sayfadan sonra da sürdürebilmesinde yatıyor.

Geride büyük bir aydınlanma ya da hayatımı değiştiren bir keşif kalmadı. Bunun yerine bazı bağlantılar daha görünür hale geldi. Roman bana yeni bir dünya vermedi; yaşadığımız dünyanın ne kadar karmaşık ve katmanlı olduğunu yeniden gösterdi.

Belki de geriye kalan en değerli şey buydu. Kesin cevaplar değil, daha derin sorular. Yeni bir hakikat değil, bildiğimi sandığım dünyanın daha ayrıntılı bir görünümü.

Geçmişle Yaşamak

Bir insan neden ömrünün yıllarını böylesine devasa bir işe adar? Neden yüzlerce tarihsel kişi, sayısız sanat eseri, siyasi tartışma, yenilgi, sürgün ve direniş hikâyesi arasında dolaşan üç ciltlik bir roman yazar?

Bunu yalnızca tarih anlatma isteğiyle açıklayabileceğimi sanmıyorum. Direnmenin Estetiği'ni okurken zaman zaman Peter Weiss'in peşinde olduğu şeyin tarihin kendisinden çok, o tarihle nasıl yaşayacağımız sorusu olduğunu düşündüm. Roman bana yalnızca geçmişe dönük bir anlatı değil, aynı zamanda

uzun bir muhasebe gibi göründü. Ancak bu muhasebe başkalarına yöneltilmiş değildi. Satırların arasında yazarın kendi kuşağıyla, kendi inançlarıyla ve belki de kendi gençliğiyle yaptığı bir hesaplaşmanın izleri vardı.

Belki de romanın en dikkât çekici yönlerinden biri burada ortaya çıkıyor. Peter Weiss sonuçlarını bildiğimiz olaylara yeniden dönüyor; fakat bunu haklıları ve haksızları yeniden belirlemek için yapmıyor. Daha çok insanların o an neyi gördüklerini, neyi göremediklerini, neye inandıklarını ve nerede yanlışlıklarını anlamaya çalışıyor. Tarihin sonuna değil, sonucun henüz bilinmediği âna bakıyor. Çünkü insanlar en çok sonucu bilmedikleri anlarda görünür oluyorlar.

Bu nedenle Direnmenin Estetiği'ni yalnızca tarihsel bir anlatı olarak okumakta zorlanıyorum. Roman boyunca hissettiğim şey, bir yazarın hayatı boyunca taşıdığı soruları yeniden masaya yatırmasıydı. Sanki Peter Weiss gençliğinin karşısına oturmuş ve ona şu soruları soruyordu:

- Neye inandın?
- Neden inandın?
- Nerede haklıydın?
- Nerede yanlışydın?
- Uğruna mücadele ettiğin şeylerden geriye ne kaldı?

Bu düşünce yalnızca romandan kaynaklanmıyor. Romanı bitirdikten sonra birkaç kez dönüp okuduğum Harun Farocki söyleşisi de bu izlenimimi güçlendirdi. Özellikle Weiss'in, *"Kitaptaki temel sorunlar benim içimde de vardı"* sözü üzerinde uzun süre düşündüm. Çünkü bu cümle, roman boyunca sezdiğim bir şeyi doğruluyordu. Sorgulamalar yalnızca karakterlere ait görünmüyordu. Tarih, sanat, siyaset ve ideoloji sürekli olarak yeniden ele alınırken, Peter Weiss da kendi geçmişine ve kendi seçimlerine dönüyor gibiydi.

Benzer bir duyguyla tablolarına baktığımda da karşılaştım. Roman boyunca hissettiğim tereddüt, seçim ve yön arayışı duygusu, gençlik dönemine ait çalışmalarında da izlenebiliyordu. Bu da, Peter Weiss'in asıl ilgisinin geçmişi yeniden anlatmaktan çok, geçmişe nasıl ulaştığımız sorusunda yattığını düşünmeye başladım. Aynı kişilere, aynı sanat eserlerine ve aynı tarihsel olaylara tekrar tekrar dönmesi de bunun bir göstergesi gibi görünüyor. Çünkü eserlerinde hissedilen araştırma ve sorgulama tutkusu, kesin cevaplardan çok yeniden bakma ihtiyacından besleniyor.

Okunma sürecinde tekrar tekrar karşına çıkan seçim, yön değiştirme ve tereddüt duygusu da bu nedenle anlam kazandı. Direnmenin Estetiği'nde insanlar sonuçları bilmeden karar verir, yön seçer, hata yapar ve umut ederler. Peter Weiss'ın ilgisini çeken şey tarihin vardığı yerden çok, insanların o kavşaklarda ne yaptıklarıdır. Karşımıza çıkan kişiler yalnızca tarihsel figürler olarak kalmazlar; her biri bir seçim anının, bir inancın, bir tereddüdün ya da bir yanılığın taşıyıcısına dönüşür.

Sanırım Peter Weiss'ın ilgisini çeken şey yalnızca insanların neye inandıkları değıl, o inançlara nasıl ulaştıkları, hangi bedelleri ödedikleri ve yıllar sonra dönüp baktıklarında kendi seçimleriyle nasıl yaşadıklarıydı. Bu nedenle karşılaştığımız kişiler, tarihin içindeki rollerinden çok, verdikleri kararlar ve taşıdıkları çelişkilerle görünür hale gelirler.

Peter Weiss röportajlarında sık sık özgürleşme kavramından söz eder. Direnmenin Estetiği'ni okudukça bu kavramın yalnızca siyasal değıl, düşünsel ve kişisel bir anlam da taşıdığı izlenimine kapıldım.

Belki de bu yüzden Direnmenin Estetiği bana yalnızca büyük bir roman değıl, bir ömür boyunca sürdürülen düşünsel arayışın toplandığı yer gibi görünüyor. Burada yalnızca tarih konuşmuyor. Yıllar boyunca aynı sorularla yaşamış bir insan da konuşuyor.

Görmenin Sınırları

Ancak roman zihnimde yaşamaya devam ettikçe, dikkâtimi çeken şey yalnızca anlattıkları olmadı. Zamanla gözüm, anlatının aydınlatdığı alanlardan çok gölgede bıraktığı yerlere kaymaya başladı. Bana yalnızca gördüklerimi değıl, görmediklerimi de düşündürdü. Bazen bir metni anlamamanın yolu anlattıklarından değıl, anlatmadıklarından geçer.

Direnmenin Estetiği'nde kadınların temsili de benim için böyle bir düşünme alanına dönüştü. Elbette romanda kadınlar bütünüyle yok değıldir. Rosa Luxemburg'un adı geçer, çeşitli bölümlerde kadın karakterlere rastlarız. Ancak mesele kadınların metinde bulunup bulunmaması değıldir. Asıl mesele, romanın kurduğu düşünsel dünyanın merkezinde ne kadar yer tuttuklarıdır.

Bu soru özellikle önemlidir; çünkü Direnmenin Estetiği görünmez bırakılanları görünür kılmaya çalışan bir romandır. Tarihin kenarına itilmiş

işçiler, yenilenler, sürgünler, direnenler ve unutulmuş mücadeleler sürekli olarak anlatının merkezine taşınır. Peter Weiss resmi tarihin dışarıda bıraktığı sesleri duyurmaya çalışır. Tam da bu nedenle insan ister istemez başka bir soruyla karşı karşıya kalır: Görünür kılınmaya çalışılan bu kadar çok şey arasında kadınların deneyimi neden daha sınırlı bir yer tutmaktadır?

Burada dikkât çekici olan yalnızca kadınların sayısal olarak az görünmesi değildir. Daha çok, romanın büyük düşünsel tartışmalarında sınırlı bir yer tutmalarıdır. Sanat üzerine uzun çözümlemeler yapılır, siyasal ayrışmalar ayrıntılarıyla incelenir, ideolojik mücadeleler sayfalar boyunca tartışılır. Buna karşılık kadınların deneyimleri, duyguları ve bakış açıları çoğu zaman bu büyük anlatının kenarında kalır. Sanki tarih sahnesinde vardır; ancak tarihin yorumlandığı masada daha az söz sahibidirler.

Bu durum özellikle Dolores Ibárruri'nin yokluğunda daha da görünür hâle gelir. İspanya İç Savaşı'nın sembol isimlerinden biri olan Dolores'in romanda hiç yer almaması dikkât çekicidir. Oysa aynı roman, çok daha az tanınan erkek figürlerin düşüncelerine, tartışmalarına ve iç dünyalarına sayfalar ayırabilir. Bu nedenle mesele yalnızca bir karakter tercihi değil, bakışın yöneldiği ve yönelmediği alanlar üzerine de düşünmeyi gerektirir.

Romanın erkek hafızası o kadar baskındır ki, kadınların yokluğu zaman zaman görünür bir boşluğa dönüşür. İlginç olan, Peter Weiss'in bu boşluğu gizlemeye çalışmamasıdır. Böylece eser yalnızca dönemin mücadelelerini değil, o mücadelelerin kör noktalarını da istemeden görünür hale getirir.

Roman üzerine düşünürken aklıma takılan bir başka nokta da buydu. Sayfalar boyunca savaşlar, yenilgiler, örgütlenmeler, sanat eserleri ve ideolojik tartışmalarla karşılaşırız. İnsanlığın büyük hikâyesi bütün ağırlığıyla karşımızda duruyor. Ancak aynı yoğunluğu insanın daha kişisel alanlarında bulmak her zaman mümkün olmuyor. Oysa tarihin içinde yalnızca devrimler ve savaşlar yoktur; insanlar da vardır. Bir bakış, bir özlem, bir kayıp, bir sevgi, bazen bir omuza dokunan el bile tarihin parçasıdır. Dünyanın her savaşında, her sürgününde, her felaketinde insanlar yalnızca bir dava uğruna yaşamazlar; aynı zamanda birbirlerine tutunarak yaşarlar.

Belki de burada kadınların sınırlı görünürlüğü ile romanın insan deneyimini kurma biçimi arasında bir ilişki vardır. Çünkü tarihin büyük anlatıları

çoğu zaman meydanları, cepheleri, kongreleri ve bildirileri kaydeder. Daha sessiz alanlar ise geride kalır. Bekleyenler, bakım verenler, yas tutanlar, gündelik hayatı sürdürenler ve yaraları saranlar çoğu zaman tarihin dipnotlarında yaşar. Oysa hayat yalnızca büyük kararların değil, görünmeyen emeklerin de üzerinde yükselir.

Tam da bu noktada aklıma şu soru geliyor: Peter Weiss tarih boyunca ezilenlerin, yenilenlerin ve susturulanların sesini duyurmaya çalışırken, tarihin en eski sessizliklerinden birini ne kadar duyabildi? Çünkü kadınların romandaki konumu yalnızca temsil meselesi değildir; aynı zamanda tarihin nasıl görüldüğüyle ilgili bir meseledir. Hangi deneyimler tarihsel kabul edilir? Hangi sesler merkezi, hangileri ikincil sayılır? Hangi mücadeleler görünür olurken hangileri arka planda kalır?

Direnmenin Estetiği pek çok sessizliği görünür kılmayı başarırken, bazı sessizlikleri de farkında olmadan taşımaya devam eder. Belki de romanın en ilginç yanlarından biri budur. Bize yalnızca tarihe nasıl bakacağımızı değil, baktığımız yerde neleri göremediğimizi de düşündürür.

Ve belki de bu yüzden romanın bana bıraktığı sorulardan biri sanatla, siyasetle ya da tarihle değil, görmenin sınırlarıyla ilgili oldu. Çünkü hiçbir bakış her şeyi kapsayamaz. Peter Weiss'ın büyük romanı da buna dahil. En güçlü bakışlar bile kendi kör noktalarını taşır.

Geriye kalan şey, insanları anlamaya dair bir hatırlatmaydı. Bir insanı anlamak için ne düşündüğüne değil, düşüncelerine hangi yollardan ulaştığına bakmak gerekir. Çünkü hayat, vardığımız sonuçlardan çok, o sonuçlara giderken verdiğimiz kararların hikâyesidir.

FİNAL BULUŞMASI BİR KİTABIN ÖTESİNDE

Kitabın bitmesine yaklaşık bir ay kalmıştı. Herkeste hafif bir kıpırdanma başlamıştı. Final buluşması nerede yapılacaktı?

Dönüp baktığımda bana en ilginç gelen şey, “Final yapacak mıyız?” sorusunun hiç gündeme gelmemiş olması. Sanki bu zaten başından beri kabul edilmiş bir karardı. Konuşulan şey buluşup buluşmayacağımız değil, nerede ve

ne zaman buluşacağımızdı. Sanırım bunda, bir önceki yıl Ulysses okumasının ardından Foça'da geçirdiğimiz ve hafızalarda güzel izler bırakan hafta sonunun da payı vardı. Öneriler peş peşe geliyordu. Berlin, İspanya, İstanbul...

Doğrusu benim gönlüm İspanya'dan yanaydı. Ama Peter Weiss'ın romanında Pergamon Frizi ile kurduğu güçlü ilişki düşünüldüğünde, sonunda hepimizi aynı noktaya götüren isim ortaya çıktı: **Bergama**.

Benim de gönlümden geçen yer burasıydı. Önerinin kabul edilmesiyle birlikte organizasyonun bir bölümünü üstlenmeye de talip oldum. Buluşmaya yaklaşık bir ay kala heyecanımın yanında kaygım da artmaya başlamıştı. Katılım beklediğimizden çok daha fazlaydı ve bu durum en azından herkes yerleşip program başlayana kadar önemli bir sorumluluk anlamına geliyordu.

Bu düşüncelerle çıktığım yolculukta Menemen'de İstanbul'dan gelen Mustafa ve ilk kez yüz yüze karşılaşacağım Çağlar Tanyeli ile buluştum. Çağlar Hoca'nın yüzündeki heyecanı ve sıcaklığı daha ilk anda fark etmiştim. Yolun başlarında verdiğimiz kısa bir mola sırasında ilk resmiyet de kendiliğinden dağılıp gitti. Birkaç dakikalık sohbetin ardından yolun geri kalanı daha kolay geçti. Benim için de o an, günlerdir taşıdığım organizasyon kaygısının yerini yavaş yavaş keyfin almaya başladığı andı.

Aslında Bergama buluşmasını özel kılan şey yalnızca gidilen şehir değildi. İnsanlar ülkenin farklı yerlerinden kalkıp gelmiş, hattâ bazıları hiç tanımadığımız misafirleri de beraberlerinde getirmişti. Bu kadar kişinin aynı kitap için bir araya gelmesi başlı başına dikkât çekiciydi. Bu ilgiyi tek bir nedenle açıklamak da kolay değil. Kimisi Bergama'yı görmek istemiş olabilir, kimisi uzun zamandır yalnızca ekranda gördüğü insanlarla yüz yüze tanışmayı istemiş, kimisi çevirmenlerle aynı ortamı paylaşmayı merak etmiş, kimisi de geçen yıl Foça'da yaşadığımız güzel atmosferi yeniden yaşamak istemiş olabilir. Benim de kendime ait nedenlerim vardı elbette. Ama sebep her ne olursa olsun, o hafta sonu aynı yerde buluşmayı istemiş olmamız bana anlamlı geliyordu.

Cuma günü erken gitmiş sayılırdık. Kalabalıkta her yeri görme fırsatı bulamayacağımı düşündüğüm için biraz da önceden gidip etrafı tanımak, ayarlanan mekânı görmek istemiştim. Henüz gelen olmamıştı. Eşyaları bırakır bırakmaz kendimizi Bergama sokaklarında bulduk. Akşama doğru gelenlerle birlikte bir araya geldik. Daha önce yalnızca seslerini duyduğum, ismen

bildiğim ya da hiç tanımadığım insanlarla aynı masada oturmak tuhaf bir yakınlık hissi yaratıyordu. Turgay Kurultay da o akşam Bergama'ya ulaşmıştı. Grup ertesi gün tamamlanacaktı ama daha ilk akşamdan itibaren sohbetler başlamış, insanlar birbirine karışmıştı.

Galiba hâlâ ev sahibi rolünü üzerimden atamamıştım. Ara ara Çağlar Hoca'ya ve Turgay Hoca'ya iyi olup olmadıklarını soruyor, aldığım cevaplarla rahatlıyordum. Herkes gelene, yerleşene ve program başlayana kadar bu duygu içimde kalacaktı. Ertesi sabah sayımız otuz dokuzu bulmuştu. Programı başlatmak, insanları toparlamak gerekiyordu. Neyse ki organizasyonu birlikte üstlendiğimiz Özlem erkenden gelmiş, omzumda hissettiğim yükü biraz olsun hafifletmişti.

Gün başlamıştı. İlk durağımız Asklepion'du. Bergama'nın tarihsel katmanları arasında dolaşırken günün geri kalanında bizi bekleyen yerin heyecanı da içimizdeydi. Ardından Akropolis'e çıktık. Pergamon Frizleri artık burada değildi belki ama onları yerinden edilmiş bir hafızanın izleri gibi düşünmeden de edemiyordum.

Roman boyunca okuduğumuz isimler, tartışmalar ve imgeler burada başka bir anlam kazanmaya başlamıştı. Bir noktada kitaptan kısa bir bölüm de okundu. Sayfalarda karşılaştığımız bir metni, o metnin işaret ettiği yerde dinlemek bana tuhaf bir yakınlık hissi verdi. Tek başıma buraları gezseydim aynı duyguyu yaşar mıydım bilmiyorum. Aynı kitabı okumuş insanların aynı taşlara bakması, aynı ayrıntılar üzerinde durması ve aynı soruların peşinden gitmesi bambaşka bir deneyimdi. Öylesine bakıp geçeceğim yerlerde o günün ruhunu birlikte arıyorduk. Herkes başka bir ayrıntıyı fark ediyor, başka bir bağlantı kuruyordu. Sanırım birlikte bir şey yapmanın en güzel tarafı da buydu.

Herkes biraz kendi yoluna dağılmıştı. Karnımın zil çaldığı bir anda kendimi meşhur Bergama helvacısının önündeki kuyrukta buldum. Çeşit o kadar fazlaydı ki tadına bakma bahanesiyle yarım dükkânı yemiş oldum. Hattâ beğendiğim bazı helvalardan ikinci kez isterken sanki biraz önce tatmamışım gibi davranıyordum. Belki açlığın etkisiydi bilmiyorum ama o günün helvasının tadı hâlâ damağımda. Birkaç arkadaş daha önce içip çok beğendikleri ev yapımı limonatayı tavsiye edince biz de üç arkadaş doğruca o küçük kafeye gidip birer limonata söyledik. Yan masaya giden, görüntüsüyle hepimizin aklını çelen pizzaya ise karnımız tok olduğu için yalnızca uzaktan bakmakla

yetindik. Şimdi düşündüğümde bunlar önemsiz ayrıntılar gibi görünebilir. Ama hafıza bazen büyük olayları değil, böyle küçük anları saklıyor. O pizzayı bir türlü tadamamış olsak da, abarttığımı sanmayın; sırf onun için bir gün yeniden Bergama'ya giderim vallahi.

Çınar ağacının altındaki kahvede Çağlar Hoca, Turgay Hoca ve arkadaşlarla içtiğimiz çayın tadını da hatırlıyorum. Daha doğrusu çayın kendisinden çok o masanın etrafında oluşan havayı. Bergama sokaklarında zaman zaman birbirimize karışarak yürüdüğümüz, bazen aynı masada oturup bazen farklı yönlere dağıldığımız o saatler bugün dönüp baktığımda gezi programının değil, anının kendisi gibi geliyor bana.

Zoom toplantılarında düşünceleri tanıyorduk; Bergama'da ise insanları. Ekranda yalnızca sesiyle var olan kişiler gündelik hayatın içinde bambaşka yönleriyle görünür olmaya başlamıştı. Birlikte yürümek, aynı masada oturmak, aynı manzaraya bakmak ve birlikte gülmek, aylar boyunca kurulmuş tanışıklıklara başka bir boyut katıyordu.

İlk karşılaşmalardaki mesafe kısa sürede dağıldı. Ekranda farklı algıladığım bazı insanlara daha yakın hissediyor, yıllardır tanıdığımı düşündüğüm kişileri ise yeniden keşfediyordum. Aynı kitabın etrafında buluşmuş olsak da birbirimizi aslında ne kadar sınırlı tanıdığımızı görmek benim için şaşırtıcıydı. Bergama'dan aklımda kalan duygulardan biri buydu. Aylar boyunca aynı metin üzerinde konuşmuş, aynı tartışmaları paylaşmıştık. Ama insanları tanımak için bazen aynı kitabı okumak yetmiyor; gündelik hayatın içinde yan yana gelebilmek de gerekiyor.

Bu durum yalnızca grup üyeleri için geçerli değildi. Kitabın çevirmenleri Çağlar Tanyeli ve Turgay Kurultay da bu karşılaşmanın doğal bir parçası olmuşlardı. Bir kitabı birlikte okumak başka, o kitabı Türkçeye kazandıran insanlarla aynı atmosferi paylaşmak başka bir deneyimdi. Gün boyunca yürüyüşlerde, yemek masalarında ve sohbetlerin arasında onlar da bizimle birlikteydi. Başlangıçta ister istemez taşıdığımız küçük mesafe kısa sürede ortadan kalktı. Bir süre sonra kimin okur, kimin çevirmen olduğu da önemini yitirmeye başlamıştı. Bir noktadan sonra ben de sorumluluk duygusunu bir kenara bırakıp gecenin tadını çıkarmaya başladım. Birkaç saat önce Bergama Frizleri üzerine konuşanlar şimdi aynı pistte dans ediyor, birlikte gülüyordu. Belki de en çok hoşuma giden buydu. İnsanların yalnızca düşüncelerini değil, sevinçlerini de paylaşabildiğini görmek.

Galiba bütün hafta sonu boyunca en çok yaptığım şey insanların yüzüne bakmaktı. Memnunlar mıydı, sıkılıyorlar mıydı, beklediklerini bulabilmişler miydi? Zaman zaman kendimi bunun peşinde dolaşırken yakalıyordum. Sonunda gördüğüm şey ise oldukça basitti: İnsanlar mutluymdu.

O anlarda organizasyonun yorgunluğu da yavaş yavaş üzerimden kalkıyordu. Günlerdir aklımı meşgul eden ayrıntılar önemini kaybetmişti. İnsanların keyif aldığını görmek yetiyordu. Final yemeğinde canlı müzik başladıktan sonra ortamın havası da değişmeye başlamıştı. Gün boyunca birlikte gezen, tartışan ve sohbet eden insanlar şimdi müziğe eşlik ediyor, dans ediyor ve gülüyordu. Gecenin ilk dansını Mustafa ile Çağlar Hoca'nın başlatması bana ayrıca anlamlı gelmişti. Belki yalnızca hoş bir tesadüftü. Ama o an, farklı emeklerin aynı sevinçte buluşması gibi görünmüştü bana.

Çağlar Hoca'yı gecenin ilerleyen saatlerinde sık sık dans ederken gördüm. Kalabalığın içine karışıyor, insanlarla sohbet ediyor, gecenin akışına kendini bırakıyordu. Onu izlerken yüzündeki keyfi fark etmemek zordu. Bunun nedenini tam olarak açıklayamam. Belki uzun yıllar emek verdiği bir kitabın hâlâ insanları bir araya getirebildiğini görmektir. Belki de yalnızca güzel bir akşam geçiriyorduk. Ama o iyi hâl bana da bulaşıyordu.

Yan masalarda oturan gençlerin kim olduğumuzu merak edip sorular sormaya başlaması gecenin hoş sürprizlerinden biriydi. Bir kitabın final buluşması için orada olduğumuzu, aylar boyunca birlikte okuduğumuz bir romanın etrafında bir araya geldiğimizi anlattık. Çevirmenlerin de bizimle birlikte olduğunu duyduklarında merakları daha da arttı.

Bir süre sonra Çağlar Tanyeli'nin yanlarına gidip sohbet ettiğini gördüm. Aralarında neler konuşulduğunu bugün tam olarak hatırlamıyorum. Ama o merak duygusu aklımda kaldı. Belki de beni etkileyen şey buydu. Yıllar önce çevrilmiş bir kitap, Bergama'da tesadüfen aynı mekânda bulunan insanların ilgisini çekebiliyordu. Romanın yolculuğu yalnızca bizimle sınırlı kalmıyor, fark etmeden başka insanlara da ulaşıyordu.

Turgay Kurultay'ın ve Çağlar Tanyeli'nin sohbetler sırasında dile getirdikleri düşünceler de benzer bir duyguyu hissettiriyordu. Zaman zaman Direnmenin Estetiği'nin burada kalmaması gerektiğinden, yeni şeyler yapılabileceğinden söz etmeye başladılar. Bu konuşmaları dinlerken aklımdan şu geçti:

Biz romanı okumuştuk, kendileri de yıllar önce emek verdikleri kitaba yeniden dönüyorlardı. Aylar boyunca yaptığımız okumalar, sorularımız ve tartışmalarımız sanki kitabı yeniden onların önüne getirmişti. Bergama'daki buluşma yalnızca okurların çevirmenlerle karşılaşması değildi. Yıllar önce tamamlanmış gibi görünen bir emeğin yeniden hatırlanması, yeniden konuşulması ve yeni okurlarla yoluna devam etmesiydi. Sanki Bergama'da yalnızca biz değil, kitap da yeniden hatırlanıyordu.

Bugün dönüp baktığımda, Bergama bana yalnızca bir final buluşması gibi görünmüyor. Aylar boyunca haftada iki gün aynı saatte ekran başında buluşmak, sekiz yüz küsur sayfalık bir romanın içinde birlikte ilerlemek başlı başına bir emektir. Bu süreçte Mustafa'nın zaman zaman ne kadar yorulduğuna da tanık olmuştum.

Belki bu yüzden Bergama'da gördüğüm tablo bana ayrıca anlamlı geldi. Bir dönemin sonuna geldiğimizi düşünürken insanların gelecek yıl ne okuyacağına konuşmaya başlaması dikkâtimi çekmişti. Kimse henüz eve dönmenden yeni kitaplar öneriyor, yeni buluşmaların ihtimâlini konuşuyordu. Bu ilginin ve süreklilik arzusunun kendisi bile, aylar boyunca verilen emeğin karşılıksız kalmadığını göstermeye yetiyordu. Sanki roman sona ermişti ama onun etrafında kurulan hikâyeye henüz tamamlanmamıştı.

Pazar sabahı vedalaşmalar başladığında içimde bir eksiklik ya da burukluk hissetmedim. Belki de bir gece önce bütün kaygılarımı çoktan geride bırakmıştım. Bir organizasyonun kaçınılmaz telâşları, küçük aksaklıkları ve çözülmesi gereken ayrıntıları akşamın içinde eriyip gitmişti. İnsanların güldüğünü, eğlendiğini ve keyif aldığını görmek bana yetmişti.

Arkadaşlar birer birer yola çıkarken son sohbetler yapılıyor, yeniden görüşme sözleri veriliyordu. Herkesin yüzünde benzer bir memnuniyet vardı. Bu yüzden o sabah bir bitiş duygusu yaşamadım. Geriye ne kaldı diye düşündüğümde, aklıma önce gezdiğimiz yerler ya da yaptığımız sohbetler gelmiyor. Aynı kitabın etrafında bir araya gelen insanların, zamanla o kitabın ötesine geçen bir hikâyeye kurabildiklerini görmek geliyor.

Belki de bütün bu yolculuğun en güzel tarafı buydu. Aynı kitaptan çıkmıştık ama aynı insanlar olarak dönmüyorduk.

20.06.2026

MERAL ALKAYA

Ben Meral Alkaya, 1965 Adapazarı/ Sakarya doğumluyum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Adapazarı'nda tamamladım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunuyum. 32 yıllık öğretmenlik mesleğini İstanbul'un farklı ilçelerinde yaptıktan sonra Çatalca'nın Elbasan köyünde doğa ile iç içe yaşama fırsatını yakaladım.

Köyde yaşamının zor yanı sosyalleşememek. Şehirden ve özellikle sosyal hayattan uzak kalmanın olumsuz etkilerini zoom ortamında gerçekleştirilen kitap görüşmeleri ve kitap buluşmalarıyla aşmaya çalışıyorum. Haftanın birkaç günü okunan kitap sayfalarının yanında düşünceleri ve yorumlarıyla bana katkıda bulunan kitap dostlarıyla birlikte olmanın tadı anlatılmaz, yaşanır.

Yıllarca yalnız başıma kitap okumanın keyfini yaşamışken birlikte okumanın da ayrı bir keyif olduğunu deneyimleme fırsatı bulmamı sağlayan Mustafa Sütlaş hocam bana başka bir dünyanın kapılarını açtı. Sağ olsun, var olsun.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

Direnmenin Estetiği romanını okuma kararı verildiğinde beni nelerin beklediğinin hiç farkında değildim. Birlikte okumanın bana neler kazandırdığını daha önce Ulysses romanını okurken deneyimlediğim için hangi roman seçilirse seçilsin zevkle okurum diye düşünmüştüm. Zira seçici kurula güvenim sonsuzdu. Zorlanacağımı biliyordum. Bu konuda da kendime güvenim sonsuzdu. Anlatılanları anlayana kadar okurdum, tekrarlardım. Vazgeçmeyeceğimden emindim.

Pazartesi ve perşembe akşamları zoom ortamında kitap buluşması yapacağımızı bir kez bile unutmadım. Katılamadığım zamanlarda kendimi eksik hissettim. Bizi ziyarete gelecek arkadaşlarımıza *-nazımız geçiyorsa-* özürlerimizi bildirdik. O akşamlarımızı boş bırakmak için gayret ettik.

Kitabı zoom ortamında okumak benim için keyifliydi hele bir de okunanlarla ilgili konuşulması, yorumların yapılması, arkadaşların katkıda bulunması bu etkinliğin değerine değer kattı. Grupta düşüncelerini, yorumlarını çok beğendiğim, değerlendirmelerine hayran olduğum arkadaşlarımız var. Her okuma akşamımızda okunanlarla ilgili konuşsunlar, okunanları yorumlasınlar diye bekledim. Kitaptaki bir olay veya bir cümle konuşuldukça derinleşti, derinleştikçe etkisi arttı. Paylaşmanın hazzı bu olsa gerek.

Kitabın ilk sayfalarında Pergemon Tapınağı'ndaki frizlerin anlatımıyla direnmenin estetiğini görmeye, yaşamaya başladık. Sonrasında yazarımız Peter Weiss, anlatıcımız aracılığıyla birçok ressamın resminin tüm ayrıntılarını büyük bir titizlikle bize aktarırken kitabımızın adının anlamının derinliğini hissettik ve bu anlatımlarla büyüledik. Kanımca bu kitaba anlatılanları özetleyen başka bir isim verilemezdi.

Bildiğimiz bilmediğimiz otuz civarı ressam ve belki de elliden fazla resimden söz ettik, birçok yazar, şair, devlet adamı, oyuncu, siyasetçi, devrimciden söz edildi. Birçok isimle ilk kez karşılaştım. Sevgili Nilgün arkadaşımız sözü geçen kişilere ait fotoğrafları, resimleri hiç bıkmadan bizlerle paylaştı. Bu paylaşımlar her seferinde kitabın gerçeklikle bağlantısını gözler önüne serdi.

Kitap buluşmalarımızda Mustafa hocamız sesli okumayı farklı kişilerin yapmasını arzulardı. Biz de farklı sesleri duymaktan hoşlanırdık. Hattâ bazı arkadaşlar bunu dikkâtimizi toplamak için gerekli görürdü. Ben de aynı kanıdaydım. Buluşmalarımız keyifliydi ama bu keyfin heyecana dönüştüğü bir an vardı, o da okuma görevini üstlendiğim zamanlardı.

Anlatıcımızın Karin Boye'yi anlattığı satırları okurken çok etkilendiğimi hatırlıyorum. Boye'nin ölümü beni çok hüznlendirmişti. Kitabın son bölümlerinde idamların anlatıldığı satırlar okunurken ise ağladım, ben okuyor olmadığımı için sevindim.

Direnmenin Estetiği'ni okurken birçok kez "bu durum bugün için de aynı" düşüncesini taşıdım. Bugün de böyle siyasetçiler var, dedim. Yıllar geçse de

değişen bir şey olmamış. Özellikle solun içinde olanlar bugün bizde de çok farklı değil. Sayısını bulamadım ama ülkemizde bugün on iki kadar sol parti adı var. (*İnternette çok daha fazla olduğu yazıyor.*) Sol düşünce, komünistler, sosyalistler, sol sosyal demokratlar hiçbir zaman ‘bir’ olamamış anlaşılan. Birlik olduğunda da yönetenler despot olmuşlar, diktatörlükle iktidarlarını sürdürmeye çalışmışlar.

Dünya genelinde sosyalist ve komünist rejimi benimseyenlerin sayısının diğer rejimleri benimseyenlerin karşısında sayıca az olduğunu görmek düşündürücü bir durum. Zaman ilerledikçe sayının artması yerine azalması daha da düşündürücü. Kitabı okurken de bunu görmek mümkün. Bizim ülkemizde de durum aynı. Kendimi bildim bileli ülkemde benim gibi düşünen insanların az olduğunu görür, gerçekleri ben mi göremiyorum, yoksa gerçekleri görmek bu kadar zor mu, sorusunun cevabını düşünür dururum. Direnmenin Estetiği bana bu sorunun cevabını buldurdu. Sol düşünceyi savunan insanlar yönetimde gördükleri aksaklıkları, sorunları tespit ederek aşağıdan yukarıya doğru ya da başka bir deyişle dışarıdan merkeze doğru bir yönetim anlayışını sürdürmek isterler. Düşünebilen, sorun çözebilen insanın zamanında duruma müdahale etmesi de olması gereken bir yöntem. Ama tüm yönetimlerde olduğu gibi dışarıdan merkeze doğru yönetmek, müdahale etmek, fikir beyan etmek, merkezi yönlendirmek özellikle sürece hâkim olanlar tarafından hoş karşılanmıyor. O nedenle sürekli bir bölünme ve kopuş içindeler. Sorun şu ki bölündükçe bırakın çoğalmayı azalıyoruz.

Son kitap buluşmamızı Bergama da yaptık. Anlatıcı kahramanımızın Pergamon’da Coppi ve Heilmann’la başlayan serüveni yine Pergamon’da ama bu defa onların ve birçok direnişçinin yokluğuyla son bulmuştu.

Bergama, söküp götürülen Zeus tapınağının ana mekânı, asıl mekânı... Aylarca aynı duyguları yaşadığımız kitap dostlarım, sesini dinlediğim, yüzünü gördüğüm arkadaşlarım karşımda etten, kemikten... Çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay hocalarımız da bizimle birlikte. Ortamın büyüsi inanılmazdı. Masal gibi, efsane gibi... Böyle bir atmosferde Mustafa Sütlaş hocam kitabın son satırlarını okurken ben karmakarışık duygular içindeydim. Hem hüznün hem sevinç, hem kaygı hem umut, hem kuşku hem inanç...

Kitabı sonlandırmak, alıştığımız kahramanlarla ve haftada iki akşam görüşme fırsatı bulduğumuz dostlarla vedalaşmak karışık duygular bıraktı

geride. Hele ki sevgili Leylâ ve Özlem'in özveriyle ve büyük bir özenle hazırladıkları Bergama buluşmasında yaşadıklarımızdan sonra evime dönerken yüzümde tebessüm içimde burukluk vardı. Emeği geçen tüm dostlara teşekkür ediyorum. Ama teşekkürün en büyüğü de yaşadığımız tüm güzel anlar için çok büyük emekleri olan Mustafa Sütlaş hocama...

Bu eseri okuduktan sonra yazarımıza, Peter Weiss'e hayran olmamak mümkün mü? Yazarları zaten hep inanılmaz bulmuştumdur. Onlar gizil güçlere sahip insanlar bence. Çevirmenler de öyle. Direnmenin Estetiği'ni okuma ve Peter Weiss'i tanıma şansını Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın çevirileriyle yakaladık. İyi ki varlar, iyi ki yazmışlar.

Yeni kitaplar, yeni dostluklar, yeni buluşmalar dileğiyle...

NURAY KAYA

1966 yılında Elazığ'da doğdum. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimimi Malatya'da tamam-adıktan sonra, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldum.

Meslek hayatıma kamu sektöründe başladım ve yaklaşık 23 yıl boyunca Hazine Avukatı olarak görev yaptım. Kariyerimi Müşavir Hazine Avukatı unvanıyla sürdürdükten sonra 2013 yılında emekliye ayrıldım. Emekliliğimin ardından hukuki birikimimi ve deneyimi-mi serbest avukat olarak değerlendirmeye devam ettim ve 2013–2024 yılları arasında mesleğimi serbest avukat olarak icra ettim.

2024 yılı itibarıyla aktif çalışma hayatımı sonlandırarak tamamen emekli oldum. Emeklilik yaşamımı İzmir ve Yalova arasında sürdürmekteyim.

Kitap okumak, seyahat etmek ve dostlarımla vakit geçirmek en büyük ilgi alanlarım arasında yer almaktadır. Emekliliğin bana sunduğu en değerli fırsatlardan biri, yıllardır ertelediğim ilgi alanlarıma daha fazla zaman ayırabilmek ve özellikle kitaplarla daha yoğun bir şekilde buluşabilmektir. Yeni yerler keşfetmek, farklı kültürleri tanımak ve hayatın keyifli anlarını sevdiklerimle paylaşmak, yaşamıma anlam katan uğraşlar arasında bulunmaktadır.

Meslek hayatım boyunca hukukun temel ilkelerine bağlı kalarak kamu hizmetinde görev yapmış olmanın gururunu taşıırken, bugün ise birikimlerimi, deneyimlerimi ve yaşamın sunduğu güzellikleri daha sakin bir tempoda değerlendirmeye devam etmekteyim.

DİRENMENİN ESTETİĞİ KİTABI ÜZERİNE

Peter Weiss'ın o devasa paragraflara sığmayan yoğun ve görkemli dünyasına ilk adımı attığımızda, *(bu 7 ay boyunca)* bizi nasıl bir yolculuğun beklediğini tahmin ediyorduk ama bu yolculuğun bizi birbirimize nasıl kenetleyeceğini muhtemelen hiçbirimiz bu kadar öngörememiştik. 43 kişiyle başladığımız bu maratonda haftada iki akşamımızı, hayatın tüm koşturmacasını ve yorgunluğunu bir kenara bırakarak “DİRENMENİN ESTETİĞİ”ne ayırdık. Tek başına okunduğunda insanı ağırlığıyla ezebilecek, yarıda bırakılma riski son derece yüksek olan bu yapıtı, biz kollektif bir iradeyle, adetâ o romandaki işçilerin Pergamon Altarı'nın önünde yaptığı gibi yan yana durarak göğüsledik.

Benim için bu yedi ay, sadece bir roman okumak süreci değildi; her birinizin gözünden, zihninden ve kalbinden süzülen yorumlarla zenginleştiğim muazzam bir okuldu. Benim kaçırdığım bir sanat tarihi detayını birimiz yakaladı, benim karanlıkta kaldığım bir politik arka planı bir diğeri aydınlattı. Weiss'ın sayfalar boyu süren o kesintisiz, nefes aldırmayan cümlelerinde birbirimizin nefesi olduk.

Direnmenin Estetiği, sanatı egemenlerin elinden alıp ezilenlerin bir silâhı, bir yaşama tutunma biçimi haline getirmeyi anlatır. Biz de aylar boyunca, sadece bir kitabı okumadık, bugünün dünyasında bir arada durarak, konuşarak, dinleyip ve anlamaya çalışarak “birlikte okumanın estetiğini ve pratiğini” var ettik.

Bugün bu kitabın kapağını kapatırken aylar önceki insan olmadığımı çok iyi biliyorum. Dünyaya, sanata, tarihe ve en önemlisi “bir arada bir şeyler inşa edebilme gücümüze” olan inancım sayenizde çok daha güçlü.

Bu uzun maratonda öncelikle Peter Weiss 'ın bu kapsamlı kitabını çeviren saygı değer çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay hocalarımıza , bu grubun bir araya gelmesine ve kitap seçimi için yaptığı katkılar ve sayamayacağım kadar çok emekleri için sevgili Mustafa Sütlaş hocamıza, okuma esnasında bize bir görsel şov yaratan Nilgün Çolakoğlu'na ve bu grubu canlı bir düşünme meydanına dönüştüren arkadaşlarımla yüreklerine ayrı ayrı teşekkür ederim. Roman bitti belki bu kitabın sayfaları arasındaki yolculuğumuz tamamlandı ama bu yolda kurduğumuz dostluk ve paylaştığımız o kollektif bilinç her zaman bizimle birlikte kalacak.

İyi ki vardınız, iyi ki bu yolu birlikte yürüdük!

Okuma sürecimiz

Özellikle bu yolculuğu zoom ortamında, her birimizin sesini canlı canlı duyarak ekranların mesafesini o seslerin sıcaklığı ile eriterek yaşamak bambaşka bir boyuttu. Haftada iki akşam o “katıl” butonuna basarken, aslında sadece bir yayına değil; ortak bir heyecana, her birimizin odasından yükselen kollektif bir sese bağlandık. Metni sırasıyla okurken ses tonlarımızdaki o vurgular, bazen derin bir iç çekiş, bazen bir tespitle gelen o canlı ve anlık heyecan, bu ağır romanı odalarımızın baş köşesine taşıdı. Kilometrelerce uzakta olsak da, aynı anda aynı satırlarda duraksamanın, aynı cümlelerle irkilmenin ve mikrofonlarımızı açıp birbirimizin sözünü büyüterek tartışmanın tadı çok başkaydı. Dijital bir ekranı aylarca yaşayan, nefes alan dopdolu bir entelektüel kürsüye dönüştürdük.

Benim için ayrıca çok ilginç olan, *(kitabı okurken belki sizler de aynı duyguyu yaşamış olabilirsiniz)* kitabın içinde yaşadığımı hissettim daha doğrusu okurken kitabın içinde o mekânlarda dolaşıyorum o insanlarla beraberim ama onlar beni göremiyor hissine kapılmamdı. Bunu şuna bağladım, bazı kitaplar okunur, bazı kitaplar ise yaşanır. Peter Weiss’ın “Direnmenin Estetiği”ni okurken hissettiğim şey tam olarak buydu. Sayfaları çevirdikçe yalnızca bir hikâyeyi takip etmiyordum; sanki kitabın içinde yürüyor, karakterlerin yanında duruyor, onların baktığı tablolara bakıyor ve onların hissettiği baskıyı hissediyordum.

Okuma deneyiminin en unutulmaz yanı, zaman zaman kendi bulunduğum dünyayı unutacak kadar romanın atmosferine kapılmamdı. Kitaptaki tartışmalar, sanat eserleri ve direniş düşüncesi yalnızca anlatılan olaylar olarak kalmadı; benim zihnimde de yaşamaya başladı. Özellikle karakterlerin tarih karşısındaki konumlarını sorguladıkları bölümlerde kendimi onların arasında oturmış gibi hissettim.

Bu deneyim bana edebiyatın yalnızca bir anlatı sanatı olmadığını gösterdi. Edebiyat bazen bir mekâna dönüşebilir; okuyucuyu içine alan, ona yeni bir bakış açısı kazandıran bir dünyaya. “Direnmenin Estetiği” benim için böyle bir dünyaydı. Kitabı bitirdiğimde yalnızca bir romanı tamamlamış değildim; sanki uzun bir yolculuktan dönmüş gibiydim. Bu nedenle bu eserle ilgili en büyük anım, belirli bir sahne değil, kitabın bütünüyle kurduğum o yoğun bağdır. Kendimi ilk kez bir kitabın içinde gerçekten yaşıyormuş gibi hissettim.

Direnmenin Estetiği'ni birlikte okuduğumuz günleri düşündükçe, kitabın bende bıraktığı izlerin yalnızca edebi olmadığını fark ediyorum. Peter Weiss'ın anlattığı dünya, sanatla tarihin, düşünceyle mücadelenin iç içe geçtiği bir dünya. Bu yüzden arkadaşlarımla kitabı bitirdikten sonra Bergama'ya gitmeleri bana çok anlamlı geldi. Sanki romanın sayfalarından çıkıp onun beslendiği taşlara, heykellere ve tarihe doğru yürümüşlerdi.

Onlar geziye hazırlanırken ben de büyük bir heyecan duyuyordum. Ancak katılmamı engelleyen mazeretim nedeniyle o yolculuğun dışında kaldım. O günlerde bunu kabullenmiş olsam da şimdi geriye dönüp baktığımda içimde hâlâ hafif bir sızı hissediyorum. Çünkü bazı deneyimler yalnızca görmekle ilgili değildir; birlikte yaşamakla, aynı yerde durup aynı manzaraya bakmakla ilgilidir.

Arkadaşlarım Bergama'nın sokaklarında dolaşırken, ben uzaktan onların anlattıklarını dinledim. Her anlatı, her fotoğraf, her ayrıntı bende hem bir yakınlık hem de bir uzaklık duygusu uyandırdı. Bir yandan onların yaşadığı heyecana ortak oluyor, bir yandan da orada bulunamamış olmanın eksikliğini hissediyordum. Özellikle Direnmenin Estetiği gibi sanat eserlerini ve tarihsel mekânları düşünmenin merkezine yerleştiren bir romanın ardından, Bergama'nın taşlarına dokunamamış olmak bana kaçırılmış bir fırsat gibi geldi.

Yine de zaman geçtikçe bu duygunun yalnızca bir eksiklik olmadığını anlıyorum. Belki de insanın bazı yerlere gitmeyi istemesi, o yerlerle henüz kurulmamış bir ilişkinin çağrısıdır. Bergama benim için artık yalnızca bir antik kent değil; okuduğum bir romanın, dostlarımla paylaştığım uzun sohbetlerin ve katılamadığım bir yolculuğun hatırasını taşıyan özel bir yer.

Bir gün oraya gittiğimde, belki arkadaşlarımla aynı yolları yürümeyeceğim, aynı havayı solumayacağım. Ama kendi zamanımda, kendi adımlarımla dolaşırken bu eksik kalmış hikâyenin bir parçasını tamamlayacağım. O gün geldiğinde, yalnızca Bergama'yı değil, yıllar önce duyduğum bu özlemi de yeniden ziyaret etmiş olacağım.

Koşutluklar benzerlikler paylaşımlar

Roman faşizmin yükselişini, örgütlü kötülüğü ve bireyin çaresizlik hissini anlatır. Bugün dünyada yükselen aşırı sağ, derinleşen adaletsizlikler, savaşlar

ve insanın makineleşen sistem karşısındaki yalnızlığı, romandaki karanlık atmosferle birebir örtüşüyor. Weiss'ın anlattığı “baskıcı güce karşı ne yapabilirim?” sorusu, bugün hepimizin her sabah dünyaya bakarken sorduğu sorunun aynısıdır.

Bugüne ve geleceğe dair uyandırdığı duygular ise romanı “şimdi” okumak içimde hem derin bir keder hem de sarsılmaz bir sorumluluk duygusu uyandırdı. Geleceğe dair körü körüne bir iyimserlik vermiyor; aksine ,tarihin her an tekerrür edebileceğini hatırlatarak tetikte olmayı öğretiyor.. En büyük duygu ise “yalnız olmama” hissi; geçmişte de insanların bu karanlıklardan geçtiğini bilmek bugünün umutsuzluğunu kırıyor.

Yaşamımı sürdürmeye dair etki ve katkısı ise ; en büyük katkısı, yaşamanın sadece nefes almaktan ibaret olmadığını hatırlatmasıdır. Roman, en zor şartlarda bile sanatla, felsefeyle, düşünceyle ve yanındakiyle bağ kurarak direnmenin, hayatı anlamlı kılmanın tek yolu olduğunu gösterdi. Yaşamı sürdürme gücünü, romandaki karakterlerin teslim olmayışından ve kolektif dayanışmasından aldım.

Roman öncesi ve sonrası düşünce ve yargılardaki değişime gelecek olursak; Romandan önce , sanatı ve felsefeyi daha çok bireysel bir entelektüel tatmin veya “kaçış” alanı olarak görüyordum. Romanla birlikte bu yargım kökten değişti. Artık biliyorum ki;

- Sanat ve estetik, hayattan kopuk bir lüks değil; hayata tutunmanın , faşizme ve adaletsizliğe karşı bilinci diri tutmanın en güçlü silahıdır.

- Tek başına kurtuluş yoktur; romandaki o gençlerin yaptığı gibi, yana gelmek, okumak ve anlamak zorundayız.

Kısacası bu roman, beni pasif bir gözlemci olmaktan çıkarıp, dünyaya karşı daha sorumlu ve dirençli bir anlatıcıya , okuyucuya dönüştürdü.

“Estetikle direnmek” ve “estetik edimlerin direnmeye katkısı”

Direnmek, sadece fiziksel bir karşı koyuş veya siyasi bir başkaldırı değildir. En yalın hâliyle direnmek; insanın kendi onurunu, hakikatini ve varoluşunu, onu ezmeye, tektipleşmeye ve köleleştirmeye çalışan her türlü otoriteye karşı koruma kararlılığıdır. Dünyanın kötülüğüne , adaletsizliğine ve dayatılan

çaresizlik hissine teslim olmayı reddetmektir. Weiss'ın romanda gösterdiği gibi direniş , büyük kitle hareketlerinden önce bireyin zihninde ve vicdanında başlar. O zaman estetikle direnmek ne demektir, sorusunu ise şöyle yanıtlayabilirim: Sıradan bir direniş kaba kuvvetle yapılabilir, ancak estetikle direnmek direnişi bir bilinç direnişi bir bilinç ve derinlik düzeyine taşımaktır. Egemen güçler her zaman kendi dilini ,kendi sanatını ve kendi güzellik algısını dayatır. Estetikle direnmek, bu dayatmaya karşı kendi dilini kendi imgelerini ve kendi hakikâtini yaratmaktır.

Romandaki işçi gençlerin Pergamon Altarındaki Herakles kabartmalarına bakıp kendi acılarını ve mücadelelerini orada görmeleri tam olarak budur. Estetikle direnmek, egemenlerin elindeki sanatı geri almak o sanata ezilenlerin gözüyle bakmak ve onu bir özgürleşme aracına dönüştürmektir.

Estetik edim ve faaliyetlerin direnmeye katkısı ise resim yapmak, kitap okumak tiyatro sahnelemek şiir yazmak veya bir tablo üzerine saatlerce tartışmak gibi estetik edimlerde bulunmaktır. Bunlar direnişe şu hayati katkıları sağlar: Zihni özgürleştirir. Baskıcı rejimler önce insanın hayal gücünü ve düşünme yetisini kelepçeler. Estetik faaliyetler, zihnin duvarlarını yıkarak insana başka bir dünyanın mümkün olduğunu fısıldar. Hafızayı diri tutar, unutturmaz siyasi hareketler yenilebilir, partiler kapatılabilir, insanlar hapsedilebilir ancak bir şiir, bir tablo (*guernica gibi*) veya bir roman ruhun direnişini ölümsüzleştirerek kuşaktan kuşağa aktarır. Kolektif ruh ve yoldaşlık yaratır.

Yedi ay boyunca zoomda yaptığımız gibi estetik bir nesne bir kitap etrafında toplanmak insanları ortak bir duygu dünyasında birleştirir estetik edim yalnızlık hissini yok eder bireyi bir “topluluk”, o topluluğu da bir “güç” haline getirir.

İnsani özü korur; faşizm ve baskı insanı canavarlar açtırmaya veya hissizleştirmeye çalışır Sanatla, edebiyatla uğraşmak, insanın içindeki empatiyi adaleti ve zarafeti korur. Yani insan kalarak direnmeyi sağlar.

Özetle; direnmek bizi hayatta tutar, estetikle direnmek ise bizi insan yapar.Sanat ve estetik edimler, direnişin sadece kas gücüyle değil, akılla, ruhla ve güzellikle tahkim edilmesini sağlayan en kırılmaz kalkandır.

Bir okuyucu gözünden Peter Weiss ve romanı hakkında konuşmak gerekirse; kitaba ilk başladığımda duvara çarpmış gibi oldum. Karşımda ne bir paragraf boşluğu ,ne rahat bir nefes alma noktası, ne de akıp giden basma kalıp

bir hikâye vardı. Peter Weiss sanki önüme devasa, beton bir blok koymuş ve “hadi bakalım tırnaklarınla kazıya kazıya oku bunu” demişti. İlk başlarda “ben neye bulaştım, bu kitap bitmez” duygusu çok baskındı. Ama sayfalar ilerledikçe yazarın derdini anladım. Weiss, okuyucusunu eğlendirmek veya ona hoşça vakit geçirtmek istemiyor. Bize tarihin, faşizmin ve ezilmenin o kurşun gibi ağır yükünü gerçekten hissettirmek istiyor. O upuzun bitmek bilmeyen cümlelerin içinde boğulurken, aslında romandaki o gençlerin de faşizmin karanlığında nasıl nefessiz kaldığını anlıyorsunuz.

Yazarın tarzı başta ne kadar itici geldiyse, sonradan o kadar saygı uyandırdı. Çünkü bu kitap bir roman değil, adeta anıtsal bir heykel. Bende bıraktığı en net duygu şu oldu: Ben bu kitabı okumadan önce sanatı hep müzede bakılan sergide alkışlanan, elitlerin anladığı bir şey sanırdım. Weiss benim bu ezberimi bozdu. Fabrikadan çıkan yorgun işçi gençlerin, cepheye gitmeden önce bir tablonun karşısına geçip “bu resimdeki acı bizim acımız buradaki kavga bizim kavgamız” değişimini gördükçe içim titredi .

Sanatın aslında hepimize, en çok da canı yananlara ait olduğunu anladım. Roman bittiğinde içimde hem büyük bir yorgunluk hem de acayip bir hafifleme vardı. Yorgunluk yedi ay boyunca o karanlık dünya ile boğuşmaktan; hafifleme ise dünyada ne kadar büyük kötülükler olursa olsun, insanların her zaman bir araya gelip umudu ve güzelliği yaşanabileceğini görmekten geliyordu.

Peter Weiss’a hem beni bu kadar zorladığı için biraz kızgınım hem de uf-kumu bu kadar açtığı için minnettarım. Sıradan bir okur olarak söyleyebilirim ki; bu kitap evet, sabır isteyen, direnmeyi de öğreten bir kitap ama sabredip son sayfayı çevirdiğinizde artık dünyaya eski gözlerinizle bakmıyor-sunuz. İyi ki bu zorluğun üstesinden arkadaşlarımla birlikte gelmişim, tek başıma asla başaramazdım.

OSMAN GAZİ BAYKAL

1955 Milas doğumluyum. 1976'da Hava Harp Okulundan mezun olduktan sonra 1987 Şubat'ına kadar savaş pilotu olarak uçtum. Ardından 2018 Nisan'ında emekli olana kadar sivil havayollarında çok değişik tiplerde kaptan ve öğretmen pilot olarak uçtum. Ömrümün yaklaşık dört yılı havada geçti.

İstanbul'da dört yıldan fazla, şimdilerde Apaçık Radyo olan Açık Radyo'da arkadaşımın program yaptım. 2009'dan beri Airkule Sitesinde havacılık tarihi ve kültürü üzerine yazılar yazmaktayım. Gruba, eşim Handan aracılığıyla katıldım.

PETER WEISS ve DİRENMENİN ESTETİĞİ ÜZERİNE

Kitabı bitirdikten sonra bendeki etkileşimini ikiye ayırıyorum. Yazar ilk bölümünde sanatın içindeki mücadele (*direnme-kazanma-kaybetme*) eserlerini çok iyi seçmiş. Bilmediğim, duyduğum ama yeterince inceleyemediğim pek çok örneğin, kitapta karşıma çıkması beni sevindirdi. Ayrıca bazı sanatçıları ve çabalarını yakından izlemek önemliydi. Öğrenme, araştırma güdülerimi ateşledi. Yine aynı bölümde pek ön planda olmayan İskandinav yarımadası ve çevresinin tarihsel gelişimi ve ayrıntıları benim için eğiticiydi. Kitabı okuyuncaya kadar hep ötelediğim İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'nın tarihsel ve politik ilişkileri, olayları daha yakından inceleme çabalarımı harekete geçirdi.

Bana göre kitap incelemesinin ikinci bölümü olarak sosyalizm ve onun türevlerinin kâh roman kâh bilimsel araştırma formatında okuyucuya sunması, metinler arası geçişler benim için farklı bir okuma deneyimiydi. Özellikle Sovyetler Birliğinde yavaşça gelişerek iktidara yerleşen “sosyal faşizm”, her ne kadar II. Dünya Savaşı içinde sekteye uğrasa da soğuk savaş döneminde gerçek

yüzünü göstermesine kadar olan dönemi yazar, taşra olarak İskandinav Yarımadası, Almanya'daki sürdürülen mücadele ve örgütlenme çabalarını roman tekniğinde çok güzel aktarmış.

İlk işaretlerini İspanya İç savaşında -*özellikle anarşistlere ve diğer sosyal demokrat gruplara karşı*- gizli saldırılarıyla veren SSCB ya da Stalinizmin Avrupa'da Sosyalizm adına yaptıklarının tüm ayrıntılı dökümü henüz yapılmamıştır. İspanya İç savaşı bölümü bunun sınırlı bölümünü kapsarken, Hitler'le II. Dünya Savaşı öncesi yapılan antlaşmanın güvencesiyle Finlandiya'ya saldırmasının aç gözlülüğünü yazar kısmen aktarmıştır.

Parti disiplini ve kesinlikle tartışılmaz, eleştirilmez merkez kararlarının taşra örgütlerinden uygulanma pratiğinin Türk solu için de aydınlatıcı olduğuna inanıyorum. İktidar mücadelesi, sisteme inananları kolaylıkla gözden çıkarılabileceklerinin başat örneğidir. İktidar hırsı çoğu kez periferideki fedakâr yoldaşlarını göz kırpmadan harcamaktan kaçınmadığını bize bir kez daha hatırlattı. Buradan yola çıkarak TKP ile 12 Eylül öncesi-sonrası katledilen diğer örgütlerde de benzer çabalar, sınırlı paralellikler kurulabilir.

Elbette birlikte okumanın bireysele göre faydası daha büyük. Farkına varılamayan, es geçilen noktaların ortak platformda dikkât çekilmesi daha anlamlı kılmaktadır. Kendi adıma çoğu kez okuma eyleminde kaçırdığım noktaların çokluğu ya da dikkâtimi yoğunlaştıramamanın eksikliklerini tamamladığını düşünüyorum. Eksik noktalarımı yönlendirebilmem açısından kitabı ve ortak okumayı ilk kez denememe rağmen çok başarılı bulduğumu söyleyebilirim.

Günümüzün pesimist ortamında salt gerçeklerle sürekli yüz yüze kalmak kişiyi adeta iğdiş edebilmektedir. Sanat burada yeni bir pencere açarak bir an için nefes almayı, eylemler için bilenmeyi ve bazen de sakince yorumlamaya çalışmayı kolaylaştırmaktadır. Sadece sanatı izlemenin bile beyin fonksiyonlarının güncellenmesini, sağduyulu düşünmeyi sağladığına inanıyorum.

Son olarak öğrenirken kendi gerçeklerimizle yüzleşmemizi sağlayan “Peter Weiss Okuma Grubu” çalışmalarına katılma fırsatı bulabildiğim için katkıları olan herkese müteşekkirim.

ÖGE ÇALDIRAN

1967 İzmir doğumluyum 34 yıl coğrafya öğretmeni olarak İstanbul ve İzmir’de çalıştım. Babamın okuduğu kitaplar yazdığı mektuplarla başlayan okuma yolculuğum hep sürdü. Pandemi dönemi Gümüşlük Akademisi Okuma Grubunun İzmir ayağı, Yıldız İlhan Grubu ve yerelde bir iki grupla devam ediyor. Katıldığım sinema atölyeleri ile bir kısa filmin yapımının tüm aşamalarında yer aldım, gün yüzüne çıkmayan şiir denemelerimle filmler ve kitaplarla yolculuğa devam ederken, Mustafa Süt-

laş’ın önerisiyle yazmayı denemek, öğrenmek, anlamak için Deneysel Yazma Atölyesinin yolculuk davetine de “Haydi, rast gele!” diyerek katıldım.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

Ne bilgim ne de birikimim “Direnenin Estetiği”ni tek başıma okuyup anlamama yeterdi. Merak ediyor, istiyor ancak uzağında duruyordum. Tek başıma başlayıp bitiremeyeceğimi biliyordum, haklıydım da. İki bin yirmi beş ekiminden iki bin yirmi altı nisanına, altı ay süren yolculuğun sonuna vardığımızda da iyi ki böyle yetkin bir grupla canlı okumaya katıldım, dedim.

Sanatın ve estetiğin mayasıyla köpüren Avrupa sanat ve siyasi tarihinin sözcüklerle, sayfalarca resmedildiği “Direnenin Estetiği” yoğunluğu, ağırlığı, gücü ile müthiş bir arşiv gibiydi. Bir yanıyla da gıpta edilesi kahramanların sahnesi.

Küçük mutfaqlardan müze salonlarına, İspanya kırsalından Paris sokaklarına, kuzeyin soğuk caddelerine, hastahane odalarına, gemi ambarlarına, çatı

katlarına, havasız hararetli toplantı salonlarına, hapishane bloklarına, Antik Yunan'dan günümüze kadar sürdü bu yolculuk.

Peter Weiss bizi çağına tanıklık ettirdi.

Direngen, bastıkları yeri bilen bilinç düzeyi yaşlarının çok ötesinde bütün o insanlar, idealleri, hayalleri, hayatlarıyla, hayal kırıklıklarıyla sırtlarından vurulanlar, asılan, kurşuna dizilen direnişçiler, yaşadığımız gezegenin kızgın çekirdeği gibiydiler.

Eşit yaşamak, üretmek, varlığını anlamlı kılmak, tırmanacaksak ideallere omuz omuza olmaktı hedefleri en yalın haliyle.

Yazık ki “uğruna mücadele ettikleri ülkeleri onları yere serdi, dünya hedefledikleri yaşama iknâ olmadı” işçilerin direnişlerini, bilim insanlarının, sanatçıların çabalarını, sanat eserlerinin imgelediği dünyayı, düşünce sistemlerini anlattı bize Weiss, kimi zaman direnişçilerin sesiyle kimi zaman kendi sesiyle, sayfalar boyu.

Samanyolu galaksisinin yayınlanan son fotoğraflarına bakınca insanın var oluş ve yok ediş iştahını görünce insanlık tarihinin maalesef hep kanlı toprağında hâlâ savaşların ve faşizmin vahşiliğinde yaşıyor olmağımız...

Umudun körüğü, vazgeçmeyen o insanların nefesleriyle, çabalarıyla şişti, daha yaşanabilir bir dünyaya varmak için, bütün kıtalarda ve denizlerde mücadele etmiş kadınlara, adamlara, çocuklara selâm olsun.

Moderatörümüz, projeyi hazırlayan, takipçisi olan Mustafa Sütlaş'a, aylar boyunca birlikte yol aldığımız bazen nefesimizi tutup seyre daldığımız, bazen gözyaşı döktüğümüz aynı anda boğazımıza düğümlenen bir yumrukla sustuğumuz; arkadaşlarıma, kitapta adı geçen görselleri görünür kılan, kitabı büyüten arkadaşlarıma ve bize bu kitabı kendi dilimizde okuma şansı veren Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'a çok teşekkür ederim.

2026/ Haziran

ÖZLEM VAROL

07.06.1977 yılı İzmir doğumluyum. Özel bir firmada Muhasebe ve Finans Müdürü olarak çalışıyorum. Benim için okumak yemek yemek gibi zorunlu ihtiyaç kapsamında o nedenle bazen sevmesem de o kitabı okumaya çalışıyorum. *(Gerçi son bir yıldır bu olaydan vazgeçmeye başladım.)* Kitap üzerinde karalama yaparak notlar alarak okuyorum. Bu olayı o kitabı sonrasında elime aldığımda neyi çizmişim acaba duygusunu sevdiğimden de yapıyorum. Bir taraftan da beğendiğim yerler o kitap hakkında hatırlamaya neden oluyor. Bunun dışında yazar hakkında ve kitap hakkında yazılanlara bakmaya çalışıyorum. Ama bunu genellikle kitabı okuduktan sonra yapıyorum. Çünkü bazen yorumlar yanıltıcı olabiliyor. Yoğun bir tempoda çalıştığım için okuduğum kitapla ilgili ek makale vs. şuan çok fazla okuyamıyorum ama ileride sanırım okuma programıma onu da ekleyeceğim.

PETER WEISS'İN DİRENMENİN ESTETİĞİ ADLI KİTABI HAKKINDA

“Direnişin Estetiği” romanını okumak ve bu okumayı birlikte yapma konusunda öncelikle şunu belirtmek isterim ki ben ilk kez böyle bir oluşum içinde yer aldım. Bu şekilde bir okuma gerçekleştirmekten inanılmaz keyif aldım. Hele bu şekildeki hacimli bir kitabı tek başına okumak sanırım oldukça zor olacaktı belki de okuyamayacaktım. Çünkü kitabı daha önce duymuş ve okumalıyım demiştim ama o şekilde kalmıştı. O nedenle geç de olsa duyar duymaz hemen katılım sağlayıp devam ettim. İyi ki devam etmişim. Sadece

kendi adıma üzerinde öncesinde okuyup ve okuma esnasında birazcık daha vâkıf olup daha çok konuşabilmek isterdim. Ya da ne bileyim belki kitap tamamen bittikten sonra bir gün de sadece değerlendirme için toplanılabilir miydi? Bu bize kitabı daha çok benimsemeyi ve anlamayı kazandırır mıydı diye düşünmekten de kendimi alamıyorum.

Romanında anlatılanlarla, şimdi dünyada olanlara, dünyanın ve insanlığın hâllerine dair bir benzerlik ya da koşutluk olup olmadığı kitabı okurken de açıkçası en çok kafamı kurcalayan konulardan biriydi. Bana göre o günle bugün arasında bağlantı kurmamak, sorgulamamak çok zor. Özellikle bizler gibi en azından kendini sola yakın tarafta gören insanlar için faşizme karşı verilen bu savaşın geçmişten günümüze hala devam ettiğini görmek ve daha da önemlisi maalesef hâlâ kesin bir başarı göstermemiş olmak son derece üzücü. Özellikle günümüz dünyasındaki bu iletişim ağının kolaylığı ve yaygınlığı kendimiz dışında ülkeleri de daha rahat gözlem fırsatı sağlamakla birlikte bu konuda tüm dünyada iktidar karşısındaki geldiğimiz noktada geçmişle benzer durumlar söz konudur. Bu da tarihten ders çıkarmak için tarihi daha iyi analiz etmemiz gerektiği ve bu konudaki eksikliğimizi gidermemiz konusundaki gerçekliği yüzümüze çarpmıştır. Kitabı okumadan önce de elbette bu konuda az çok fikrim vardı. Hattâ birçok benzer hatanın da aynı şekilde yapıldığını da düşünüyordum. Ama yine de Peter Weiss anlatımında o kadar tarafsız ve yalın bir gerçeklikle bunu bize okuttu ki bu sayede çok daha iknâ edici ve gerçekçi oldu.

Ayrıca insanoğlunun yaşadığı baskı, savaş ve umutsuzluk gibi durumlarda takındığı tavrın ve değişkenliğin gözler önüne serilmesi de oldukça başarılı bir şekilde verilmiş. Ve ne olursa olsun ümitsizlikliğe düşülmemesi gerektiğini de bize satır aralarında daima göstermiş. Yaşamak zorundasınız, diyor bir yandan da size geleceği kurabilmek, toplumsal hafızayı ayakta tutmak adına yaşamak zorundayız. Roman boyunca ne olursa olsun mücadeleden vazgeçilmemesi gerektiğini savunurken bunun, geçmiş için de, günümüz koşulları içinde değişmeyen tek gerçeklik olduğunu düşünmüştür diyebiliriz.

Yazarımız ta en baştan itibaren kitapta aklımızda kalacak tarihi yerlerden heykellerden resimlerden söz ederek ilerlemiştir. Çünkü bazen sözler aklımızda kalmaz ama gördüğümüz bir resim, bir heykel, bir afiş aklımızda kalır. Bu da sanatın zihindeki gücüdür. Ve savaşların sadece kavga ederek değil, yazarak,

izerek ya da yaratarak da yapılacağını göstermek istemiş bence bunda da oldukça başarılı olmuştur. Hattâ sanatın belki de zaman zaman fiziksel uygulamalardan bile daha gl bir yöntem olduğunu düşünebiliriz.

Direnmenin Estetiği, Alman yazar Peter Weiss’ın en önemli eserlerinden birisi olarak kabul ediliyor.1975-1981 yılları arasında yayımlanan üç ciltlik bu roman hem siyasi hem estetik bir yapıt olarak 20. yüzyılın en kapsamlı anti-faşist anlatılarından biri olarak kabul edilmektedir. Bir kere öncelikle şunu söyleyeyim iyi ki okumuşum bu romanı diyorum.

Peter Weiss’ın anlatımının inanılmaz derecede etkili buldum. Kitabı sadece tarihsel bir kitap gibi düşünemeyiz. Kitapta o dönemin yaşamına dair her noktada bir anlatı var. Sanat tarihi dersi alır gibi resimleri oldukça ayrıntılı bir şekilde analiz etmekten tutun da, işçi yaşamına, iktidarın başındakilerden en aşağıdakilere kadar inanılması müthiş bir tarafsızlıkla bizi o güne götürüp adeta bir ayna tutarak önümüzü aydınlatmıştır. Özellikle kitapta çok yıllar önce Kadıköy’de bir sahaftan aldığım **Albrecht Dürer**’in “Melankoli (*Melancholia*)” tablosuna rastlamak da benim için son derece şaşırtıcı ve akılda kalıcı bir yan daha oldu. Bu kitap sayesinde bu tabloyu detaylıca ve ne olduğunu bilerek inceleme fırsatım oldu. Ve bu resme her baktığımda Peter Weiss’ı ve bu kitabı aklıma getireceğim.

Son olarak Mustafa Sütlaş’a çok teşekkür ediyorum. Sizin o zaman zaman korkutucu olan disiplininiz olmasa sanırım bitirmek kendi adıma daha zor olabilirdi. Gösterdiğiniz emeğe bir karşılık verebilmemiz mümkün değil. Yine kitap boyunca resimler paylaşan değerli arkadaşlarıma da yine ayrı bir teşekkür etmek istiyorum.

Ve tabi ki kitabın sonunda çok uzaklardan gelen ve birlikte bu okumayı daha da değerli kılan sevgili arkadaşlarım, sizlerle iyi ki yollarımız keşişmiş, sevgiyle dostça kalınız.

ÖZNUR İLHAN HASOY

İsmim Öznur, biri babamın, biri kocamın iki soy isim taşıyorum. İlhan Hassoy. Altmış yedi yaşındayım. 1959 doğumlu yani. Felsefe bölümü öğrencisi iken 1980 askeri darbesi ile hapse atıldım. 1985 yılında başlayarak değişik alanlarda çalıştım, hayli uzun zamandır hâlen devam eden muhasebecilik ile geçimimi sağlıyorum. Anlama, anlamlandırma, bir işe yarama çabalarından hiç vazgeçemedim. Değişik sivil toplum örgütlerinde gönüllü olarak çalıştım. Bir taneşinde çalışmaya devam ediyorum.

DİRENMENİN ESTETİĞİ ÜZERİNE

Direnmenin Estetiği okuma listemde olan bir kitap değildi. Altı ay boyunca haftada iki gün doksana dakika topluca kitap okumak pek olanaklı görünmemişti bana.

Kadim dostumun ikinci söyleyişinde denemek isteyip kayıt yaptırdım. Çalışmaya katılmak için ön hazırlık istenmemesi benim için çok kolaylaştırıcı oldu. Zoom üzerinden yapılması da sanılanın aksine nitelik kaybına yol açmadığı gibi benim için başka bir kolaylaştırıcı oldu. Dışarıdan bakılınca ekran başında oturup sesli kitap dinlemek pek cazip görünmeyebilir fakat bu çalışma hiç monotonluğa düşmedi. Her oturumda iki - üç arkadaşın okuması, okumalar arasında sözü olanın söylemesi hem aidiyeti arttırdı hem de tekdüzeliğe izin vermedi.

Altı ay boyunca her hafta iki kez, merakla ve gittikçe artan ilgiyle bilgisayarın karşısına oturdum. Sevgili Mustafa Süttaş'ın dökümlerine göre oturumların %78'ine katılmışım. Katılmadıklarım da katılamadıklarımıdır aslında.

Sanat, politika, tarih, psikoloji, sosyoloji gibi birçok alanın iç içe olduğu hem içerik hem de biçim olarak bu zor eseri birlikte okumak motivasyonumu arttırırken ilerlememi de sağladı. Kendi başıma okuyor olsaydım, eğer vazgeçmemişsem hâlâ bitirememiş olurum büyük olasılıkla. Zira okudukça yeni yeni

merakların kapıları açılıyor. Dönüp her birine bakmak, bakılacak kaynakları bulmak, bilgi yığını içinden aradığın kısmı bulup çıkarmak, o bulduğunun roman ile bağını yeniden kurmak çok yoğun ve meşakkâtli bir çalışma olurdu. Ortak çalışmada bu alanlar ağırlıkla sevgili moderatörümüz ve katılımcı arkadaşlar tarafından güzelce dolduruldu. Bulunan ek kaynaklar, görseller, romanın kişileri, mekânları hakkında bilgiler, okumalar sırasındaki tartışmalar ile bu çok katmanlı eseri okuyup anlamak zor olmaktan çıktı. Çok keyifli hâle geldi. Şimdi dışarıdan bakınca birkaç hafta uzatmayı göze alıp bazı bölümler üzerinde biraz daha konuşsak iyi olurmuş gibi geliyor.

Aldığım notlara baktıkça kitapta yapılan göndermelerle ilgili okuyacağım bir hayli yazı var hâlâ. Bana öyle geliyor ki bu roman kapitalizmin büyük krizi ile başlayan bir dönemi ve o dönemin politik tutumlarını, insan davranışlarını anlamak isteyenler için bir kılavuz olabilir. Zira atıf yapılan her konu ya da durum okuyana ezberlerin dışında bakış açıları gösterirken nerelere bakması gerektiğini de işaret ediyor.

Bu devasa romanı anadilimizde yazılmış gibi rahat okumamızı sağlayan çevirmenler Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’a minnet duyduğumu söylemeliyim 847 sayfanın hiçbir yerinde takılıp “herhalde çeviridendir” demedim.

Almanya’da 1918-1919 Bolşevik devriminin vahşice bastırılması *-ki ben anlatıcının babası da o ayaklanmanın kadrolarından biridir-* burjuvazinin sol korkusuyla Nazizme yol vermesi, Alman sosyal demokratların, sosyalizm korkusuyla partiyi dağıtması, faşizmi durdurabilmek için son olanak olarak görülen İspanya İç Savaşı’ndaki yenilgi, güçlü sol yapılanmaların olmasına rağmen bütün Avrupa ülkelerinin kâh rıza üretilerek kâh zor yoluyla faşizmin pençesine düşmesi, dayanak olarak görülen Sovyetler Birliği’nin Nazi Almanya’sı ile saldırmazlık paktı imzalaması, bu anlaşmanın Nazi zulmüne karşı yapılanmış direniş örgütlerini felç etmesi ve nihayetinde İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği’ndeki Moskova yargılamaları ve Ekim Devrimi’ni yaratan kadrolardan önemli bir kısmının idam edilmesi. Bütün bu yenilgilerin, hayal kırıklıklarının yarattığı toplumsal travma, bu travmanın bireylere yansımaları, kaybettikleri hayatların, değerlerin yasını bile tutamadan yola devam etmekten başka çare olmayışı ve kahramanlar...

İnsanı okurken bile dehşete düşüren işleri gönüllü olarak yapan Kızıl Orkestra üyelerinin mücadeleleri, en bunalıcı zamanlarda bile sanat eserlerinin

üzerinden hayatı anlama ve anlamlandırma çabaları, anlamlar üzerinde uzun uzun tartışmaları, son olarak da yazarımızın asla unutulmamasını istediği bu gencecik (*yirmili yaşlarda*) kahramanların yaşamlarının ellerinden alınışı.

Bütün bu konular kitap boyunca birbiriyle ve tablolar, tiyatro oyunları, mimari yapılar ile ilişkilendirilerek kâh ben anlatıcının sesi ile kâh sayfalar boyunca süren tartışmalarla, kâh yazarın doğrudan konuşmasıyla ince ince işlenerek bizlere anlatılıyor.

Savaşın sadece devletler arası egemenlik savaşı olmadığını aynı zamanda savaşan ülkelerin kendi içlerinde de iktidar savaşları olarak yaşandığını görüyoruz. Savaş, toplumların kazanılmış haklarının ellerinden alınmasını kolay-laştıran, bireyin inisiyatifini yok eden, kurulu hiyerarşinin dışına çıkmaya çalışan herkesi yok eden, doğruluğu ya da yanlışlığından bağımsız olarak sadece kurumu - hiyerarşiyi merkeze alan, böylece insanlığın bitmek tükenmek bilmeyen eşitlik mücadelesinin imkânlarını da yok eden bir süreç olarak çıkıyor karşımıza.

Pir Sultan Abdal'ın "İlle dostun gülü yaralar beni" deyişindeki gibi faşizmin zulmünden çok karşı blok hakkında yazılanlar içimi acıttı.

İspanya İç Savaşı için; "Halk cephesinin olanaksızlığını açıkça görmüş-tüm. Tek seste buluşmak olan bu cephe belki gelmekte gecikmişti, belki zamanı henüz gelmemişti. Çünkü onun taşıyıcılığını yapacak olanlar eski parti düşüncesinden kopamamışlardı. Onların katılığının başlangıçta sandığım gibi savaşın acımasızlığı değil bencillik, kibir ve intikam tutkusuydu. Bizim dağılmamıza neden olan buydu. Yoksa askeri üstünlüğe sahip olmamamız değildi. Güç kaybının nedeni artık birbirimize güvenmiyor oluşumuzdu", "Uluslararası Tugaylar Paris'e indiğinde safra olarak görülmüştü", "(Stalin), ölmem senin için neden gerekliydi" ya da " itiraf bir ortaçağ içtihadıdır." mı demişti bilmiyorum ama "Buharin'in son sözleri Avusturya'ya giren Alman tanklarının gürültüsü arasında duyulmaz oldu" gibi anlatıları okumak çok hüznölüydü.

"Yüce bir ideal için savaşırken işler kirlenmeye başladığında ahlâki tavizler, susturulan sesler."

Bunlara rağmen seçtikleri tarafta olmakta ısrar ediyor yazarımız ve kahramanlarımız.

“Bana kalan iki seçenek arasından ben sadece sosyalist toplum düzeninde, dünyadaki var olan kötü koşulların yok edilmesi için bir olanak görüyorum”, diyerek tarafını ortaya koyuyor.

“Estetik meseleler daima politik meselelerdir”, diyen Weiss bize “sanat eserleri aracılığı ile yeni bir tarih yazımı, okuması” sunuyor. Sanatı seçkinlerin hegemonyasından sıyrıp toplumsallaştırmanın örneklerini veriyor. Her sanat eserini aynı değerde görmediğini vurgulamayı da ihmâl etmiyor.

“Savaşı, düşmanlığı körükleyen eserlere tolerans olmayacaktır.”

Vedat Türkâli kitap hakkındaki görüşünü “*Tarihin estetik yükünü, emeğin o temel yapısını bu kadar güzel anlatmak çok zor. Avrupa tarihini çok güzel bir biçimde yansıtıyor. Gerçeği çok ince eleştirilerle sunuyor*”, sözleriyle anlatıyor.

Çok etkilendiğim bu roman hele de romanın bütünü hakkında söz söylemeye kalkışmak benim için çok cüretkâr bir davranış olur. Bu nedenle romandan aldığım birkaç örnek ile bende yarattığı duygulardan, çağrıştırdığı düşüncelerden söz etmeye çalışıyorum. Bütün kurgu ve olayların dizilimi diyalektik bir biçimde görülüp anlatılıyor. Zeus sunağına bakarken bir anda kendimizi 1937 Almanya’sında buluveriyoruz.

Zaten yazar da “Olayları basit ve tek boyutlu bir biçimde betimlemek olanaksızdı; çok çeşitli düzlemlerde çalışılmalıydı. Kitap sürekli sentez arayışı içinde olan diyalektik bir sürecin anlatımıdır”, diyerek durumu özetler.

Asıl alanı belgesel tiyatro ve resim olan yazarın, resme, tiyatroya edebiyata, mimari eserlere ve çevresinde olup biten her şeye sınıf perspektifinden bakması çatışmaları iyi ile kötü kavramlarıyla değil sınıf karşıtlıkları ile açıklaması benim için çok çok dikkâte değer.

Taa Pergamon sunağının yapımında yaşanan köle ayaklanması için “Belki o dönemin köleleri arasında da birileri (...) tehdit edici gücün imhasını, iynin kötüye karşı mücadelesi olarak değil de sınıf mücadelesi olarak anlamışlardı” diyerek çok güzel bir bakış sunuyor.

Kitapta konu edilen sanat yapıtlarının incelenmesinde görüyoruz ki her eser estetik değerlerini de aşan biçimde yaratıldığı zamanın temsilcisi, yaratıcısının hayata bakışının ürünü ve tarihe bırakılan işaret taşlarıdır.

Roman 1937-1944 yılları arasındaki dönemi anlatıyor olsa da, anlatıya iki bin yaşında, üstelik yaratıldığı topraklardan sökülüp 2500 kilometre uzağa yerleştirilmiş tıpkı yazar ve ailesi gibi sürgünde bir sanat eseri ile; heykel okullarıyla, heykeltıraşlarıyla ünlü, Pergamon halkının sanat dünyasına kazandırdığı eşsiz Zeus Sunağı'nın incelenmesi ile başlaması dikkâtle okunacak çok katmanlı bir eser olduğunu fısıldıyor hemen.

Sunak, İsa'dan önce 200'lü yıllarda Attalos hanedanının kralları tarafından Galatlara karşı yapılan savaşın kazanılmasında yardımlarını esirgemeyen tanrılara adanmak üzere yaptırılmıştı.

Çok etkileyici, vahşi savaş betimlemelerinin canlandırıldığı frizlerde Yunan mitolojisine göre toprak ana; birinci nesilden tanrıça Gaia ve Olimposlulara baş kaldırmaya cüret eden oğulları Gitanlar ile ikinci nesil olan Olimpos tanrıları ve tanrıçalarının egemenlik savaşı anlatılır. Ancak öyküde çok ilginç bir ayrıntı göze çarpar. Ölümsüzler bütün güçlerine rağmen savaşı ancak bir ölümlünün desteği ile kazanabileceklerdir. Mitostaki bu ayrıntı bile dikkât kesilmemizi sağlıyor. Ne eylersek biz eyliyoruz.

Olimposlu ölümsüzleri zafere taşıyacak olan ünlü halk kahraman Herakles olur. Taşa kazınmış rölyeflerde yenilmiş acı içinde kıvranan Gaia ve gitanlar ile galipler; Olimpos'un bütün tanrı ve tanrıçaları vardır. *(Bu sahnelere bakarken Nazım Hikmet'in "Yenenler yenilenlerin ak libaslarında sildiler kılıçlarının kanını" dizelerini hatırladım)* Bir tek Herakles yoktur, kahramanlarımız belli belirsiz izler bulurlar ondan o kadar. Herakles'in neden olmadığını tartışırlar. Bu mitolojik figür romanın sonuna kadar gölgede bir karakter olarak varlığını sürdürür. Öldürülmeden kısa bir süre önce yazdığı mektupta "Herakles tanrıların yanında savaşmamalıydı", diye yazar Heilmann.

Ustaca yontulmuş taşın kıvrımlarına dalmışken birden bire 1937 Nazi Almanyası'na geçiveriyoruz.

Eseri inceleyip bir yandan da tartışan roman kişileri Copi, Heilman ve adını bilmediğimiz anlatıcımız savaş sahneleri ile kendi yaşamlarını karşılaştırırken bir tutum belirlerler. Ölümü beklemeyip direneceklerdir. "kahramanlara ihtiyacımız yok, biz bize yeteriz" diyen üç arkadaştan ben anlatıcı iç savaş yaşanan İspanya'ya gidecek, Copi ve Heilman ise ülkede kalıp Rote Kapelle üyeleri olarak çalışmaya devam edecekler.

Ben anlatıcı, bir yandan *-kimi zaman doğrudan, kimi zaman da dolaylı olarak-* yaşadığı anti-faşist mücadeleyi, öte yandan da kendi siyasi ve sanatsal gelişimini anlatır.

Medusanın Salı'nın ressamı Gericault "on dört temmuzun oğludur." Ya on dört temmuz nedir? Fransız Milli Bayramı. Kral otoritesinin simgesi, sürekli bir tehdit unsuru olarak bilinen ünlü Bastil Hapishanesinin (*her rejimin sembol binaları oluyor sanırım yakın tarihimizde Mamak, Diyarbakır gibi hapishaneler, şimdilerde Silivri.*) halk tarafından basılıp tutsakların serbest bırakıldığı gün. Fransız devriminin atmosferinde büyüyen Gericault'nun tablosu 200 yıldır hayranlıkla izleniyor. Biz tabloda derme çatma bir salın üstünde çok iyi resmedilmiş ölü bedenler, acı içinde ölmek üzere insanlar görüyoruz. Oysa Weiss bize tabloyu, içindeki sınıfları bulup çıkartarak anlatıyor. Zira Senegal'in yeni sahipleri olarak yola çıkan Fransızlar; subaylar, rahipler ve onlara hizmet edecek olanlar büyük bir deniz kazası geçirince üst sınıftakiler silah zoruyla bütün erzak ve koruyucu maddelere el koyup filikalar ile sağ salim karaya çıkarlar. Tabloda resmedilenlerse efendileri tarafından denizin ortasında ölüme terkedilenlerden geriye kalanlardır.

Hollandalı ressam Pieter Brughel'in 1559 tarihli Karnaval ve Perhiz tablosunda çok sayıda figür görürüz. Kilise, rahibeler, karnaval meydanı, köylüler, yiyecekler, içecek fiçıları, kimsenin fark etmediği ölmek üzere olan adam. Ama iki figür vardır ki yeni sınıfın doğuşunu ve o sınıfın insanlık karşısındaki tutumu anlatır bize. Biri kadın biri erkek iki burjuva. Alacaklarını almış, bütün olup bitene sırtını dönmüş. Sahneden çıkmak üzere. Yeni bir dönem yeni sahipler. Bu okuma, tabloya döne döne defalarca bakmama neden oldu. Sahiden sanat insanlığın ortak tarihi.

Kendisi de sosyalist olan yazarın sol cenahın pek te itibar etmediği Kafka'ya bakışı da dikkâte değer bence. Şato romanında kasaba halkının hiç yüzünü görmediği birine itaâti, şatonun çalışanlarını bile dokunulmaz, kutsal sayışı ile Alman Sosyal Demokrat Parti tabanının Nasyonal Parti tabanına dönüşüvermesi arasında bir bağlantı yok mudur?

Kasaba sakinlerinden Amelia'nın, Şato yüksek memuru Klam'ın küstah ve ahlâksız teklifini reddetmesi, şato hiç de umursamadığı hâlde kasaba halkını neden çileden çıkartır? Komşuları genç kadını ve ailesini neden cezalandırırlar? Korku ve kişisel güvenlik için güce tapma, bunun giderek kolektif bir çılgın-

lığa dönüşmesi midir? Eğer öyleyse bu zaten insanlık tarihini açıklayacak anaharlardan biri değil midir?

İnsan her şeyini kaybetmiş, canını kaybetmek üzereyken nasıl umutlu olabilir? Umut, gelecek güzel günlere inanmak kadar, hattâ belki de daha fazla yaşadıklarımıza dayanma gücü veriyor sanırım ve galiba asıl bunun için hep var. Bu gerçeklik duradursun bir de her dönemin aykırıları var tabi ve onların üzerinden de başka bir tarih yazılıyor.

Rote Kapelle (*Kızıl Orkestra*) üyeleri; kitapta konu edilenlerin hepsi de çok genç bu insanlar bütün kırgınlıkları, bütün hayal kırıklıklarına rağmen Nazizmin yenilmesi, Sovyetler Birliği'nin ayakta kalması için Almanya başta olmak üzere Nazi işgali altındaki ülkelerde sıkı bir istihbarat ağı kurarak çok önemli bilgileri edinip aktaran, aktardıkları bilgilerle çok zaman savaşın gidişini değiştiren, imkansız görünen işler yapan inanılmaz insanlar.

İşkenceden perişan haldeki Rote Kapelle militanlarının tutuldukları hücrelerden çıkartılarak idam yerine yürüyerek götürölmelerini şöyle anlatıyor yazar:

“Ne kadar kısıydı aldıkları yol, ama nasıl bir yürüyüş grubuydular, kanlarının birbirine karışacağı yere, kaba taşla öröülü binaya doğru yol alıyorlardı. Ülke en iyi evlatlarının ölümlü ile başını yitirmişti ve katiller kadavraları değerlendirmek üzere silip temizlemekle meşguldüler.”

Weiss, hepsi de arkadaşı ve yoldaşı olan bu insanlara, kısacık yaşamlarına derin bir saygıyla arkalarından yapılacak şeyin onları anlatmak, unutulmamalarını sağlamak olduğunu bilerek belki de kitabın en tartışmalı sayfalarında onların öldürölmelerini çırılçıplak anlatıyor.

Bu sayfalar okunurken hepimiz çok rahatsız olduk. Bazılarımız “Kitabın dili burada değişiyor, anlatımdaki incelikler kaybolmuş. Bu kadar rahatsız edici anlatılmamalıydı”, meâlinde konuştular. Bense tartışma sırasında da şimdi üzerinden birkaç ay geçtikten sonra da biraz da rahatsız olalım diyorum.

“Sanat ne yaparsa yapsın gerçeğin yerini tutamaz” ya belki de bu nedenle Weiss, Rote Kapelle militanlarının kapatıldıkları hapishaneyi ve yoldaşlarının idamını anlattığı sayfalarda sözü tamamen gerçeğe bırakmış. Vahşet, dehşet ve insani haller çırılçıplak anlatılmış ki zihinlere kazınsın.

Hem kahramanlar hem de uğradıkları zulüm hiç unutulmasın.

REZAN TURHAN

Kayseri doğumlu, emekli bir eğitimciyim. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Eğitim bölümü mezunuyum. Kırk bir yıl süren bir meslek hayatım oldu. Ekoloji, okumak ve yüzmek ilgi alanlarım. Halen Foça da yaşıyorum.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

Öncelikle; adından bile habersiz olduğum bu romanla karşılaşıyordım, adı ilgimi çekmedi mutlaka ama almaya cesaretim olacağını sanmıyorum. Romanın sayfalarının çokluğu cesaretimi kıran nedenlerden biri olurdu.

Bir öneri ile romanı aldığımı düşünelim; okumayı sürdürmek, bazı konularda altyapı bilgisi gerektirdiğinden, bağlantılar kurarak anlamakta ve okumayı sürdürmekte zorlanacağımı tahmin ediyorum.

Bu tür eserleri birlikte okumanın, hem katılımcıların katkıları ve soruları ile anlamayı kolaylaştırdığını hem de sürekliliği sağladığını diğer okumalarımızda da gördük. Bu romanda ise katılımcı sayısının fazlalığı hem romanın önemini arttırdı hem de katılımcıların katkısı ile romanın anlaşılmasına ve paylaşılan görsellerle kalıcılığına etkileri oldu.

Roman, (1937-1945) tarihleri arasında Avrupa'dan Rusya'ya kadar uzanan bir alanda, sanatın da desteği ile özellikle faşizmin siyasal portresini ve direnişi bir belgesel niteliğinde anlatır. Kahramanların (Ben anlatıcı, Coppi, Heilmann) Berlin'deki Pergamon Müzesini gezmeleri ile başlarız romana. Mitolojiye, tanrılar ve krallar arasındaki benzerlik öne çıkarılarak değinilir. Müzedeki anıtlar, Pergamon krallarının zaferlerinin ölümsüzleştirilmesini temsil eder.

Pergamon Müzesinde simgeler ile anlatılan zafer, baş tanrı Zeus ve Athena'ya adanmıştır. Devlere karşı tanrıların zaferini simgeleyen bu heykeller, Bergama krallarının önemli zaferlerinin ve baskılarının simgesidir. Ama, Pergamon Müzesi'nde bulunan ve Gigantlar (Devler) ile Pergamonlular arasındaki savaşı betimleyen kabartma ve heykellerin içinde **Herakles figürünün yeri boştur**. Yoksulların, ezilenlerin yanında olan Herakles, özellikle Hellmann'ın model aldığı kahramandır. Böylece devrime yolculuğa bu fark edişle başlanır.

Müzede, geçmiş zamandaki bu durum şimdiki zamanın Nazilerinin devraldığı şeklinde yorumlanır. Aradan yüzlerce yıl geçse de savaşlarla kazanılan zaferler, aslında kendini tanrı sanan kralların ve otokratların zaferleridir. Savaşların tek amacı kralların ve otokratların egemenliğinin kanıtlanmasıdır.

Romanın kahramanları, Ben-Anlatıcı, Coppi ve Heilmann kendilerini yenilen devler ile özdeşleşmeyen ve geleceğe ait hedeflerinin olduğunu, direnişin her zaman sürdürüleceğinin önemini vurgularlar.

Devrim yolculuğuna, sanatın penceresinden bakmak önemlidir.

Bu pencereler özellikle sanat ve sanatçılar ile (*resimde Goya, Picasso, edebiyatta Kafka, Şato, Dante, İlahi Komedy, tiyatroda Brecht, Cesaret Ana ve Çocukları,*) siyasal gelişmelere sanat ile ilişki kurularak açıklık getirilir. Direnme ve estetiğin önemi sanat ve sanatçılarla vurgulanarak anlatılır. Bağlantı kurulan bu sanatçılar ve eserleri ile roman önemli bir özellik kazanır.

Heilmann sanat konusunda şu önemli noktaların altını çizerek. (S.70-79)

- Sanat çalışması önemli olan hangi değeri ortaya koyuyor?
- Gerçeği görünür kılmanın zaferi.
- Sanatı değerlendirirken işçi sınıfına duyduğumuz saygı yönlendiriyor bizi.
- Sanat için mücadele ederken, küçük burjuva alışkanlıklarımız içinde mücadele etmeliyiz.
- Sanat düşünme var olduğundan bu yana herkesin malıydı.

Romanın anlatıcısı Komünist direnişlerinin içinde olan biridir. 1937'den 1945'e kadar Avrupa'nın büyük bir bölümünü dolaşır. Anlatıcı ile Almanya ve İsveç, Sovyetler Birliği, Fransa ve İspanya gibi birbirinden farklı ülkelerde

dolaşırken Avrupa solunun tarihini sunar bizlere. Bu sunuş sanat ve politika ile iç içedir.

Romanın son bölümünde 1942’de Berlin’deki hapishanede “Kızıl Orkestra” direniş grubunun neredeyse tüm üyelerinin asılarak veya başlarının kesilerek idam edilmesinin ayrıntıları ile anlatımı vardır. Anlatıcının arkadaşları Heilmann ve Coppi de asılanların arasındadır. Bu faşizmin tanımı ve zâlimliğinin fotoğrafıdır aynı zamanda. Okuma sırasında insanı en çok zorlayan bölüm bu infazlar bölümü idi.

Roman yine başladığı yere döner tüm bu olanlardan sonra. Anlatıcı şimdi arkadaşları olmadan Berlin’deki Pergamon müzesindedir. **Herakles’in yeri hâlâ boştur.** Bu yokluğu doldurabilecek hiçbir lider, hiçbir akla yatkın varlık yok vurgusunu yapar.

Instagram’da, “kendisibir” adlı birinin bu kitapla ilgili paylaşımına görüşlerime çok yakın olduğu için burada yer vermek istedim;

“Bu kitap, yalnızca okumak için değil, üzerinde düşünmek, durup nefes almak, yeniden güç toplamak için var. Weiss bize şunu söyler gibi: “Direnmek, sadece sokakta değil; bir fikri, bir güzelliği, bir adaleti savunurken de mümkündür.”

Peter Weiss’in “Direnmenin Estetiği” romanı, yalnızca bir edebiyat eseri değil; sanatın, bilincin ve insan onurunun nasıl direniş biçimlerine dönüşebileceğini anlatan bir anıt metin.

Weiss, savaşın ve faşizmin karanlığına karşı, sanatın ışığını ve insanın düşünsel cesaretini koyar. Romanda, resim, heykel ve edebiyat; direnişin sessiz silahları haline gelir. Her sayfada, estetiğin politik bir tavır, bilginin ise etik bir sorumluluk olduğu hatırlatılır.”

Yazar bize, tüm ayrıntıları ile sanki tarihte önemli bir zaman dilimini sunuyor. Bir belgeseli okuyor gibiyiz. İspanya ve Almanya’nın o dönemde yaşadıkları kalıcı bir iz bıraktı belleğimde. Kitap aşağı yukarı yüz yıl öncesini anlatmış olsa da şimdi yaşadıklarımız arasında benzerlikler oldukça fazla. Üstelik zamanımızda artarak geliyor; insanların, çocukların katledilişini, vurdumduymazlıkla yapanların bize insan mı olduklarını düşündürerek. İspanya’da sokaklardan sel olup akan kanların Gazze’den ne farkı vardı. Özellikle de siyasilerin, sosyal demokrat liderlerin, bireysel görüşlerine bağlı kalmaları konusunda hâlâ bir gelişme olmadığı gibi hızla çıkarılan yasalarla ve karşı

tarafı düşman etmenin yanı sıra kendi içlerinde de düşmanlıklar geliştirmekle Hitler'e fark attılar doğrusu.

Romanda Herakles üzerinden mitolojiye de geniş yer verilir. Ama mitos sorgulanamaz. Çünkü mitler hükmedenlerin ses organıdır. Mitoslarla (dolayısıyla mitler ve dinlerle), hükmedenlerin bağlantısının bu şekilde vurgulanması romanın önemli noktalarından biriydi. Yukarıda sözünü ettiğim gibi romanın benim tarafımdan seçilmesinin güçlüğü kadar onunla ilgili bir değerlendirme yapılması da bir o kadar güçlü doğrusu. Benim aklımda bunlar kalacak, ama izleri, karşılaştırmalarla hep sürecektir diye düşünüyorum. Seçiminiz için çok teşekkürler sevgili moderatörümüz.

Okuma sürecinde kitabımızla bağlantılı olarak okuduğum kitaplar ise şunlardı: Spinoza Problemi (Nazi Subayının Paradoksu) / İrvın D.Yalom, Dinlenmenin Estetiğine Güven / Mediha Göbenli / Akademik İnceleme, Cesaret Ana ve çocukları ve Galileo Galilei / Bertolt Brecht, Kızıl Orkestra / Gilles Perrault (roman), İspanya'da Ölüm Güncesi /Arthur Koestler, Bir Alman'ın Hikâyesi /Sebastian Haffner.

29.06.2026 Foça

SEVGİ ÇİFTER

24 yıllık İzmirli. Okuma ve yazma hep hayatında oldu. Denemeleri ve kitap tanıtımları çeşitli web sitelerinde yayımlandı, yayımlanıyor. Öyküleri üyesi olduğu Kadın Yazarlar Derneği'nin ortak kitaplarında yer aldı. Katıldığı gruplarda, özellikle kadınların olduğu her yerde kendini yeniden tanıyor ve var etmeye çalışıyor.

Gümüşlük Okuma Grubu, uzun ismiyle Gümüşlük Akademisi Edebiyatevi, Bahçeyazı Okuma Grubu'na ne zaman katıldığımı düşündüm, Direnmenin Estetiği hakkında yazmaya başlamadan. Sevgili Aliye önermişti grubu. İyi ki! Bahçeyazı sitesindeki izleri takip edince 20 Temmuz 2020'de Gioconda Belli'in Kadınlar Ülkesi ile toplantılara katılmaya başladığımı buldum. Kişisel tarihim açısından bir okuma grubunda neredeyse altı yılı tamamlamak uzun bir yol. İyi ki katılmışım bu yürüyüşe dediğim, güzel, anlamlı bir yol. Ölüme çok yakın hissettiğimiz, evlere kapanıp zorunlu olarak tek başımıza veya koloniler hâlinde yaşadığımız Covid 19 günlerini okuduklarımızı birlikte değerlendirerek atlatabilmek; toplantı günlerini, okuyarak, okuduğumuz üzerinde düşünerek, yazarak beklemek, yaşama tutunmamızı sağlarken, bir yandan da etrafımızı saran ölüme direnme değil miydi bir anlamda.

Onlarca kitabı okuyup, birlikte konuştuk. Birlikte canlı okuma olarak da Ulysses ilk denemeydi benim için. Zoom üzerinden haftanın üç günü okuduk Ulysses'i. 51 kez buluşarak bitirdik kitabı ve sonunda Foça'da bitirme toplantımızı yaptık. Çok keyifli, neşeli, zoom üzerinden birbirini gören grup üyelerinin yüz yüze tanışma olanağı bulduğu bir buluşma oldu.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

Direnmenin Estetiği birlikte canlı okumasında biraz daha deneyimliydim. Peter Weiss'in, okumaya katılacakların oylarıyla seçilen romanını, oylamadan önce duymamıştım. Ancak listeye eklenince yaptığım okumalarda kitabın

okunması gereken ama kendi başıma okuyamayacağım bir kitap olduğunu kavradım ve oyumu Direnmenin Estetiği'nden yana kullandım. Oysa ki ilk oylamada Simone De Beauvoir'nın Mandarinler romanı için kullanmıştım oyumu ama yeterli oyu almamıştı hiçbir kitap. Mandarinler de pandemide okuduğum ama birlikte canlı okumanın daha iyi olacağına inandığım kitaplardan biri bana göre. Bazı kitapların eşzamanlı birlikte okuma ve gerektiğinde aralara girerek değerlendirme ile daha anlaşılabilir olduğunu Direnmenin Estetiği birlikte okuması bana bir kez daha gösterdi.

6 Ekim 2025'te 44 kişi ile başlayan (benim notlarıma göre) ve zoom üzerinden haftada 90'ar dakikalık iki buluşma ile süren Direnmenin Estetiği okumasını, 6 Nisan 2026'da 6 ayda tamamladık. Zaman zaman işi olan, hastalanan arkadaşlarımız oldu ama hiçbir zaman (bir kez 17 oldu) 25 kişinin altına düşmedi buluşmamız. Bence büyük bir edebi bağlılık ve irade. Katılamayanlar, okunması gereken yerleri okuyarak devam etti canlı okumaya.

Direnmenin Estetiği romanını Türkçeye kazandıran sevgili Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay'ın da zaman zaman birlikte okumalara katılması ve kitap / yazar hakkındaki görüşleri ile çeviri sırasında yaşadıklarını bizlerle paylaşmaları; çeviri işinin, çeviriyi tamamlamakla bitmediğini anlamamı sağladı (*daha sonra kitapla ilgili birçok toplantıya da katıldıklarını öğrendim*) ve çevirdikleri kitabın okurda yarattığı izleri sürmeleri benim için çok değerliydi. Tanyeri ve Kurultay'ın bununla kalmayıp 15-17 Mayıs tarihlerinde Bergama'da gerçekleştirdiğimiz Direnmenin Estetiği toplantısına katılmaları da hatta Çağlar Hocanın 'ben artık okuma grubu üyesiyim' demesi de beni oldukça mutlu etti.

Direnmenin Estetiği'ni ben İletişim Yayınlarının 2023'teki 4. baskısından takip ettim. Kitabın ilk üç baskısı 2013-2018 yılları arasında yapılmış ve Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay çevirenler olarak ilk baskıya yazdıkları sunuşu ikinci baskıda 'kitabın Türkiye'de nasıl karşılandığına da yer vererek' güncellemiş, benim takip ettiğim baskının önsözündeki girişte de bunu belirtmişler. Çevirmenlerin Gözünden metnin özelliikle önsöz değil, sunuş olduğunun altını çizmiş Tanyeri ve Kurultay. 'Çeviri ürüne bir şekilde eşlik eden bir bakış sunmak,' diye yazan Tanyeri ve Kurultay'ın sunuşu gerçekten de kitabın okunmasına eşlik eden bir metin ve kitaba başlanmadan önce mutlaka okunması gerekli diye düşünüyorum. Ben kitabın okumasına başlamadan önce

proje yürütücümüz (ve *Gümüşlük Okuma Grubunun* yanısıra okuma ve deneysel yazma konusunda birçok çalışmanın düzenleyicisi) sevgili Mustafa Sütlaş'ın oluşturduğu destek klasöründen Mediha Göbenli'nin Direnmenin Estetiği'ne Güven: Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Peter Weiss ve Vedat Türkali, başlıklı tezi (*Güven romanını okuduğum için ilgimi çekti*) ile Bahar Büyükgönenç'in Peter Weiss'ın "Direnmenin Estetiği" romanı üzerine bir görsel okuma kılavuzu, başlıklı tezinden Peter Weiss ve Harun Farocki arasındaki röportajı içeren bölümleri okuyabildim sadece. Şu anda da elimde Gilles Perrault'un Kızıl Orkestrası var. Bahar Büyükgönenç'in tezindeki bölüm aslında 'Alman asıllı yazar Peter Weiss'ın edebi ve politik duruşunu inceleyen, Harun Farocki'nin 1979 tarihli "Zur Anschauung: Peter Weiss" (Örnek Olarak / Görünür Kılmak İçin) adlı Weiss'ın üretim süreçlerini' anlamaya yönelik bir belgeselin yazıya dökülmüş hali ve Direnmenin Estetiği romanının Weiss'ta şekillenmeye başladığı anlara odaklanarak başlıyor.

Söyleşinin / belgeselin başında Weiss, kitabın doğuş noktası olarak gösterilen; Kuzey Vietnam'ın bombalanmasının ardından ülkeye yaptığı ziyarete atfen şöyle diyor:

"Vietnam'da tarih bilincinin, kültürel yaşama katılım bilincinin bu dehşet baskıya direnebilme adına, halk için ne anlama geldiğini gördük. Çünkü ben böylesine hayati bir tehlike altında olup da aynı zamanda böylesine sağlam bir kültüre sahip olan ve kendilerini savunma çabasında olmalarına karşın kültürden kopmadan kültürel yaşama böylesine katılımın olduğu, başka hiçbir ülke görmedim."

Ben Büyükgönenç'in tezinde yer alan bu bölümü kitabı tamamladıktan sonra bir kez daha okudum. Kitabı bitirenlere de öneririm, okurken akıllara takılan birçok konu en azından benim açımdan açıklığa kavuştu. Weiss'ın yaşamı konusunda da oldukça aydınlatıcı bir söyleşi.

Weiss, romandaki ben anlatıcının hayatının, kendi kişisel tarihi ile uyuştuğunu söylüyor kendisine yöneltile soru üzerine ve uyumayan kısımlar ile gerçek yaşamdan alınan karakterlerin aslında hiç söylemediklerini söyletirme halini de şöyle açıklıyor:

"Kitaptaki 'Ben'in eylemleri benim o zamanki eylemlerim ile aynı değil, bir başka kişiye bağlandığı için ve bu kişide başka bir toplumsal çevreden geldiği için eylemlerin işlevi değişiyor. Bunu bilerek böyle uyguladım, çünkü bu

karakterde benim sonradan edindiğim deneyimler yoğunlaştırılmış bir şekilde görünüyor ve 'Ben anlatıcı' öyle şeyler dile getiriyor ki benim o zamanlar, yani 1937'de, Peter Weiss olarak ağzıma alamayacağım şeyler bunlar. Bunları üzerinde çalışarak, irdeleyerek elde ettim ve kitabın konusu da bu zaten."

Aşağıdaki alıntı da tarihi yeniden kuran kitap denilen romanın arka kapağından:

"Direnmenin Estetiği gerçekliğin verilerinden yararlandığı için belgesel ve tarihsel, yazarının yaşamına göndermeleri olduğu için otobiyografik, metne giren parçaları kendine özgü bir biçimde yorumladığı ve birleştirdiği için kurmaca, metinde belirsiz bir imkân olarak yansıyan bir kurtuluş fikri bıraktığı için ütöpik, yandaşı olduğu dünya görüşü karşısında eleştirel olduğu için yeniden kurucu, kullandığı farklı anlatım biçimleriyle hem belgesel-gerçekçi hem gerçeküstücü, Batı kültürünün siyasi tarihi ve sanat tarihiyle metinler üzerinden tartıştığı için metinlerarası ve kültür birikimini yeniden yorumladığı için ufuk açıcı özellikler taşıyan çok katmanlı bir derya metin."

Yani derya deniz bir kitap 6 ayda okuyup bitirdiğimiz Direnmenin Estetiği. 6 Ekim'deki ilk okuma toplantısı öncesinde ve devamında aşağıdaki notları almışım Direnmenin Estetiği için açtığım deftere. Tarih belirtilen kısımlara gelmeden önceki bölüm, büyük olasılıkla okumaya hazırlık olarak benim ön okumalarım. Bulabildiğim birkaç metni okumuştum, onları da not almışım. Tarihi bölümlere ise okumalar sırasında aldığım notlar, bu bölümde katılımcıların değerlendirmelerinin de olduğunu düşünüyorum.

'En altta bulunanların ve orada fedakârlık ve acıyı üstlenerek inançlarına kavuşanların' bakışıyla yazılmış.

Tarihsel gerçekliğin sanat yoluyla incelenmesi. Yer almayan tek sanat kolu müzik.

Mekân: Berlin, iç savaşın İspanya'sı, Paris (özellikle Louvre Müzesi) Stockholm; yazarın sürgünlük yılları.

Ana karakterler: Kızıl Orkestra isimli direniş grubunun üyeleri. Tümü gerçek kişilik. Ben anlatıcı: Aydın, roman boyunca isimsiz

Roman 10 yılda yazılmış, Weiss tüm mekanları gezmiş.

Roman 1937'de Nazi rejiminin göbeğinde Berlin'de başlar. Ben anlatıcı, Coppi ve Heilmann, Berlin müzesinde Bergama sunağının önündedirler.

Tartışmanın odağı: Sosyalist ve antifaşist mücadele için geçmişteki kültürel mirastan yararlanmak.

Hem antifaşist direnişini anlatıyor (kendi seçtiği mekanlarda) hem de estetik ve sanat tarihini kendi sınıfsal bakış açısıyla yorumluyor.

Ve tarihleriyle aklımdan geçenler de şöyle:

6 Ekim 2025: 44 kişi katıldı. İnsanoğlu sözcüğü (sy.21) çeviriden kaynaklı mı yoksa orijinali mi? (Notu bu satırlara geçirdiğimde kitabın yazıldığı tarihi düşündüm. O tarihlerde halen herkes ‘insanoğlu’ydu. Tüm canlı insanlar, oğuldu. Kızlar henüz dünyaya gelmemişti. Bu aydınlanmayı yaşayınca da bazı biriktirdiklerimizi, nasıl da geçtiği yollar, yazıldığı dönem/tarih anımsanmadan hemen her söylemde, o anki aklımızla değerlendirdiğimize bir kez daha tanık oldum.) Peter Weiss- Batı merkezli bir yazar. Mitolojiyle ilişkisi var. 28 sayfayı geride bıraktık.

9 Ekim 2025: 1935’ler, Coppi, Heilman ve anlatıcının aile yapılarının anlatıldığı bölüm.

13 Ekim 2025: Tarihte bir şey değişmiyor, olaylar hep tekrar... Ders almıyoruz. Ben anlatıcının dışında herkes gerçek, tarihten alınma.

20 Ekim 2025: Stalin’in savaşa karşı duruşu, Moskova mahkemeleri, sürgünler, hapisler...

23 Ekim 2025: Ben anlatıcının çocukluğu, babasını annesini sanat eseri bir tablo gibi anlatıyor.

27 Ekim 2025: I. Dünya Savaşının sonundaki Almanya. Sosyal Demokrat Halk Temsilciler Konseyi... 1918’lere döndüler. Alman İmparatorluğunun yıkılması. Sovyet Devriminin Almanya’da süreceğini sanan kesimlerin hayal kırıklığı, önderlik yok, halk yeni savaştan çıkmış, hiziplerin çokluğu, devrimi en alt tabaka yapacaksa, onların söylediği yapılmalı diyen ütöpik bir görüş. Almanya’da bu sürecin halen tartışılan bir süreç olması. Hitlerin yükselişinin başlaması.

30 Ekim 2025: Alman Komünist Parti’nin en üst kademesindeki Radek’in öldürülmesi. (Merak edip araştırdığımda yaşamıyla oldukça dikkât çekici gelen bir kişilik olduğunu gördüm Radek’in. Neredeyse tüm yaşamını sosyalizm ve komünizme adayan bir kişinin Sovyetler’deki bir toplama kampında katledilmesi, yazarın kitapta yaptığı yüzleşmelerden sadece biri ve ne yazık ki tarihte ne kadar çok benzeri var) Birlik cephesi kurulması düşüncesi. Anlatıcı ve babasının karşılıklı konuşmaları. Bir mücadele vermek ve bekleyip bir cephe oluşturmak arasındaki ikircikli görüşler. Vedat Türkali, kitabın çevirmenleri Çağlar Tanyeri ve Turgay Kurultay’a Direnmenin Estetiği’ni okuduğunu söylemiş. 96 yaşındayken D.E. ile ilgili bir toplantıya katılmış ve Gü-

ven'den daha sağlam bir metin, demiş. (Sevgili Çağlar Tanyeri ile Turgay Kurultay'ın birlikte okumaya ilk katıldıkları toplantı olabilir. Bu bilgileri Tanyeri ve Kurultay'ın verdiğini düşünüyorum.) Metin açıldıkça ben anlatıcı ile yazarın kimliği birbirine bağlanıyor... Burjuvazinin sanatla ilgili anlatımını değiştirerek, kültürün işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi gibi yeni bir anlatım şekli... Betimleme, başlı başına bir mücadele alanı olarak kullanılmış.

Bu şekilde kısa kısa devam ediyor aldığım notlar, (*hepsini yazmama gerek yok diye düşünüyorum*) yıl sonuna kadar sürmüş. Okumalara zorunlu olarak ara verdiğim döneme kadar. 6 Kasım'da kitabın I. Bölümünü tamamlamışız.

Peter Weiss'in anti-faşist direniş ve işçi sınıfı hareketi tarihinden hareketle ve ütopyacı bir yorumla yazdığı Direnmenin Estetiği hakkında, bir kez okuma ile detaylı ve açıklayıcı bir metin yazabileceğimi düşünmediğim için kısa notlarımı aktardım buraya. Okuma anında bende notlar şeklinde yazılı kalanları. Biraz da benim Gümüşlük yolculuğum ile Birlikte okuma yolculuğunun notları. Kitaptan, geri dönüp bakmadan, sayfaları karıştırmadan aklımda kalan en net anlatım: idam sahneleri. Üzerinde çokça konuştuğumuzu anımsıyorum.

Weiss'in gencecik insanların idama giderken ki onurlu duruşlarını şiddeti ve acıyı estetize etmeden anlatan dili, okurken bizi rahatlatmadı, aksine rahatsız etti. Kitap boyunca aynı yöne baktıklarını düşündükleri halde çıkış olarak aynı görüşte olmayan sol grupların ortak bir amaç için mücadele etmede yaşadıkları zorluk, merkezine estetiği alan kitaptan bana net kalanlardan diğer bir nokta.

Günümüzde de bunun zorluklarını yaşamıyor muyuz? Ortak eylemlerde, basın açıklamalarında tek amaç için birleşilmiş olsa bile herkes kendi bayrağını, flamasını en yükseğe kaldırmak, daha görünür kılmak için uğraşmıyor mu? Bu tür eylemlerin aktif olarak içinde olduğum zamanları anımsıyorum. Yapılan toplantıları. Bayrak, flama getirilmeyecek, tek vücut olacağız, söylemlerinin nasıl sözde kaldığını ve bayrak/flama ve sloganların birbiriyle yarıştığını. Dönüp şu an için uzak olan ama yine de yakınmış gibi her anımızı kapsayan tarihe baktığımda da aynı bölünmeyi görüyorum, bir-miş gibi yapılanmaları ama içeride kopan fırtınalardan, birlikte en fazla birkaç adım atılabilmiş olma durumunu. Ve bu durumu 'bir elin beş parmağı da bir mi' gibi bir tanımlamayı yanlış yorumlayarak açıklayabilme çabasını, olabilirliğin önüne çekilen setleri. Bir elin beş parmağının bir olmadığı ama dışarıdan bir güçle

kesilmedikçe beş parmağın yaşam boyu bir arada durabildiği gerçeğini hep gözardı ederek, ne yazık ki...

Yakın tarihimizdeki Gezi Direnişi birçok özelliğiyle ayrı duruyor tabii ki. Taksim Gezi Parkı'ndaki ağaçların kentsel dönüşüm planlaması adı altında yerlerinden sökülmesine karşı yapılan Gezi Direnişi, üzerinden 13 yıl geçmesine rağmen hala anıldığında gözleri canlandırıyor, hala birçok yüreğin aynı anda heyecanla atmasına neden oluyor, öne sürülen tüm olumsuzluklara rağmen.

Kırmızı elbiseli kadın geliyor gözlerimin önüne; üzerine püskürtülen sudan hiç kaçmadan dimdik duran. Sapan ile barikatların ötesine taş atan beyaz saçlı kadın, Tomadan gelen tazyikli suyun üzerine kollarını iki yana açarak yürüyen siyah elbiseli kadın, gaz fişeğinin üzerinden atlayarak geçen bir diğeri ve Tomaların önüne gitmesini önlemek için yatan adam ile Tomaların önünde gitar çalan genç... İşte Direnme ve estetik diyorum bu görüntülere şimdi, kitabı okuduktan sonra.

1937-1944 yılları arasındaki anti-faşist direnişin ardından, başarısızlığın ve direnişin yok oluşunun hikâyesinin Weiss'ın zihnini fazlasıyla meşgul ettiği söyleniyor. Kitapta izini sürdüğümüz direnişteki kararlılık ve fedakarlığa rağmen... Yüzleşme de bu nedenle gerekiyor yazara göre.

İstanbul başta olmak üzere pek çok şehirde yaşanan Gezi direnişinin nedenleri, nasıl yaşandığı, sonuçları, direnişin biriktirdikleri de uzun ve derinlikli ele alınması gereken başlıklar. Umarım bir gün birileri de kayıpları içimizi sızlatan Gezi Direnişini kaleme alır. Ve yine umarım bir gün (belki yazılmıştır ama ben rastlamadım) Direnmenin Estetiği'ndeki kadınları ve atfedilen rolleri kadın bakışıyla birileri yazar.

İyi ki toplumsal hafızamızı diri tutmamıza vesile olan Direnmenin Estetiği'ni birlikte okumuşuz. Nice birlikte canlı okumalara diyorum ve bu buluşmayı organizesi ile mümkün kılan, süreçte büyük emek sarf eden sevgili Mustafa'ya, görüş ve değerlendirmeleri, fotoğrafları ve yazıları ile süreci dolu dolu geçirmemizi sağlayan tüm katılımcılara minnetle...

Haziran 2026/İzmir

SEVGİ TARTICI

1965 Denizli doğumluyum. İlk okuldan sonra orta ve liseyi Hasanoğlu'da yatılı okudum. Sonrasında Ziraat okudum, iş bulamayınca bankacılık yaptım, emekli oldum.

Okul yıllarında okumak benim için çok zordu, pek hoşlanmazdım. İş yaşamım da yoğun geçtiğinden okumuyordum. Tabii yine de elime arada kitap alıyordum. Yirmi yedi yaşında okuduğum Murathan Mungan'ın Yüksek Topuklar romanı benim için dönüm noktası oldu; benimle konuşan bir kitaptı, akıcı, canlı. Sonra bu zevk devam etti. Emekli olduktan sonra bir yaratıcı

yazarlık atölyesine katıldım, birkaç yazma denemesinden sonra iyi bir okur olmak bana daha uygun geldi. Halen Neyya okuma atölyesine devam ediyorum. Son 5 yıldır da Mustafa Süttaş'ın moderatörlüğündeki okuma ve şiir buluşmalarına katılarak verimli okumalar yapmaya çalışıyorum.

DİRENMENİN ESTETİĞİ

Sesli kitap okumak ilk kez bir yıl öncesinde zoom üzerinden yaptığımız bir deneyim benim için. Bu yılki okuyacağımız kitapların seçimi yapılırken ben bunu seçmemiştim ama lâfı bile olmaz zira tüm seçeneklerin bende uyandırdığı merak eşit olduğu gibi edebi ağırlıkları da muhtemelen aynıydı. Zoom'da sesli okumaları kaçırdığım çok oldu, okumalar sırasında dalıp gittiğim, ben ilk sayfada söz edilen bir resim ya da kişiye takılıp kalmışken okuyanın iki sayfa ilerlemiş olduğu geceler. Ya da yorgun bir günün gecesiyse ya da hiç 'neden-siz' sızıp kaldığım okuma gecelerini de bu yazıyla itiraf etmiş olayım. Ama okuyan olduğum zaman okuduğum sayfalarda anlatılanlar en koyu harflerle

kaldı hafızamda. Bütün olarak baktığımda bu kitabı yalnız okusaydım muhtemelen çok zorlanır, bitiremeyebilirdim ya da bitirdiğimde pek çok bölümünü tam anlamamış olurum. Tabii ki şimdi de tam anlayamadığım, eksik kalan yerleri kalmış olabilir ama bu toplulukla bu okumayı yaptığım için şanslı olduğum kesin.

Kitabı da yazarı da tanımıyordum. Önce gelen yan okumalardan biraz yazar hakkında fikir edinmeye çalıştım. Okuması epeyi bir donanım ve çokça da dikkât istiyor. Belgesel özellikleri taşıyan, tarihsel bir anlatı. Bu tarihsel anlatı da antik çağ eserlerine kadar varan tüm estetik sanat dallarından yararlanılarak anlatılıyor. Kendisi de ressam ve sahne sanatlarıyla ilgili bir komünist olan Weiss'ın Avrupa solunun İkinci Dünya Savaşı sürecindeki mücadele ve açmazlarını 'estetik' sanat diliyle anlattığı, edebi bir belgesel. Kitapta öyle çok isim geçiyor ki, o günün aktif iktidarları, muhalifleri, komünistleri, eski-yeni yazar, ressam, heykeltıraş sanatçılarından isimler. Hem eserlerin sanatsal yorumu hem eserler üzerinden işçi sınıfı tarihi anlatımları. Aklımda en yer edenlerden Medusa'nın Salı-Gericault, Guernica - Picasso, Halka Yol Gösteren Özgürlük - Delacroix, Karnaval ve Perhiz Arasındaki Savaş - Bruegel ve tabii ki antik Bergama Frizleri. İşçi sınıfının, ezilen insanların, savaşın bu resimlerle anlatımının yarattığı unutulmaz etki ve örtüşme. Okuma sırasında bu isimler, eserler geçtikçe ilgili fotoğraf, resim ve heykelleri sayfamıza ekleyen ve o an okumayı besleyen arkadaşların destek ve emekleri de ayrıca övgüye değer bir güzellikti. Okuduğumuz örgütlü politik anlatıya lâayık bir dayanışmayı da içeren okuma geceleriydi.

Direnmenin Estetiği okumak benim sol hareket, İkinci Dünya Savaşı ve Komünist Parti'ler hakkında bir fikir edinmeme yaradı. Kitapta anlatılanlar ışığında gördüğüm, mücadele gücünü içindeki insanların güven ve cesaretle kendilerini adanmalarından alıyor. Ancak o hareket kendini var eden devrimcileri aynı güvenle kollayıp, koruyamıyor. Faşizmle mücadele yaşamın her evresinde sürmesi gereken bir mücadele. Komünizm, varoluşunu tam olarak gerçekleştirememiş olsa da var olduğu kadarıyla kullandığı yöntemler, uygulamalar yönünden klasik politik oyunların ötesine geçememiş görünüyor. Büyük savaş devam ederken kendi iç iktidar mücadelesiyle kurbanlar yaratmış. Ama o mücadeleyi tam içinden birinin anlatılarından izlemek beni etkiledi; Coppi, Heilmann, anlatıcı ve tüm Kızıl Orkestra üyelerine saygı duydum, yeniden selamlıyorum hepsinin anılarını.

Tabii ki bu kitapla sol hareketin tüm tarihini, kendisini anladığımı söyleyemem ama bende maalesef şöyle bir olumsuz etkisi oldu; belli ki insan yapısı tarihsel ilerleyişle bir gelişim, kendini iyileştirme, hataları tekrarlamama gibi bir yöne evrilmiyor. İnsanın olduğu yerde hangi ideoloji olursa olsun iktidar söz konusu olduğunda aynı hırslar devreye giriyor ve idealler gözardı edilebiliyor. Her ne kadar burada anlatılanlar Weiss'ın gözünden ve süzgeçinden geçmiş sonuçları içerse de faşizmle mücadele ederken faşist uygulamaların bizzat uygulayıcısı olduğunu başka kaynaklar da destekliyor ki artık ortada söz konusu Komünist Parti'den eser bile kalmadı.

Bu elbetteki bir son değil. Kitap bittiğinde zaten biliyor olduğumuz sonu yeniden okumak sarsıcı ama saygı uyandıran bir okuma oldu. Onların bu sonu hiç de bu tür hareketlerin sonu fikrini getirmede, aksine böyle bir direnmenin kendisine ihtiyaç duyulan her yerde hedefe ulaşan en doğru ve güvenli yol olduğu örnekleri günümüzde de sürüyor; kadın hareketleri, madenci eylemleri, İran halkının ABD ve İsrail zorbalığına karşı direnişi. Artık örgütlenme, sınıf bilinci hiç de kolay sağlanabilir kavram ve hareketler değil hatta ortada bir işçi sınıfı kalıp kalmadığı tartışmalı. Ezilen geniş halk kitleleri ve karşılarında dünya genelinin sorunu haline gelmiş diktatör eğilimlere sahip yönetimler, sermayenin yeni sahipleri tekno oligarklar. Buradan çıkış da kolay olmayacak belli ama insanlığın direnişi sürecektir, hepimizin eşit, özgür olma mücadelesi. Kızıl Orkestra yok oldu, evet, ama onların izlediği yol ve yöntemlere daha yenileri eklenerek mücadele devam edecektir.

Bu okumalarımızın mimarı ve orkestra şefimiz Mustafa Sütlaş'ın kıymetli emeğine çok teşekkür ve saygımı belirtmeliyim. Onun zengin okumaları, çevresi, ilişkileri ve tabii ki entelektüel kimliğinin getirlerinin bizi de zenginleştiren etkileri. Üstelik okumalara çevirmen Çağlar Tanyeri'nin de eşlik etmesi kimi yerlerde ufuk açıcı katkılarından söz etmeden geçemem. Katılımcılar için ne şans. Ve tabii ki yıl sonu okuma finalinin yine çevirmenlerimiz Çağlar Tanyeri ve Tuncay Kurultay'ın da katılımlarıyla Bergama Antik Kenti'nde yapılması. Orada kitabın son satırları okunurken, Coppi, Heilmann ve Weiss'a veda.

Hep beraber olduğumuz tüm katılımcı arkadaşlara selam ve sevgiyle.

İLETİŞİM GRUBUNDAKİ YAZIŞMALARDAN ÖRNEKLER

Medusa'nın Salı tablosu

30.09.2025,

20.47 Havana Öngeoğlu:

Romanda kullanılmış çok anlamlı bir tablo. Hikayesi de çok ilginç. Bu tablodan yola çıkarak YouTube da bir belgesel var. SolTV çekmiş. 7 bölüm, zaman ayırıp izleyebilirsiniz konuşabiliriz. Ben 4 bölüm izledim. Tablonun anlamlı bir yorumu sanki. Kendimi salın üzerinde çırpınan kesimle can çekişir hissettim. Güzel bir duygu değil ama gerçek.

Söyleşide geçen fal konusu

01.10.2025,

11.09 Cevat Onursal:

Günaydın sevgili arkadaşlar, bu söyleşiyi Mustafa hocam destek okumaları için paylaşmıştı.

Bilimsel düşünen, ömrünü bu yola adanmış bir insanın Peter Weiss'ın "fal" üzerinden yorum yapmasını çok yadırgadım, yoksa ben mi abartıyorum...

11.38 Mustafa Sütlaş

söyleşiyi izleyebilseydik, söylerken ki edâsına bakıp bu konudaki düşüncesini öğrenirdik. tabii direnmenin estetiği içinde bazı ipuçları da yakalayabiliriz...

17.19 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

"Açıkçası 'fal' kelimesini görünce Peter Weiss gibi bir yandaş buldum diye sevindim bile. Hemen röportajı okudum, arkasından kaynakları da taradım. Yine de insanın aklına şu geliyor: Koca Peter Weiss neden 'bir çingene falcı bilmişti' gibi bir şey söylesin? Bana kalırsa burada gerçekten falcıya inanmak gibi bir durum yok. Weiss çoğu zaman şaşırtıcı, hattâ ilk bakışta absürt gelen ifadeleri bilinçli olarak kullanır; çünkü tarihin en ciddi olaylarının bile nasıl akıldışı

söylentilerle çevrelendiğini göstermek ister. Bir söyleşisinde – ikincil kaynaklarda da sıkça alıntılanır – faşizmin yükselişini anlatırken ‘İnsanlar sanki rüyalarında emir almış gibiydiler’ diyor. Elbette burada gerçek anlamda bir rüyadan söz etmiyor; irrasyonel itaâtin derinliğini anlatmak için çarpıcı bir benzetme kullanıyor. ‘Bir çingene falcı bilmişti’ cümlesi de bana kalırsa aynı çizgide duruyor: absürtlüğü göstermek için absürt bir söz seçiyor. Belki de bu yüzden röportajı yapan kişi o cümle üzerinde durmadı; çünkü bazen tek bir cümle, bir dönemin zihniyetini bütün çıplaklığıyla ortaya koyar.” Kitabı okurkende rastlama olasılığımız çok yüksek görünüyor.

Kayseri Müzesinde bir lâhit

06.10.2025,

09.23 Mustafa Sütlaş:

günaydın arkadaşlar,

bugün başlayacağımız direnmenin estetiği kitabı okumamıza yönelik olarak, dün kayseri müzesinde gördüğüm bir lâhit üzerinde yer alan “herakles” frizleri ve burada anlatılan “herakles’in 12 işi” ne dair bilgi levhasını paylaşıyorum. buradaki desenler berlin’de bulunan bergama zeus sunağında olanlarla hemen hemen aynı. okurken işimize yarayabilir diye paylaşıyorum. akşam 21.00’de okumaya başlayacağız. eminim herkes heyecanla bekliyordur. görüşmek üzere...

13.38 Leyla Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Ne güzel , biçim olarak benzerlik var içerik farklı olsa da, lahadin dili gerçekten etkileyici çok teşekkürler Kayseri en kısa zamanda beni bekler..

“Toprak cini” üzerine

06.10.2025,

22.14 Cevat Onursal

“Toprak cini” hakkında bilgi veren olabilir mi?

22.58 Mustafa Sütlaş

cevat bey ben bilmiyorum, ama tarama motorları da bilmiyor. cin yerine “çin” ya da “cini” ile ilgili yanıtlar veriliyor.

23.06 Leyla Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Ben buna kendimce bir açılım getirmek isterim. “Toprak cini”, mitolojide adı geçen bir varlık değildir; Weiss’ın kullandığı simgesel bir ifadedir. Gigantomakhia’da tanrılara karşı savaşan Gigantlar, Gaia’nın yani Toprak Ana’nın içinden doğar. Bu yüzden ‘toprak cini’ ifadesi, onların bu kökenini ve bastırıldıkça yerin derinliklerinden yeniden fışkıran doğal, ilksel direniş gücünü anlatır.

vikipedi'deki bir tanımdan yola çıkarak, bunu bir çeşit "insan" olarak (ama kutsal, ya da peri hayalet gibi bir özelliğe sahip olduğu anlamında) düşünebiliriz.

23.06 Mustafa Sütlaş

Kur'an'a göre insan topraktan, cinler ise ateş ve hava karışımı yaratılmıştır. “Cinleri de ‘yalın-dumansız bir ateşten’ yarattı” (er-Rahmân 55/15), “And olsun biz insanı, kuru kara çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık”. (el-Hicr 15/26-27) dolayısıyla burada topraktan yaratılmış “şeytanımsı, ya da perimsi insan” gibi düşünebiliriz belki. perşembe günü çağlar hocaya soralım

23.09 Nalan Arman

Toprak cini sanırım Goethe’nin Faust adlı eserinde geçen ve doğanın hem yaratıcı hem karanlık yönünü temsil eden güç.

23.11 Leyla Haciosmanoğlu Kurtoğlu

çok haksız sayılmazsın Cevat Hoca, Gigantlar toprağın derinliklerinden doğdukları için köken olarak Hades’in hükmettiği yeraltı âlemiyle akraba sayılırlar. Weiss’ın “toprağın cini” gibi imgeleri de tam bu nedenle, doğrudan Hades’i değil ama onun hüküm sürdüğü yeraltı güçlerini çağrıştırır.

23.14 Mukadder Biçer

(link ve fotoğraf paylaşımı): <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Gigant>

**Leyla Haciosmanoğlu Kurtoğlu'nun yolladığı
“Boşluğun Konuştuğu Yel” başlıklı metin üzerine**

(Metnin ilk ve ikinci versiyonları destek klasöründe yer almaktadır.)

09.10. 2025

14.42 Mustafa Sütlaş

sevgili leylâ çok teşekkürler.

güzel bir düşünce ve yorum olmuş. burada söz ettiğin kaynakları da altına da ekleydin çok daha iyi olurdu.

tabii burada “yokluğu” yorumlarken berlin'deki zeus sunağı' nı gerçekten ve fiziksel olarak görüp görmemenin de önemli olduğunu düşünüyorum. sunağın wikipedi' deki fotoğraflarına baktığımda frizleirn bazı bölümlerinde eksiklikler olduğu fark ediliyor.

herakles' in yokluğu eğer ona ait bölümler bulunamadığı için orada değilse bu yokluğun bir düşünceden değil fiziksel bir “yokluk”tan kaynaklandığını düşünebiliriz. bu defa weiss' in bunu olduğu gibi göstermesi görünen gerçekliğin zorunlu bir ifadesi olabilir. ama öte yandan öyle olsa bile söz ettiğin anlamlara gelecek yorumlarda bulunması da gerçekliği nasıl değiştirebileceğine dair bir dikkât çekiş de. o yüzden epey tartışma götürür bir durum. edebiyat ifade edilen temelinde değerlendirilen bir sanat dalı. yani varlık temelli bir yaklaşımı önceler. ama son dönemde özellikle feminist okumalarda yazarlar, sadece söyledikleriyle değil, söylemedikleriyle de değerlendirilir oldu. bu da edebiyata ve okuma süreçlerine yeni bir katkı anlamına geliyor. post modern yaklaşımda da bu unsur gündeme geliyor. senin de dediğin gibi okura metne müdahale etme imkânı yaratıyor. sanat eserinin akışkanlığını artırıyor ve “queer sanat”a doğru da bir yönelim sağlıyor.

sevgili esra sağlık' la() benim üç boyutlu yapbozlarımın sağladığı esneklikten yola çıkarak bu konuda yaptığımız bir yazışma da şöyle karşılık vermişti:*

“senin bahsettiğin nokta, yani sanatçının erki ile yapıtın demokratikleşmesi arasındaki gerilim, modern sanatın kalbinde yatan bir mesele. modernist yaklaşımda sanatçı yapıtını tamamladığında onu bitmiş ilan ederek aslında kendi otoritesini ilan eder. sanatçı biriciktir, yapıt tamamlanmıştır, izleyici ise anlamayı görev edinir. bu anlamda senin yap-boz formunun açık, değişebilir yapısı bu otoriteyi ortadan kaldırarak katılımcıyı özne haline getiriyor. bu yaklaşım, eco’nun açık yapıt’ı, roland barthes’in ‘yazarın ölümü’ metni ve ranciere’in ‘özgürleşen seyirci’siyle örtüşüyor. ve evet bu, queer sanatın estetik-politik alanına da dokunuyor, formu, kimliği, otoriteyi sabitlemeyen, sürekli dönüşümü esas alan bir akışın içinde kalarak. ve yine evet bu açıdan baktığımızda senin yap-bozların, bu yeni estetik yönelimin içinde okunabilir. ek olarak nicolas bourriaud’nun ilişkisel estetik metni de bir dönemin zihin açıcı metinlerinden biri olarak bakılabilir.”

(*)profesor, heykeltraş, muğla sıtkı koçman ün. güzel sanatlar fakültesi öğretim üyesi

Okuma sırasında yapılan tartışmalar üzerine

20.10.2025,

22.48 Leyla Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Biraz tartışmalı geçti ama yanlış anlaşılmalardan kaynaklı. Edebiyat okumasını biraz derinleştirmek, anlamak, sormak,öğrenmek amacımız. Zor bir kitap o yüzden herkesin bilgisi fikri çok önemli. Kitaba dair arka planı anlamak isterken tartışma bambaşka bir yere gitti. Bir ideolojiyi tartışmak değil elbette amacımız "yazar neden yazdı,ne demek istedi,arka planda neler var, derin bir edebiyat nasıl okunur derdimiz.

22.51 Cevat Onursal

*Ortak bir noktaya varılmasa da tartışmak ufkumuzu açılıyor.
Herkes çok teşekkürler.*

Resim ve anlatının okunmasına dair

21.10. 2025

14.11 Mustafa Sütlaş

sevgili arkadaşlar merhaba,

diin okuduğunuz bölümü ben de bu sabah yolda okudum.

de'de s. 86'dan itibaren anlatılan francesca'nın arezzo frizlerine dair 2,5 sayfalık metni yeniden okumayı ve konuşmayı, en azından yazışarak tartışmayı öneriyorum. bu bölümde de, weiss'in zeus tapınağındaki frizlere benzer bir bakışı gündeme getirdiğini düşünüyorum. burada resim ve anlattığının okunmasına dair çok önemli ipuçları var bence.

bunlardan birisi iki boyutluluk ve bu iki boyutlu görüntüde aktarılan ânın öncesi ve sonrasıyla zaman içinde yorumlanması ve düşünülmesi, bunun yarattığı algı ve okur/izleyici gözü tarafından oluşturulan kurgunun irdelenmesi ve bunun sağladığı duygusal düşünsel etkinin yorum ve değerlendirilmesi bence temel farklılıklarımızı oluşturuyor.

bilinç dışımızın bu süreçteki etkisiyle, bilgi ve idelojimizden kaynaklanarak sonuçlar çıkarıyor ve bir yorum yapıyor, dahası bunu zaman zaman bir tutuma dönüştürüyoruz diye düşünüyorum.

katkılarınızı bekliyorum.

Yan kaynaklara dair

04.11.2025,

10.10 Fatoş Öcal

Günaydın arkadaşlar, günaydın Sevgili Mustafa. Rosa Luxembour-sevgiliye mektuplar. Weiss' in anlattığı bütün olup bitenlerin mektupla anlatımı. İlk baskısı bizde 2006 yılında. Kitaplığı karıştırırken buldum, paylaşmak istedim. Weiss okumuştur kesin. Ayrıca fotoğraflarıyla da kıymetli bir kitap.

Antifaşist yazarlar kongresine dair

06.11.2025,

21.23 Fusun Arda

Okuduğumuz yerde geçen Antifaşist yazarlar kongresine dair bilgi 1937'de Paris'te yapılan toplantı, genellikle II. Enternasyonal Kültür Savunması Yazarlar Kongresi'nin bir ayağıdır. Bu kongrenin ana kısmı, İspanya İç Savaşı sırasında İspanya'nın o zamanki başkenti Valensiya'da (ve Madrid ile Barselona'da) 1937 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilmiştir ve son toplantıları Paris'te yapılmıştır.

Bu kongreye katılan önemli anti-faşist yazarlardan bazıları şunlardır:

** André Malraux (Fransa)*

** Bertolt Brecht (Almanya)*

** Julien Benda (Fransa)*

** Octavio Paz (Meksika)*

** Pablo Neruda (Şili)*

** Alejo Carpentier (Küba)*

** Nicolás Guillén (Küba)*

** Malcolm Cowley (Amerika Birleşik Devletleri)*

** Rafael Alberti (İspanya)*

** Antonio Machado (İspanya)*

** Ernest Hemingway (Kongreye katılan 100'den fazla yazar arasında adı geçmektedir.)*

Kongre, faşizme karşı kültürü savunma ve İspanya Cumhuriyeti ile dayanışma gösterme amacını taşımıştır.

Not: Bazı kaynaklar 1937 kongresini 1935'te yine Paris'te düzenlenen I. Enternasyonal Kültür Savunması Yazarlar Kongresi ile karıştırabilmektedir. 1935'teki kongreye ise André Gide, Louis Aragon, E. M. Forster, Aldous Huxley, Heinrich Mann gibi isimler katılmıştır.

Picasso' nun "Guernica" tablosuna dair

07.11.2025,

12.22 Fatoş Öcal

Günaydın arkadaşlar. Dün akşama devam.

Guernica Bombardımanı (1937) – Estetiğin Direnişe Dönüştüğü An

Tarihsel Arka Plan: 26 Nisan 1937'de, Kuzey İspanya'daki küçük bir Bask kasabası olan Guernica, Nazi Almanyası'nın Luftwaffe hava kuvvetleri tarafından bombalanır. Amaç, yalnızca askeri bir hedefi vurmak değil, sivil nüfusu yok ederek moral çökertmektir.

Binlerce insan ölür. Bu, Avrupa tarihinde ilk modern sivil hedefli hava saldırısıdır. Dünya kamuoyu dehşete düşer.

Birkaç ay sonra Pablo Picasso, Paris Dünya Fuarı için hazırladığı resmi değiştirir ve bu felaketi resmeder: Guernica.

Siyah, beyaz, gri tonlarındaki dev tablo, hem savaşın çıplak dehşetini hem de insanın haykırışını soyut bir biçimde anlatır.

Romandaki Yansıması

- *Weiss için Guernica tablosu romanın merkezî bir sembolüdür.*
- *Karakterler tablonun önünde durur, onunla tartışır gibidirler:*
- *Picasso'nun biçimsel parçalanması, savaşın ahlaki parçalanışına denktir.*
- *Kadın, boğa, çocuk figürleri: insanlığın direniş içindeki çığılgı.*

Tablonun renklerinin yokluğu (siyah-beyaz) Weiss için şudur: "Işığın kaybolduğu çağda, insanın tek rengi dayanma gücüdür."

Bu nedenle, Direnmenin Estetiği sadece politik değil, sanatın da bir direniş biçimi olduğunu ilan eder.

Picasso'nun Guernica'sı, Peter Weiss'in romanının içindeki roman gibidir — bir "sessiz manifesto."

Lorca ve neruda'ya dair

27.11.2025,

11.44 Ersin Bolkol

1930' ların iç savaşıla parçalanmış İspanya' sının en iyi temsilcisi şair ve oyun yazarı Federico Garcia Lorca' dır.

11.51 Ersin Bolkol

Şilili şair Pablo Neruda Madrid' de konsolostu. Cumhuriyetçilerin davasını desteklediği için görevden alındı. "Yürekteki İspanya" adlı şiir kitabını İspanya iç savaşına adadı...

Nordahl Grieg'e dair

01.12.2025,

20.30 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Bu akşam okuyacağımız bölümde "Grieg" adını, özellikle sayfa 258'de geçen "Grieg gibi yazarlar dışarıdan bakan birileri olarak bakışlarını içinde bulunduğumuz karışıklıklara yöneltebildiklerinde olayların bağlantısına ilişkin bir şeyler yakalayabilirlerdi" pasajından anladığımız kadarıyla, Nordahl Grieg'e bir gönderme olarak okumak mümkündür.

Ön adı verilmediği için bunu yüzde yüz kesinleştirmek zor olsa da, bağlam —İspanya İç Savaşı, uluslararası sol çevreler, savaş üzerine yazılmış tanıklık metinleri— bu ilişkinin büyük olasılıkla Nordahl Grieg'i işaret ettiğini düşündürüyor. Weiss'in bu ismi seçmesi, Grieg'i yalnızca başarılı bir savaş muhabiri olarak değil, savaşın içinden konuşan "etik tanık" figürü olarak görmesiyle ilgilidir. Romanda Grieg, belirsizliğin hâkim olduğu bir ortamda gerçeği berraklaştırabilen, karmaşayı anlamlı bir çerçeveye oturtabilen yazar tipini temsil eder. Bu bağlamda özellikle Spansk Sommer (İspanyol Yazı, 1937) adlı kitabı önem taşır; Grieg'in İspanya İç Savaşı'ndan yaptığı gözlemler Weiss'in metninde hissedilen düşünsel atmosfere en yakın metinlerdendir. Norveçli bir yazar, gazeteci, şair, oyun yazarı ve anti-faşist bir aktivist olan Nordahl Grieg, Bergen'de doğmuş; genç yaşta

sosyalist düşünceye yönelmiş; Avrupa’da yükselen faşizme karşı açık ve kararlı bir tavır almış; Çin, İspanya, SSCB ve Finlandiya gibi pek çok ülkede savaş muhabiri olarak bulunmuştur. Tüm bu özellikler, Weiss’in romandaki Grieg figürünü bir tür “ahlaki tanıklık modeli” olarak kurmasının nedenini açıklamaktadır.

Gerçekten bazı Danimarkalı gönüllülerin isimleri ve öyküleri — mesela Nielsen kardeşler (Harald, Kai, Aage Nielsen) — kaynaklarda geçiyor; bu aile üç kardeş ve İspanya’ya gönüllü gitmişler. (21:18)

George Orwell (asıl adı Eric Arthur Blair) 1936’nın sonunda İspanya’ya gidip, İç Savaş’ta cumhuriyetçi tarafta, POUM milisleriyle birlikte fiilen savaşmıştır. Bu deneyimini de 1938’de yayımlanan *Homage to Catalonia* kitabında ayrıntılı olarak anlatır. (21:27)

Ölüm üzerine

11.12.2025,

22.56 Aysel Sayın

... hayatın içinde iken ölümün de içindesiniz, çünkü hayattan çıkınca ölümden de çıkmış oluyorsunuz. Yahut şöyle diyelim isterseniz; hayattan sonra ölümdesiniz, ama hayatta iken ölmektesiniz. Ölümün, ölmekte olana ettiği ise, ölmüş olana ettiğinden daha acı, daha derin, daha can yakıcıdır.

Hayattan edeceğiniz kârı ettiyseniz, doya doya yaşadıysanız, güle güle gidin. (Montaigne, Ölüm Üzerine)

İspanya iç savaşı üzerine

14.12.2025,

16.31 Mustafa Sütlaş

01.12.2025’te Ersin Bolkol’un gönderdiği “İspanya iç savaşı”, 14.12.2025’te Osman Baykal’ın yolladığı “İspanya iç savaşında yabancı hava kuvvetleri ve etkileri” başlıklı yazıları destek klasörümüze yüklenmiştir.

İspanya iç savaşı sırasında kimsesiz kalmış çocuklar hakkında
05.01.2026,

22.39 Füsun Arda

Bir şeyi merak ettim

Kimsesiz kalmış İspanyol çocukları gidip bir yere bıraktığından bahsetti

Çocukların pek iyi durumda olmadığını anladım

Sonra bu çocukların akibeti ne oldu acaba

23.33 Mustafa Sütlaş

sevgili füsun iyi akşamlar,

çok güzel bir soru...

ama bende kesin yanıtı yok...

yalnız “savaş çocukları” diye bir olgu ve kavram her toplumda vardır...

savaşları en iyi onlar anlatır... tabii kendi dillerinde... böyle de çok hikâye var...

onları dinlemek, okumak gerek...

06.01.2026,

00.24 Birgül Sarıoğlu

“İspanya iç savaşı bitmedi” - Serdar M. Değirmencioğlu - Evrensel

Faşizm bebekler için ne demektir? Bir faşist diktatörlük kurulduğunda bebekler neden tehlikededir? Uzun uzun düşünmeye hiç gerek yok. İspanya’da Franco...

<https://www.evrensel.net/yazi/93713/ispanya-ic-savasi-bitmedi>

00.36 Mustafa Sütlaş

çok teşekkürler... sevgili serdar (değirmencioğlu) iyi bir noktaya parmak basmış... aynı şey faşizmin olduğu her yerde defalarca yinelenen bir olgudur. hitler almanya'sında da çok örneği olduğunu biliyorum...

00.51 Birgül Sarıoğlu

Serdar Hoca ile tanışıklığımız var. Konu çocuk olduğunda hassasiyeti ikiye katlar.. Romanı okuyorum; Weiss çocuklara çok şey olduğunu (kimlik kaybı, sürgün, baskı..vb) söylüyor.. ve, dolaylı olarak savaşın bir kuşağı yaraladığını ve hayatta kalsalar da tarihsel adaletsizliğin yarattığı ağır bir travma ile yaşamlarını sürdürebildiler.. tüm savaşların çocukları gibi.. diye düşündüm

00.56 Gülçin Aktunç

(Paylaşım: Filiz Karakale, “Savaşın Çocukları: Sovyet İspanyollar” akademik makale,

bağlantı <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deusosbil/article/1144987>

01.12 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

yazarın İspanya İç Savaşı (1936–1939) sırasında, Cumhuriyetçi bölgelerde yaşayan binlerce çocuk bombardımanlar, açlık ve faşist ilerleme nedeniyle ailelerinden kopmuştur. Bu çocukların bir kısmı savaşın yıkımından korunmaları amacıyla Avrupa’nın farklı ülkelerine tahliye edilmiştir. İsveç, bu çocukları kabul eden ülkelerden biridir. 1937–1939 yılları arasında İsveç Kızılhaçı ve İsveçli yardım örgütleri aracılığıyla yüzlerce İspanyol çocuk Stockholm ve çevresine getirilmiştir. Savaş Franco’nun zaferiyle sonuçlandıktan sonra ise bu çocukların önemli bir bölümü İspanya’ya geri dönememiş, geldikleri ülkelerde kalıcı bir sürgün hayatı yaşamıştır. Bu durum, İspanya İç Savaşı’nın sivil ve özellikle çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkilerinin belgelenmiş bir sonucudur.

Gerçek tarihsel kaynaklar:

- *Children of the Spanish Civil War*
- *İsveç Kızılhaçı*

İsveç Kızılhaçı arşiv belgeleri (1937–1939)

İsveç Kızılhaçı’nın savaş dönemi raporlarında şu ifade geçer:

“Spanish children evacuated during the civil war were received and cared for in Sweden between 1937 and 1939.”

Türkçe çeviri alıntı:

“İç savaş sırasında tahliye edilen İspanyol çocukları 1937–1939 yılları arasında İsveç’te kabul edilmiş ve bakımları sağlanmıştır.”

Bu bilgiyi göz önünde bulundurduğumda, romandaki sahne bana şöyle görünüyor: Bu bölümde rahibenin İspanya’daki kimsesiz çocuklara özellikle vurgu yapması, bana göre Peter Weiss’ın bilinçli olarak kurduğu bir karşıtlık. Rahibe bunu anlatırken sanki iyi bir şey söylemiş oluyor; çocukların kurtarıldığını, onlara bakıldığını vurguluyor. Ama Weiss bu vurguyu masum bir merhamet göstergesi olarak bırakmıyor. Aksine, bu tür anlatıların, faşizmin yarattığı yıkımı görünmez hâle getirdiğini düşündürüyor. Çocukların neden kimsesiz kaldığı, neden ülkelerinden koparıldığı konuşulmuyor; sadece sonrasında yapılan yardım öne çıkarılıyor. Bu da yaşanan şiddetin, iyi niyetli bir hikâyeye yumuşatılması anlamına geliyor.

Rahibenin özellikle bu örneği seçmesi, bana göre “insani yardım” dilinin nasıl ideolojik bir işleve sahip olabildiğini gösteriyor. Yardım anlatısı, sorumluluğu ortadan kaldırıyor ve geçmişteki suçların üstünü örtüyor. Weiss bu noktada rahibeyi açıkça suçlamıyor; tam tersine onu sıradan, iyi niyetli biri gibi konuşturuyor. Bu da eleştiriyi daha güçlü kılıyor. Çünkü sorun bireysel kötülük değil, iyilik söyleminin kendisi oluyor. Bu yüzden bu sahnede rahibenin vurgusu, merhametin değil, merhametle konuşmanın nasıl bir rahatlatma ve etkisizleştirme aracı hâline geldiğini düşündürüyor.

01.31 Birgül Sarıoğlu

Weiss anlatısıyla İspanyol çocuklara yapılan, Foucault’nun biyopolitikası açısından değerlendirdiğimizde, çocuklar burada ideal biyopolitik nesnelerdir. Ayırıştırılırlar ve fedâ edilebilirler... çünkü çocuk, geleceğin taşıyıcısı olarak hedef alınır. Biyopolitikanın uzun vadeli mantığı, bugünü değil; yarını kontrol etmektir.

01.54 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Çok haklısın Birgül, biyopolitika çerçevesinden yapılan bu okuma sahneye başka bir yerden bakmayı mümkün kılıyor. Foucault’nun biyopolitika kavramı açısından bakıldığında, çocukların nüfusun geleceğini temsil ettikleri için ideal biyopolitik nesneler hâline geldiği

açık. Ancak Weiss'ın sahnesinde bana göre yalnızca biyopolitik bir yönetim değil, aynı zamanda bir biyopolitik rasyonalitenin söylemsel üretimi de söz konusu. Çocuklar burada yaşamı koruma gerekçesiyle yerinden edilirken, iktidarın “yaşatmak ve düzenlemek” mantığı merhamet ve insani yardım diliyle dolaşıma sokuluyor. Foucault'nun sözünü ettiği biçimiyle iktidar, burada baskıdan çok normalleştirme üzerinden işliyor. Rahibenin anlatısı da bu normalleştirici söylemin somut bir örneği gibi duruyor. Böylece çocuklar yalnızca geleceğin kontrol edilecek nüfusu değil, aynı zamanda biyopolitik müdahalenin ahlaki olarak meşrulaştırıldığı bir alan hâline geliyor. Bu açıdan bakıldığında Weiss, biyopolitikanın çıplak şiddetle değil, “iyi niyetli” anlatılar aracılığıyla nasıl görünmezleştirdiğini de açığa çıkarıyor.

02.05 Birgül Sarıoğlu

Kesinlikle, governmentality yaşam nasıl yönetilmeli? sorusunu sorar.. dolayısıyla, biyopolitik rasyonalizm normalleştirme üzerinden işler... tıp, eğitim, psikoloji ve sosyal politika asli araçlarıdır... koruyucu görünebilir; çünkü yaşatır, düzenler, önler ve hesaplar... Çoğu zaman öldürmez.

08.46 Havana Öngeoğlu Oman

Teşekkürler arkadaşlar. Ne güzel katkılar yaptınız. Rahibe bende hep soru işareti oldu. Belki o da yerinden yurdundan edilmiş savaş mağduru bir çocuktu. Medeni denilen Avrupa'da paylaşım savaşları bitmiyordu ne de olsa.

09.30 Osman Baykal

Faşizmin çocuklara yönelik uğraşlarından kısa iki örnek

Vietnam Baby Lift uçuşları 2.pdf (dosya destek klasörüne yüklenmiştir)

Nâzım Hikmet anması

15.01.2026,

14.58 Mustafa Süttaş

sevgili arkadaşlar merhaba,

okuma grubumuzda yer alan sevgili nadir hoca'nın talebi üzerine bu akşam sevgili nâzım hikmet'i anmak üzere okumamızı, 15 dakika önce 20.45' te başlatacağız ve okumaya başlayacağımız 21.00'a kadar sevgili nâzım'dan söz edip şiirlerini paylaşacağız.

bilgilerinize sunulur.

İlâhi Komedyâ'yı çağrıştırma

15.01.2026,

21.10 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

*Bu bölümde (sayfa 432) anlatılan sahnenin, bende Dante'nin İlâhi Komedyâ – Cehennem'inin girişini çağrıştırdığı izlenimi oluşuyor. Özellikle **Acheron** adının geçmesi ve karşıya geçiren bir salcıdan söz edilmesi, metni ister istemez Dante'nin cehenneme geçiş eşiğine yaklaştırıyor. Gürültü, çılgılık ve uğultuyla kurulan atmosfer de, Cehennem'in başındaki yönsüz ve sıkışık kalabalık duygusunu hatırlatıyor. Aşağı doğru inen merdivenler ve mekânın katmanlı biçimde derinleşmesi, Dante'nin cehennemi bir iniş olarak kurma fikriyle örtüşüyor gibi. Yazarın bu imgeleri modern kentin gündelik akışı içine yerleştirmesi ise, bana Dante'deki metafizik cehennemin çağdaş şehirde yeniden düşünülmesi hissini veriyor.*

İsveçli Azize Bridget'in hikâyesi

22.01.2026,

22.20 Gülçin Aktunç

Bridget, 7 yaşından itibaren çarmıha gerilmiş İsa'nın görüntülerini görmeye başladı . Bu görüntüler, faaliyetlerinin temelini oluşturdu; her zaman manevi iyiliklerden ziyade hayır işlerine odaklandı.

Evlilik hayatını İsveç kralı II. Magnus'un sarayında geçirdi. Sekiz çocuk annesi olan Bridget'in ikinci en büyük çocuğu İsveçli Aziz Catherine idi. Kocasının ölümünden sonra ise tövbekâr bir hayat sürdü.

İsveçli Bridget, Magnus üzerinde olumlu etkisini sürekli olarak göstermeye çalıştı; Magnus onu tam olarak değiştirmese de, erkekler ve kadınlar için bir manastır kurması için ona toprak ve binalar verdi. Bu grup sonunda Bridgetinler olarak bilinen bir Tarikat hâline geldi. 1350 yılında, bir jübile yılında, Bridget veba salgınıyla boğuşan Avrupa'ya cesaretle Roma'ya hac yolculuğuna çıktı. İsveç'e asla geri dönmese de, Roma'daki yılları borçlar ve Kilise suiistimallerine karşı çalışmalarına yönelik muhalefet nedeniyle hiç de mutlu geçmedi.

Kutsal Topraklara yaptığı son hac yolculuğu, gemi kazası ve oğlu Charles'ın ölümüyle gölgelendi ve sonunda 1373'te ölümüne yol açtı. 1999'da İsveçli Bridget, Siena'lı Azize Catherine ve Haçlı Azize Teresa Benedicta , Avrupa'nın ortak koruyucu azizeleri ilan edildi.

Dolores Ibárruri'den yola çıkarak kadın sesi ve yaptıkları üzerine

14.02.2026,

13.44 Mustafa Sütlaş

iyi haftasonları arkadaşlar,

peter weiss ' in okuduğumuz direnmenin estetiği romanında; daha önce paylaştığım emel akal' ın “kızıl feministler” kitabından öğrendiğim, “la pasionaria” (tutku çiçeği) takma adlı, ispanyol komünist kadın dolores ibárruri' den hiç söz edilmemesine şaşırdım. ingilizce vikipedide onunla ilgili sayfanın pdf' ini ekte paylaşıyorum. önemli bir militan, komünist kadın.

türkçe sayfanın bağlantısı da burada:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dolores_Ibárruri

eki: Dolores Ibárruri- Vikipedi.pdf (destek klasörüne yüklenmiştir. 1.9 MB)

14.33 Öznur İlhan

Sağolun Mustafa bey. Mücadeleyle geçmiş uzun bir yaşam. Lenin ödülü alıp, Leninizmden uzaklaşan akımın öncülerinden olmak da dikkât çekici.

16.31 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

Roman boyunca aslında sürekli bir kadın figür de çıkacak ümidiyle okudum ama şimdiye kadar rastlamadım; dile getirmesem de aklımdaydı. Ibárruri'yi merak edip okuyunca şaşırdım, çünkü İspanya İç Savaşı anlatılırken bu kadar simgesel bir isim hiç geçmiyor. Ardından Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Alexandra Kollontai gibi aynı dönemde hareketin içinde oldukça merkezi kadınların da olduğunu görünce bu yokluk bana daha da görünür geldi.

İlk başta “acaba Weiss slogan üreten, simgeleşmiş figürleri özellikle almıyor mu” diye düşündüm ama romanda Lenin, Hitler, Mussolini sık sık geçiyor. Bu yüzden mesele yalnızca liderlik ya da mit olmaları değil gibi görünüyor.

Bir yandan da ilginç bir durum var: Luxemburg romanda var ama bir karakter olarak değil, soyadıyla geçen bir düşünce olarak. Yani kişi olarak değil, teorik bir itirazın adı gibi. Ibárruri ise tam tersine ses, beden ve kitleyle hatırlanan bir figür — ve tamamen yok.

Bu yüzden aklıma şu ihtimal geliyor: belki roman tarihi anlatmaktan çok belirli bir tarihsel bilincin dünyayı nasıl gördüğünü aktarıyor; o bilinçte kadın ya düşünceye dönüşerek görünür oluyor ya da hiç görünmüyor. Bu bilinçli bir tercih mi, yoksa dönemin sol hafızasının kendisi mi böyle? Bence tartışmaya açık bir konu

19.50 Fatoş Öcal

Maalesef Weiss’ de tarihsel hatayı tekrarlıyor. Kadınlar, onun metninde de kenar süsü gibi. Bilinç diye düşünüyorum, zira her şeyi bilen Weiss bunu bilmez mi?

21:17 Mustafa Sütlaş

iyi akşamlar,

bu tartışmayı açan kişi (taraf) olmak istemiyordum.

çünkü kadın olmanın anlam ve önemini, kadınların bakış açısını ve kadınların haklarını “önce” dile getiren biri olmak, her ne kadar kendimi bir “erkek cinsinin savunucusu” olarak görmesem de, en

azından algı olarak kadınlara haksızlık etmek anlamına geliyor benim için...

herhangi bir kadının bu tavrı benden çok daha doğru, yerinde ve etkin olarak yapabileceğini düşünüyorum.

dolayısıyla sevgili leylâ ve fatoş' a paylaşımları ve vurguları için teşekkür ediyorum.

bu konuyu bugünkü izmir buluşması sonrasındaki kafe sohbetimiz sırasında dile getirdim.

burada da yinelemek istiyorum:

peter weiss bu dönemi dile getirirken, hem sbkp, hem de doğu alman komünist parti tarafından çok şiddetli bir biçimde ötekileştirilmiş durumdaydı. bu dönemde komünist partiler içinde kadınlar da eski etkin konumlarını yitirmiş durumdalardı ve yok sayılıyorlardı.

onun özellikle eskiden etkin olan kadınlar başta olmak üzere kadınlardan yana bir şeyler söylemesi kendisinin tümüyle “düşman / döne / karşı devrimci” sayılması için yeterli bir nedendi.

dolayısıyla bence p. weiss mümkün olduğu kadar kendisinin dışlanmasına ve “karşı devrimci” sayılmasına neden olacak konularda aykırı fikirler dile getirmemeyi yeğliyordu.

dolayısıyla bu konulardaki sessizliği, suskunluğu, bu tutumlar yüzünden olabilir. ama sonuç olarak bu tavırlar, onun “eril” söyleminin ve kadınları ikincil konumda göstermesinin bir nedeni olamaz.

dolayısıyla “direnmenin estetiği” bir de kadın bakış açısıyla irdelenmeli ve tarihsel olarak sorgulanmalıdır...

21.29 Nuray Kaya

Bu konuda internette bir araştırma yaptığımda Peter Weiss'in sınıf mücadelesini merkeze alırken, toplumsal cinsiyeti ikinci plana atmasından kaynaklı olduğu kanısına ulaştım..

23.34 Leylâ Haciosmanoğlu Kurtoğlu

tekrar selam,

“erkek olarak fark ettim siz niye fark etmediniz” kısmına gülümsedim.

biz metni genelde kesintisiz bir okuma zamanı bularak değil, hayatın arasından okuyabiliyoruz; sayfalar çoğu zaman bulaşıkla paragraf, yemekle dipnot, kocayla diyalog arasında ilerliyor. araya annenin işi, evin düzeni de girince bazen karakterleri takip ediyoruz, bazen de boşlukları sonradan fark ediyoruz. belki de fark etmemek değil; metni farklı yerlerden okumak. sen baştan boşluğu görmüştün, biz hikâyenin içinden dolaşırken aynı boşluğa sonradan geldik. sonuçta roman aynı yere çıkardı.

biraz daha düşününce mesele bana tek tek isimlerden çok romanın kurduğu dünyanın neresi olduğu gibi geliyor. romandaki bilinç nerede oluyor diye bakınca hep aynı mekânlar çıkıyor: parti hücreleri, yeraltı toplantıları, sürgün, hapishane, gece boyu süren sanat ve teori tartışmaları... yani daha çok erkeklerin tarihsel olarak kayda geçmiş deneyim alanları.

kadınlar yok değildi elbette ama aynı şekilde hatırlanmıyorlar. weiss sanki tarihi olduğu gibi anlatmıyor da, tarihin nasıl hatırlandığını anlatıyor. o hatırlama biçimi de zaten erkek merkezli kurulmuş bir sol hafıza.

bu yüzden kadınlar özellikle çıkarılmış gibi değil; bilinç kurucu sayılan deneyimin dışında kalıyorlar. metinde özne olabilmeleri için neredeyse düşünceye dönüşmeleri gerekiyor. luxemburg’un bir kişi gibi değil de bir itirazın adı gibi dolaşması biraz bundan. buna karşılık ibârruri gibi ses, beden ve kitle etkisiyle var olan bir figür anlatının diline hiç giremiyor.

o yüzden ben bunu korkudan çok bakış sınırı gibi okumaya başladım. hattâ romandaki genç anlatıcının neredeyse hiçbir romantik ya da gündelik ilişki yaşamaması da ilginç — anne dışında kadın yokluğu sadece politik değil sanki. belki de roman devrimi anlatırken devrimcinin dünyayı algılama biçimini de farkında olmadan gösteriyor.

yani mesele kadınların bastırılması mı emin değilim; ama anlatının dünyayı kurduğu yer baştan dar olabilir

15.02.2026,

07.50 Fatoş Öcal

Günaydın, çok teşekkürler Sevgili Mustafa, bu denli derinlikli bir alan için. Evet ben de anlatınının aynı zamanda bir komünizm eleştirisi olduğunu düşünerek, kadınların metnin içinde konumlanışına da eleştirel bir bakış getirdiğini düşündüm biraz da. Ama Weiss' in de bir erkek olduğunu unutmadan. Luxemburg' u şöyle bir geçse de , tarihsel olarak ideolojik farklarının Lenin' i haksız çıkardığını göstermek istediğini düşündüm. Kesinlikle derin okumalarda tarihsel kadın figürlerini metnine kenar süsü gibi aldığı fark ediliyor. Okuma sırasında, okumaya dalıp gidiyor insan çoğu zaman, bölemiyorsun.

13.03 Sevgi Tartıcı

Hani bir konuda soru sormak için bile o konuda biraz bilgi sahibi olmak gerek denir ya işte öyle bir aralıkta kalıyorum kitap okunurken. Ama kendimi zorlamak gerektiğini de düşündüğümünden hep bir tarafından tutunuyorum okumanın. Yazarın her dediğinin kabulünde olmasam da reddi için yeteri okumaları yapan biri değilim. Bu nedenle bu tür eleştiriyi getirenin erkek olması kadınlar açısından geride kalma gibi gelmez bana. Ama ben ne bir feministim ne de sosyalist ya da komünist. Kadınların eşit hak ve özgürlüklerine inanan biriyim ve romanın geçtiği yıllar itibarıyla ve adı anılmayan dönemin tarihsel kimlik sahibi kadınlarının anılmadığı, Luxemburg, Kollontay gibi az buçuk bildiğim isimleri dahi geçistirerek anması hakkını vermemiş olduğunu anlatır gibi. Ama kitap henüz bitmediği için ben sonrasını bilemiyorum. Geldiğimiz sayfalar itibarıyla Weiss' in ilgisine mazhar olmuş tek kadın Rosalinde olmuş gibi o da biraz babasının hatrına mı acaba?

17.53 Gülçin Aktunç

Luxenburg'dan oldukça bahsedildi diye hatırlıyorum sanki.Çünkü Alman Sosyal Demokrat Partide ki ilk büyük yarılmanın isimlerinden biridir. I.Dünya Savaşı döneminde bundan bahsetti. Sosyalizm ve komunizm bakış açısı ve tartışmalarını kapitalist burjuva demok-

rasisinin kavramlarıyla ve bakış açısı ile yapmamak lâzım gibi geliyor bana.

Angkor Wat tapınağı

05.03.2026,

16.19 Nilgün Çolakoğlu

İletişim’ de sayfa 697’ den başlayan sayfalarda Kamboçya ve dünyanın en büyük tapınağı olan Angkor Wat’ ın tasvirlerine yer verilmiş ve yine o bölgede bulunan Bayon Wat ki suretler tapınağı da deniyor uzun uzun anlatılmış. Aşağıdaki videoda kitapta bahsi geçen kabartmaların anlatımları var:

<https://youtube.com/watch?v=RXX5PyDgUDE&si=8sanrfN17KDBnshb>

Kitabın sonu ve final organizasyonu konuşması

06.04.2026,

11.04 Mustafa Sütlaş

*sevgili arkadaşlar günaydın ve iyi haftalar,
bu akşam büyük olasılıkla okumamız sırasında kitabı bitirmiş olacağız.
o yüzden bu buluşmaya imkânı olan herkesin katılmasını diliyor ve
anımsatıyorum. kitaba ve okumaya dair düşüncelerinizi almak, ayrıca
bergama buluşmasıyla ilgili konuşmalar da yapmayı planlıyorum. o
yüzden buluşma biraz uzayabilir, bunu da dikkâte alırsanız sevinirim.
teşekkürler*

23.05 Mustafa Sütlaş

*sevgili arkadaşlar,
altı aydır 48 buluşmada beraber olup 847 sayfalık kitabı okuyup
bitirme başarısını gösteren tüm katılımcıları kutluyor ve hepimize ayrı
ayrı bu çabanız için teşekkür ediyorum.
buluşmada da söylediğim gibi haziran sonuna kadar hem kitaba, hem
buluşmalarımıza, hem de buluşmalarımızda dile getirdikleriniz ve*

paylaşımlarınıza dair diyeceğiniz her şeyi, “direnmenin estetiği birlikte okuma kitabı”nda yer alacak şekilde 30 haziran’ a kadar bana doğrudan iletmenizi rica ediyorum. katılma zorunluluğu yok. ama yazarlar, kendilerini anlatanların kısa bir bilgiyle bir de fotoğraflarını da eklemeleri gerekiyor.

bu gece kaldığımız yeri yazmıyorum. 16-17 mayıs’ ta katılanlarla bergama buluşmamızda kitapla ilgili çok şeyi konuşuruz diye umuyorum. katılamayanlar da buradan duygu ve düşüncelerini paylaşabilirler.

sevgili özlem, leylâ ve rezan hocama buluşma organizasyonuna yönelik çabaları için ayrıca teşekkür ediyorum. herkese iyi geceler diliyorum

23.12 Cevat Onursal

Sevgili Mustafa hocam, sürecin kilit taşı olan size, aramıza katılma inceliği gösteren değerli çevirmenlere,yorum yaparak, okuyarak katkı veren tüm arkadaşlarıma çok çok teşekkür ederim,sağolun,varolun.

07.04.2026,

08.08 Fatoş Öcal

Günaydın Sevgili Mustafa. Direnmenin Estetiği okuma serüveni, tüm dünyada anti- faşist bir direnişin içindeki gerçek kişilerle yoldaşlık yapmak gibiydi. Bizi yine enfes bir metinle şişmanlattınız. Çok çok teşekkürler çabanız, emeğiniz için. Katkıları için Weiss’ in dilini bizim dilimize getiren Çağlar Tanyeri’ ye, Turgay Kurultay’ a ayrıca çok teşekkürler. Ve grupta birbirinden güzel arkadaşlarım, size de teşekkürler kattıklarınız için. Birlikte yine çok çok olduk. Sevgiler

17.04.2026,

16.00 Sevim Çiçek

Sevgili Mustafa, sevgili arkadaşlar

Kısa bir süre birlikte olduk, başta Mustafa olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ederim. Olağanüstü bir eserle tanışmama vesile olanlara minnettarım. Var olun.

18.05.2026,

18.49 Ayşen Mert

Çok güzel bir gezi oldu. Bu yaş grubunu seviyorum, trip atan surat asan olmuyor. Geçen her gün eksi yazılıyor artık. Yıka pakla, kedinin gönlünü et ancak fırsat buldum. Sevgili Mustafa senin emeklerin ile bu günlere geldik, sağ ol var ol. Sevgili Leyla, Sevgili özlem sizin çabalarınız ile güzelleşti etkinlik, emeğinize sağlık. Tekrarlarını eksilmeden artarak yaşamayı diliyorum. Sevgi ile kalın.

19.05.2026,

00.51 Emel Kadör

Çok güzel bir buluşma oldu sevgili arkadaşlar, ben de bu akşam döndüm, ancak yazabiliyorum. Sağol sevgili Mustafa, emeğiniz çok, iyi ki varsınız, varolun. Sevgili Leyla, Özlem yoruldunuz ama sonuç harika oldu, teşekkürler canlar. Nadir Bey kaleminize sağlık duygularımızı şiirleştirdiniz. Bu dostluk çemberi hepimize iyi geldi, katılan tüm arkadaşlara sevgiler. Yeni okumalarda buluşmak dileğiyle.

6 NİSAN 2026 PAZARTESİ GÜNÜ GERÇEKLEŞTİRİLEN SON BULUŞMAYA KATILANLAR

ÜÇ ŞİİR

ÖLÜ ÇOCUĞA GAZEL

Her akşam üzeri bir çocuk ölür,
her akşam üzeri Granada'da.
Her akşam üzeri yerleşir de su
dostlarıyla konuşur baş başa.

Yosundan kanatları var ölülerin.
Bulutlu yel ve duru yel yan yana
süzülen iki sülündür kuleler üstünde,
gündüzse yaralı bir oğlan.

Havada kalmazdı tek kırlangıç gölgesi
şarap mağarasında raslayınca ben sana,
tek bulut kırıntısı kalmazdı yerde
sen ırmakta boğulup gittiğin zaman.

Yuvarladı vadi köpeklerle süsenlerini
bir su devi yıkılınca dağlara.
Gövden, ellerimin mor gögesinde,
bir soğuk meleşiydi, kıyıda cansız yatan.

Federico Garcia Lorca, 1936

Tamarit Divanı, Gazeller, 5.

(Bütün Şiirler, Cem Yayınevi, 1989, İstanbul, s:523)

Çeviren: Sait Maden

FEDERİCO GARCİA LORCA'YA YANIK ŞİİR

İssız bir evde,
Korkudan ağlayabilseydim;
Gözlerimi çıkarabilsem de,
Yiyebilseydim;
Senin sesin için yapardım
Bunları,
Yaşlı portakal ağacı sesin;
Senin şiirin için yapardım
Bunları,
Çığlık çığlığa fışkıran şiirin.
Baksana,
Maviye boyuyorlar hastaneleri,

Senin için;
Kıyıda ki kenar mahalleleri
Ve okullar,
Senin için büyüyorlar;
Tüy salıyorlar,
Yaralı melekler;
Pullar örtünüyor,
Düğün balıkları;
Deniz kestaneleri,
Göğe uçuyorlar;
Siyah tülleriyle terzi
dükkanları:
Kanla doluyorlar, kaşıklarla,
Senin için;
Ve,
Yutuyorlar,
Yırtılmış kurdeleleri;
Öz canlarına kıyıyorlar,
Öpüşe öpüşe;

Ve ak sadeler giyiniyorlar.
Bir şeftali ağacı
Giyinip de,
Kuş gibi seğırtirken sen;
Kasırğa gibi fırıl fırıl,
Bir pirinç gülüşüyle gülerken;
Türküler çağırırken;
Allak bullak ederken,
Atardamarlarını,
Dişlerini, gırtlığını,
Parmaklarını;
Vay ne şirindin,
Kahrolurdum ben
Kahrolurdum ben
Kızıl göller için:
Güz ortasında bir şahbaz at
Ve kana belenmiş bir tanrıyla,
Beraber yaşadığın.
Kahrolurdum ben,
Mezarlıklar için:
Gece, sesi kısalmış
Çanlar arasından,
Suyla, mezarlarla küllenmiş
Nehirler gibi geçen;
Nehirler:
Hasta asker koğuşları sanki,
Tıklım tıklım dolu;
Ve matem yağlı ölüme,
Çürük taşlı mermer şifreli
ölüme,
Nehir nehir gelen ölüme doğru;

Birdenbire taşıveren nehirler.
Gece, ayakta, ağlaya ağlaya,
Boğulmuş çarmıhların geçişini

Seyrederken sen;
Kahrolurdum seni görmek için:

Bak,
Ölüm nehrinin önünde
ağlıyorsun
Perperişan;
Garip kalmış köşelerde başın,
Durmaz ha, durmaz gözlerin
Ağlar yaşın yaşın.
Gece ve çıldırısıya yalnız,
Külleri ısıra ısıra;
Dumanı, gölgeyi, unutmayı:
Siyah bir huniyle
yığabilseydim,
Trenlerin, gemilerin üstüne;
Filizlendiğin ağaç için,
Yapardım bunları,
Topladığın,
Yaldızlı su yuvaları için;
Sarmaşık için,
Yapardım bunları;
Gecenin sırrını sana ileterek,
Kemiklerini saran
Sarmaşık için.
Islak soğan kokusu gelen
Şehirlerden,
Seni bekliyorlar;
Boğuk bir sesle,
Şarkı söyleyerek

Geçesin diye.
Yeşil kırlangıçlar,
Saçlarının arasına yapıyorlar,
Yuvalarını;
Dilsiz sperma sandalları,
Peşin sıra geliyorlar;
Sümüklü böcekler, haftalar,
Yelkenleri düşürülmüş
serenler,
Kirazlar da,
Dönüveriyorlar ossaat:
Gözükünce solgun başın,
On beş gözlü başın,
Al kan içindeki ağzın.
Şehrin otellerini,
İsle doldurabilseydim;
Hıçkıra hıçkıra,
Yok edebilseydim
Çalar saatları;
Ezik dudaklarıyla yaz ayı,
Evine nasıl gelecek,
Göreyim diye
Yapardım bunları;
Yığın yığın insanların,
Melil mahzun tantanalarıyla
Ülkelerin,
İşlemez sabanların,
Gelincik çiçeklerinin;
Mezar kazıcıların, süvarilerin,
Kanlı haritaların, gezegenlerin,

Evine nasıl geldiklerini
Göreyim diye;
Yapardım bunları.

Küllerle örtülü dalgıçların,
Uzun bıçaklarla delik deşik
olmuş
Meryem Ana tasvirlerini
Sürüte sürüte gelen maskelerin;

Damarların, köklerin,
hastanelerin,
Karıncaların, su gözelerinin,
Evine nasıl geldiklerini
Göreyim diye;
Yapardım bunları.
İçine kapanmış atlının
Örümcekler arasında öldüğü
Bir yatakla,
Gecenin;
Kinden, dikenlerden bir gülün,

Sarıya çalan bir geminin,
Rüzgarlı bir günle, bir bebeğin;

Evine nasıl geldiklerini
Göreyim diye:
Yapardım bunları.
Ben, Oliverio, Norah,
Vicente Aleixandre, Delia,
Maruca, Malva, Marina,
Maria Luisa, Larco, La Rubia,
Rafael Ugarte, Cotapos,
Rafael Alberti, Carlos,
Manolo Altoлагuirre, Bebé,
Molinari, Rosales, Concha
Méndez,
Ve daha da unuttuklarım;

Evine nasıl gelecektik,
Göreyim diye
Yapardım bunları.
Gel de taşlar takayım,
Gel, sağlık esenlik delikanlısı,
Gel, kelebek kıravatlı civan;
Sen ey,
Sonsuz hür siyah bir şimşek
gibi:
Pırlıl pırlıl insan;
Madem, geç vakitlere dek,
Kalinamıyor daha kayalıklarda;

Bari aramızda konuşalım,
Gel,
Şöylece bir, olduğumuz gibi;
Çiğ için olmadıktan sonra,
Şiirlerde n'olacak yani?
Bir ağuş hançerin,
İçimize işlediği bu gece için
Olmadıktan sonra;
Şiirlerde n'olacak yani?
Bu tan kızıllığı için,
Olmadıktan sonra;
İnsanın vurulmuş yüreğinin,
Ölüme hazırlandığı,
Şu viran köşe için olmadıktan
sonra
Şiirlerde n'olacak yani?
En çok gece, geceleyin:
Kıyamet gibi yıldızlardır,
Dolmuşlar hepten ırmağa;
Bir kurdele gibiler,
Fakir fukara dolu evlerin

Pencerelerindeki..

Bir ölen var,
Onların evlerinde;
Bürolarda, hastanelerde belki,
Belki asansör ve madenlerde,
İşlerinden oldular.
Onulur şey değil yaraları,
Yaratıklar,
Acı çekiyorlar.
Her yanda dert yanış,
Her yanda,
Vay şuymuş vay bu;
Pencereler,
Göz yaşıyla dolu,
Aşınmış eşikler,
Göz yaşından;
Yüklükler ıslak,
Bir dalga gibi
Halıları dişlemeye gelen
Göz yaşından,
Oysa ki yıldızlardır akar
Uçsuz bucaksız bir nehirde.
Federico,
Dünyayı görüyorsun.
Yolları görüyorsun,
Sirkeyi görüyorsun;
Birkaç ayrılıştan,
Taşlardan, raylardan gayrı,

Kimseciklerin kalmadığı,
Köşeden:
Duman ha deyince,
Zalim tekerleklerine;
Hoşça kolları görüyorsun,
İstasyonlardaki..

Her yanda, sorunlar
koyuyorlar,
Çeşit çeşit insan var:
Kanlı bıçaklı kör var,
Öfkeli, ümitsizi var,
Yoksul var, tırnak ağaçları var;

Şunun bunun sırtından,
Geçinmek sevdasıyla;
Harami var.

Hayat böyle, Federico,
Ey babayiğit,
Ey kara sevdalı adam.
Sana,
Dostluğumun sunabileceği şey

İşte bunlar..
Sen de epeyce şey biliyorsun
Şimdiden.
Yavaş yavaş, daha da,
Öğreneceklerin var.

*Pablo Neruda, Yürekte İspanya,
Evrensel Basım Yayın, 2012, İstanbul s.38
Çeviren : Enver Gökçe*

KARANLIKTA KAR YAĞIYOR

Ne maveradan ses duymak,
ne satırların nescine koymak o «anlaşılmayan şeyi»,
ne bir kuyumcu merakıyla işlemek kafiyeyi,
ne güzel lâf, ne derin kelâm...

Çok şükür

hepsinin

hepsinin üstündeyim bu akşam.

Bu akşam

bir sokak şarkıcısıyım hünersiz bir sesim var;
sana,

senin işitemeyeceğin bir şarkıyı söyleyen bir ses.

Karanlıkta kar yağıyor,

sen Madrid kapısındasın.

Karşında en güzel şeylerimizi

ümidi, hasreti, hürriyeti

ve çocukları öldüren bir ordu.

Kar yağıyor.

Ve belki bu akşam

ıslak ayakların üşüyordur.

Kar yağıyor

ve ben şimdi düşünürken seni

şurana bir kurşun saplanabilir

ve artık bir daha

ne kar, ne rüzgâr, ne gece . . .

Kar yağıyor
ve sen böyle «No pasaran» deyip
 Madrit kapısına dikilmeden önce
 herhalde vardın.
Kimdin, nerden geldin, ne yapardın?
Ne bileyim,
 meselâ:
Astorya kömür ocaklarından gelmiş olabilirsin.
Belki alnında kanlı bir sargı vardır ki
kuzeyde aldığın yarayı saklamaktadır.
Ve belki varoşlarda son kurşunu atan sendin
«Yunkers» motorları yakarken Bilbao'yu.
Veyahut herhangi bir
Konte Fernando Valaskeros de Kortoba'nın çiftliğinde ırgatlık
 etmiştir.
Belki «Plasa da Sol»da küçük bir dükkânın vardı,
renkli İspanyol yemişleri satardın.
Belki hiçbir hünerin yoktu, belki gayet güzeldi sesin.
Belki felsefe talebesi, belki hukuk fakültesindensin
ve parçalandı üniversite mahallesinde
bir İtalyan tankının tekerlekleri altında kitapların.
Belki dinsizsin,
belki boynunda bir sicim, bir küçük haç.
Kimsin, adın ne, tevellüdün kaç?
Yüzünü hiç görmedim ve görmeyeceğim.
Bilmiyorum
belki yüzün hatırlatır
Sibirya'da Kolçak'ı yenenleri ;
belki yüzünün bir tarafı biraz

bizim Dumlupınar'da yatana benziyordur
ve belki bir parça hatırlatıyorsun Robespiyer'i.

Yüzünü hiç görmedim ve görmeyeceğim,
adımı duymadın ve hiç duymayacaksın.
Aramızda denizler, dağlar,

benim kahrolası aczim
ve «Ademi Müdahale Komitesi» var.

Ben ne senin yanına gelebilir,

ne sana bir kasa kurşun,

bir sandık taze yumurta,

bir çift yün çorap gönderebilirim.

Halbuki biliyorum,

bu soğuk karlı havalarda

iki çıplak çocuk gibi üşümektedir

Madrid kapısını bekleyen ıslak ayakların.

Biliyorum,

ne kadar büyük, ne kadar güzel şey varsa,

insanoğulları daha ne kadar büyük

ne kadar güzel şey yaratacaklarsa,

yani o korkunç hasreti, daüssılası içimin

güzel gözlerindedir,

Madrid kapısındaki nöbetçimin.

Ve ben ne yarın, ne dün, ne bu akşam

onu sevmekten başka bir şey yapamam.

Nâzım Hikmet, [25.12.1937 Haber Akşam Postası, 1 Ocak 1938]

Yatar Bursa Kadesinde Adam Y., 5. Basım, Temmuz 1991, s: 28-30

Talihsiz Yusuf'un gemisiyle Barselona'ya Seyahat içinde 5. şiir

OKUMA SIRASINDA YAPILAN TARTIŞMALARLA VE KİTAPTA İŞLENEN TEMALARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ YAZILAR

Karanlıkta kar yağıyor:

İspanya İç Savaşı'nın Türkiye solunda yansımaları

Elçin Solmaz

İspanya İç Savaşı, işçi sınıfının mücadele tarihinde hakkında en çok sayıda kitap, dergi, makale basılan olaylardan biridir. Bununla birlikte, konuyla ilgili üretilmeye bakıldığında çoğunun bir dereceye kadar tahrifat içerdiği ya da eksik bilgiler bulundurduğu görülmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği dış politikasını ve Stalin'i yermeye yönelik, taraflı yazılmış yazılar ve kitaplar dikkât çekmektedir. Türkçe'de bulunan kaynaklar da benzer bir nitelik taşımaktadır. Oysa siyasi ve askeri olarak savaşta öncü bir rol almış ve daha sonra da İspanya İç Savaşı'nda Komünistler kitabını kaleme almış olan Juan Ambou'nun söylediği gibi "Dün emekçi halkımızın ve işçi sınıfımızın verdiği kavgaya dair yanlış bilgilere sahip olup, kurtuluş savaşımıza dair bilgileri örtbas ederek veya çarpıtarak sınıfsız topluma doğru ilerlemek olası değildir." Bugünün devrim-

cilerinin İspanya İç Savaşı'nın derslerini, tüm boyutlarıyla, çalışması gerekmektedir.

İspanya'da Franco liderliğindeki milliyetçilerin galip gelmesiyle sonuçlanan İspanya İç Savaşı, faşizmin uluslararası nitelik taşıyan, işçi sınıfının uyanışını, eşitlik ve özgürlük mücadelesini olduğu kadar, Sovyetler Birliği'ni de hedef alan, birleşik bir saldırısıydı.

Hemen ardından başlayacak olan emperyalist savaşın askeri bir provasıydı. "İkinci Dünya Savaşı'nın birinci perdesi" olarak adlandırılması boşuna değildir. ⁽²⁾ Bu süreçte Hitler Almanyası vahşi savaş yöntemlerini ve araçlarını geliştirmek açısından pek çok deneyim elde etmişse, işçi sınıfı da kolektif ve uluslararası çapta bir direniş örgütlenme yeteneği bakımından önemli deneyimler edinmiştir. İspanya halkının diktatörlüğe karşı olduğu kadar bağımsızlığı için de verdiği mücadele, sathı bütün insanlık olan bir mücadeleye dönüşmüştür. Yalnızca İspanya topraklarına, yalnızca Avrupa topraklarına sınırlı olduğu düşünülmemelidir, söz konusu olan dünya barışı için verilen bir mücadeledir. Dayanışmanın, ortak bir amaç için eylem birliğinin ne olduğunu dünya halklarına göstermiştir. Bugün hâlâ enternasyonalizm için en diri ilham kaynaklarından biridir. En nihayetinde İspanya İç Savaşı, bir kuşak emekçinin, aydınların, devrimcilerin politik bilinçlerinin ve eylemliliklerinin zirve yaptığı bir kesit, sınıf savaşımının bir vechesi olarak görülmelidir.

İspanya İç Savaşı'nın genel seyrine, Komintern'in birleşik cephe politikası ve komünist partilerin bununla bağlantılı tutumlarına çeşitli vesilelerle değinilen kitabın bu bölümünde, özel bir başlık, İç Savaş sırasında Türkiyeli komünistlerin durumu ve Uluslararası Tugaylar'a Türkiye'den katılan gönüllüler incelenecektir.

Uluslararası Tugaylar

İspanya İç Savaşı'nda savaşmak üzere gönüllülerin gönderilmesi kararı Komintern Sekreteryası tarafından 18 Eylül 1936'da alındı⁽³⁾. Dünyanın dört bir yanından, toplamda 53 ülkeden Cumhuriyetçilere destek olmak üzere İspanya'ya gelen binlerce gönüllü olduğu bilinmektedir. Tarihçiler gönüllülerin tam sayısı ile ilgili farklı görüşler bildirmekte, faşist kaynakların sayıyı sistemli olarak abartma eğiliminde olduğu belirtilmektedir ⁽⁴⁾. Yine de en fazla sayıda

gönüllünün, coğrafi yakınlığın da etkisiyle, üçte bir oranında Fransa'dan geldiğinde ortaklaşmaktadır.

Başlangıçta eğitim ve komuta kolaylığı nedeniyle geldikleri ülkelere ve konuştukları dillere göre gruplandırılan tugaylar (İtalyanların Garibaldi Tugayı, Almanların ve Avusturyalıların Edgar Andre ve Thälmann Tugayları gibi), daha sonra gönüllü akışının azalması, bir araya getirilmelerinin zorluğu ve güncel ihtiyaçlardan ötürü karma taburlara dönüştürülmüştür. Sınırlı sayıda cephede savaşmış olsalar da, gönüllüler cesaretleri ve yetenekleri ile Cumhuriyetçilerin mücadelesine damga vurmuş, vuruştukları cepheelerde, özellikle Madrid savunmasında belirleyici olmuşlardır.

Tugaylara işçi sınıfının çeşitli kesimlerinden gönüllülerle birlikte, çok sayıda yazar, şair, gazeteci, aydın da hem Cumhuriyetçilerin saflarında mücadele vermek, hem uluslararası kamuoyunun bilincini yükseltmek ve cepheden muhabirlik yapmak amacıyla katılım göstermiştir.

Bilindiği kadarıyla Türkiye bu uluslararası kampanyanın bir parçası olmamış, Anadolu'dan Pireneler'e Uluslararası Tugaylar'a katılmak üzere gönüllü olan örgütlü bir toplam oluşmamıştır. Coğrafi uzaklık bunun belki bir nedenidir, ancak diğer nedenlerine yakından bakılacaktır. Öte yandan, katılım gösteren tek tük devrimcinin varlığına dair kayıtlar söz konusudur. Uluslararası desteğin bir diğer boyutu olan aydınlar cephesinde yürütülen ideolojik ve siyasi mücadeleye ise Türkiyeli aydınların katkısı incelenmeye değerdir.

Türkiye'de burjuva hükümetin İspanya İç Savaşı karşısındaki tavrı

Mimarlığını Fransa ve İngiltere'nin yaptığı, metni Fransız hükümetince hazırlanan müdahale etmeme (ademi müdahale, non-intervention) deklarasyonudur.

yonu 1936 Ağustos’unda İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Portekiz, ve ardından SSCB’nin imzalaması ile yürürlüğe konmuştur. Daha sonradan aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 27 Avrupa devlet bu deklarasyonla tanımlanan politikayı uygulamıştır.

Diplomatik dilin burjuva devletlerin seçtiği tarafı maskelemek için kullanıldığı bu deklarasyon, İspanya’nın meşru cumhuriyet hükümetinin yanında yer alarak, silâh ve mühimmat göndererek faşizme karşı “müdahale etme” olanağı varken, bunu yapmamayı, yani cumhuriyetçilere silâh ambar-gosunu seçerek aslında saldırının önünü açan, aynı zamanda Almanya, İtalya ve Portekiz’in Franko güçlerine yardımını da gizleyen bir nitelikteydi. İç Savaş’ın bilançosunda üç yüz bin yabancı askerin İspanyol faşistlerin emrine yığıldığı gerçeği, müdahalesizliğin ne kadar tehlikeli bir politika olduğunu bir kez daha hatırlatmalı.⁽⁵⁾ Bu deklarasyonun imzalanmasında, İngiltere’nin İspanya’da komünistlerin, Sovyetlerin de desteğiyle, etkin olmasını istememesi ve Akdeniz’deki çıkarlarının başat rol oynadığı görülmektedir. İmzalandığı anda ihlal edileceği belli olan bu ikiyüzlü deklarasyon üzerine bir komite oluşturulmuş ve bu komite 1939’a deki varlığını Londra merkezli olarak sürdürmüştür.

Deklarasyondan kısa bir süre sonra Almanya ve İtalya’nın Falanjistlere açıktan desteği üzerine Sovyetler birliği çekildiğini ilan etmiş ve Cumhuriyetçilere silâh ve asker yardımına başlamıştır.

İç Savaş’ın başından beri resmi cumhuriyet hükümetini muhatap alan, fakat Franco tarafı ile de temasları olan Türkiye hükümeti, dengeci ancak özgün olmayan bir politika izlemiştir. Türkiye Avrupa ülkelerinin müdahale etmeme eğilimini benimsemiş, Milletler Cemiyeti çerçevesinde kalmış, ⁽⁶⁾ pasif ve dolaylı yoldan da olsa faşistlerin galibiyetine katkıda bulunan bu politakanın bir parçası olmuştur. O sırada ikinci on yılında bulunan Türkiye’deki burjuva hükümeti, kapitalist bir birikim süreci içindeydi ve Sovyetler’le yaptığı ittifak bu kuruluş yıllarında yaşanan kalkınmada büyük etkiye sahipti. Ancak 1930’larda Sovyetler Birliği, “Türk dış siyasetinin biricik dayanağı” olmaktan çıkmıştı. ⁽⁷⁾ Türkiye, Sovyetler ile ittifakını korurken Avrupa’daki emperyalist devletlerle, başta İngiltere ve Fransa ile olumlu ilişkiler geliştirmek isteyen, bir yandan da Nazi Almanyası ile çatışmaktan kaçınan bir tutum sergilemiştir. Zira Almanya ile ekonomik ilişkilere geçmekte, ticaret artmaktadır.

Diğer yandan, 1936'da İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nı Türkiye'nin denetimine bırakan Montrö Sözleşmesi sayesinde Boğazlar'dan Sovyet gemilerinin geçmesi ve Cumhuriyetçilerin yardımına yetişmesi mümkün olmuştur. Ayrıca hükümetin “İç Savaş'ın Akdeniz'in doğusuna yayılmasından” endişe duyduğu, askerî açıdan yeterince hazırlıklı olmadığına farkında olduğu anlaşılmaktadır.⁽⁸⁾ Mustafa Kemal İngiltere ile yakınlaşmanın bir vesilesi olarak da müdahalesizlik anlaşmasına katılma ve Akdeniz'de güvenliğin sağlanması hususlarını ön plana çıkarmıştır. 1939'da İç Savaş henüz resmi olarak bitmeden, Fransa'nın Franco hükümetini tanımasının akabinde, Türkiye hükümeti de tanımıştır.⁽⁹⁾

Müdahalesizlik ilkesinin Tugayları da ilgilendiren önemli bir boyutu, deklarasyonu imzalayan ülkelerden İç Savaşa gönüllü katılımının engellenmesiydi. Türkiye hükümeti de vatandaşların katılımını yasaklayan, yasağa rağmen gönüllü yazılanlar hakkında yaptırım uygulanacağını ilan eden bir kararnameyi Şubat 1937'de yayınlamıştır⁽¹⁰⁾.

Müdahalesizlik politikası pek çok ülkede resmi politika olarak yürütülmüş olsa da, bu ülkelerin aydınları ve emekçilerinin Tugaylara katılmasının önünde bir engel oluşturmaya yetmemiştir. Ne yazık ki o dönemde Türkiye'de devrimciler, Kemalist cumhuriyet hükümetinin resmi politikası olan müdahalesizlik tercihini kırabilecek nüfuza ve örgütlülüğe sahip değildir.

TKP'nin 1930'lardaki durumu

Kuruluşu Komintern'in bir seksiyonu olarak gerçekleşmiş olan TKP, daha sonra Kemalist hükümetin çeşitli baskılarına maruz kalacak, “her ileri çıkışında başı ezilecek”tir. Sovyetler Birliği'nde eğitim almış kadroların öncülüğü, dar ve kesintili bir mücadele yürütülmesinin önüne geçmeye yetmeyecektir. İdeolojik olarak ise iktidar perspektifinden uzaklaşılacak, bunun zor koşullarda

gerçekleştirilmeye çalışılan örgütlenmeye de olumsuz etkisi olacaktır. 1936'da Komintern tarafından bir **desantralizasyon kararı** alınacaktır. Bu karar, TKP'nin Komintern ile bağlantısının kopması ve parti olarak mücadelenin likide olması, çalışmaların CHP gibi legal örgütlerde, sendikalarda sürdürülmesi anlamına gelmiştir. Komintern'in yedinci kongresinin Halk Cephesi politikasının Türkiye'ye yansması **"ayırma/separat"** olmuştur. Tugaylara katılımın komünistler aracılığıyla örgütlü bir şekilde sağlanamamış olmasının bir nedeni olarak bu sayılabilir. Bu dönemde Türkiye Komünist Partisi'nin burjuvazinin siyasal iktidarını konsolide etmesiyle belirlenen değişimden doğan stratejik açılım gereksinimine tatminkâr bir yanıt üretemediği ⁽¹¹⁾ "pusulasız kaldığı" not edilmelidir.

Komintern döneminde, yani 1920-43 arası yıllarda TKP'nin yaşadığı tıkanma, yönetimindeki ve faaliyetlerindeki kesintiler, hizipler, kopuşlar yanında, Türkiye işçi sınıfının, özellikle de sanayi proletaryasının gelişkin ve kitlesel olmayışını, genel anlamda örgütsüzlüğünü de hesaba katmak gerekir.

Türkiyeli Aydınların İç Savaş Tepkisi

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’den de ilerici, demokrat, sosyalist kesimlerden aydınlar, bu olaya sessiz kalmamış, Cumhuriyetçilerle dayanışmayı eserleriyle sürdürmüşlerdir. Bu başlıkta ilk olarak İç Savaş hakkında şiirler, çok sayıda makale ve bir roman yazmış olan Nâzım Hikmet’in eserlerine bakmak gerekir ⁽¹²⁾. Özellikle Lorca’nın öldürülmesinin Nâzım’ı derinden etkilediği bilinmektedir. Hattâ Nâzım’ın dönemin etkili aydınlarından biri olan ve İç Savaş’a gönüllü muhabir olarak katılmış olan Sovyet yazar İlya Ehrenburg ile Bilbao’da buluşup gönüllülere katıldığı yönünde söylentiler de ortaya atılmışsa da bu doğru değildir. ⁽¹³⁾ Bizzat katılmamış olsa da yakından takip ettiği gelişmeleri ve aydın dostlarından edindiği bilgileri değerlendirip Türkiye kamuoyunu aydınlatmayı görev bilmiştir. “Mühimmat sanayi tröstlerinin hissedarlarına insan kanının bedelinin harp kârı olarak dağıtılacağını” ⁽¹⁴⁾ yazmış, savaşın gerçekte neye hizmet ettiğine işaret ederek halkını uyarmıştır.

Nâzım’ın enternasyonalist bir devrimci olarak İç Savaş’ta çarpışanların cesaretini ve acısını derinden duyumsadığını yansıtan eserleri daha yakından incelenmeyi hak ediyor. İspanyol İç Savaşı’na ve Tugaylar’a ithafen yazdığı “Talihsiz Yusuf’un Gemisiyle Barcelona Seyahati” ⁽¹⁵⁾ adlı dört bölümlük şiir

1937-38'de yayınlanmıştır ⁽¹⁶⁾. Henüz oluşmakta ve dönüşmekte olan Türkiye'nin işçi sınıfına dair gözlemlerini yansıttığı ünlü eseri Memleketimden İnsan Manzaraları'nda, Ibarruri'nin derin ve aydınlık sesinden bahsetmekte, romanda İspanya İç Savaşı yıllarında yazdığı bu şiirin en çarpıcı dördüncü bölümü de bulunmaktadır. **Karanlıkta Kar Yağıyor** adlı bu şiirde Nâzım Cumhuriyetçilerle dayanışmanın yolunu, onları yakın tarihte ya da daha öncesinde bağımsızlık ve sosyalizm mücadelesi vermiş savaşımlarla, Sibiry'a'da Kolçak'ı yenelerle, Kurtuluş Savaşı sırasında Dumlupınar'da hayatını yitiren Anadolu insanıyla ilişkilendirerek bulmuştur.

1938 yılının 1-22 Ocak günleri arasında Haber – Akşam Postası gazetesinde tefrika edilen **Yaşamak Hakkı** adlı romanı 1936 yılı Temmuz ayında “Akdeniz'e açılan bir İspanyol limanı”nda geçer. Biri Ferdi Halk Cephesi üyesi bir tersane işçisi, diğeri ise Falanjistlerin üyesi olan bir ailenin yaşantısı üzerinden İspanya halkının bölünmüşlüğüne işleyen Nâzım, roman karakterlerinden birinin ağzından Falanjistleri şöyle tanımlar: “Orada büyük ihtiraslarını tahakkuk ettirememiş küçük münevverlere, büyük yolları kesmek isteyen arka sokak serserilerine, sosyal sınıfları, muhitleriyle bağlarını koparmış deklaselere rastlarsınız.” İspanya'da cizvit papazlarının sahibi olduğu bankalardan, soyluların sahip olduğu milyonlarca hektar topraktan bahseder, faşizmin yükselişini hazırlayan koşulları resmeder. Ne yazık ki bu roman, “donanma içinde askeri isyana teşvik faaliyetleri ile dikkât çeken” komünist Nâzım'ın aynı yıl içinde tutuklanması nedeniyle bitmemiş bir roman olarak kalacaktır.

Nâzım'ın şiirleri uluslararası çapta yankı bulur. Ancak dönemin aydınları arasında İspanya İç Savaşı'yla yakından ilgilenen başkaları da vardır. Türkiye Komünist Partisi üyesi olan yazar Vedat Türkâlî'nin de 1939'da yirmili yaşlarında yazdığı “Barselona'dan Mektup” adlı şiir İspanyol İç Savaşı'nı konu edinir. Öğretmen Okulu mezunu toplumcu gerçekçi şair Hasan İzzettin Dinamo, Kavga şiirleri kitabındaki bir şiirinde Sivas Öğretmen Okulu'ndan öğretmen “Şazi”nin Tugaylara katılan tek Türk olduğunu, Amerika'dan İspanya'ya geçtiğini ve İspanya toprağında kaldığını yıllar sonra öğrendiğinden bahseder. ⁽¹⁷⁾

Dikkât çekici bir başka tanıklık, İç Savaş sırasında Amerika'da bulunan muhalif, burjuva demokrat bir aydın olan gazeteci Sabiha Zekeriya'nın Tan

gazetesi için Temmuz 1937’de Amerikan Yazarlar Birliği’nin toplantılarından izlenimlerini aktardığı yazılardır. Amerikan Komünist Partisi ve Amerika’daki çeşitli dayanışma ve yardım örgütlenmelerinin faaliyetlerini Türkiye kamuoyuna taşımış olan Sabiha Zekeriya, “Ben, Sabiha Zekeriya, İspanya’da dövüşenlerin kavgasını, demokrasi ve hürriyetle, barbarlığın bir çarpışması telakki eden bir insan sıfatı ile, ve bu sahnenin karşısında coşan bir halkın yanında kendimi çok küçük görüyorum.” sözleri ile duyarlılığını ifade etmiştir. ⁽¹⁸⁾

Tugaylara katılanlar olmuş muydu ve kimlerdi? ⁽¹⁹⁾

İspanya İç Savaşı’na katılan Türkiye’den örgütlü bir katılımdan söz etmek oldukça zor olsa da, bireysel katılımlar olduğuna dair bilgilere ulaşılabiliyor. ⁽²⁰⁾ XV. Tugay ya da diğer adıyla Abraham Lincoln Tugayı arşivlerinden anlaşıldığı kadarıyla Türkiye doğumlu olup İspanyol İç Savaşı’na katılanlar bulunuyor. Bunlar arasında Türkiye’den Amerika’ya ya da Avrupa’ya göçen Sefarad Yahudileri var. ⁽²¹⁾ Ayrıca Balkan Savaşları ve emperyalist paylaşım savaşı sonrasında Anadolu’dan göçen, 1900’lerin başlarında doğmuş, hattâ Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Ordusu’na alınmış Türkiye kökenli Rumlar arasında Abraham Lincoln Tugayı’na katılanlar olduğu kayıtlara geçmiş. 1915 sonrasında ABD’ye göç eden Ermeni ailelerin fertleri arasından da gönüllüler olduğu anlaşıyor. Terzi, makinist, aşçı, çeşitli meslek gruplarından işçiler. Kayıtlarda bir bölümünün yüksek eğitilmiş olduğu yazıyor. Ancak bu gönüllülerin dönemin TKP’si ile ya da Türkiye’de faaliyet gösteren herhangi bir sosyalist oluşumla ilişkisi bulunduğu kolaylıkla söylenemez. Yine Lincoln Arşivleri’nde daha önce Ermeni Ordusu’nda görev yapmış, ABD’ye göçmüş ve oradan Tugay’lara katılmış olanlara dair bilgiler bulunuyor. Bunların dışında ABD’ye çalışmak için göç etmiş, orada sosyalistlerle ilişkilennmiş ve Tugaylar’a yazılmış işçilerden söz ediliyor. Ibarurr ’nin de Abraham Lincoln Tugayı’nın parçası olan Türkiyeli gönüllülere teşekkür ettiği kaynaklara yansıyor.

Güvenilirliği daha düşük olsa da başka bir kaynakta 13. Tugay, Chapaev Tugayı’nda Türklerin bulunduğu dair bir ifade var. ⁽²²⁾

Tugaylara katılanların Türkiye’de bulundukları sırada sosyalist mücadele ile herhangi bir ilişki içinde bulunduklarına dair kanıt olmamakla birlikte, Türkiye’de yirminci yüzyılın başında işçi sınıfı hareketlerinin içinde gayri-

müslimlerin çoğunlukta olduğunu hatırlatmak gerekir. Gönüllülerin çoğunun gayrimüslim Türkiye göçmenleri olması, kendilerinin ya da ondan bir önceki kuşağın Anadolu ve Trakya'daki mücadele ile yakınlaşmış olabileceklerini düşündürmektedir.

Troçkist bir yazar tarafından Türkçe yazılmış bir kitapta, yazar bir dipnotunda İngiliz İstihbaratının açıkladığı listeleri incelediğini ve Türkiye'den Uluslararası Tugaylar'a katılan tek bir ismin olduğu bilgisine ulaştığını ifade eder. Adı **Mustafa İbrahim** olan bu kişi 47 yaşındadır ve 14. Tugay mensubudur. Kişiye ya da İç Savaş'taki faaliyetine dair başka bir bilgi sunulmamaktadır. Ayrıca yazar *“konunun uzmanlarından Erden Akbulut sayının daha fazla olması gerektiğine dikkâtimi çekti”* diyerek kişisel görüşmelerinden bir ekleme yapmıştır. ⁽²³⁾ Nitekim, Yahudi Askeri Arşivleri'nde de Alper Asa isminde, Lincoln Tugayı'na katılmış Yahudi bir Türk'ten bahsedilmekte, yine aynı kaynağa göre Türkiye kökenli başka Yahudi gönüllüler olduğu da anlaşılmaktadır. ⁽²⁴⁾ Warwick Üniversitesi dijital koleksiyonunda bulunan Uluslararası Tugaylar Derneği (International Brigades Association)'ne ait bir kaynakta, Lincoln Tugayı'na katılmış olanların çıkardığı Volunteer for Liberty dergisinin 1942 Tarihli yedinci sayısında, Tugaylar'a mensup Alper Asa'nın daha sonra Burgos hapishanesinde mahkum olduğu, frankistlerin Miranda del Ebro toplama kampından kaçmayı başardığı ancak ardından tekrar ölüm cezasına çarptırıldığı yazmaktadır. ⁽²⁵⁾ Olasılıkla Anadolu'ya İspanya'dan göçmüş, kökleri İspanyolca ve İbranice'den gelen ve modern İspanyolca'ya çok benzeyen Ladino dilini konuşan, ve bu sayede cephede rahatça iletişim kurabilmiş olan, Sefarad Yahudileri'ndendir. ⁽²⁶⁾

1934 yılında TKP tarafından kendisi gibi bütün işçisi Zehra Kosova ile birlikte Moskova'ya Doğu Emekçiler Komünist Üniversitesi'ne (KUTV) eğitime gönderilen Mustafa Özçelik, Moskova'daki eğitimleri sırasında İspanya İç Savaşı'na gönüllü gitmek için hazırlık yaptıklarından ancak idareciler tarafından eğitimlerine devam edilmesi istendiğinden katılamadıklarını belirtir. ⁽²⁷⁾

Son olarak Dinamo'nun şiirindeki Şazi, anonim bir şiir karakteri miydi, savaşa gerçekten katılan bir öğretmen miydi, ayırt etmek zor. Ancak şairin anlatımdaki canlılığı, ve Şazi'nin Amerika'dan İspanya'ya geçmiş olduğu ayrıntısı, anlatının kurgu olmadığını düşündürüyor. ⁽²⁸⁾

Sonuç: “İspanyol Maçı’ndan beynelmilel Olimpiyatlara”

Nâzım Hikmet 1937 yılında Tan gazetesinde “İspanyol Maçı” başlığıyla ve muhtemelen dönemin baskı ortamı nedeniyle “Adsız Yazıcı” rumuzuyla bir makale yazar. Makaleye başlığını veren maç benzetmesi Madrid Müdafaa Heyeti’nin kumandanı general Miaja’nın “Unutmayınız ki harp hakiki maçıdır” sözünden gelir. Nâzım, Miaja’nın bu kötücül benzetmesine verdiği karşılıkta, “Harp, her yerde yalnız hakiki değil, kanlı bir maçıdır. Fakat İspanyol maçının diğerlerine karşı ayrı bir hususiyeti vardır. ... Milli takımlardan sonra, beynelmilel takımların sahaya çıkması, beynelmilel maçların, büyük bir cihan olimpiyatının kurulması muhtemeldir. İspanyol maçı, arkasında bütün Avrupa’nın, İspanya’nın, Afrika’nın siyasi ve içtimai mukadderatını saklıyor.”⁽²⁹⁾ diyerek, İç Savaş’ın uluslararası boyutunu ortaya koymuştur. Nâzım’ın öngördüğü gibi, emperyalizmin ve tekellerin işçi sınıfına karşı ulusal sınırları aşan birlikteliği, ne kadar çok kan dökebileceğinin sinyallerini İspanyol İç Savaşı’nda vermiş, arkasından insan-lığın gördüğü en kanlı savaşa sebep olmuştur.

Uluslararası Tugaylar ise, davalarının evrenselliğine, işçi sınıfının enternasyonalizmine inananların, ve ortak amaçları için her türlü fedakâr-lığı göstermiş olanların bir araya gel-diği eşsiz bir olgudur. Komintern’in çağrısı ile tereddütsüz harekete geçen-ler, nerede doğduklarından, hangi millete ya da etnik kökene mensup olduklarından bağımsız, faşizme ve emperyalizme karşı bir ortak paydada buluşmuş, devrimci cesaret ve daya-nışmanın özel bir örneğini oluşturmuştur. Bugün ismine ulaşılan ve henüz ulaşılammış olan binlerce gönüllü, İspanya’dan ve dünyanın her köşesinden devrimcilerin mücadelesinde yaşamaktadır.

Dipnotlar

1. Bu yazı, İspanya İşçileri Komünist Partisi (PCTE)'nin daveti üzerine Uluslararası Tugaylar ile ilgili bir kitabın bölümü olarak kaleme alınmıştır.
2. Azcarate, M, Sandoval J. İspanya İç Savaşı (1936-1939), 1969
3. Casanova, J. İspanya İç Savaşı'nın Kısa tarihi, 2012
4. Broue, P, Temime E. The Revolution and the Civil War in Spain, 1970
5. Blum'un önerisi olan bu deklarasyona İkinci Enternasyonal'in de göz yumduğunun altını çizmek gerekir. Ne yazık ki ihanet de bir gelenek.
6. Birlik, GK, İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Polit,kası, CTAD, 2016:24: s. 122 – 155.
7. Zürcher, EJ, Modernleşen Türkiye tarihi, 2004
8. Güçlü, Y. The Nyon Arrangement of 1937 and Turkey, Middle Eastern Studies, 2002:38:1, 53-70.
9. Aladağ, S. İspanya İç Savaşı ve Türkiye, 2011
10. Birlik, GK. age
11. Güler, A. Türkiye Sol tarihinde Yöntem ve Tartışmalar, 2010
12. Nâzım Hikmet ve TKP'nin bu yazıda ayrı başlıklarda ele alınması, 1930'lu yıllarda Nâzım'ın TKP ile ilişkisindeki özel durumla da ilgilidir. "Nâzım, belli sınırlar içinde örgütsüz siyaset yapma olanağını yaratmış ve TKP'nin etkisizleştiği bir dönemde kişisel olarak etkili olmuştur" (Kuzulug l,M, Nâzım Vesilesiyle, Gelenek 64, 2001)
13. Göksu, S, Timms, E. Romantic Communist: The Life and Work of Nâzım Hikmet, 1999
14. Hikmet N. Yazılar 5 (1937-62), "Harp çok kazançlı bir iştir", 1993
15. "De Yusuf desafortunado con su barca viaje a Barcelona" adıyla İspanyolca'ya çevrilmiştir.
16. Aydoğdu, T. Nâzım Hikmet ve Pablo Neruda'nın İspanya İç Savaşı'na değ nmeleri, 2016
17. Dinamo, Hİ. Şazi'nin İspanya Destanı, Kavga şiirleri içinde, 2000
18. Çatal, B. Amerika'da İspanya İç Savaşı'na Destek Faaliyetleri ve Sabiha Zekeriya'nın Tanıklıkları, Toplumsal Tarih, 288, Aralık 2017
19. Falanjistler tarafına Türkiye'den katılan burjuva sınıfından bir mühendis ile ilgili, liberal bir yayın organında, "İspanya İç Savaşı'na katılan tek Türk: Ama bir faşist!" gibi iddialı bir başlıkla bir yazı yayımlanmıştır. Başlıktaki bu kullanım, başlangıçta bahsettiğim çarpıtmaların yalnızca bir örneğidir. Bu yazıda İç Savaş'ın Türkiye solundaki etkileri merkeze alındığından faşizm taraftarlarına ayrıca değ inilmesi tercih edilmemiştir.
20. Gezgin, UB. İspanya İç Savaşı, Darbe, direniş ve tarihi Yazımı, 2017
<https://dunyalilar.org/ispanya-ic-savasi-darbe-direnis-tarihyazim.html/>
21. Onlardan biri, Picasso ile birlikte çalışmış ressam Fernando Gerass , 1899 Türkiye doğumlu bir Sefarad Yahudisi, yirmili yaşlarında Avrupa'ya göç ediyor. İkinci Dünya Savaşı'nın başında ise ailesiyle ABD'ye geçiyor.

(http://www.wkwand.com/en/Fernando_Gerass)

22. <http://es.knowledger.de/0168257/BrigadaInternacionales>

23. Aydar, FB. İspanya İç Savaşı'nın İzinde, 2017

24. Sugarman, M. AJEX Archives of the Jewish Military Museum in Hendon, 2016

<https://www.marxists.org/subject/jewish/spanjews.pdf> adresinden indirilmiştir.

25. International Brigade Association, The Volunteer for Liberty. Vol. 3, No. 7,

<https://cdm21047.contentdm.oclc.org/digital/collect/on/scw/d/14098/rec/4> adresinden indirilmiştir.

26. Tarihin bu ironisi, Anadolu'dan İspanya'ya bu dönüş, aynı zamanda direnişin evrenselliğine bir örnek sayılmalı. Sanıyorum daha önce konu ile ilgili kaynaklarda Tugaylar'a katılan bu kişinin bilgisi hiç yer almadı.

27. Aladağ, S. İspanya İç Savaşı ve Türkiye, 2011

<http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/jspui/bitstream/11454/5801/1/secilaladag2011.pdf> adresinden indirilmiştir.

28. Bu konuda Özgün E. Bulut imzasıyla Kasım 2017'de yayımlanan bir yazıda aynı şiiirden ve Tugay'lara katılan Şazi'den bahsedilir. Ancak bu yazıda şiirde Dinamo'nun öğrencisi olduğunu söylediği, "öğretmen, Sivas öğretmen okulunda" dediği Şazi, Dinamo'nun arkadaşı ve okulda okuyan bir öğrenci gibi aktarılır. Olayın doğrusunu öğrenmek mümkün değilse de, şiirden çıkan bahsi geçen Şazi'nin Dinamo'nun öğretmeni olduğu.

(<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/11/15/saz-manusyan-al-haydar/>)

29. Hikmet N. Yazılar 5 (1937-62), 1993

Bu yazı Gelenek Dergisi Sayı 141 / Mayıs 2019'den alıntılanmıştır.

Bağlantı: <https://gelenek.org/karanlikta-kar-yagiyor-ispanya-ic-savasinin-turkiye-solunda-yansimalari/>

Aynı konuda şu yazılar da okunabilir:

"İspanya İç Savaşı'nda savaşan ikinci Türk: Tabii ki devrimci!" Ulaş Koç,

Birgün Gazetesi Pazar Eki, 01.10.2017

<https://www.birgun.net/makale/ispanya-ic-savasi-nda-savasan-ikinci-turk-tabii-ki-devrimci-182135>

"İspanya İç Savaşı'nda savaşan tek Türk: Ama faşist!" Kavel Alaslan Duvar Gazetesi, 16.09.2017

<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya-forum/2017/09/16/ispanya-ic-savasinda-savasan-tek-turk-ama-fasist>

"İspanya iç savaşındaki Türkler" Taner Ay Karar Gazetesi 29.12.2021

<https://www.karar.com/gorusler/ispanya-ic-savasindaki-turkler-1645113>

SEVGİLİ TEZER ÖZLÜ’NÜN YAZILARI

1982 Bremen Edebiyat Ödülü’nü Kazanan Peter Weiss’la Bremen’de Konuştum

1982 yılı Bremen Edebiyat Ödülü Peter Weiss’a verildi. Bu, Federal Almanya’da verilen en önemli edebiyat ödülü. Yirmi yıla yakın bir süredir okuduğum ve Alman yazınının savaş sonrası yazarları içinde en sevdiğim bu büyük yazarı tanımak ve onunla Milliyet Sanat dergisi okurları için konuşmak için Berlin’den Bremen’e gitmek ne büyük bir olanak. Sabah saat altıda Berlin Tegel Havaalanı’na gitmek üzere sokağa çıktığımda, Kurfürstendamm üzerindeki durakta benden başka otobüs bekleyen, başörtülü, şişman bir de Anadolu kadını var. Hava nemli ve karanlık. Uçak, saat sekize doğru Bremen’e inerken, ortalık biraz aydınlandı. Ama o biraz aydınlık, gün boyu hiç tam aydınlığa dönüşmedi. Peter Weiss, istasyon karşısındaki Columbus Otel’de kalacaktı. Onunla görüşebilmek için, aynı otelde bir oda tuttum. Büyük, görkemli bir otel. Tam karşısında kentin kırmızı tuğlalarla örülmüş, büyük tren istasyonu yer alıyor. Resepsiyona, Peter Weiss gelince bana haber vermelerini söyledim ve hemen bir iki saat uyudum.

Kente çıktığımda, hiçbir yerde Peter Weiss ile ilgili bir afiş görmedim. Yalnız büyük bir kitapçının vitrininde tüm yapıtları dizilmiş, son üç ciltlik romanı Die Ästhetik des Widerstands (Direnenin Estetiği) üzerine “Bremen 1982 Edebiyat Ödülü” yazılmıştı. Burası bir liman kenti. Ben üç saat yürüdüm, ama ne denize giden kanalları, ne de gemileri gördüm. Ancak kent, Almanya’dan çok Hollanda’yı andırıyor. Dar yollar, küçük, iyi restore edilmiş yapılar, eski alanlar, sarı, mavi, mor boyanmış, küçük kapılı, küçük pencereci, önleri balkonlu yapılar... Genişlikleri 50 santimi geçmeyen geçitlerden yürüdüm, “Avluların ardı” adı verilmiş büyük bir bahçeye girdim. Burada birçok “pup” ve seramik atölyesi yer alıyor; avlu kış gününün rüzgâr ve yağmuruyla yıpranmış ağaç ve bitkilerle dolu, merdivenler tahta balkonlara çıkıyor. Cadde ve sokak adları bile Hollandacayı düşündürüyor.

Öğleden sonra otele döndüm. Okudum. Hiç kimseyi tanımadığım bu kentte, bir ara, acaba Peter Weiss gelecek mi, gelmeyecek mi, diye düşündüm. Saat

5'e doğru onun geldiğini öğrendim. Telefon ettim. Kısa bir süre sonra otelin büyük giriş salonunda gazeteciler fotoğrafını çekerken onu fotoğraflarından tanıdığım gibi buldum.

Peter Weiss 1916 doğumlu. Berlin yakınlarında Nowawes'de doğmuş. Uzunca boylu, incecik bir adam. Koyu gri bir takım elbise, lacivert gömlek, siyah 'V' yakalı bir kazak giymiş. Kısacık siyah saçları az kırılmış. Sarı metal çerçeveli gözlüğü ve saatinden başka hiçbir şey takmamış. 66 değil de, en çok 46 yaşında gibi. Sade, mütevazı, insancıl, dimdik bir kişi. Pipo içiyor. Alman gazetecilerden sonra, salonun küçük bir özel bölümünde konuşmaya başlıyoruz.

(Peter Weiss çocukluğunu Bremen'de geçirmiş. 1934'te Londra üzerinden Prag'a göçmek zorunda kalmış ve 1936-1938 yıllarında Prag Sanat Akademisi'nde okumuş. 1939'da ailesiyle birlikte İsveç'e göçmüş. Bilindiği gibi Peter Weiss ve ailesi, Auschwitz toplama kampına gönderilecek Museviler listesinde yer alıyordu. 1945'te İsveç vatandaşlığına geçen Weiss, 1948'den bu yana Stockholm'de yaşıyor. Ressam. Film de yapmış.)

Görünüştünüz Almandan çok bir Türk'ü anımsatıyor!

Babam Balkan ülkelerinden, Macar Yahudisi. Türk'e benzemem Balkan kökenli olmamdan gelebilir.

Siz edebiyat dışında resim de yaptınız, film de yönettiniz. Şimdi bu uğraşlardan hangisini sürdürüyorsunuz?

İnsanın bir tek yaşamı var. Her şeye yetişemiyor. Bu nedenle artık resim yapmıyorum. Film de çekmiyorum. Yalnız edebiyat. Sanat eskiden burjuvalara erişirdi yalnız. İlk feodal sınıfa, sonra burjuvaziye. Ama sanat, insanın ürünüdür belli bir süre belli bir sınıfın egemenliğinde kalsa bile.

Her yazarın en çok sevdiği bir yapıtı vardır. Sizininki?

Die Ästhetik des Widerstands*. Bu benim başyapıtım. Bu roman için on yıl çalıştım. Ama insanın son çalışması da yüreğine en yakın çalışması oluyor. Şimdilerde İsveç Kraliyet Tiyatrosu'nda rejisini de üstlendiğim oyunum Der neue Prozess (Yeni Süreç) bu. Pazar ve pazartesi prova olmadığı için Bremen'e gelebildim. Bu oyun benim en kişisel oyunum. Diğer tiyatro eserlerim gibi belgesel değil. Tabii politik. Ama varolmanın (dünyanın) kişisel sorununu

irdeleyen bir oyun. Kişisel derken “ben”in sorunlarını kastetmiyorum. Dünyanın varoluşundan bu yana, dünyamızda yaşayan insanlar hiçbir dönemde bugünkü kadar bir tehdit karşısında kalmamışlardı. Bu tehlikeyi anlatıyorum son oyunumda.

Almanya’yı terkediş nedeninizi biliyoruz. Ya dönmeyişinizin nedenleri?

Öyle pek elle tutulacak nedenler yok. 1930’larda Almanya’dan sürgüne gidenler, genellikle 1945, 1947 yıllarında geri döndüler. Benim yurtdışındaki gelişmem bambaşka oldu. Faşizm her şeyi damgalamıştı. Almancadan bile nefret ettim. Ne duymak, ne konuşmak istedim. Yurtdışında yeni yeni dostlar edindim. İnsanın dostları neredeyse, vatanı orası oluyor. Türkiye’ye gelmiş olsaydım, eminim orada da yakın dostlarım olurdu.

Ancak ta 1960’larda yeniden Almanya ile bağ kurdum. Ve her iki Almanya ile. Ama hangi Almanya’yı seçecektim? İkisinde de olmamak istedim. Çünkü bu durumda ikisini de iyi karşılayabiliyorum. Almanya’da olmayışımın en önemli sorunu, dilimi yaşar tutabilmek. Ama bu sorunu da çözümlüyor insan. Benim için artık vatan olarak Almanya yok. Biz artık “uluslararası” olduk. Ve göç olayının en büyük kazancı “uluslararası” olmam. Dediğim gibi, dostlarımın olduğu yer, benim vatanım: İsveç, İtalya, İspanya. Nerede çalışabiliyorsak, vatan orası. Böyle insanlar dünyanın her yerinde var. Örneğin Erich Fried, hep İngiltere’de kaldı. İnsan, ailesinin kesildiği bir ülkeye bir daha dönemez. Bu insanın kanına işler.

En sevdiğiniz yazar?

Neruda. Hem şiirleri, hem **Yaşadığımı İtiraf Ediyorum**. (*Weiss bu soruyu hiç duraksamadan yanıtladı*).

Bir tutukevine gitseniz hangi kitapları yanınıza almak istersiniz?

Brecht’in şiirlerini. Gramsci’yi. Rosa Luxembourg’u. Stendhal’ın Kızıl ve Kara’sını, Parma Manastırı’nı ve Dante’nin İlahi Komedya’sını.

Türk yazınını biliyor musunuz?

Ne yazık ki bir şey söyleyecek kadar bilmiyorum. Türk yazınının büyük bir soluk olduğunu, özellikle şiirinin, biliyorum. Ama Nâzım Hikmet’ten başka yazar okumadım. Vietnam’a gittiğimde, orada Too Hu diye bir ozanın şiirleri ile karşılaştım. Olağanüstü şiirler. Eminim Türkiye’ye gelseydim, böyle büyük ozanlarla karşılaştırdım, severdim. Türk yazınının yeterli çevirileri yok.

***Salozun Mavalı** ve Marat/Sade’ın Türkiye’de başarıyla ve yinele-
nerek oynadığını biliyorsunuz tabii.***

Biliyorum. Çevirmeni Can Yücel ile de yazışmamız oldu.

Ya Türk sineması?

Sürü’yü izledim. Olağanüstü bir film. Çok sevdim. Artık uzun seyahatler yapamıyorum. Ama bir gün Türkiye’ye gelirim, Bergama, Selçuk, Efes yöresini çok gezmek istiyorum.

İki Almanya ile bağınızı biraz daha anlatır mısınız?

Faşizmin ezilmesi süreci Federal Almanya’da apolitize edilmiş iki kuşak yetiştirdi. Oysa Demokratik Alman Cumhuriyeti’nde bu süreç çok güçlükle gerçekleştiriliyor. Oyunlarımızın tümü Demokratik Almanya Cumhuriyeti’nde sergilendi. Kitaplarımız da basıldı, Direnmenin Estetiği Nisan ayında orada da çıkmış olacak.

Direnmenin Estetiği’nde oldukça güç bir anlatım kullandınız. Bu konuda ne dersiniz?

Güç olabilir, ama anlaşılması olanaksız değildir. Her insanın her şeyi kavrayabilecek yaratılıştan olduğundan hareket ediyorum. Picasso da devrimi kendi yapıtları ile gerçekleştirmiştir. Sanat bir işçiliktir. Tıpkı bir marangozun iyi bir sandalye yapması gibi. Brecht ne der: “İşçi için hiçbir şey yeterince güç değildir”. Bu unutulmaması gereken bir gerçek.

Bu kitap, benim kendi gelişimimdir. İnsanın verimi, ona armağan edilmez. Yeniden başlamak gereklidir. Yalnız içerik yönünden değil, biçimde de yeniden başlamak gerekir.

Bu romanınız başka hangi ülkelerde yayımlandı?

İsveç’te yayımlandı. Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca çevirileri de yapılmakta.

İsveç’te yaşayan Türk dostlarınız, oranın dinamizmden yoksun bir ülke olduğunu söylüyorlar. Siz böyle bir duyguya kapılmadınız mı?

İsveç bir kırsal kesim toplumdur. Kent yaşamı henüz üç kuşak öncesi başlamıştır. Orada savaş sırasında tarım işçisi olarak çalıştım. 1950’lerde halk okullarında öğretmenlik yaptım. Tutuklularla, toplum dışına itilmiş insanlarla çalıştım. Bilemezsin böylesi insanlardan ne denli güçlü inisiyatifler geliyor.

Sonra bu konuları film çalışmalarımnda yansıttım. İnsanın şahsen yaşadığı olaylar, sanat yapıtlarından daha önemli. Dedğim gibi, çalışabildiği ülkeyi benimsiyor insan.

Tartışmalı Nobel Ödülü için ne söylersiniz?

Nobel Ödülü komitesinin iki kanadı vardır: İlericiler ve tutucular. Çoğunlukla tutucular baskın çıkar. Tabii İsveç büyük sanayisi de etkindir. Bu büyük sanayi hangi ülke ile alışveriş yapacaksa, o ülke yazarına da verilir. Böyle kurumlaşmış bir edebiyat ödülünde, bu durumlar kaçınılmaz gerçeklerdir.

Glocke Salonu, eski alanın ortasında, 600 kişilik bir salon. Girişte Peter Weiss'ın tüm yapıtları satılıyor. Salona girmek için bilet kalmamış. İzleyicilerin çoğunluğunu gençler oluşturuyor. Ama 80 yaşına yaklaşmış ya da geçmişler de var. Ben “Türkiye Yazarlar Sendikası” kartımı gösterip basın için ayrılmış ikinci sıraya oturuyorum. Bir süre sonra Weiss, Türkiye’de Oppenheimer Olayı adlı oyunuyla tanınan Kipphardt ile geliyor. Jüri üyelerinden Alman dili profesörü Emmerich, onu sahneye çağırıyor. Üstten açılan, orta büyüklükteki kahverengi çantasıyla sahneye çıkıyor. Çantayı açarken, “Çanta kitap dolu değil, korkmayın. Hepsini okumayacağım” diyor. Ödül kazanan romanı Direnmenin Estetiği’nden bölümler okuyor. Elli dakika kadar sürüyor bu. Saat 21’de okuma bitiyor. Tartışma bölümünde Prof. Emmerich’e soruyor:

“Siz mi yanıtlayacaksınız, ben mi?”

Gerçek bir işçi kadar alçakgönüllü. Yanıtlarından Milliyet Sanat okuruna aktarmak istediklerimi not ediyorum:

“Bu kitap büyük bir epik çalışma. Bütün deneyimlerimi topladığım bir çalışma. Göç olgusunu yaşayan, ülkesini terk etmek zorunda kalan insanın tüm deneyimlerini. Çünkü göçen insan, kendi toplumsal sınıfından atılır. Başka sınıfa geçer. Proletarya sınıfına yaklaşır. Sürgüne çıkan, proletarya sınıfına girer. Artık kendi toplumunda sahip olduğu tüm haklarını yitirmiştir. O artık, özellikle haklarından yoksun bir insandır. Sürgünü bilen, bu duyguları çok iyi bilir. O, yaşamda kalmak için her şeyi yapar. Tıpkı bir Gastarbeiter (yabancı işçi) gibidir.”

“Bu kitap düşünülmüş bir kitap, ama gerçek aynı zamanda.

Sürgüne giden insanın gerçeği nedir? O insan sürgünde nasıl değerlendirilecektir? Geçmişine göre mi, yoksa şimdiki durumuna göre mi?”

“İnsan, yazar olarak, söylemek isteyeceğini uygulayacağı biçimleri arar. Ben bu kitabı bir blok gibi biçimledim. Baskısı bile bir kerpiç tuğla gibi. Gri. Resimsiz. Çekici değil. Picasso’nun Guernica’sını bilirsiniz. O da anlaşılması güç bir yapıttır. Bu kitap okurdan büyük çaba bekler. Ama insan, yazar olarak da kendinden çok çaba bekler. Bu, okuru küçümseme değil, aksine yüceltmektir. Böylece okur, yazar ile aynı düzeye getirilir. Ben bunu böyle anlıyorum. Okur, yazar düzeyindedir. Brecht: ‘Her insan, en büyük çelişkileri kavrayacak yaratılıştadır’ der.”

“Bu kitap boyunca bir tek umut örülmüştür: Birlik. Çünkü Yalta Konferansı’ndan sonra, halklar gözetilmeden dünya bölünmüştür. Ben bu bölünmeye 40 yıllık bir süreçten sonra bakıyorum ‘Birlik’ umuduyla.”

“Her yazar yapıtına kendi deneyimlerini de koyar. Kendini ne denli güçle koyarsa, o denli inandırıcı olabilir. Sorun, ezilmek ve cehaletten kurtulma, bu iki olguyu yeryüzünden kaldırmanın sorunudur. Kültürü herkese maletmek sorunudur. İşte direnç budur.”

Ödül töreni, Belediye Sarayı’nın klasik, görkemli salonunda yapılıyor; yedi yüz kişinin doldurduğu salonda izleyicilerin birçoğu ayakta kalıyor. Kültür Senatörü Werner Franke’nin konuşmasından sonra, Christof Meckel, Peter Weiss üzerine konuşuyor. Sonra Rudolf - Alexander - Schröder Vakfı’nın ödülü, vakıf başkanı tarafından Peter Weiss’a sunuluyor. Weiss, kürsüde çok kısa, çok yalın, çok yürekten birkaç cümle söylüyor:

“Ben bu kentin yitik bir çocuğuyum. Bundan elli yıl önce, bu Belediye Sarayı’nın altında durur, bu görkemli yapıya bakardım. Yapının üzerindeki heykeller, sokakta gezinen bir çocuk olarak bana bir tehdit gibi gelirdi. Bu kent, çalışmalarımın temelini oluşturur. Yürümeyi, konuşmayı bu kentte öğrendim. İlk insan ilişkilerini bu kentte tanıdım. Toplumda sınıfların var olduğunu bu kentte gördüm. Babamın işlerinin iyi yürüdüğü dönemlerde, bizim oturduğumuz bulvar, fakir mahallelerinden çok farklıydı. Bu kentte algıladıklarım beni düşünmeye itti. Resimlerimde işlediğim her konu, bu kentin bende uyandırdığı izlenimlerle doludur. Şimdi, bu kentte dolaşırken, bu yeni mimari gerisinde eski görüntüleri arıyorum. İnsanın çocukken algıladıkları,

daha sonraki yaratmasının temelini oluşturuyor. İnsan kökü ile birlikte yaşıyor. Kökünden kesilip atılsa ne korkunç olur!”

Peter Weiss, Hamburg’dan 18 uçağı ile Stockholm’e dönüyor. Bugün Kraliyet Tiyatrosu’nda provaları var. Ben de hiç zaman geçirmeden, bu satırları yazıyorum. Onu saygı, sevgi ve dostlukla anarak.

Milliyet Sanat, 1 Mart 1982

* *Direnmenin Estetiğı, Peter Weiss, çev. Çağlar Tanyeri – Turgay Kurultay, 1. baskı: YKY, 2005; 2. baskı: İletişim Yayınları, 2013 (ed. n.)*

** *Peter Weiss’in 1967’de sahnelenen Gesang vom lusitanischen Popanz adlı oyunu Can Yücel tarafından Salozun Mavalı adıyla Türkçeye çevrildi (ed. n.)*

Kültürü tüm insanlığın yararlanacağı bir olgu hâline getirmek için yaşamı boyunca çalışan bir sanatçı: Peter Weiss

10 Mayıs 1982 günü Stockholm’de öldü.

Yaşamı boyunca tüm yapıtlarında dünyada savaşın, barbarlığın, insanın insanı öldürmesinin, insanın insanı sömürmesinin karşısında dikilmiş bu büyük insanı, ilkin saygıyla anıyorum. Onun öldüğü gün de, Alman radyo ve televizyonları ilkin Falkland Adaları’ndaki karşılıklı çatışmaları, sonra Irak-İran savaşını, sonra İsrail’in Lübnan’ı bombalamasını, en sonra da Peter Weiss’in ölüm haberini verdiler. Biz, onun gibi, daha milyonlarca, milyarlarca insan, savaşın karşısında mücadelemize devam edeceğiz. Onun gibi: Yaşamımızı gerçek ve yaşamaya onurlu kılabilmek için, çalışma inancımızdan yılmadan. Peter Weiss’in yaşamına kısaca değinmeden önce, onun 900 sayfayı aşan Not Defterleri Kitabı’ndan (Edition Suhrkamp, 1981), temel dünya görüşlerinden bazılarını okura aktarmayı yararlı buluyorum:

“Vietnam: ABD sisteminden nefret ettim, sınırsız, müthiş bir nefret. Ayrıca Vietnam örneği emperyalistlerin tahribatları karşısında bizlerin ne denli güçsüz kaldığımızı da kanıtladı. Vietnam, bizden çok daha güçsüz bir ülke, ama ilkesinden hiç vazgeçmedi. Zengin ve tokların yerine, yaralı ve yoksul Vietnam halkı savaştı.”

“Faşizmin Amerika’daki biçimi, belli bir ölçüde liberalizme de hayat tanıyor. “Özgür basın”, “düşünce özgürlüğü”, kısmen yöntemin altında gizlenen zorba gücü örtbas etmeye de yararlı oluyor.”

“.....Grass (ve diğerleri): Benim politik tutumumu yadsıdıkları için, yazınsal çalışmalarımı da yadsıyorlar. Politik tutumum karşısındaki takındıkları alaylı tavır, kitaplarım için de geçerli. Benim için politika ve yazı yazmak eşdeğer olgular. Onlar için de. Ama onların politikası liberal, reformist. Her zaman aynı şey: eski parti politikasındaki çatışmaların edebiyat ortamına yansıtılması gibi.”

“Babamın olağanüstü çabası. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilk göç: Viyana’dan Almanya’ya. 1934’te gene göç: İsveç’e. 53 yaşında yeni bir yaşama başlamak zorunda bırakılıyor! Oysa daha İngiltere’deyken ne denli hasta idi!”

“Akşam gazetelerinde büyük ZAFER manşetini okudum. Ama bu Vietnam’daki zafer değil, İsveç-Finlandiya arasındaki buz hokeyi karşılaşmasının zafer haberi idi.”

“Nixon’da aynı Hitler psikolojisi var: Kendi sonu yaklaştığından, felaketine diğerlerini de sürüklemek istiyor. (Vietnam’a karşı kullanılan en güçlü bombalar)”

“Dünyadaki düzenbazlık, soygun ve cinayet ortamında sosyalizmi kurmak mümkün mü?”

“Benim sosyalizm ve komünizm imgem, hiçbir zaman gücü ellerinde tutan ve yöneten sınıflardan beslenemez. Her zaman en alt tabakalarda yaşayan, yoksulluk ve acı çeken kitlelerden beslenebilir.”

“Ben bir kenti, o kentteki kitapçı dükkânlarına göre değerlendiririm.”

“İnsanlar öldürülüyor, ama AEG, Siemens, Mannesmann, IG-Farben vs yaşamlarını sürdürebiliyor.”

“Biz henüz kapitalizm çağını yaşıyoruz. Sosyalizmi kurma deneyleri kapitalist dünya içinde oluyor ve çoğunlukla çağdaş hükümdarların olağanüstü gücü karşısında başarısız kılıyor.”

“Benim için komünist olmak ilkin şu anlamı taşıyor: Her olguya eleştirci gözle bakmak, bağlantılar içindeki yerini araştırmak ve saptamak. Hiçbir şeyi tepeden düşmüş var saymamak.”

“Bizim çalışmalarımızla ortaya koyduklarımız, içinde yaşadığımız mekanizma tarafından hemen yutulup yok ediliyor –bu mekanizmayı yıkmadıkça bunu değiştirmeye olanak yok– ama sanatsal değerlere ulaşmamıza olanak var. Müzelerde. Kütüphanelerde. Ve bu hakkımızı yitirmemek için de mücadele etmek zorundayız.”

“Şunu öğrenmelisin: Sen hiçbir işe yaramaz değilsin! Seni senden çalan toplumdur!”

“Kültür bir şeye cesaret edebilme sorunudur. Okumaya cesaret edebilme, bir görüşe inanmaya cesaret edebilme, görüşlerini açıklayabilme cesaretidir.”

“Devrim artık mümkün değil. Ama gene de devrimlerden yana olmak gerekir.”

“Sanayi ülkeleri, baskı altında tutulan halkların payından yaşıyor.”

“İrkçılık, sömürgecilik, faşizm, emperyalizm.”

“Batı Almanya’da, savaş sonrası kuşakları yetiştirecek örnek eğitim yöntemleri, gene eski Naziler tarafından programlandı. Onlar, artık geçmişten sözedilmesini istemiyorlardı. Bugün, eskiyi gündeme getiren öğretmenler, işlerini yitiriyor. Yalnız solcular izleniyor, yalnız solcular işlerinden atılıyor, solcular tutuklanıyor. Sağın aşırı uçları çok olağanmış gibi, dilediklerini yapıyorlar. Bu konuda konuşulmuyor bile.”

“İtalya’da, Fransa’da ya da İsveç’te, insanın komünist olması ve bunu açıklaması çok olağan. Oysa bu ülkede, (Batı Almanya’da) komünistim demek, veba hastalığına tutuldum, affedersiniz, demek gibi etki uyandırıyor.”

“Her iki Almanya’da da anayasa düşmanı sayılabileceğim düşüncesinden sıyrılamıyorum.”

“Güç ve korku her zaman yan yanadır.”

“Terörizm, emperyalistlerin terörünün bir sonucudur.”

“Ben, vatansız insanlardanım.”

“İnsanın anadilini yitirmesi, merkez kişiliğinin yıkılması demektir.”

“Son bireye kadar savaşmak, kendini feda etmek, yanlış bir kahramanlıktır.”

“Kültür, insanlığın uğraşının üstyapısı değil, temelidir.”

“Her birey karşısında toplumun ortak sorumluluğu vardır.”

“Eleştirmekten, değiştirmek istemekten vazgeçmek, insanın kendisinden vazgeçmesi demektir.”

“Savaş, Avrupa’nın öldürme kültüründen doğmuştur.”

“Kasım ayında zeytinler toplanır. İnsanları ayıran olgular karşısında birleştiren olgular giderek çoğalıyor. O halde neden savaş?”

Peter Weiss’ın çağdaş sorunlar üzerine bu temel görüşleri, onun bin sayfaya yaklaşan Not Defterleri’nden alınmıştır. Bu kitap, üç ciltlik ve üzerinde on yıl çalıştığı Direnmenin Estetiği adlı yapıtının temelini oluşturur. Weiss, bu romanı ile 1982 Bremen Edebiyat Ödülü ve Georg Büchner Ödülü’nü kazanmıştır.

Tiyatro oyunlarından Marat, Salozun Mavalı ve Soruşturma, Can Yücel tarafından Türkçeye çevrilmiş ve birkaç kez Türk tiyatrolarında başarıyla sahnelenmiştir. Romanları, denemeleri ve diğer oyunları henüz çevrilmemiştir.

Weiss, 1916 yılında Berlin yakınlarında Nowawes’de doğmuş, çocukluğunu Bremen’de geçirmiş, liseyi Berlin’de okumuş, 1934’te ailesi ile birlikte Londra’ya, oradan da Prag’a göçmek zorunda kalmış, Naziler Çekoslovakya’ya girince, 1945’te İsveç’e göçmüştür. İlk Çek vatandaşı olarak yaşayan Weiss, 1945’te İsveç vatandaşlığına geçmiştir. Ancak, yazınsal yapıtlarının tümünü yetiştirdiği ve düşüncesini belirleyen dil olan Almanca ile yazmıştır. Çekoslovakya’da Güzel Sanatlar Akademisi’nde okuyan Weiss, 1960 yıllarına dek ressamlık, bunun yanı sıra da İsveç’te toplum dışına itilmiş insanların yaşam-larını belgeleyen filmler yapmıştır. Savaş sonrası Almanyası için şöyle diyor Weiss:

“Ancak 1947’de, Berlin’de soğuk savaşın başlangıcında, kapitalizmin ortadan kalkmadığında, gene ne gibi bir dünyanın içine itildiğimizi ilk kez politik açıdan kavradım. O yaz, iki Alman devletinin nasıl oluştuğunu gördüm. Bir Almanya’da nefret, diğer Almanya’da nefret. Batı’da Amerikanlaşma, doğuda Sovyet gücünün etkisi, dünyanın bölünüşü. Dediğim gibi, o zamana dek politik bilincim tam oluşmamıştı.”

“1950 yılları benim için faşizmden kaçtığım yıllardan daha derin sürgün yılları oldu. Çünkü 1950 yıllarında nereye ait olduğumu hiç bilemedim. Yaşadığım bu karmaşık duygularımı resim ve grafiklerimde yansıtmaya çalıştım.”

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Alman yazınında, Peter Weiss’in özelliklerini gösteren hiçbir yazar yok diyebilirim. O, insanların insanlar tarafından yok edilmesinin (çünkü göçü başaramasaydı, tüm Weiss ailesi Auschwitz’e gönderilecekti) ağır acısını taşımış, tüm sanatsal uğraşını bu doğrultuda politik bilinçlenme ile sürdürmüş, tutumundan hiç ödün vermemiş, Nâzım Hikmet, Pablo Neruda gibi, inandığı ve uğruna çalıştığı insanlığın büyük bir kişiliği olmuştur.

Yaşamımızdaki en büyük sorumluluğu daha iyi dünyalar hazırlamak için uğraşmak sayan aydınların görevi, diğer büyük önderlerin yanı sıra Weiss’in da yapıtlarını daha geniş kitlelere yaymak olmalıdır. Kendisini kısaca şahsen tanıdığım bu yazar ve onun mücadeleci yaşamı önünde saygıyla eğilirim.

Halkçı, 9 Temmuz 1982

BİR ANI

“Plötzensee Cezaevi’ni ziyaret”

2026 Eylül’ünde Berlin’i ziyaret ettiğim sırada görmeyi planladığım yerlerden birisi de Direnmenin Estetiği kitabının son bölümünde yer alan **Plötzensee Cezaevi**’ydi. Böyle bir yerin hâlâ durup durmadığını ilk gittiğimde bilmiyordum. Ama en azından yerini bulur ve görürüm diye düşünüyordum. Berlin’deyken yaptığım araştırma sırasında söz konusu bölümde ayrıntılarıyla anlatılan mekânın aynen muhafaza edildiğini öğrendim ve buna çok sevindim.

Berlin Garının hemen önündeki duraktan kalkan 123 numaralı otobüse binerek “**Gedenkstätte Plötzensee**” (*Plötzensee Anıt Alanı*) durağında indim. Telefonumdaki haritanın da yardımıyla biraz geriye doğru yürüyerek kolaylıkla buldum orayı. Düz bir duvarın üzerinde anıt yerinin adı yazıyordu. Bunun önünde bir inşaat iskelesi ve yanında da bir demir kapı vardı. Kapıyı itip içeri girdiğimde aralarında çimlerin çıktığı taşlıklık yolda hemen solda Almanca bir bilgi tabelası ile karşılaştım.

Tabelada yer alan bilgilerin çevirisinde şunlar yazılıydı:

Plötzensee Hapishanesi, Nazi diktatörlüğünün en önemli infaz yerlerinden biriydi. Mevcut bilgilere göre, 1933 ile 1945 yılları arasında burada 2800’den fazla kadın ve erkek öldürüldü; bunların çoğu Nasyonal Sosyalizme karşı direniş gösterdikleri için öldürüldü. Kurbanlar 20 farklı ülkeden geliyordu. Yaklaşık yarısı Alman vatandaşı değildi. Eski infaz odası, şimdilerde sessiz bir anma yeri olarak anıtın kalbini oluşturuyor. Bitişikteki kalıcı sergi, burada öldürülen Nazi adaletsizliğinin tüm kurbanlarını anıyor. Plötzensee Anıtı bugün Avrupa çapında bir anma yeridir.

Plötzensee hapishanesindeki sergi burada infaz edilenlerin her biri hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır.

*Cezaevi 1869-1879 yılları arasında bir infaz kurumu olarak inşâ edilmiştir. 1951-52 yıllarında hapishanenin bir bölümü Berlin Senatosu tarafından alınan bir kararla anıt alanına dönüştürülmüştür. Mimarı: **Bruno Grimmek**'tir. 1954 yılından sonra da Nasyonal Sosyalizme yönelik direnişi anmak üzere her yıl düzenlenen törenin de anma yeridir. 20 Temmuz 1987'den bu yana ise anıt koruması altındadır."*

Cezaevinin 1920'lerde havadan görüntüsünün yer aldığı fotoğrafın altında yazıda belirtildiği üzere buranın 1879'da hizmete girdiği, 1200 kişilik kapasitesi olduğu, çoğunlukla kısa süreli cezalar alan hükümlülerin tutulduğu belirtiliyor. Nazi-lerin döneminde koşulların ağırlaştığı ve buraya gönderilenlerin ya asılarak, ya da giyotinle kafaları kesilerek infaz edildiği, 25 Nisan 1945'te Sovyet Kızıl Ordu askerleri tarafından teslim alındığı ve içindeki tutukluların o zaman serbest bıraktığı yazıyordu.

Savaştan hemen sonra, infaz alanında ilk anma törenleri düzenlenmiş. Berlin Şehir Konseyi 1946'da bir anıt tasarımı yarışması açmış ve bunu mimar Helmut Heide kazanmış. Ancak bu dönemde şehrin abluka altında olması, sonra da ikiye bölünmesi yüzünden bu proje gerçekleştirilememiş.

1951 yılına gelindiğinde Berlin Senatosu mimar Bruno Grimmek'i bu işle görevlendirmiş. Temeli 9 Eylül 1951'de yani benim orayı ziyaretimden tam "75 yıl 1 gün" önce atılmış. Grimmek cezaevinin sadece infaz yeri bırakılarak tümünün yıkılmasının ardından buraya öncelikle bir anıt duvarı ve önüne de büyük toplantılara uygun bir avlu yapmış. 20 metre uzunluğunda ve 6 metre yüksekliğindeki volkanik tüf blokları kullanılarak yapılmış olan bu anma duvarının üzerinde metal harflerle "**DEN OPFERN DER HITLERDIKTATUR DER JAHRE 1933-1945**" (*Türkçesi: 1933-1945 Yıllarındaki Hitler Diktatörlüğünün Kurbanlarına*) yazısı yer alıyor.

Avluda arkadaki sergi bölümüne geçilen yolun kenarında da bir taş küp var. Mayıs 1956'da Berlin Senatosu çeşitli toplama kamplarından getirilen toprakları içeren bu taş küpün bu alana yerleştirilmesine karar vermiş. Küpün üzerinde *"toplama kamplarının kurbanlarına saygıyla ithaf edilmiştir."* ibaresi yer alıyor. Anıt inşaatı başladıktan bir yıl beş gün sonra 14 Eylül 1952'de resmen açılmış.

Bu duvarın hemen arkasındaki bölümde ise sevgili Peter Weiss'ın romanında ayrıntılarıyla anlattığı ve bu yüzden de hepimizin belleğine kazınmış infaz odası bulunuyor. Kapıdan içeri girdiğimde, aklıma gelen ilk şey "ben burayı gördüm" cümlesi oldu. Daha önce buraya hiç gelmediğim için elbette gör-müş olmam mümkün değildi. Ama Weiss'ın anlatımı o kadar gerçekçiydi ki, insanın elinde olmadan bu duygu yaşıyor. Aynı şeyi bir de Bergama'daki final buluşmamızda sembolik bitirme anında kitabın son satırlarını okurken hissetmişim ve sanırım bu arkadaşlarıma da geçmişti.

Duvarları beyaz badana ile badanalanmış bu odayı şimdi açık durumda olan ama kapatılınca arka tarafını görünmez kılacak iki tarafa çekilmiş iki siyah perde tam orta yerinden ayırıyordu. Perdenin bel hizasında olan kısmında ise ileriye geçmeyi engelleyen kırmızı bir şerit vardı. Şeritin ardında ise odanın dip tarafında duvarın yaklaşık 1,5 iki metre kadar önünde karşılıklı olarak yan duvarlara kadar uzanan tren rayı gibi uzun ve sağlam görünümlü demir bir putrel ve onun üzerinde de altları çengel biçiminde kıvrılmış beş kanca yer alıyordu. En arkada ise tepeleri yuvarlak iki pencere boşluğu vardı ve sol tarafta ise yaklaşık ikiye iki boyutlarında fayansla kaplı ve üst tarafında muhtemelen daha önce bir musluğa su getiren şimdi kör tapa ile kapatılmış bir boru ucu, onun alt bölümünde de yine bir lavabonun giderinin bağlandığı daha büyük bir başka borunun yeri belli oluyordu. Kancalı putrelin tam altına gelen yere karanfiller serpilmişti. İki pencerenin ortasında da üzerinde taze çiçeklerin yer aldığı bir çelenk duruyordu. Sağ tarafta ise siyah kapalı durumda bir demir kapı vardı ve bu da muhtemelen infaz için tutukluların getirildiği ve infazlarından sonra da naaşlarının çıkarıldığı kapı olmalıydı.

Burada aşağı yukarı beş dakika kadar sessizce durdum. Bir kez daha romanda anlatılan, burada infaz edilen insanların o son anlarını gözümün önüne

yeniden getirdim. Faşizmin ve erk kullanımının her türünün, bireysel ilişkiler dahil ve tüm uygulamalarının içinde şiddet ve zulmü barındırdığını bir kere daha idrak ettim. Orada yaşamlarını yitiren insanlara yönelik olarak saygı duydum ve sanki çok yakın arkadaşlarımmış gibi sevgi hisleriyle doldum. Bu beş dakika aslında okuma sürecimizde düşünüp konuştuklarımızın da bir özeti gibiydi. Kaybedilen sadece onlar değildi, kaybedilenler aslında o süreçte hep varedilmeye çalışılan özgürlük, bağımsızlık, barış gibi, dünyanın daha iyi olması için gerekli olan değerlerdi.

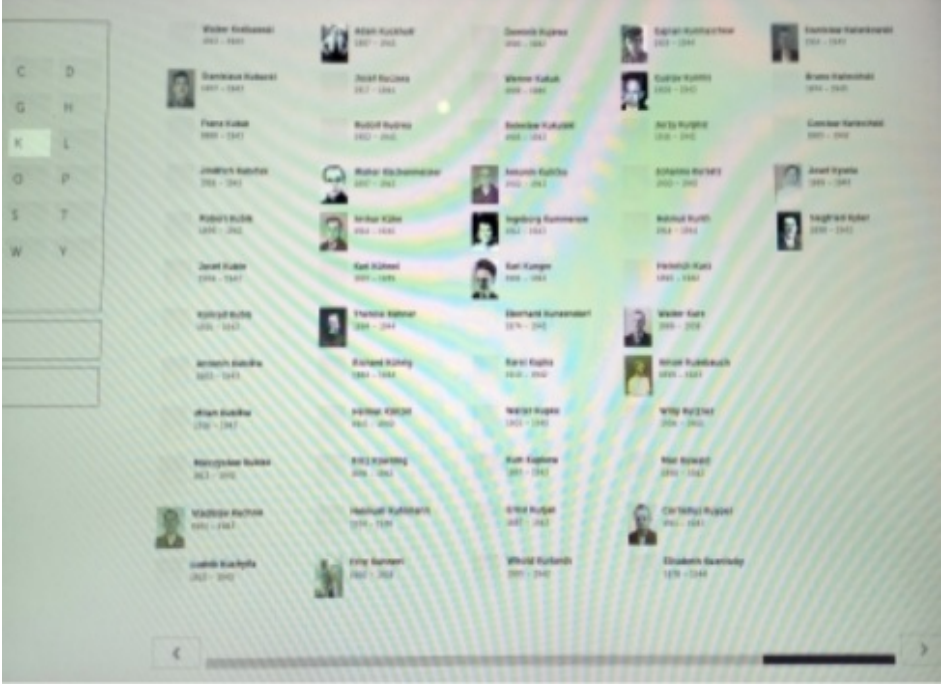
Bu bölümün yanındaki kapalı sergi alanında ise hikâyenin bütününe anlatıldığı, belgeler ve fotoğraflar vardı. Duvardaki tüm görüntü ve belgelerin tek tek fotoğraflarını çektim. Özellikle “Die Rote Kapelle” başlığıyla sunulan Weiss’in romanında anlattığı kahramanlarla yani ‘Kızıl Orkestra’ üyeleriyle ilgili bölümü ise çok daha dikkâtlı okudum. Almanca olarak şunlar yazılıydı:

“1930’ların ortalarında, Berlin’de, Reich Ekonomi Bakanlığı’nda kıdemli bir memur olan Arvid Harnack ve eşi Mildred ile Reich Havacılık Bakanlığı çalışan Harro Schulze-Boysen ve eşi Libertas’ın etrafında arkadaş çevreleri, tartışma ve öğrenme grupları oluştu. Kişisel bağlantılar aracılığıyla, 1940/41 yıllarında Berlin’de yedi direniş çevresinden oluşan gevşek bir ağ ortaya çıktı. Bu çevreler, çok farklı sosyal geçmişlerden ve ideolojik geleneklerden 150’den fazla Nazi karşıtı bir araya getirdi. Bu grubun üyeleri Nazilere karşı çeşitli mücadele biçimleri kullandılar. Siyasi ve sanatsal konuları tartıştılar, zulüm görenlere yardım ettiler, Nazilerin şiddet suçlarını belgelediler. Kendi iç çevrelerinin ötesinde, broşürler ve notlar dağıtarak genel halka seslendiler. Ayrıca Almanya’nın diğer bölgelerindeki benzer düşüncelere sahip insanlarla da temas kurmaktan geri durmadılar.

1940/41 yıllarında Harnack ve Schulze-Boysen, Sovyetler Birliği’ne askeri açıdan önemli istihbarat bilgisi sağladılar. Ancak her şeyden önce, grup

broşür ve mektup dağıtarak siyasi eğitim çalışmalarını yoğunlaştırmışlardı. Gestapo, 1942 yazında Harnack ve Schulze-Boysen'in etrafındaki direniş örgütünü "Kızıl Orkestra" olarak kodlayarak soruşturmaya başladı. Direniş grubunu Sovyet casusluk örgütü olmakla suçladılar ve bu da üyelerinin vatana ihanetten yargılanması anlamına geldi. Reich Askeri Mahkemesi, 1942 sonlarında ilk idam cezalarını verdi. Toplamda, Kızıl Orkestra'nın elliden fazla üyesi Plötzensee hapishanesinde asılarak veya boyunları vurularak idam edildi."

Katledilen 2800 kişinin kişisel bilgilerine etkileşimli bir şekilde erişmenin mümkün olduğu iki taraflı bir elektronik ekranın bulunduğu masanın başına oturdum. Sonra romanda söz edilen bu kahramanların adlarını buldum ve onlarla ilgili sayfalara eriştim. Özellikle Horst Heilmann, Hilda ve Hans Coppi, Libertas Shulze Boysen ve Harro Schulze Boysen'le ilgili neler yazıldığını anlamaya çalıştım. Şunlar kaydedilmişti:

“Libertas Schulze-Boysen

20 Kasım 1913, Paris – 22 Aralık 1942

Libertas Haas Heye çocukluğunu, büyükbabası Philipp Fürst zu Eulenburg und Hertefeld'in Berlin yakınlarındaki Liebenberg'deki malikanesinde geçirdi. Zürih'teki bir kız lisesinden mezun olduktan ve İngiltere'de bir süre geçirdikten sonra, 1933'te Berlin'de Metro-Goldwyn-Mayer film şirketinde basın sorumlusu olarak çalışmaya başladı.

1934 yazında Harro Schulze-Boysen ile tanıştı ve 1936 yazında Liebenberg'de onunla evlendi. 1937 yılının başlarında, Mart 1933'te katıldığı Nazi Partisi'nden (NSDAP) istifa etti. 1940 yılında Essener Nationalzeitung için film eleştirileri yazdı ve aynı zamanda Reich Propaganda Bakanlığı bünyesindeki Alman Kültür Film Merkezi için görüntüler topladı.

Kocasına ve Kızıl Orkestra'ya direniş içinde yeni bağlantılar kurma arayışlarında destek verdi. Ekim 1941'in sonunda, Brüksel'den gelen Sovyet askeri istihbarat servisinde bir subayı kabul etti ve onunla kocası arasında bir görüşme ayarladı. Kızıl Orkestra'nın açığa çıkmasının ve Harro Schulze-Boysen'in tutuklanmasının ardından, Libertas Schulze-Boysen arkadaşlarını uyardı ve yasadışı malzemeleri imha etti. Libertas Schulze-Boysen 8 Eylül 1942'de tutuklandı, 19 Aralık 1942'de Reich Askeri Mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı ve üç gün sonra Plötzensee'de öldürüldü. ”

Sergideki bir başka fotoğraf da çok önemli ve dikkât çekiciydi.

1961 yılında burada yapılan anma törenine, suikast sonucu öldürülen ABD devlet başkanı John F. Kennedy ile, yıllar sonra Nazilerin yaptıklarından dolayı Yahudilerden özür dileyen Willy Brandt'ın yanyana oldukları âni sap-tayan fotoğraf karesiydi, bu. İkisi de o anda muhtemelen tarihin farklı boyutlar-da asla unutulmayacak aktörleri olduklarını muhtemelen bilmiyorlardı.

Sergiyi gezip fotoğrafladıktan sonra anıtın görevlisinin bulunduğu ve bazı anma malzemeleri, belge ve dokümanların satışının da yapıldığı bölüme gittim. Görevliye oraya geliş nedenimden söz ettim. Peter Weiss'i bilip bilmediğini, altı ay boyunca birlikte okuduğumuz "Direnenin Estetiği" romanından haberdâr olup olmadığını sordum. Her ikisinden de habersiz olduğunu söyleyince bu kez sergide söz edilen 'Kızıl Orkestra'dan söz ettim. onu bildiğini bir de belgesel filmin olduğunu belirtti. Sonra da masanın üstündeki bir plastik dos-yayı aldı ve önüme koydu. Dosyayı açınca içinde 8-10 fotoğraf olduğunu gör-düm. Bunların bazıları müzede yer almıyordu. Özellikle infaz odasındaki giyo-tinin olduğu fotoğraf yoktu. Giyotinin başka bir müzeye götürüldüğü için bura-da yalnız fotoğrafının olduğunu belirtti. O dosyadaki fotoğrafları da telefonuma

kaydettim ve müzedeki tüm dokümanların yer aldığı kitabın İngilizce versiyonunu da 5 € vererek satın aldım ve oradan ayrıldım.

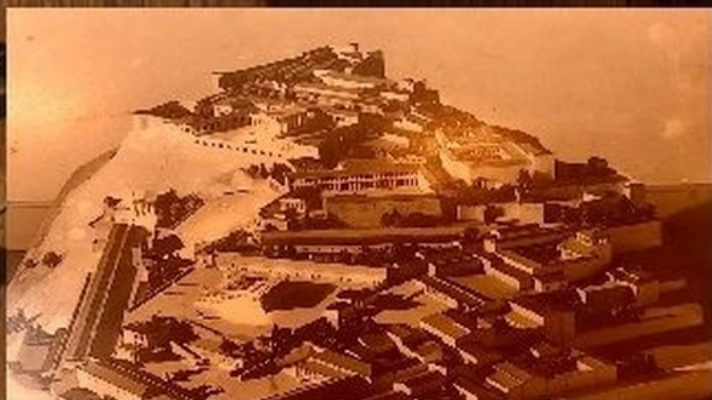
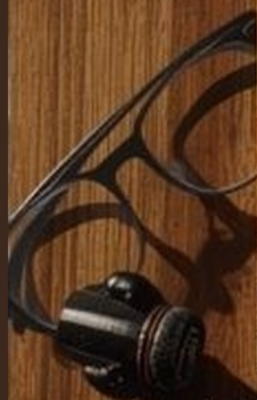
Oradan çıkarken roman kahramanlarını orada, geride bırakıyormuş duygusu uyandı birden, arkamı dönüp onlara yüksek sesle sadece, “sizleri unutmayacağız” diyebildim sadece.

Anıtı dolaşp çıkarken hemen bitişikteki üstlerinde dikenli tellerin bulunduğu ve içinde de bir kulenin görüldüğü yerin de hâlen cezaevi olduğunu öğrendim. 2013’e kadar sadece çocuk tutukevi olarak kullanılan bu merkezin, bugün hem kapalı, hem de açık cezaevi olarak erkek mahkumları barındırdığı belirtiliyordu. Dahası cezaevinin önündeki bir reklam panosundan da anlaşılacağı üzere 2005 yılından bu yana Berlin’in merkezi hapis hane hastanesi olarak da hizmet verdiğinden de söz ediliyordu. İlk aklıma gelen ise burada şimdi kalanların hemen diplerindeki bir odada iki bini aşkın kişinin infaz edildiğini bilip bilmedikleri, eğer biliyorlarsa buna karşı nasıl tepki verdikleri sorusu oldu.

Gündelik yaşamımızda belki de hepimiz her an böyle vahşetlerin yaşandığı yerlerden geçiyor ve onlardan bihaber yaşıyorduk. Bu ise daha çok acıttı beni. Bunları fark etmeme ve hissetmemi sağlayan sevgili Peter Weiss’a bir kez daha teşekkür ettim.

Mustafa Sütlaş

6 Ekim 2025 - 6 Nisan 2026